

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Katedra právních dějin

Disertační práce

Mgr. Bc. Barbora Platzerová

**Vývoj čínského práva rodinného po roce 1949 s přihlédnutím k jeho
římskoprávním aspektům**

**The Development of the Chinese Family Law taking into account its
Roman Law Aspects**

Praha, srpen 2014

prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc.

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11. srpna 2014

Podpis

Obsah

Úvod.....	1
Římskoprávní aspekty čínského práva	3
Struktura práce.....	4
1 Východiska moderního čínského rodinného práva.....	7
1.1 Původ římskoprávních aspektů čínského práva.....	7
1.2 Právo za vlády dynastie Qing	8
1.3 Vliv neokonfuciónské ideologie na čínské právo	10
1.3.1 Obřady li.....	10
1.3.2 Xiao	11
1.3.3 Legitimace vlády cizí dynastie pomocí obřadů li.....	12
1.4 Tradiční čínská rodina	13
1.4.1 Segregace mužů a žen a pozice snachy v rodině.....	14
1.4.2 Vztah mezi matkou a synem	15
1.4.3 Příbuzenství a smuteční povinnosti.....	16
1.4.4 Majetková stránka jia	18
1.5 Qingské právo a soudnictví	19
1.6 Rodinné právo a manželství za dynastie Qing.....	22
1.6.1 Účel manželství.....	23
1.6.2 Manželské pouto – specifický vztah zakládající manželství.....	23
1.6.3 Vznik manželství.....	25
1.6.4 Veřejnoprávní registrace manželství.....	31
1.6.5 Zánik manželství	31
1.6.6 Neplatnost manželství	35
1.6.7 Majetkové vztahy v manželství.....	36
1.6.8 Věno	36
1.6.9 Zvláštní právní vztahy s manželstvím související.....	37
1.6.10 Ochrana proti domácímu násilí	45
1.6.11 Ideál vdovské čistoty.....	47
1.6.12 Sebevražda v rodinných vztazích.....	48
1.6.13 Adulterium	49
1.6.14 Adopce	50
1.6.15 Dědické právo	51
1.6.16 Závěr.....	54
1.7 Vývoj po vzniku republiky a reforma rodinného práva občanským zákoníkem 193055	
1.7.1 Pokusy o přijetí nové civilní legislativy.....	57
1.7.2 Občanský zákoník	58
1.7.3 Aplikace občanského zákoníku a ženské hnutí za první čínské republiky	61
1.7.4 Spor o příjmení.....	63
1.7.5 Změny v procesním právu.....	64
1.7.6 Příbuzenství.....	65

1.7.7	Vlastnické právo k jia.....	65
1.7.8	Právní úprava manželství	66
1.7.9	Zvláštní právní vztahy s manželstvím související.....	74
1.7.10	Ochrana proti domácímu násilí	77
1.7.11	Adopce	78
1.7.12	Dědění dle občanského zákoníku.....	79
1.8	Legislativa oblastí pod kontrolou komunistů	81
1.8.1	Vliv občanského zákoníku mimo základny Kuomintang	82
1.8.2	Legislativa v oblasti rodinného práva v první polovině 30. let.....	83
1.8.3	Druhá jednotná fronta.....	88
1.8.4	Legislativa po roce 1937	90
1.8.5	Závěr.....	92
2	Vývoj po roce 1949.....	93
2.1	Situace na konci 40. let a vznik ČLR	93
2.1.1	Pozice komunistů po skončení občanské války	94
2.1.2	Vliv rodinného práva SSSR	95
2.1.3	Společný program	98
2.1.4	Pozemková reforma.....	99
2.1.5	Postoj nové vlády k otázce práv žen a dětí.....	100
2.1.6	Linie mas	103
2.2	Zákon 1950	105
2.2.1	Charakter manželství.....	106
2.2.2	ZM50 – forma a materie.....	107
2.2.3	Zvláštní aspekty terminologie ZM50	109
2.2.4	Propagace ZM50	110
2.2.5	Vznik manželství.....	122
2.2.6	Veřejnoprávní registrace sňatku, rozvodu a faktická manželství.....	128
2.2.7	Bigamie	131
2.2.8	Zásnubní smlouvy	132
2.2.9	Vztahy manželů v manželství	133
2.2.10	Ochrana před domácím násilím.....	134
2.2.11	Zánik manželství	135
2.2.12	Majetkové vypořádání po rozvodu.....	141
2.2.13	Děti narozené mimo manželství.....	143
2.2.14	Adopce	143
2.2.15	Dědické právo	144
2.2.16	Závěr.....	145
3	Vývoj od padesátých let do roku 1976	146
3.1	Politický vývoj po roce 1950.....	146
3.1.1	Velký skok vpřed	149
3.1.2	Vztah města a venkova po roce 1949.....	153
3.2	Období Kulturní revoluce.....	156

3.2.1	Manželské právo v šedesátých letech a v období Kulturní revoluce	162
3.2.2	Nemanželské děti	164
3.3	První pokusy o plánování porodnosti	165
3.4	Závěr	169
4	Vývoj po roce 1976.....	170
4.1	Diskontinuita a legislativa přijatá po roce 1978	173
4.1.1	Změny v občanském právu	175
4.2	Zákon o manželství z roku 1980.....	177
4.2.1	Struktura zákona a okolnosti jeho přijetí.....	177
4.2.2	Vznik manželství.....	178
4.2.3	Neplatnost sňatku	183
4.2.4	Rodinné vztahy.....	184
4.2.5	Rozvod	188
4.3	Vývoj po přijetí ZM80.....	191
4.3.1	Stanovisko 1984	192
4.3.2	Stanovisko 1989	194
4.4	Aplikace ZM80.....	196
4.5	Politický vývoj po roce 1980.....	197
4.6	Staré problémy nové společnosti v oblasti rodinného práva	200
4.6.1	Sňatky nezletilců	201
4.6.2	Faktické sňatky.....	202
4.6.3	Bigamie, konkubinát a adulterium	203
4.6.4	Problémy spojené s majetkovým vypořádáním po rozvodu	206
4.6.5	Zásahy třetích osob do práva uzavřít manželství	209
4.7	Kontrola porodnosti alias politika jednoho dítěte.....	209
4.8	Zvláštní právní předpisy navazující na ZM80	217
4.8.1	Adopce	217
4.8.2	Dědické právo	219
4.8.3	Další legislativa doplňující ZM80.....	224
4.9	Závěr.....	228
5	Vývoj rodinného práva od devadesátých let do současnosti	229
5.1	Konec faktických sňatků	229
5.1.1	Bigamie	231
5.2	Právo v devadesátých letech.....	234
5.2.1	Vývoj právní teorie na přelomu tisíciletí.....	236
5.3	Zákon o manželství z roku 2001.....	237
5.3.1	Změna charakteru manželství.....	237
5.3.2	Neplatnost manželství a zrušení manželství.....	240
5.3.3	Porucha zdraví jako překážka sňatku a důvod jeho neplatnosti.....	242
5.3.4	Domácí násilí.....	243
5.3.5	Rodinné vztahy.....	245

5.3.6	Rozvod	247
5.3.7	Vypořádání majetku po rozvodu	249
5.4	Právní vývoj po roce 2001	252
5.4.1	Tři nejvyšší principy.....	253
5.4.2	Judikatura v otázkách manželského práva po roce 2001	253
5.4.3	Otázka vlastnictví nemovitostí	254
5.4.4	Registrace manželství a nesezdané soužití.....	256
5.5	Závěr.....	256
6	Závěr	257
	Seznam zkratk	266
	Prameny a literatura	267
	Prameny	267
	Prameny římskoprávní.....	267
	Prameny čínské.....	269
	Judikatura.....	269
	Zákony a podzákoné předpisy	273
	Další předpisy a rozhodnutí správních orgánů.....	276
	Ostatní 277	
	Sekundární literatura.....	279
	Přílohy	287
	Příloha č. 1 :Seznam znaků.....	287
	Resumé	293
	Summary	295
	Klíčová slova / Index terms.....	297
	Abstract	297

Vývoj čínského práva rodinného po roce 1949 s přihlédnutím k jeho římskoprávním aspektům

Úvod

Česká republika resp. Československo, a její obyvatelstvo měly k Číně vždy ojedinělý vztah. Počínaje zaujetím pro orientální kulturu v devatenáctém století, jež mimo několika chinoiserií, ztělesňuje především vynikající dílo Rudolfa Dvořáka, tehdejšího děkana Filosofické fakulty University Karlovy, jenž se věnoval zkoumání čínské filosofie a literatury a zanechal nám i několik překladů čínské poesie. Období první československé republiky bylo ve znamení lidového pochopení pro čínský boj za osamostatnění se z područí koloniálních mocností a zároveň soustavného chybného postupu československé diplomacie vůči nově vzniklé Čínské republice. Ten vyplýval z nepochopení tehdejší politické situace v jihovýchodní Asii ze strany českých politiků, ta se však měla rychle odrazit i v politice evropské a dopadnout plnou vahou na Československo, jež se velmi rychle ocitlo ve stejně nešťastné situaci jako Čína o několik let dříve.

Československé obyvatelstvo vždy cítilo sounáležitost s Čínou právě i pro tento podobný historický osud obou území, jenž umožňoval pochopení i přes kulturní odlišnosti. Proto od dvacátých let dvacátého století můžeme pozorovat stále silnější zájem o čínskou kulturu, náboženství, filosofii, literaturu a dějiny a jejich seriosní studium, stejně jako snahu odmítnout pozlátko chinoiserií a seriosně zkoumat čínskou ekonomiku a politiku. Do počátku třicátých let dvacátého století se datují vynikající reportáže Egona Ervína Kische, jenž geniálně rozebírá politickou a ekonomickou situaci tehdejší Číny, probíhající občanskou válku, válečné přípravy a manipulaci ze strany tehdejších světových mocností a jejich pokusy o udržení jihovýchodní Asie v koloniálním postavení devatenáctého století. Čtyřicátá léta, toto nesmírně obtížné období nejen pro Československo, přineslo první díla největšího z československých sinologů, Jaroslava Průška, jenž opět přinesl popularizaci čínské literatury a kultury obecně v podobě cestopisů, vědeckých studií, překladů děl tangských básníků a příběhů lidových vypravěčů, jež se tak staly obecně známými, a pro průměrného obyvatele Československa se tak Čína stala zemí známou a sympatickou, bez ohledu na postoj tehdejší politické garnitury.

V padesátých letech se přidal i obrat v Československé politice vůči ČLR a hospodářská spolupráce, jež navázala na některé úspěchy českého prvorepublikového průmyslu v Čínské republice.

Sovětsko-čínská roztržka z konce padesátých let znamenala velkou ránu pro Československou sinologii; protičínská propaganda a nemožnost výjezdů a studia moderní Číny však přinesly obrácení se k starším čínským dějinám a ke klasické čínské literatuře. Od šedesátých let nejen v edici Světové četby vycházely geniální překlady čínských dramatiků a básníků, překlady nejvýznamnějších čínských literárních děl včetně literatury období Májového hnutí z počátku dvacátého století, a opět umožnilo, že se Čína stala Čechoslovákům blízkou a známou, o to populárnější poté, co ČLR důrazně odmítla vstup vojsk varšavské smlouvy do ČSR.

Devadesátá léta fakticky ze dne na den tuto tvorbu ukončila, pryč je období sinofilie, jehož dozvuk zaznamená snad jenom starší generace, která si oblíbila překlady čínských detektivek o soudci Ti Žen-ťie z pera Roberta van Gulika. Navzdory ukončení mezinárodní izolace ČLR a oživení diplomatických vztahů s Československem na konci osmdesátých let zájem o čínskou kulturu a politiku značně upadl a stal se pouze okrajovou zálibou několika sinologů. Čína se stává opět neznámou necivilizovanou zemí a v českém *mainstreamu* je zmiňována už jen v souvislosti s problematikou Tibetu a ochranou lidských práv. Tak je tomu dosud, diplomatické vztahy ČR a ČLR již dvě desítky let upadají a aktuálně jsou na bodu mrazu.

Nicméně doba se mění a jak se čínská politická kultura pomalu přibližuje kultuře Severní Ameriky a Evropy a jak stoupá význam čínské ekonomiky ve světě, tak také začíná stoupat zájem o Čínu samotnou. Nikoli již tedy o tradiční čínskou kulturu či literaturu, jež jsou stále v centru zájmu pouze několika nadšenců, a jsou koneckonců do určité míry odmítány i Číňany samotnými, ale o ekonomiku a právo a jeho systém, neboť je současná ČLR centrem mnoha obchodních zájmů. Tak stoupá i zájem českých firem o tento nově přístupný a na první pohled málo regulovaný trh, kde je ještě možný rychlý zisk. To má za následek i proměnu sinologie v ČR: tak jak upadá její studium v oblasti humanitních věd na filosofických fakultách, tak stoupá význam studia čínské ekonomie a práva; studium čínštiny a moderních čínských dějin a reálií se postupně přesouvá spíše na ekonomické fakulty a navzdory absenci podpory ze strany české politické garnitury počet českých podnikatelů podnikajících na čínských trzích stoupá.

Moderní čínské právo již v Evropě a USA není ničím exotickým a jeho studium je stále významnější. V ČR je přesto čínské tradiční i moderní právo a jeho systém fakticky neznámé i většině sinologů a jeho znalost překvapivě není možné získat ani na právnických fakultách.

Zkoumání moderního vývoje čínského práva a dějin má však i další význam. Vývoj kontinentální Číny ve dvacátém století můžeme sledovat jako paralelní s vývojem Československa resp. České republiky. Studium čínského práva a právní kultury nám dává možnost se poučit z úspěchů a chyb obou zemí. Milníky v podobě vzniku samostatné republiky na počátku dvacátého století a osamostatnění se z bezprostřední kontroly cizích mocností, nestabilita prvních pokusů o demokratické zřízení, bezprostřední napadení a okupace v období druhé světové války a politický zvrát následující bezprostředně po jejím skončení, vliv komunistické ideologie a napojení na právní kulturu Sovětského svazu, jejich následný konflikt, krize vládnoucí ideologie a neúspěšný pokus o její reformu zdola, následná normalizace, reforma ekonomického systému a další otevření se světovému trhu, privatizace, všechny tyto milníky můžeme pozorovat u obou zemí, přestože se s nimi vypořádaly často odlišně. Proto jsou si čínské a české právo a společnost bližší, než bychom mohli očekávat vzhledem k zeměpisné i domnělé kulturní vzdálenosti obou států.

Důvodů podobnosti je mimo podobného vývoje celá řada. Za jeden z nejvýznamnějších můžeme považovat i vliv evropské právní vědy na čínskou v devatenáctém a na počátku dvacátého století. Při bližším zkoumání je systematika obou právních systémů fakticky stejná s drobnými odlišnostmi, k určité rozdílnosti přispívá i nový český občanský zákoník, který ruší existenci jednotlivých zákoníků a teoreticky vytváří jediný kodex občanského práva, nicméně aktivity čínské kodifikační komise posledních dvaceti let směřují zdá se podobným směrem. Stejně tak i čínská právní teorie a právní věda per se je velmi blízká kontinentální.

Římskoprávní aspekty čínského práva

Na první pohled se může zdát nelogické zkoumat římskoprávní aspekty čínského práva, v období existence starověkého Říma se oba státy nikdy nedostaly do přímého kontaktu, informace o vzájemné existenci jsou sporé a neurčité, vzájemný vliv je, pokud ne přímo neexistující, tak alespoň velmi nepravděpodobný. Pokud se však podíváme na tradiční právo čínské a porovnáme jej s prameny římského práva, narazíme v otázce manželského a rodinného práva na řadu institutů překvapivě stejných či podobných. Zároveň pokud porovnáme moderní čínské právo, narazíme na prakticky stejnou strukturu práva a právní vědy jako v evropském kontinentálním právu, římskou právní vědou silně ovlivněném. Tyto podobnosti jsou způsobeny různými faktory, jež budou popsány této práci.

V důsledku těchto podobností se čínské právo se tak stává pro studium z pohledu evropské právní vědy podstatně přístupnější zkoumání, než je právo jiných mimoevropských států. Čínské právo, včetně toho moderního, má dosud značně mystický nádech. Příčinou je skutečnost, že se jeho zkoumáním dlouhou dobu zabývali sinologové z anglosaských zemí, kteří zvláště pro právo vznikající po roce 1949 těžko nacházejí pochopení a často hovoří o jeho nesmyslnosti, nepřehlednosti, považují jej za pouhou zástěrku pro faktickou vládu komunistické strany založenou na interních nepsaných direktivách. V mnoha ohledech mají pravdu, nicméně část tohoto dojmu je dána nepochopením moderního čínského práva.

Zde přichází ke slovu česká zkušenost daná vývojem ve dvacátém století založená na římskoprávní zkušenosti dané legislativou konce devatenáctého a první poloviny dvacátého století, na níž navazuje zkušenost silně ovlivněná právní vědou vzniklou v SSSR, jež má stejný římskoprávní základ, avšak přináší novou systematiku práva, a směs obojího po roce 1989. Moderní čínské právo lze vzhledem k vlivům, jimiž prošlo ve dvacátém století, považovat za stejného dědice římské právní vědy jako moderní právo české.

Struktura práce

Práce popíše roli právních předpisů, vývoj právní kultury a úlohy soudů v čínské společnosti. Předmětem práce bude zkoumat instituty typické pro čínské manželství, především vzniku a zániku manželství, administrativní podmínky uzavření sňatku, relevance společného soužití a registrace manželství, otázka souhlasu snoubenců se sňatkem, dodržování minimálního věku pro sňatek, otázka věna a ceny za nevěstu, důvody neplatnosti manželství, podmínky rozvodu, jeho průběh před soudem i mimo soud, právo podat návrh na rozvod, péče o děti po rozvodu, a právní postavení rozvedených osob.

V práci bude používána standardní transkripce čínštiny pinyin; tam kde se jedná o zažitý název, bude použit přepis obvyklý. Čínské znaky budou používány ve zjednodušeném zápisu.

Ačkoli název práce omezuje její rozsah na období od roku 1949, tedy období od vzniku Čínské lidové republiky, ani bezprostředně předcházející období nezůstanou opomenuta, neboť jejich vliv na další vývoj rodinného práva je tak výrazný, že některé jeho aspekty můžeme pozorovat dosud, zvláště uvážíme-li, že se současná politická reprezentace nenápadně navrácí k tradičnímu právu jako k nejpraktičtějšímu řešení aktuálních společenských problémů.

Jako první významnou etapu utváření čínského rodinného práva bude zmíněno tradiční rodinné právo, jehož finální podoba na počátku dvacátého století se utvářela v posledních dvou předcházejících stoletích vlády dynastie Qing pod vlivem neokonfuciánské ideologie. Jeho vliv výrazně zasáhl nejen většinu oblastí tehdejšího čínského císařství, ale i všechny oblasti osídlené hanskou minoritou, včetně USA a území okupovaných cizími mocnostmi, a pod vlivem neokonfuciánské ideologie silně ovlivnilo rodinné právo v celé jihovýchodní Asii.

Práce popíše vliv neokonfuciánské ideologie, jež ovlivňovala celý život každého člena společnosti, vysvětlí fungování tradiční rodiny a systémem morálních principů a rituálních práv a povinností, vymahatelných prostřednictvím státních orgánů, jež zároveň poskytuje značný prostor pro svémoc. Pochopení systému a princip tradiční čínské rodiny je pro další studium čínského rodinného práva nezbytné, neboť tradiční neokonfuciánský postoj vůči rodině a její hierarchii nebyl nikdy plně potlačen ani zapomenut a naopak jeho principy můžeme v aktuálním společenském a politickém vývoji pozorovat nepřetržitě po celé dvacáté století a ve stále ostřejších rysech i dnes.

Práce následně přiblíží vývoj tradičního práva v období první čínské republiky, jeho proměny pod vlivem revolučních prohlášení Májového hnutí a Hnutí za novou kulturu, zakladatelů první republiky i komunistické strany ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století, jež vyvrcholily přijetím občanského zákoníku na počátku třicátých let. Občanský zákoník je produktem právních expertů, kteří studovali v evropských zemích kontinentálního právního systému a vytvořili kodex s klasickou pandektní strukturou silně ovlivněný římským právem. Tento kodex obsahoval obecně přijatelné principy občanského práva a zahrnovaly, mimo jiné, i relativně neomezenou způsobilost k právním úkonům dospělých osob bez ohledu na pohlaví či rodinné postavení, s výjimkou práva rodinného. Účinnost občanského zákoníku se sice nikdy nerozšířila za hranice několika větších měst, a na venkově povědomí o jeho existenci vůbec neexistovalo, přesto jeho vliv v právním povědomí nebyl malý, stejně jako vliv na legislativu po vzniku ČLR.

Značné změny v otázce rodinného práva přinesla v období občanské války legislativa v pohraničních a později osvobozených oblastech pod kontrolou komunistů. Právní předpisy tvořené v těchto oblastech šly různým směrem: někde byl aplikován občanský zákoník, ve většině oblastí se aplikovalo císařské právo s určitými liberálními ústupky, některé oblasti vytvořily v oblasti manželského práva vlastní, velice moderní legislativu. Tak tomu bylo např. v Sovětské republice Jiangxi, jejíž legislativa značně ovlivnila i budoucí legislativu v oblasti rodinného práva po skončení občanské války.

Po vzniku ČLR byl Zákon o manželství prvním zákonem přijatým v nové republice a přinesl teoreticky zásadní změnu v rodinném a manželském právu. Manželství je nově osobním, faktickým vztahem manželů, založeným *ganqing*, čínskou variantou *affectionis maritalis*, s určitými právními dopady. Tento vztah je teoreticky pouze rukou manželů, kteří rozhodují o jeho vzniku či zániku, a zákon vylučuje zásahy třetích osob do svobody manželství jednotlivců. Zákon striktně vyžaduje úřední registraci sňatků a rozvodů, přesto veřejnoprávní kontrola je minimální, a manželství zůstává v koleji tradičního rodinného práva navzdory tomu, že každodenní, faktická intervence státu do manželských záležitostí značně stoupá, ať už v rámci činnosti komunistické strany, Svazu žen, jenž byl hlavním orgánem implementace zákona a hlavním prostředníkem jeho propagace na venkově i ve městech.

Kulturní revoluce přinesla podstatné změny v pohledu na právo a právní systém. Odklání se o iuspositivismu a principů právního státu a pod vlivem maoismu zdůrazňuje linii mas a úlohu mediace v právních sporech. V první polovině sedmdesátých let došlo i k dalšímu pokusu o eliminaci tradičního rodinného práva a neokonfuciánské ideologie z každodenního života, realizaci principů moderního rodinného práva a přehodnocení postavení žen z hlediska právního, politického, historického, jež vyvrcholilo v rámci kampaně proti Lin Biaovi a Konfuciovi.

Tento vývoj byl však rázně ukončen na konci sedmdesátých let, v důsledku konečného vítězství Deng Xiaopinga. Zákon o manželství z roku 1980 je předpis přijatý v období konsolidace a stabilizace čínské společnosti po skončení Kulturní revoluce. Tedy v období změn na vedoucích pozicích komunistické strany a ČLR a počátku nového ekonomického systému, který doprovázela částečná proměna čínské společnosti i právního systému. Třídní boj a linii mas nahradilo modernizační úsilí a postupný příklon ke kapitalistické ekonomice, tržnímu stalinismu a konzumnímu způsobu života. Deng zahajuje zemědělskou i společenskou reformu, jejíž součástí je i prosazení tzv. politiky jednoho dítěte, zároveň však i návrat k neokonfuciánskému pohledu na ženu a její pozici v rodině a manželství a návrat k tradiční hierarchii v rámci rodiny dané pohlavím a věkem. K tomu se přidává i značně negativní pohled na rozvody a nesezdané soužití. Reforma ekonomiky potom vedla k faktickému zrušení systému sociálního zabezpečení, jež měla nahradit právě patrilineární rodina.

Vývoj ke konci 80. let přinesl určité uvolnění v pohledu na rozvod, a Nejvyšší soud ČLR vydal řadu doporučení týkajících se posouzení zániku *ganqing* nižšími soudy. Počátkem 90. let nastal překvapivý obrat a oficiální politika strany stanovila opět tvrdý a odmítavý postoj k rozvodu

manželství. Od 80. let je přijata celá řada právních předpisů regulujících rodinné a manželské právo ale především se pokračuje v pokusu o nutnost registrace manželství jako podmínky jeho existence.

Vývoj na přelomu dvacátého století přinesl mírné odstoupení od striktního postoje k rozvodům a důrazu na mediaci v rodinném právu. Novela zákona o manželství z roku 2001 přinesla další revoluci v rodinném právu, jež se vrací k prvorepublikovému smluvnímu charakteru a postupnému poklesu významu *ganqing*. Důvodem je změna společenského klimatu a přizpůsobení se konzumnímu stylu života. Společenské změny přinesly nejen častější rozvody, ale i změnu postoje ke společnému majetku manželů a faktické omezení majetkových práv žen v manželství, jež vyústilo až v dosud velmi diskutované stanovisko Nejvyššího soudu o nabývání nemovitostí za trvání manželství. Nový společenský a politický systém přinesl i rozšíření prostituce, přijímání konkubín a vedlejších manželek, stejně jako postupné obnovování neokonfuciánských principů neomezené dominance rodičů nad dětmi v rámci rodinného práva.

1 Východiska moderního čínského rodinného práva

1.1 Původ římskoprávních aspektů čínského práva

Při zkoumání římskoprávních aspektů čínského tradičního práva, je třeba se nejprve zamyslet nad jejich původem. Tradiční čínské rodinné právo je v mnoha ohledech velice blízké římskému rodinnému právu resp. jeho institutům, jež v současnosti považujeme za nejvýznamnější a přetrvávající i v klasickém a poklasickém období, v otázkách práva manželského nacházíme i řadu institutů, jež jsou dokonce zcela identické: neomezená *patria potestas*, v Číně spíše *parentes potestas*, nadřazenost starší generace agnátů jako fakticky žijících předků nad generací mladší, absolutní význam agnátského příbuzenství, smluvní vznik manželství a nezbytnost *affectionis maritalis* pro jeho vznik a trvání, nezpůsobilost osob *alieni iuris* vlastnit majetek a bez souhlasu starší generace opustit společnou domácnost. Nicméně zároveň je známo, že přímý kontakt mezi oběma státy nikdy neexistoval. Důvody těchto podobností musíme tedy hledat jinde, než v recepci či vzájemném ovlivnění. Vysvětlením by mohla být podobná struktura společnosti založené na usedlém, zemědělském způsobu života, jehož základem je rodinné hospodářství, čínsky *jia*, latinsky *familia* resp. *consortium*, zemědělská usedlost obývána několika generacemi příbuzných spojených agnátským příbuzenským vztahem odvozeným od společného předka. Stejně jako ve společnosti čínské, resp. hanské, neboť ostatní národnosti žijí dodnes podstatně odlišným způsobem života, i v

římské rodině je nebývale významný kult předků, jemuž se zodpovídají členové rodiny. Stejně významná je i struktura rodiny, neboť určuje, kdo je součástí rodinného kultu a jednou se stanou i uctívaným předkem. Kult předků a tedy i celá rodina je, jak vyplývá z dostupných pramenů, v případě společnosti římské i čínské patrilineárně orientovaný s pevnými rodinnými vztahy založenými na nebývalém významu příbuzenství právního, agnátského, založeného rozhodnutím zodpovědného člena rodiny. Vedle toho se Čínská říše stejně jako starověká Říše římská potýkala s ranými výboji, rychlým nárůstem velikosti kontrolovaného území, a potřebou zajistit jeho správu. Z toho vyplývala i potřeba vzniku úřednické elity jako zvláštního společenského stavu, byť její původ byl v obou říších odlišný, jež se těšila zvláštním privilegiím ale zároveň i řadě omezení v osobním životě. I v důsledku této podobnosti obsahuje tradiční právo řadu podobností v otázce osobního života císařských úředníků a jejich rodin.

Samozřejmě nacházíme i podstatné rozdíly způsobené jednak odlišným vývojem jednotlivých institutů, jednak i vlivem dalších náboženství: kult předků v Číně dosáhl podstatně vyššího stupně vyspělosti a důležitosti, rituální povinnosti s ním spojené měly ve společnosti absolutní význam a život jednotlivce byl v podstatě zaměřen pouze na jejich plnění. Pokračování rodu je nejdůležitější z těchto povinností, tudíž praxe připouštěla i specifické odchylky od jinak neporušitelných principů rodinného práva, jimiž jsou např. uxoriokální manželství a vznik agnátských vztahů uvnitř nové rodiny manželky, jinak nepřijatelné polygynní manželství, kdy děti obou manželek zajišťovaly pokračování dvou různých rodinných linií, obtížnější rozvod manželství či podstatně rozšířenější polygynní konkubinát ženatých mužů. Zároveň *patria potestas*, v Římě vyhrazená zpravidla jedinému muži, v čínské tradiční rodině náleží obecně seniorním příbuzným, jak bude popsáno níže.

1.2 Právo za vlády dynastie Qingⁱ

Porážka v opiových válkáchⁱⁱ, diplomatická katastrofa a masakr Číňanů v důsledku Boxerského povstáníⁱⁱⁱ, neúspěch pokusů o sebeposílení dynastie^{iv} a tzv. reforem sta dní^v, neúspěch při realizaci myšlenky konstituční monarchie na přelomu století, stupňující se protičínská agrese západních mocností a jejich stálý postoj k Číně jako ke kolonii, to vše mělo za následek obecný pocit neúspěchu, frustrace, úpadku a zaostalosti čínské kultury a nadřazenosti kultury evropské a severoamerické. Stejně tak i opovržení, jímž Čínu častovala západní propaganda, mělo za následek až nenávisť k vlastní kultuře a všemu čínskému. To vše přineslo popularitu myšlenky svržení mandžuské dynastie a nastolení nového republikánského režimu po vzoru Francie, jež se stala po

porážce čínských vojsk v čínsko-francouzské válce na konci devatenáctého století hlavním vzorem čínských reformátorů. Inspirací kromě Francie bylo především Japonsko, které navzdory skutečnosti, že se rychle připojilo ke kolonizátorům Číny, bylo přeci jen předmětem obdivu, neboť bylo jedinou zemí jihovýchodní Asie, jíž se díky řadě efektivních reforem období Meidži^{vi} podařilo překvapivě rychle se zbavit koloniální nadvlády západních mocností v podobě kontroly cizího kapitálu a systému nerovnoprávných smluv. Proto podstatná část čínské inteligence počátku dvacátého století strávila část svého studia v Japonsku, kde měla možnost seznámit se zprostředkovaně i s evropskými vlivy, následně dokončit své studium v Evropě nebo USA a po návratu do Číny se pokusit přenést tuto zkušenost do domácích podmínek. Šok, který zažili mladí intelektuálové v zahraničí, vychovaní ještě na tradičních školách, memorující knihy neokonfuciánského kánonu, byl obrovský a vyústil v představu zaostalosti a pokřivenosti čínské kultury devatenáctého století, jež nakonec přinesla i pokus o odmítnutí tradiční čínské rodiny a rodinného práva stejně jako neokonfuciánské učení o patrilinearitě, senioritě a obecné společenské hierarchii. Rodina, mikrokosmos, od něž se odvíjely i další společenské vztahy, byla náhle považována za příčinu všeho špatného; tehdy populární principy sociálního darwinismu považovaly tradiční rodinný systém spočívající v nadvládě nejstarší a často tím i nejkonzervativnější skupiny obyvatel nad celou čínskou společností za kořen všeho zla a úpadku čínské společnosti, vyčítal rodičovské generaci nedostatek respektu ke generaci dětí a neschopnost je připravit pro rodinný život, ženám vyčítal nezdravý životní styl, nevzdělanost, apatii a nezájem o vnější svět a tím jejich neschopnost vychovat zdravou mladou generaci.¹ Pocit ponížení a opovržení vůči vlastní kultuře měl za následek až nenávisť ke všem její projevům.

---

1 Za dynastie Qing se pod pojmem tradiční východy dívek rozumí odmítání vzdělání mimo tradiční ženské práce, zákaz opouštět vnitřní prostory domu a účastnit se na věcech veřejných, stejně jako mrzačení tzv. zlatými liliemi a z toho vyplývající velmi omezenou možnost pohybu, stejně jako tradiční medicínu aplikovanou v souvislosti s těhotenstvím a porodem. To vše považovali reformátoři za jednu z hlavních příčin úpadku společnosti. Ne až tak překvapivě ovšem reformátoři toto nekladli za vinu patriarchálnímu společenskému systému a nespravedlivému postoji k ženám, ale přisuzovali je ženské lenosti, a ženy samotné a jejich zmrzačené nohy se staly symbolem degenerace a příčinou i symbolem slabosti a neúspěchu čínského národa v mezinárodní soutěži. Jedním z hlavních propagátorů těchto nenávislných myšlenek byl uznávaný reformátor a spoluautor tzv. sta dní reformu Liang Qichao, jenž přirovnával ženy k divokým zvířatům a parazitům žijícím v zahálce, či Kang Youwei, jenž se snažil o zákaz zlatých lilií nikoli snad proto, že omezují ženy, ale protože jsou příčinou posměchu ze strany cizinců. Více viz např. KO, Dorothy. *Cinderella's sisters: a revisionist history of footbinding*. Berkeley, Calif.: University of California Press, c2005, str. 19.

1.3 Vliv neokonfuciánské ideologie na čínské právo

1.3.1 Obřady li

Každodenní život byl v Číně tradiční utvářen řadou rituálů spojených s uctíváním předků a uchováním hierarchie ve společnosti a uvnitř rodiny. Porušení subordinace bylo považováno obecně za nepřípustné, neboť naznačovalo porušení nebeského řádu a tedy i nebezpečí zhroucení celé společnosti. Proto vhodné plnění obřadních povinností a dodržování předepsaných norem chování bylo obecně považováno za jediný způsob, jak tento řád uchovat a tudíž i vymáháno s veškerou přísností nejen soukromoprávní cestou uvnitř rodiny, jež se nemusela zastavit ani před fyzickým násilím či usmrcením narušitele, tak i případně státními soudy, jež tuto subordinaci vymáhaly s veškerou možnou přísností pro tehdejší justici typickou, neboť narušení přirozeného řádu ve společnosti ohrožovalo celou státní správu a potažmo i samotné císařství.

Zdrojem norem chování pro každou příležitost byla literatura konfuciánského kánonu, sestávající v období dynastie Qing z více než patnácti knih primárních pramenů a několika desítek knih pramenů sekundárních. Podrobněji o každodenních obřadech a rituálech informují dvě knihy, Liji v češtině známá jako Zápisy o obřadech, a *Yili*, do češtiny někdy překládáno jako Obřady a ceremonie, jež se v dnes známé formě ustálily kolem prvního století před naším letopočtem. Tyto dvě publikace, bohatě komentované, neboť se doba od jejich vzniku měnila stejně jako společenské vztahy, upravují většinu každodenních situací jako je zasedací pořádek, předepsaný oděv a stravovací návyky, oslovení, vystupování u dvora, a doporučené chování pro každou z nich včetně více či méně významných událostí jako je dospívání, uzavření sňatku a samozřejmě pohřeb. Konfuciánský kult zahrnoval uctívání řady ctností a odmítání řady nectností. Mezi hlavní požadavky patřilo především *xiao* – bezpodmínečná oddanost dětí rodičům a prarodičům, dále mírumilovné soužití několika generací pod jednou střechou bez rozdělení majetku zděděného po předcích mezi jednotlivé větve rodiny a při dodržování striktní hierarchie a subordinace, věrnost vdovy zesnulému manželovi a jeho rodině, „čistota“ žen vůči sexuálním přestupkům, jež měla být vykupovaná i smrtí, pokud bylo třeba, a dlouhověkost.² Ctnostné chování bylo zdrojem zázraků a obdivu, i právem požadovanou normou chování.³

---

2 ELVIN, Mark. Female Virtue and the State in China. *Past and Present*. 1984, Vol. 104, issue 1, str. 112.

3 Tamtéž, str. 118.

1.3.2 Xiao

Tradiční rodina má pevně danou hierarchickou strukturu, kdy každý člen rodiny od prvního po nejposlednějšího má pevně dané společenské postavení s právy a povinnostmi vůči níže i výše postaveným. Pro tradiční rodinu platí pravidlo nadřazenosti starších nad mladšími, a to i v rámci jedné generace, a důsledná segregace mužů a žen doma i na veřejnosti. Tak jsou právem upřednostňováni rodiče před dětmi, manželé před manželkami, manželky před konkubínami, prarodiče před rodiči, strýcové před synovci apod. Stejně tak jsou starší sourozenci bez ohledu na pohlaví nadřazení mladším. Tato nadřazenost se odráží zvláště v rituálních povinnostech a povinné úctě projevované při každé příležitosti, délce povinného smutku, stejně tak ale i v trestním právu. Tak urážka či napadení mladšího příbuzného starším je trestána mírněji (pokud vůbec), než urážka staršího příbuzného mladším a přísnost trestu klesá či stoupá v závislosti na příbuzenském stupni pachatele a oběti.⁴ Obdobný princip nedotknutelnosti rodičů resp. manželových rodičů, nacházíme i v nejstarším právu římském, a princip je stejný, tedy pokud potomek napadne rodiče nebo snacha tchána, trestem je usmrcení.⁵

Základní součástí každodenních náboženských povinností v rámci konfuciánského kultu předků je tzv. *xiao*, nepřesně překládané jako synovská oddanost, ačkoli její povinnosti stejně přísně a nevyhnutelně zavazují i dcery, resp. snachy, stejně jako další descendenty. Podstatou *xiao* je již výše uvedená absolutizovaná oddanost dětí rodičům, za života ztělesňovaná absolutní poslušností a nedotknutelností rodičů, prarodičů a vůbec starších příbuzných, a po jejich smrti řádným pohřbem, dodržením smutečních obřadů a udržování kultu předků v podobě pravidelných obětních rituálů.⁶

Konfucianismus rozeznává pět možných společenských vztahů, jež zahrnují všechny možnosti interakce jednotlivce ve společnosti. Je jím již zmíněný vztah rodičů a dětí, vztah mezi vládcem a poddaným, mezi sourozenci, mezi manželi a mezi přáteli. Snad s výjimkou posledního z uvedených

---

4 Velký qingský zákoník, používaný překlad JONES, William C. *The great Qing code*. New York: Oxford University Press, 1994 (dále jen QC) čl. 284, 293, 314 a násl. Tak pokus (i nerealizovaný) o vraždu předka v řadě přímé, a manžela (nikoli ovšem manželky), je trestán stětím, dokonaná vražda potom tzv. pozvolnou smrtí. Vražda či pokus o vraždu ostatních ascendentů je potom trestána analogicky vždy o stupeň nižším trestem. Na druhou stranu bezdůvodná vražda potomka v řadě přímé je trestána vždy o stupeň res. dva nižším trestem, než pokud by byla situace pachatele a oběti opačná. Obdobně jsou tresty odstupňovány i v případě ublížení na zdraví či slovní urážky.

5 *Leges regiae*, Romulus 11 (*Festus, Plorare*), Servius Tullius 6 (*Festus, Plorare*); TELLEGEN-COUPERUS, Olga. *Law and religion in the Roman republic*. Leiden: Brill, 2012. str. 26 uvádí: snacha, která napadne tchána nebo tchyni, bude zasvěcena předkům (*sacra divis parentum estod*), je otázkou, jestli je zasvěcena vlastním rodičům a tedy rozvedena a usmrcena nebo rodičům manžela a usmrcena bezprostředně v rodině manžela.

6 Hovory, II, 5, <http://ctext.org/analects>.

jsou jinak všechny tyto vztahy přísně hierarchické a jejich obsahem jsou vzájemná práva a povinnosti, v první řadě poslušnost a bezvýhradná oddanost podřízené strany a morální vedení a poučení na straně nadřazené. Vztah mezi rodiči a dětmi je základním vztahem ovládajícím celou společnost, veškeré další společenské vztahy jsou od něj odvozené. Vztah rodiče a dítěte předpokládá u dítěte absolutní poslušnost a podrobení se vůli rodičů bez ohledu na pomýlenost jejich jednání či požadavků, absolutní fyzickou nedotknutelnost rodičů a vyloučení jakéhokoli odporu vůči nim v souladu s ideály konfuciánské etiky zpodobněných v dvaceti čtyřech příbězích o *xiao*, synovské či dceřině oddanosti, jež děti memorují z paměti od nejtělejšího dětství. Rodiče mají povinnost výživy, morálního vedení a související pravomoc děti trestat a případně i zbavit je života za zásadnější prohřešek, přičemž rozsah této pravomoci se blíží často zmiňovanému římskému *ius vitae necisque*, ačkoli stejně jako pravomoc římského *patri* nebyla neomezená, obsahovala zhruba stejný rozsah práv, i když v čínské rodině příznávané oběma rodičům, jak nad vlastními dětmi a vnuky, tak i nad manželkami synů – tedy právo usmrtit novorozeně ženského pohlaví, právo prodat dítě do otroctví, právo potomka trestat v dětství i dospělosti včetně fyzických trestů, kdy rodič nenesl zodpovědnost za usmrcení z nedbalosti.⁷ Žádná oběť pro rodiče není příliš velká, povinné lásce vůči rodičům se nemůže (a ani nesmí) nic rovnat, ochrana vlastního života či zdraví musí ustoupit požadavkům rodičů.

Část výše uvedených společenských vztahů je dána přímo Nebesy a vzniká bez lidského přičinění, proto jsou nezrušitelné, jak je tomu v případě rodičů a dětí, kdy ani sebevětší provinění jedné ze stran nemůže mít za následek zánik tohoto vztahu, to je jeden z důvodů, proč tradiční čínské právo nezná vydědění ani *emancipatio*. Avšak část těchto vztahů vzniká na základě společenské interakce a tudíž může být ve výjimečných případech i zrušena, pokud se jedna ze stran proviní nenapravitelným způsobem a tím prokáže, že zmíněný vztah zanikl *yijue*, tak je tomu v případě vztahu mezi manželi, resp. manželkou a manželovou rodinou.⁸

1.3.3 Legitimace vlády cizí dynastie pomocí obřadů li

Dynastie Qing vzhledem ke svému cizímu - mandžuskému - původu v sedmnáctém století, kdy definitivně vyvrátila předchozí čínskou dynastii Ming, využívala řadu způsobů jak svou vládu

---

7 Leges regiae, Romulus 4 (*Dionysios 2, 15*), Romulus 8 (*Dionysios 2, 26-27*); Lex XII tabularum IV, 2a (*Pap. Coll. 4, 8*).

8 SOMMER, Matthew H. *Sex, law, and society in late imperial China*. Repr. Stanford, Calif: Stanford University Press, 2002, str. 56.

legitimovat. Jedním z nich bylo až fanatické lpění na neokonfuciánské etice a rituálech, nikoli snad pro jejich ideologický obsah, ale proto, že umožňovaly začlenění cizích vladařů do značně uzavřeného systému čínské společnosti založené na paralelních vztazích a přeměnu cizích dobytých na známý a tím i přijímaný prvek. Neboť čínské obyvatelstvo vzhledem ke svému různorodému původu a životnímu stylu nepropadalo nikdy představám o jednonárodnostním státu, jeho spojovacím prvkem byl pocit sounáležitosti v hierarchické neokonfuciánské společnosti a jejímu systému vzdělanosti a vlády. Cizí dobyvatelé Číny zpravidla brzy zjistili, že sinizace je nejjednodušší a nejefektivnější způsob, jak obyvatelstvo ovládnout; vztah vladaře a poddaného je jedním ze základních vztahů respektovaných konfuciánskou ideologií založené na paralelismu a vzájemných právech povinnostech z těchto paralelních vztahů vyplývající umožňují překonat i nečínský charakter nové dynastie.⁹

1.4 Tradiční čínská rodina

Rodina *jia* z pohledu neokonfuciánské teorie je prakticky stejná, jako tradiční *familia* římská, tedy samostatná a soběstačná ekonomická, náboženská a právní jednotka usazená na zemědělské usedlosti, kterou obdělávali členové rodiny společně jako nedíl či *consortium*, bez možnosti odděleného vlastnického práva. Stejně tak je čínská rodina striktně patrilineární s preferencí agnátského příbuzenství a přísnou hierarchií založenou na nadřazenosti nejstarší generace. Součástí rodiny je nejen osobní složka v podobě neprovdaných či rozvedených dcer, synů, přivdaných manželek, konkubín a jejich potomstva, otroků a nevolníků, ale i veškerý movitý i nemovitý majetek včetně věna a osobního majetku přivdaných žen. Rodina mohla dosáhnout značné velikosti, obvyklé bylo soužití tří generací pod jednou střechou, jež mělo zajistit dostatečnou péči o všechny své členy včetně ovdovělých žen či starých rodičů. V bohatších rodinách jednotlivé domácnosti každého ze synů žily zpravidla odděleně v různých částech domu, kde hospodařily s vlastním rozpočtem poskytovaným na základě rozhodnutí nejstarší generace, v chudších rodinách pak hospodařili všichni společně.

Charakter rodiny je patrilineární, její struktura zahrnuje nejstaršího muže, čínský ekvivalent *patri familiae*, jeho manželku, jež na rozdíl od práva římského vykonává obdobnou pravomoc jako *pater familiae* nad všemi ženami v rodině, neprovdané či rozvedené dcery, případné konkubíny a veškeré

---

9 KUTCHER, Norman. Mourning in late imperial China: filial piety and the state, 2006, str. 12.

potomky narozené jak z manželství a konkubinátu, tak i potomky z manželství všech synů včetně snach, za určitých okolností i potomky narozené z neoficiálních vztahů s nevolnicemi a otrokyněmi, jež rodina vlastní, a veškeré potomky adoptované.

Rodina svůj původ zpravidla (ne však vždy) odvozuje od mužského předka, po němž všichni členové dědí příjmení.

1.4.1 Segregace mužů a žen a pozice snachy v rodině

Odlišný od rodiny římské je zvláštní důraz kladený na segregaci mužů a žen a minimalizaci jejich kontaktů, jež dosahovaly až směšných detailů. Manžel nesměl použít manželčiny hygienické potřeby, bratr sestře nesměl podat předmět přímo, pouze přes prostředníka, bratři a sestry nesměli spolu sedět na jedné podušce, muži nesměli vstupovat do vnitřních komnat domu s výjimkou živelních katastrof, manželé směli vstoupit do ložnic manželek a konkubín pouze v noci, kdy museli nést lampu, ženy nesměly vycházet z vnitřních komnat domu až na výjimky, kdy měly mít zahalenou tvář.¹⁰ Z toho vyplývá i výraznější pozice nejstarší ženy nejstarší generace, a *patria potestas*, v římské rodině vyhrazená pouze nejstaršímu muži nejstarší generace, je v rodině čínské spíše *parentes potestas* a dělí se o ni muži a ženy nejstarší generace, každý ve vlastní sféře vlivu, kde pravomoc nad mladší generací žen je srovnatelná s pravomocí *patri familiae* nad muži.

V takto odděleném světě ženy trávily většinu dne v prostorách vyhrazených manželce nejstaršího bratra z nejstarší generace, která měla vrchní pravomoc nad všemi ženami v rodině, snachy byly k obsluze tchyním, komorné a zpravidla i konkubíny manželkám.¹¹ Ženy neopouštěly dům s výjimkou hromadných společenských příležitostí, kdy mladší ženy sloužily jako doprovod ženám starším, stejně jako nevstupovaly do prostor vyhrazených k přijímání hostů mužského pohlaví. Ženy nehovořily o záležitostech vnitřní správy domu s muži, muži nemluvili o vnějších záležitostech se ženami.¹² Ženská, vnitřní část domu byla zpravidla oddělena od vnější, mužské, s jasně rozdělenou sférou pravomocí, podle výše uvedeného principu, ženská residence neměla s mužskou sdílet ani studnu ani záchodky.¹³ Neokonfucianští mravokárci měli až hysterickou hrůzu z nekontrolovaného styku mužů a žen, jenž by mohl přinést vzájemné zalíbení a sexuální styky, což by bylo mohlo

---

10 Zápisy o obřadech, *Nei Ze*, 14; 58.

11 Tamtéž, 22; 23.

12 Tamtéž, 14, 15.

13 EBREY, Patricia Buckley. *Women and the family in Chinese history: the Qing and the Republic compared*. 2003, str. 22.

zničit celou tuto nepřirozenou, přesto pečlivě budovanou strukturu rodiny. Nejstarší žena nejstarší generace měla výrazně pevnější právní postavení, je fakticky ústřední postavou tradiční rodiny, má stejnou nebo obdobnou pravomoc nad dětmi jako jejich otec, a potomci, především synové, vůči ní mají stejné povinnosti jako vůči otci. Zároveň však je oproti římské *matronae* podstatně znevýhodněna majetkově, nemá totiž ani po manželovi ani po tchánovi dědické právo, jak bude popsáno níže.

Vztah mezi snachou a rodiči manžela je vztahu rodičů a dětí nejbližší a tak je na něj společensky i nahlíženo, její rituální povinnosti jsou obdobné povinnostem jejího manžela, poslušnost vůči rodičům manžela je stejná, jako kdyby byla jejich dcerou. Přesto právo v několika případech bere ohled na to, že jejich dcerou je pouze právně, tak vážné ublížení na zdraví spáchané na snaše je trestáno přísněji, než u dítěte vlastního (kde obvykle není trestáno vůbec).¹⁴

1.4.2 Vztah mezi matkou a synem

Určitým rozdílem oproti tradiční rodině římské je i specifická pozice matky a zvláštní vztah mezi tchyní a snachou. Matka v rodině čínské má podstatně silnější pozici než římská *mater familiae* či *matrona* v rodině římské.¹⁵ Obecně je vztah mezi matkou a synem považován za ojedinělý v čínské společnosti a nemá římskoprávní obdobu. Je to jediný vztah, kdy mohou projevit obě strany přichylnost a neformální intimitu, kdežto vztah dítěte vůči otci a dalším členům rodiny je vysoce formální a na přísně dodržovaném principu subordinace a sebekontroly dohnané do krajnosti. V patriarchální společnosti, kde jediným životním cílem ženy je sňatek, kde je dáována přednost absolutní ekonomické a celoživotní závislosti žen na muži, tedy otci, následně manželovi a po jeho smrti nejstaršímu synovi, s omezenou mobilitou vdaných žen a v patrilineární agnátské rodině, je matka izolovaná od pokrevních příbuzných a odkázána výhradně na své syny, kteří ji, na rozdíl od dcer, neopustí a zůstanou s matkou až do její smrti. V případě dostatečné přichylnosti syna může matka spoléhat na jeho oddanost a péči až za hrob. Tuto oddanost může narušit pouze snacha, synova manželka. Vztah mezi manželi je stejně formální a vzhledem ke kolizi vztahu matky a manželky je vyloučen jakýkoli projev intimity mezi manžely na veřejnosti; s výjimkou manželského lůžka manžel na manželku nemluví, pokud jí neudílí příkazy, a v přítomnosti své

---

14 QC 319.

15 Římské právo nezná jednoznačný termín pro manželku *patri familiae*, zpravidla se používá pojem *mater familiae*, jenž však může zahrnovat i neprovdanou ženu *sui iuris*, či pojem *matrona*, jenž však zahrnuje jakoukoli počestnou provdanou ženu, tedy i manželku *filiu familiae*.

matky si jí vůbec nevšímá. I přes tato opatření je vztah tchyně ke snaze tradičně problematický až negativní.

1.4.3 Příbuzenství a smuteční povinnosti

Příbuzenství se počítá do pátého stupně, kdy důraz je kladen na příbuzenství v prvních třech stupních, a stejně jako v rodině římské jsou za plnohodnotné příbuzné považováni pouze patrilinéární příbuzní v rámci jedné agnátské rodiny. Počítání příbuzenských stupňů je založené na rituálních povinnostech a struktura je poněkud odlišná od počítání příbuzenských stupňů v římském právu. Příbuzní z matčiny strany jsou považováni za vzdálenější a rituální povinnosti jsou vůči nim značně omezené či žádné, neboť spadají pod jiný kult předků a význam pokrevního příbuzenství je velmi omezen i v případě pravidel upravujících incest. Tak sňatek se sestřenicí z matčiny strany je možný, kdežto se sestřenicí z otcovy strany je dlouho vyloučen.¹⁶ Rituální povinnosti mužů spojené s pokrevními příbuznými manželky se týkají především sourozenců a rodičů manželky, jejíž rituální povinnosti po sňatku vůči nim v podstatné míře oslabují a nahrazují je povinnosti nové vůči tchánovi a tchyni a, jsou-li naživu, potom i manželovým prarodičům z otcovy strany. Manželka je v okamžiku sňatku z původního kultu předků vyloučena a získává místo v kultu předků svého manžela a právo aby její tabulka se jménem byla umístěna na oltář předků, právo na obětiny v rámci kultu předků a právo být pohřbena na rodinném pohřebišti.¹⁷ Tento postoj naznačuje stejný význam kultu předků a pozici žen v něm jako i ve starším římském právu. *Confaeratio* obdobně zakládala *communio sacrorum*, na rozdíl od ostatních způsobů uzavření sňatku, kdy žena obdobným způsobem ztrácela postavení v rámci otcovského kultu předků a výměnou získávala postavení ve tchánově, se všemi právy jeho vlastních dětí.¹⁸ Výše uvedené potom platí v čínském právu obdobně i pro tzv. adoptované zetě (viz dále), kteří nastupují místo v kultu předků manželky a z větší části ztrácejí závazky v kultu svých rodičů.

Podstatným prvkem každodenního života byla smrt, příprava pohřbů, průběh pohřebních rituálů, a především povinné smuteční rituály a obětování předkům, jež vázaly příbuzné zemřelého ve značném rozsahu. Tradiční právo respektuje příbuzenství v tzv. pěti stupních *wu fu*, kdy každý

---

16 Ačkoli qingský zákoník stanovil zákaz sňatku se sestřenicí z matčiny strany, obyčej tento zákaz ignoroval a v praxi se jednalo o časté sňatky, sňatek se sestřenicí z otcovy strany se postupem času též fakticky legalizoval. Viz Huang 2001, str. 163, poznámka pod čarou.

17 QU, Tongzu. *Law and society in traditional China*. Westport, Conn. 1980, str. 102.

18 *Leges regiae, Romulus 6 (Dionysios 2, 25, 1)*.

stupeň má odlišné rituální povinnosti a práva, kde nejviditelnější je rozlišení smuteční doby podle příbuzenské vzdálenosti k zesnulému, kdy jednotlivé stupně jsou označeny speciálním oděvem a doplňky, nošenými po povinnou dobu truchlení v jednotlivých stupních, a přísnost smutečních povinností.¹⁹ Smuteční doba a související povinnosti do značné míry narušují každodenní život truchlících, předpokládají extrémní projevy smutku, teoreticky vylučují sňatky, jakékoli oslavy, pohlavní styk, výkon veřejných úřadů apod. Náklady spojené s pohřbem a souvisejícími rituály, jejichž přemrštěnost bývala nejlepším důkazem *xiao*, stejně jako náklady spojené s každoročními oběťmi, údržbou pohřebních mohyl, či nemožnost obdělávat půdu zabranou hroby, byly schopné zruinovat i rodiny vysoce postavených úředníků, natož příslušníky chudších vrstev.²⁰

Dynastie Qing podporovala plnění povinností v kultu předků a neváhala je i tvrdě vymáhat. Důraz kladený císařskou vládou na dodržení smutečních rituálů byl motivován obavou ze ztráty nejen Mandátu Nebes, jenž je základním předpokladem vlády a jehož důkazem je právě dodržování principů *xiao*, ale především narušením společenských vztahů, jež vyúsťují i v poslušnost vládci, s argumentem, že tam kde děti nectí otce, nebudou ctít ani poddaní vládce, protože vztah poddaného a vládce je pouze odrazem vztahu rodičů a dětí. Z toho důvodu i císařská vláda věnovala velkou pozornost tomu, aby státní úředníci dodržovali předepsané rituály až do té míry, že poskytovala určitou míru finanční i materiální pomoci v období obětí či pohřbů.

Do prvního a nejvyššího příbuzenského stupně spadá syn a neprovdaná či rozvedená dcera truchlící za rodiče, manželka truchlící za manžela, syn a jeho manželka za otce a další manželku po smrti první manželky (nikoli ovšem konkubíny), syn konkubíny a jeho manželka za matku-konkubínu a manželku otce, vnuk a jeho manželka za prarodiče apod., a konkubína truchlící pro manžela. Stupně ovšem nefungují recipročně z důvodu již výše uvedené seniorské hierarchie, proto například syn truchlí za otce ve stupni prvním, ale otec za syna ve stupni druhém, podobně manželka za manžela truchlí ve stupni prvním, ale manžel za manželku až ve stupni.

---

19 *Zhancui* oděv z neobroubeného hrubého plátna, jenž se nosí po dobu smutku za příbuzné prvního stupně po dobu tří let (resp. 27 měsíců), *zicui* oděv z obroubeného hrubého plátna, jenž se nosí po dobu smutku za příbuzné ve druhém stupni jeden rok, *dagong* oděv z hrubě tkané látky, nosí se za příbuzné ve třetím stupni po dobu devíti měsíců, *xiaogong* oděv z méně hrubé látky nošený za příbuzné čtvrtého stupně pět měsíců, *sima* oděv z nebarvené konopné látky nošený za příbuzné nejvzdálenějšího stupně tři měsíc, více viz např. BODDE, Derk a Clarence MORRIS. *Law in Imperial China: Exemplified by 190 Ch'ing Dynasty Cases*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1967. Harvard Studies in East Asian Law, str. 36.

20 Více viz KUTCHER, Norman. *Mourning in late imperial China: filial piety and the state*. 2006.

Zde se nabízí srovnání s římskou agnací, jež má podobnou strukturu založenou na uctívání v rámci kultu předků, kde tedy v prvním a nejbližším stupni nacházíme potomky zplozené z *matrimonium iustum*, tedy syny, jejich manželky a neprovdané nebo rozvedené dcery, případně děti legitimované a řádně adoptované, a zároveň manželku, pokud byl součástí manželství i přechod v rámci kultu předků. Ve druhém stupni potom nejbližší agnát pocházející od stejného předka. Vše uvedené platí jak v čínském tak i v římském právu pouze tehdy, pokud nebyl agnátský vztah přerušen *capitis deminutio*, tedy nejčastěji sňatkem, emancipací (pouze v římském právu) či adoptí. Podstatným rozdílem je zde pozice konkubín, jež za vlády dynastie Qing získaly v rámci rodiny podstatně silnější postavení, než tomu kdy bylo u konkubín římských (viz níže).

1.4.4 Majetková stránka jia

Co se týče majetku rodiny, i zde je zřejmá podobnost s rodinou *familiae* a řídí se stejnými principy jako římské *consortium*, jež zahrnuje nejen osoby, ale především zemědělskou půdu, jež je považována za součást rodiny a nemá k ní výhradní vlastnické právo žádný ze členů rodiny, stejně jako k dalším věcem ke *consortio* náležejícím včetně veškerého osobního majetek všech členů rodiny.²¹ Majetek rodiny spravuje určený člen zpravidla nejstarší generace a o nakládání tímto majetkem rozhodují příslušníci nejstarší generace, i když s nejsilnějším hlasem nejstaršího člena. V bohatších rodinách byly jednotlivým domácnostem bratří ve velkých rodinách zpravidla vypláceny apanáže, jež měly být dostatečným zdrojem financí pro jejich provoz, v praxi však šperky, cennosti, oděvy a hotové peníze vnesené do domácnosti manželkami tvořily jakousi obdobu římské *parafernae*, s níž nakládali ti, kdo ji měli v držení, a její výnos využívali ke zvýšení životního standardu vlastní nukleární rodiny nebo jako jistotu pro případ smrti manžela, neboť v praxi ženám zpravidla nebyla příznávána dědická práva. Ačkoli vdovám teoreticky příslušela výživa z majetku rodiny, v praxi to znamenalo absolutní závislost na pozůstalých synech či švagrech. Po smrti posledního mužského příslušníka nejstarší generace a po uplynutí předepsané smuteční doby, rodinný majetek může, ale nemusí, být rozdělen mezi syny zemřelého, nebo jej může rozdělit poslední příslušník nejstarší generace mezi své syny ještě za života v rámci *fenjia* (viz dále). Rodina

---

21 Zápisy o obřadech, Nei Ze, 23.

a její majetek je jinak nedělitelná a snaha osamostatnit se a přerozdělit majetek za života otce bez jeho souhlasu je nepřípustná a trestná.²²

1.5 Qingské právo a soudnictví

Qingské právo, tedy právo období vlády dynastie Qing v letech 1644-1912, je pro současné sinology stále oříškem a jeho charakteristika prochází postupným přehodnocením tak, jak se zvyšuje množství dostupných pramenů. Přesto některé základní informace nebyly dosud zpochybněny.

Obecně se má za to, že právní systém preferoval trestní právo jako významnější, a civilní věci, týkající se práva závazkového, rodinného, obchodního apod. známé jako *huhuntiantu*, ponechával k řešení spíše soukromé mediaci v rámci rodiny či komunity dle obvyklých zvyklostí, a pokud se dostaly před soud, projednávaly je obvykle soudy nižších stupňů. To však neznamená, že by se tyto záležitosti netěšily z pohledu zákonodárce vážnosti, nicméně jejich podrobná úprava v zákoně, jež odpovídala obyčeji, neumožňovala mnoho nejasností a závažnější porušení předpisů v této oblasti snadno sklouzlo do trestněprávní roviny, jako je tomu například při neplnění zasnubních smluv, porušování základních principů manželství apod.

Kde je hranice mezi trestní a civilní kauzou zůstávalo na úvaze soudních úředníků, což samozřejmě mohlo mít za následek zneužití této pravomoci, stejně jako to, že při projednávání civilní kauzy mohly vyjít najevo skutečnosti trestněprávní a civilní řízení se mohlo snadno přeměnit na řízení trestní. Stejný vliv měla i snaha co možná rychle eliminovat řadu kauz ze strany soudců a úředníků, vzhledem ke stále přetíženějším soudním a obecně správním orgánům, jež se snažily co možná snížit nápad jednotlivých kauz buď prostým odmítáním věc projednat, jak tomu bývalo u méně významných civilních věcí, tak i postihem těch, kdo podali žalobu (např. pro nedoplatky na daních) či postihem těch, co poskytovali právní pomoc jednotlivým stranám, neboť z pohledu soudů popouzeli prosté rolníky k sudičství.²³

Trestní řízení samo o sobě mělo punc negativní, nejen vzhledem k drastickým trestům i za mírnější provinění (zvláště pokud k nim došlo v rámci rodiny), ale i ke značně dramatickému průběhu, jenž mohl mít za následek použití tortury vůči svědkům a obecné zneuctění účastníků řízení, i když

---

22 QC 87.

23 MACAULEY, Melissa in *Civil Law in Qing and Republican China*. edited by Kathryn BERNHARDT a Philip C. HUANG, Stanford: Stanford University Press, 1994, str. 88-89, 93.

zpravidla těch níže společensky postavených. To samozřejmě popularitě soudního řízení nepřidalo a nebylo neobvyklé, že společenské znevážení účastí na projednávání trestní kauzy bylo dostatečným důvodem pro sebevraždu.²⁴

V civilních věcech byla situace pravděpodobně přeci jen odlišná, nicméně civilní řízení bylo vzhledem k přetíženosti soudů a odporem soudních úředníků civilní věci řešit značně zdlouhavé a můžeme předpokládat, že účastí na soudním řízení se nejen příslušníci vyšších společenských tříd, ale každý kdo mohl věc řešit jinak, vyvarovali a k soudu se uchýlovali buď jako k poslední instanci nebo jako prostředku jak způsobit starosti protistraně.²⁵

Co se týče aktivní legitimace pro podání žaloby, žalovat na soudě mohl prakticky každý, včetně žen, s jednou podstatnou výjimkou. Hierarchický společenský systém vyžadující přísnou subordinaci vylučoval žalobu, jež by tento systém narušila. Tudíž nebyly přípustné žaloby mladší generace příbuzných vůči starší, s některými výjimkami u nejzávažnějších trestných činů, a obvinění z trestného činu v rámci rodiny byla trestána s nejvyšší přísností dle stejného principu: pokud tedy bylo obvinění vzneseno mladší generací, bylo trestáno bez ohledu na to, zda bylo pravdivé, pokud starší generací vůči mladší, bylo trestáno mírněji nebo vůbec i pokud to bylo obvinění křivé.²⁶ Stejný princip nacházíme i v římském právu procesním, jež odmítá vzájemné trestní žaloby rodičů a dětí pro jejich nepřirozenost, a princip *patria potestas*, jež zahrnuje nejen nezpůsobilost *filii familiae* samostatně vystupovat na soudě bez souhlasu otce a zároveň i nezpůsobilost samostatně vlastnit majetek a tedy i vymáhat náhradu škody, tento princip přináší i do práva civilního.²⁷

Tento postoj ke sporům v oblasti rodinného práva přetrval samotnou dynastií Qing, a hierarchická pozice žalobců a žalovaných a odpovídající hierarchie trestů přetrvala i do dnešního práva. Příkladem budiž například spory v oblasti domácího násilí popsané v závěrečné kapitole.

Pod pojmem tradiční rodinné právo rozumíme dvě oblasti normotvorby: císařskou legislativu tvořenou qingským císařským dvorem v podobě Velkého qingského zákoníku *Daqing lili*, jež byl s určitými úpravami účinný i po dobu trvání první republiky až do vyhlášení hlavy čtvrté občanského zákoníku v roce 1930 na části území ovládané nacionalisty, jinde až do roku 1948 do

---

24 Bodde, pozn. na str. 196.

25 Macauley, str. 93, HUANG, Philip C. *Chinese civil justice, past and present*. Lanham, Md.: Rowman, c2010, str. 146.

26 QC 337.

27 D 47, 2, 16, D 3, 3, 8.

přijetí tzv. Společného programu (viz dále), a judikaturu zachycenou ve významných sbírkách rozhodnutí nejvyššího soudu. Zákoník zahrnuje právo z našeho pohledu civilní, trestní i správní. Pramenem práva byl i obyčej a výjimečně i etické předpisy neokonfuciánského kánonu, jež ovšem zpravidla byly obsaženy přímo v zákoně a sloužily spíše jako výkladová pomůcka pro výklad zákonů či použití analogie při rozhodování soudů. Aplikace zákonných předpisů se lišila z hlediska geografického, podle místních i společenských okolností i z hlediska společenské třídy. Qingský zákoník se po úvodních ustanoveních tradičně dělil na šest částí dle agendy šesti *ministerstev* qingské císařské vlády: Obecné procesní zásady *ming li lü*, Dvorní úředníci *shi lü*, Záležitosti fisku *hu lü*, Obřady *li*, Vojenské záležitosti *bing lü*, Trestní právo, obecná a zvláštní část *xing lü*, Veřejné práce *gong lü*, jednotlivé části se potom dělily ještě dále. Z pohledu této práce je nejzajímavější část třetí, jež se dále dělí na Registr obyvatel *huyi*, Nemovitosti *tianzhai*, Sňatky *hunyin*, Veřejné statky *cangkū*, Daně a cla *kecheng*, Soukromé statky *qianzhai* a Trhy a obchod *shichan*, jež upravuje většinu civilní problematiky, a především tedy kniha třetí – Sňatky, jež zahrnuje úpravu manželského práva.

Pro tradiční legislativu je typické, že zpravidla nestanoví pozitivně práva a povinnosti, ale většinou pouze vypočítává tresty za porušení jednotlivých povinností. Ačkoli by se tedy mohlo zdát, že qingský zákoník zahrnuje pouze trestní právo, a soukromá práva jsou vymahatelná pouze prostřednictvím trestů, opak je pravdou. Soudy běžně rozhodovaly civilní věci v nám známém duchu, kdy pevně dodržovaly ustanovení zákoníku a proto žaloby na plnění ze smluv či ochrana vlastnického práva jednotlivců byly instituty známé a využívané, pouze zvláštní formulace jednotlivých ustanovení zákona je pro západní právníky zavádějící a navozuje trestněprávní dojem.²⁸ Subjektivní práva a právní povinnosti byly soudy chráněny a vymáhány, qingská legislativa nezná princip legální licence, naopak analogie je běžně využívána a jednání, jež nejsou výslovně stanovena jako nedovolená, mohou být postihnuta podle ustanovení o „nesprávných“ jednáních nepostižených jiným ustanovením.²⁹

Neokonfuciánský kánon, tzv. klasické knihy, a související neokonfuciánské texty, upravovaly každodenní rituální povinnosti v závislosti na pohlaví, věku, pozici v hierarchii rodiny a

---

28 HUANG, Philip C. *Code, custom, and legal practice in China: the Qing and the Republic compared*. 2001, str. 23, BERNHARD, Kathryn and Philip C. C. HUANG, *Civil Law in Qing and Republican China: The Issues*. In *Civil Law in Qing and Republican China*. 2004, str. 4.

29 QC 386; Huang 2001, str. 27.

společenském statutu. Memorování těchto textů, počínaje nejjednoduššími jako je například *Sanzijing* či *Xiaojing* bylo základem indoktrinace neokonfuciánskými principy a základem výuky paralelních vztahů ve společnosti a systému subordinace již od nejtělejšího dětství, kdy výuka začínala již kolem třetího či čtvrtého roku memorováním těch nejjednodušších textů, později i školní výuky a obecné vzdělanosti u mužů, často i u žen, jež se ovšem obvykle učily spíše méně významné texty zaměřené na povinnosti žen v rámci rodiny, jako je ponaučení ženám historičky Ban Zhao^{vii} apod. Klasické knihy jsou součástí ortodoxní literární vzdělanosti, která se vyžadovala od adeptů státních zkoušek až do roku 1905, kdy byly zkoušky zrušeny a nahrazeny moderní výukou evropského typu. Tyto texty sloužily primárně za zdroj každodenních povinností a jsou základním zdrojem interpretace práva, blíže specifikují pravidla obsažená ve státem tvořených právních normách, jež jsou spíše tvořena na základě těchto tradičních pramenů. Jejich porušení potom mohlo být trestáno i prostřednictvím státních soudů zpravidla pouze na základě soukromoprávní žaloby, soudy málokdy v rodinných záležitostech vystupovaly *ex officio*. Obvykle však byly spory z těchto předpisů vyplývající řešeny uvnitř rodiny nebo prostřednictvím mediátorů v rámci obce, společenské organizace jako jsou profesní cechy apod., stejně jako trestání za jejich neplnění bylo plně v pravomoci rodiny. Tento přístup se uchoval i po zániku císařství, společenské organizace zastávají nenahraditelné místo v maoistické teorii *linie mas* a jejich úloha v řešení rodinných sporů byla po roce 1949 rozhodující.

Naopak právní předpisy vydávané císařským dvorem byly v oblasti rodinného práva spíše sekundární, podrobněji specifikovaly některé procesní a správní aspekty rituálních povinností a stanovily veřejnoprávní tresty za jejich neplnění, v oblasti rodinného práva a práva osob nikdy nestanovily pravidla, jež by byla v kanonické literatuře neznámá nebo s ní byla v rozporu, to je pravděpodobně i důvodem, proč se po celou dobu trvání dynastie Qing neprosadila veřejnoprávní registrace manželství nebo svatebních smluv (viz dále).

1.6 Rodinné právo a manželství za dynastie Qing

Charakter manželství z pohledu tradičního rodinného práva se v některých ohledech od římského manželství liší. Jedná se o jednak vztah faktický, s určitými právními následky, jenž vzniká obdobným způsobem jako manželství římské, tedy vznikem specifického vztahu, jenž můžeme dobře připodobnit římskému *affectionis maritalis* (viz níže). Zároveň však s sebou nese vznik manželství i vznik specifických, práv a povinností, jež jsou s manželstvím neoddělitelně spojeny a

jejichž neplnění může přinést jeho zánik, navzdory *affectionis maritalis*, či minimálně důkaz zániku *affectionis* a tedy i sňatku. V tomto ohledu tedy můžeme hovořit i o smluvním charakteru.

1.6.1 Účel manželství

Pro tradiční manželství je typická pasivita manželů ohledně jeho vzniku či zániku, neboť hlavní rozhodovací právo v manželských věcech mají rodiče, nikoli děti, a sňatky zpravidla dojednávají ženské příbuzné, obvykle babička z otcovy strany nebo matka, neboť otázka sňatku ovlivňuje především vnitřní záležitosti domu, ať už se jedná o získání snachy nebo provdání dcery, nadto ženy mají snazší přístup k ženským příbuzným z domu potenciální nevěsty či ženich a tím i lepší šanci získat relevantní informace. Dále je pro uzavření manželství obvyklá finanční náročnost založení rodiny, ojedinělost rozvodu, respektování monogamie manželství zároveň však s tolerováním polygynních sexuálních vztahů manžela, včetně legálního přijímání konkubín a vedlejších manželek.

Obecně bylo stejně jako v rodině římské účelem manželství zajistit patrilineární pokračování rodině, pokračování obětin v kultu předků a péči o starší generaci. V tomto duchu se vyjadřovala i konfuciánská ideologie, jež považovala nezajištění pokračování rodu za zásadní provinění potomků vůči předkům i qingský zákoník, jenž nedostatek péče o rodiče ve stáří přísně trestal.³⁰ Předmětem manželství je přechod ženy z rodiny odlišného příjmení do rodiny manžela, nabytí pozice agnátské příbuzné a následně i předkyně v manželově rodině a pozice dcery manželových rodičů a naplnění povinností *xiao*, tedy péče o rodiče manžela a zajištění mužského potomstva patrilineární rodině. Nastávající manžel, pokud měl starší příbuzné, ve svatebních procedurách hrál spíše sekundární roli.

1.6.2 Manželské pouto – specifický vztah zakládající manželství

Jak již bylo řečeno, vztah manželů byl jedním z pěti základních společenských vztahů, jehož obsahem byla celá řada práv a povinností na obou stranách, tj. nejen na straně manželky, ale i na straně manžela a především jeho rodičů. Obdobně jako v římském manželství má i čínské manželství faktický charakter, jeho základním stavebním kamenem je *affectionis maritalis*, manželství vzniká okamžikem souhlasu všech zúčastněných stran s uzavřením manželství (v různé formě pro každou z nich), bez ohledu na splnění formalit uzavření sňatku, a trvá, ačkoli třeba

---

30 QC 338.

manželství nemá ještě všechny požadované právní následky, dokud trvá vůle zúčastněných stran ve sňatku setrvat, stejně jako zaniká bez ohledu na to, zda právní následky uzavření manželství dále trvají.

Zúčastněnými stranami, jejichž souhlas je pro uzavření sňatku relevantní, jsou v období okamžiku vzniku manželství rodiče budoucích manželů. Po uzavření sňatku potom jsou to samotní manželé a manželovi rodiče, případně prarodiče. Tradiční manželství nikdy není osobní záležitostí manželů, význam účasti manželových rodičů je pro jeho existenci nezbytný, dokud jsou naživu. Manželčini rodiče dle litery zákona v otázce trvání manželství nehrají zásadnější roli, v praxi je však úloha pokrevní rodiny významná.³¹ Uzavřením manželství vzniká specifický vztah nejen mezi manžely samými, ale především mezi manželkou a rodiči manžela. Charakter tohoto vztahu je velmi blízký *affectioni maritalis*. Jedná se o vztah vytvořený lidmi, *renhe* a na rozdíl od vztahu rodičů a dětí, tedy vztahu daného Nebesy *tianhe*, není nezrušitelný, resp. za určitých okolností zaniká *yijue* a právní následky z něj vyplývající mohou být zrušeny jako sankce za porušení povinností, jež z tohoto vztahu vyplývají. Jeho existence a trvání je vnitřní záležitostí stran manželství, ale proto, aby způsobil právní a společenské následky je nezbytný jeho projev navenek. Tento projev je rozdílný pro každou stranu manželství, často souvisí s povinnostmi jednotlivých stran manželství a často je stanoven zákonem. Proto soud deklaratorně rozhodne o zániku tohoto vztahu a za porušení povinností z něj vyplývajících, obvykle v případě, kdy je zánik vztahu natolik zřejmý, že jeho aktivní prohlášení stranou není nutné nebo není možné, stejně tak zákon určí, kdy takového deklaratorního prohlášení není vůbec nutné, neboť z jednání stran je zřejmé, že vztah již zanikl. Zákon také stanoví, kdy právní následky manželství nesmějí zaniknout ani tehdy, pokud došlo k zániku *affectionis*.

S tím se pojí i obecná představa o okamžiku vzniku manželství, jež nikdy nevytizela a jež ve dvacátém století naráží na právní realitu, jež chce mít sňatek a vznik manželství pod veřejnoprávní kontrolou a určovat okamžik vzniku a zániku jinak bez ohledu na názor manželů. Tato idea se v Číně prosazovala těžko a plně se neprosadila dosud, vznik manželství je v praxi proto dodnes spojen s okamžikem souhlasu stran, ať už rodičů nebo později nastávajících manželů, a to buď okamžikem uzavření svatebních smluv, obvyklé u vyšších společenských tříd, jež si mohly dovolit dodržet jednotlivé finančně značně náročné kroky tzv. *liuli* a nebo okamžikem svatebních obřadů

---

31 QC 104.

obvykle u méně zámožných skupin obyvatel, jež investovaly všechny finance vyhrazené pro svatební obřady právě na jednu velkou slavnost spojenou s přechodem nevěsty do nové domácnosti, nikoli však správním rozhodnutím.³²

Zároveň se však jedná o vztah se zásadními přesahy do sféry veřejné, *affectio* jako vzájemný vztah manželů je nejen soukromou záležitostí nejužší rodiny, ale i záležitostí veřejnou, z toho vyplývají i veřejnoprávní tresty za porušení povinností z něj vyplývajících, neboť jejich vztah přímo ovlivňuje veřejnou morálku. Porušení tohoto vztahu vzájemných práv a povinností *yijue* je nepřijatelné, neboť narušením rodinné subordinace by mohlo snadno dojít i k rozvratu celé společnosti, kdy nikdo ve společnosti nebude mít určené místo a nebude zastávat svou určenou roli.³³

1.6.3 Vznik manželství

Překážky sňatku

Překážky sňatku jsou v mnoha případech obdobné jako v římském tradičním právu i v Augustově manželské reformě. Překážkou sňatku bylo v první řadě příbuzenství, vzhledem k prioritnímu postavení agnátského příbuzenství byly vyloučeny sňatky mezi agnátskými příbuznými ve všech pěti stupních, stejně jako sňatky v rámci příbuzenství rodového. Rodovým příbuzenstvím je myšlen zákaz sňatku osob stejného příjmení, jenž je v Číně znám již od období vlády dynastie Zhou v prvním tisíciletí před naším letopočtem. Tento zákaz nebere ohled na to, zda jsou osoby skutečně příbuzné, neboť stejné příjmení znamená stejného agnátského předka, a proto je dostatečným důvodem zákazu sňatku, a platí jak pro manželky, tak i pro konkubíny. V praxi je tento zákaz hojně porušován již od nejstarších dob a v období vlády dynastie Qing byly takové sňatky běžné bez ohledu na přísné tresty a hrozbu anulace manželství, a trestány byly spíše výjimečně, pokud nebyly porušeny zásadnější zákazy incestu, například sňatek uvnitř rodné vesnice, a k anulaci zpravidla nedocházelo.³⁴ Překážkou je i příbuzenství zaniklé na principu *affinitas*, tedy stejně jako v římském právu je zakázáno oženit se s otcovou bývalou manželkou či konkubínou, ale například i s manželkou osoby ze stejného rodu byť mimo pět příbuzenských stupňů, kdy čínské právo, na rozdíl

---

32 ZHAO, Ma. *On the Run: Women, City, And the Law in Beijing, 1937-1949*. Baltimore, Maryland, 2007, str. 78.

33 Sommer, str. 56.

34 Qu, str. 92. Tradičně měli obyvatelé jedné vesnice všichni stejné příjmení a pravděpodobnost příbuzenství zde byla podstatně vyšší, a proto i sňatek v rámci jedné obce nebyl zpravidla považován za přípustný.

od římského, výjimky neumožňuje. ³⁵ Zároveň je vyloučen nejen sňatek ale i styk s konkubínou nebo otrokyní náležející seniornímu příbuznému.³⁶

Překážkou je i příbuzenství pokrevní, nicméně v podstatně omezenějším rozsahu, kdy tento zákaz byl zpravidla modifikován místními zvyklostmi, pokud se jedná o příbuzné po ženské linii, nicméně vyloučeno je manželství mezi generacemi, obdobně římskému zakazu *respectus parentaliae*, kde výjimku zavedl až Claudius pro dcery bratrovy.³⁷ Příbuzenství pokrevní, jež se vztahovalo i na agnátské příbuzné manželky, bylo překážkou sňatku jen v omezeném rozsahu v nejbližších stupních, včetně sestřenic a bratranců různého příjmení. V praxi byl tento zákaz tak hojně porušován, že byl ignorován i úřady a za dynastie Qing byl definitivně zrušen.³⁸

Překážkou sňatku byly i stavovské rozdíly srovnatelné s překážkou danou Augustovou legislativou.³⁹ Vždy je zakázán sňatek s uprchlou vězeňkyní. Vzhledem k tomu, že manželství mohou uzavřít i otroci a nevolníci, je vyloučen sňatek mezi otrokem a ženou svobodnou, neboť manželka odvozuje svůj společenský status od manžela, v opačném případě je sňatek možný.⁴⁰ Zákaz sňatků s prostitutkami za vlády dynastie Qing značně oslabil, v rámci neokonfuciánské ideologie převážil požadavek, aby pokud možno každá žena byla manželkou nebo alespoň konkubínou, a sňatek s prostitutkou či zpěvačkou byl zakázán pouze pro úředníky v aktivní službě a syny, kteří měli daný úřad zdědit.⁴¹ Překážkou sňatku byla příslušnost k buddhistickému nebo taoistickému řádu, minimálně pro muže.⁴²

Překážkou sňatku je i povinný smutek za některého z příbuzných v pěti stupních, přičemž nejprísněji je trestán sňatek v době trvání smutku za rodiče či za manžela. Na rozdíl od římskoprávní úpravy, kde smutek za rodiče naopak výslovně není překážkou sňatku, stejně jako smutek za manžela, s výjimkou období vdovského roku *tempus lugendi*. To má však odlišný úkol, totiž prevenci nejasnosti ohledně otcovství potomka, jenž se vdově může narodit, a tudíž se nevztahuje ani na muže, ani na ženy, jež před uplynutím lhůty porodily, ani na snoubenky. Zákaz v čínském právu má jednoznačně spirituální charakter a jeho porušení je porušením povinností *xiao* a

---

35 D 23, 2, 12, 3-4; QC 109.

36 Qu, str. 69.

37 Sc. Claudianum, D 23, 2, 17, 2; D 23, 2, 53; Qu, str. 94; QC 108, 109.

38 QC 368, 1; Qu, str. 96.

39 D 23, 2, 16.

40 QC 115.

41 QC 113, D 23, 2, 23; D 23, 2, 42, 1,- 44; D 3, 2, 13, 4.

42 QC 114.

otázka otcovství je až sekundární i vzhledem k tomu, že druhý sňatek žen byl vůbec odsouzeníhodný.⁴³

Stejně jako v právu římském je překážkou sňatku vždy nedostatek souhlasu rodičů, resp. prarodičů, přičemž čínské právo nezná potomky, kteří by za života rodičů mohli být emancipováni, proto v čínském právu tento princip platí vždy. Zároveň na rozdíl od římského práva nesouhlas nastávajících manželů se sňatkem v okamžiku uzavření sňatku relevantní není. Qingský zákoník, na rozdíl od práva římského, jež bere v úvahu potomky šíleného *patri familiae*, nestanoví způsob, jak nedostatek souhlasu obejít. Vzhledem k tomu, že v právu čínském mohl ve věci sňatku rozhodnout jednak kterýkoli z rodičů, resp. prarodičů, pokud byli naživu, jednak další ze starších příbuzných, nepředpokládalo se tedy, že by nastala situace, kdy by se potomek z tohoto důvodu nemohl oženit či vdát.⁴⁴ Naopak pokus využít nepřítomnosti starších příbuzných ke sňatku mohla mít, stejně jako v právu římském, za následek jednak jeho neplatnost a dokonce i trestní postih.⁴⁵

Překážkou sňatku je i úřední pozice nejen z důvodu stavovského rozdílu, ale stejně jako v právu římském i ve snaze snížit ovlivnitelnost úředníků a zabránit zneužití pravomoci, kdy je vedoucím úředníkům vykonávajícím službu v dané oblasti zakázáno oženit se s místní ženou či dokonce se oženit s manželkou, konkubínou nebo dcerou osoby zúčastněné na správním řízení. Obdobný zákaz platí i pro syna, vnuka, mladšího bratra či synovce úředníka, tedy veškeré podřízené mužské agnáty, pro něž by dotyčný úředník mohl sňatek sjednat.⁴⁶

Překážkou dalšího sňatku je samozřejmě existující manželství, u žen absolutně, u mužů se zákaz týká pouze hlavní manželky, nikoli konkubín, a zasnoubení. Porušení tohoto zákazu je trestáno vcelku přísně, obdobně jako v právu římském, přičemž v čínském právu je postihem neplatnost druhého sňatku nebo zasnoubení, propadnutí svatebních darů a věna státu a tělesné tresty pro ty, kdo takový sňatek či zasnoubení sjednají tedy zpravidla rodiče, prarodiče, u druhých sňatků žen dosavadní tchán s tchyní.⁴⁷

---

43 QC 105, 1; D 3, 2, 1; D 3, 2, 10-11.

44 D 23, 2, 2; D 23, 2, 9-10.

45 QC 106, D 23, 2, 11.

46 QC 110, D 23, 2, 38; D 23, 2, 57; D 23, 2, 63.

47 D 3, 2, 13.

Okamžik vzniku manželství

Vznik manželství je podmíněn naplněním celé řady formalit, avšak fakticky je sňatek uzavřen okamžikem souhlasu rodičů či starší generace příbuzných v řadě přímé budoucích manželů, jejichž autorita byla absolutní. Jejich rozhodnutí je konečné a je vyloučen jakýkoli nátlak jak ze strany budoucích manželů, tak i ze strany druhé. Oni jsou také jediní odpovědní za uzavřené manželství i případné překročení zákonných norem manželství upravujících, nikoli snoubenci. Pokud jich nebylo, účastní se na sjednání sňatku strýcové a tety z otcovy strany, starší bratři a sestry, prarodiče z matčiny strany, už ovšem s omezenou rozhodovací pravomocí, jež zakládala nejen omezenou trestní odpovědnost za protiprávně uzavřené manželství, ale zároveň i předpokládala i jinak neobvyklou a nevhodnou aktivnější účast budoucího ženicha či nevěsty na uzavření manželství a jejich případný souhlas.⁴⁸

Za života rodičů budoucí manželé sami obvykle na uzavření manželství nijak neparticipují, s výjimkou účasti na samotných obřadech, pokus najít si samostatně manželku nebo dokonce manžela je pro rodiče nesmírně zostouzející, ale i nežádoucí z hlediska účelu manželství a jeho každodenní reality. Vzhledem k účelu manželství, jímž je především pokračování v obětech předkům v patrilinéární agnátské rodině a péče o starší generaci a další pokračování rodu, je považováno za jediné správné, aby sňatek dojednal starší příbuzný nebo v jeho nepřítomnosti jiná nadřízená osoba, neboť v jeho zájmu je manželství uzavíráno. Jinak je jakákoli aktivita budoucích manželů ve věci uzavření sňatku vyloučena, stejně jako jakýkoli kontakt mezi nimi považován za nemorální a za určitých okolností trestný. Aktivní souhlas snoubenců, pokud jsou naživu příslušníci starší generace bližších příbuzných, není pro vznik manželství relevantní ani vhodný. Manželství proti vůli rodičů je neplatné bez ohledu na další okolnosti.⁴⁹

Prvotní komunikace rodin by dle tradičního postoje *fumu zhi ming, meishuo zhi yan* měla proběhnout přes prostředníka, nikdy přímo. Prostředník je zárukou dodržení potřebných rituálů odlišujících manželství od konkubinátu, objektivního pohledu na svatební smlouvy a jakousi zárukou toho, že sňatek bude uzavřen řádně, bez hrozby podvodů, jež byly časté, zvláště u dalších sňatků vdov, kdy obava ze „zašantročení“ nevěsty do nevěstince či obava z nevázaného života vdovy v protiprávním svazku uzavřeném bez souhlasu příbuzných bývalého manžela vedla k

---

48 QC 101, 1; Qu, str. 100.

49 QC 101, 1.

požadavku, že některá manželství smějí být uzavřena pouze přes prostředníka a bez jeho přítomnosti se považuje takové manželství za nelegální vztah se všemi postihy pro takové vztahy obvyklými.⁵⁰ Pokud by snad uzavřel muž manželství na cestách, v působnosti úřadu či jinak mimo dosah rodičů a po návratu domů zjistil, že pro něj příbuzní sjednali sňatek s jinou ženou, je povinen původní smlouvu zrušit a vstoupit do manželství s jinou osobou, s výjimkou situace, kdy došlo již k naplnění všech obřadů včetně přechodu novomanželky do domu manžela.⁵¹ Tím ale riskuje nespokojenost zodpovědných příbuzných a případné týrání snachy nebo rozvod manželství z jejich vůle.

Na rozdíl od vzniku manželství samotného, ke změně agnátských vztahů nevěsty dochází až jejím faktickým přechodem do domu manželových rodičů, ne dříve. Ačkoli to může znít protichůdně, je třeba si uvědomit, že tyto dva kroky jsou od sebe odděleny a podobně jako v římském manželství je změna agnátských vztahů častou ale nikoli nezbytnou součástí manželství. In *domum deductio* je tedy podobně jako v právu římském nezbytnou součástí rituálů spojených s kultem předků.

V období vlády dynastie Qing vrcholí neokonfuciánský kult a jeho předpisy týkající se povoleného chování žen. Jedním z jeho aspektů je i povinnost ženy být celý život vázána pouze k jedinému manželovi. Nový sňatek je společensky těžko přijatelný, tím spíše zrušení zasnoubení a uzavření zasnubní smlouvy s jiným mužem. Okamžikem uzavření svatební smlouvy je tedy snoubenka vázána všemi normami upravujícími povinnosti manželky vůči manželovi a jeho příbuzným s vyloučením osobního styku manželů, protože je na rodičích obou snoubenců, aby rozhodli, kdy tento styk dovolí. Nicméně pokud snad ke styku došlo, je možný trestní postih pouze na základě článku 386, jenž se aplikuje na chování, jež je zjevně „nesprávné“, jež ale není trestné podle jiného článku, neboť se nejedná ani o cizoložství, ani o jinou formu státem postihovaného sexuálního chování, neboť snoubenci již fakticky jsou manželi a proto se nemohli dopustit žádného ze státem postihovaného sexuálního přečinu. Stejně tak je, obdobně jako v římském právu, mimomanželský styk snoubenky s jiným mužem považován za *adulterium*.⁵² Zároveň však až do jejího faktického přechodu do domu manžela a představením předkům není ještě agnátkou svého manžela a nepřísluší jí finanční zaopatření ani postavení v rodině manžela či jeho kultu předků. Římské právo zahrnuje obdobnou úpravu, i když je zřejmé, že význam zasnub byl oproti čínskému právu oslaben,

---

50 QC 106, 3.

51 QC 101, 1; Qu, str. 101.

52 D 48, 5, 14, 8.

přesto snoubenci jsou v mnoha ohledech vázáni podobně – zasnoubení tvoří překážku sňatku, vícečetné zasnoubení je nepřípustné a stíhané infamií, vražda snoubence či někoho z jeho rodiny je považována za *parricidium* a trestána přísněji, než vražda jiné osoby apod.⁵³

Obdobně i zrušení zasnubní smlouvy a uzavření sňatku s jiným mužem či ženou je nepřijatelné a ve většině případů nejen neplatné, ale i přísně trestané.⁵⁴ Důvody dovoleného zrušení zasnubní smlouvy jsou značně omezené, protože se jedná fakticky o rozvod manželství, proto je její zrušení dovoleno pouze v případech logických pro její závažné porušení, jako je cizoložství snoubenky i snoubence či uzavření svatební smlouvy s jiným mužem či ženou, nebo v případě závažného podvodu a tudíž nemožnosti jejího naplnění, například v případě záměny snoubenky či snoubence za jinou osobu, typicky sourozence.⁵⁵

Obsahem písemné či ústní zasnubní smlouvy obsahem je zpravidla dohoda o finančních i dalších záležitostech sňatku tj. věna i ceny za nevěstu, data převozu nevěsty do nového domova, apod.; pokud byly sjednány zvláštní podmínky jako uxorilokální manželství (viz níže) a péče o manželčiny rodiče, byla tato též stanovena v zasnubní smlouvě. Uzavřením zasnubní smlouvy a výměnou svatebních darů je fakticky sňatek uzavřen, bez ohledu na to, zda bylo přikročeno k dalším formalitám, jako je rituál opuštění domácnosti rodičů, uvedení nevěsty do domu manželových rodičů a představení nevěsty předkům, či fyzická konzumace manželství.

Jak již bylo řečeno, zrušení zasnubní smlouvy bylo fakticky nemožné, pokud mohl být účel manželství stále naplněn, i v případě smrti snoubence (ne však snoubenky) mohly svatební smlouvy být zrušeny pouze tehdy, pokud rodiny snoubenců na sňatku netrvaly. Pokud ano, mohlo být pokračováno v rituálech a manželství vzniklo i posmrtně a nevěsta mohla přejít do domu manžela jako jeho vdova. Jedině v takové situaci je přijatelná aktivita ze strany snoubenky, pokud sama trvala na tom, že manželství vzniklo a považovala se za vdanou, těžko mohla být odmítnuta manželovou rodinou, bez ohledu na postoj svých rodičů. Dívky, jež v takové situaci spáchaly sebevraždu, byly zařazovány do seznamů hrdinných vdov.⁵⁶

---

53 D 48, 9, 4; D 23, 2, 12, 1; D 3, 2, 1.

54 QC 101, 2.

55 QC 101, 4.

56 Elvin, str. 143; MANN, Susan. Widows in the Kinship, Class, and Community Structures of Qing Dynasty China. *The Journal of Asian Studies*. 1987, str. 41.

1.6.4 Veřejnoprávní registrace manželství

Qingský zákoník do procedury uzavření sňatku zasahuje minimálně, pouze specifikuje nepřekročitelné hranice obyčejů, tedy povinnost uzavřít sňatek podle.⁵⁷ Nicméně povinnou veřejnoprávní registraci sňatku nestanoví, ačkoli volný přístup některých rodin k rodinné hierarchii, často v podobě nejasností kdo je manželka a kdo konkubína, zapříčinil řadu problémů, s nimiž se poté musely vyrovnat soudy. Pokusy o prosazení registrace manželství se objevily v rámci přípravy občanského zákoníku na počátku dvacátého století, s největší pravděpodobností při konfrontaci s evropským rodinným právem, jež v souvislosti s tehdy ještě převažující autoritou křesťanských církví nad vznikem manželství, na níž bezprostředně navázala autorita státní, byla pro čínské zákonodárce zajímavou novinkou. Součástí návrhu zákoníku předloženého trůnu na úsvitu revoluce v roce 1911, stejně jako součástí všech dalších návrhů s výjimkou toho přijatého, byl jednoznačně stanoven okamžik vzniku sňatku okamžikem registrace a naopak vyloučení vzniku sňatku pouhým naplněním rituálů, a přestože se tyto snahy neprosadily, je zjevné, že právníkům nedostatek státní kontroly a nejasnosti ohledně uzavřených manželství zvláště v nižších vrstvách společnosti, kde rozdíly mezi manželkami a konkubínami nejsou tak jednoznačné, dělaly starosti.⁵⁸

1.6.5 Zánik manželství

Smrt

Jako nejčastější příčina zániku manželství se nabízí smrt jednoho z manželů, nicméně v čínském, a stejně tak i římském právu, toto platí pouze pro smrt ženy. Vzhledem k charakteru a účelu manželství však smrtí muže zaniknout nemusí a v praxi se tak stalo málokdy. Jak již bylo zmíněno výše, v případě úmrtí snoubence před uvedením nastávající manželky do domu je společensky nepřijatelnější, aby byly procedury spojené se sňatkem řádně dokončeny a manželka uvedena do domu manželových rodičů, protože bez ohledu na smrt snoubence, nejdůležitější aspekty sňatku jako je péče o manželovy rodiče či pokračování rodu (adopcí nejbližšího agnáta vhodné generace)

---

⁵⁷ Jedná se o šest obřadů *nacai*: předložení úvodních darů rodině nevěsty a dotaz, zda je na vdávání, *wenming*: dotaz po jménu a datu narození budoucí nevěsty, aby mohl být prozkoumán horoskop, zda je kompatibilní s horoskopem ženichovým, *naji*: samotná příprava horoskopů obou potenciálních snoubenců, *nazheng*: předání darů rodině ženicha a uzavření formální smlouvy, *qingqi*: určení dne svatby a *qinying*: převedení nevěsty do domu manželových rodičů. Tyto rituály se samozřejmě týkaly pouze vyšších společenských vrstev, chudším stačilo dodržení alespoň principů těchto rituálů, tedy předání věna rodině manžela jako důkaz uzavření. Více viz např. Zhao, str. 76.

⁵⁸ Zhao, str. 79.

mohou být přesto naplněny. Ani zákon smrt snoubence nezmiňuje jako důvod zániku zasnubní smlouvy, proto záleží především na úvaze stran, zda jsou ochotny od smlouvy odstoupit. Na druhou stranu smrt snoubenky logicky znamená zánik manželství, neboť bez její účasti účel manželství naplnit nelze. Úmrtí manžela po naplnění svatebních obřadů a přechodu manželky do domu manželových rodičů *chenghun* zánik manželství pro ženu neznámá, naopak, její povinnosti manželky jsou ještě zdůrazněny, neboť musí dodržet povinnou dobu smutku, splnit obřadní povinnosti a především zastoupit zemřelého manžela v péči o jeho rodiče a případné potomky, ať už vlastní, narozené konkubíně nebo adoptivní. Manželství ženy po smrti manžela proto končí až případným dalším sňatkem s přechodem manželky do nové domácnosti a přerušením původních agnátských vztahů s rodinou bývalého manžela. Podmínkou druhého sňatku je potom souhlas agnátské rodiny původního manžela, jež musí vypravit svatbu, v opačném případě je další sňatek stížen neplatností a trestán jako *adulterium*.⁵⁹ Naopak úmrtí manželky zánik manželství způsobí zcela určitě ze stejných důvodů, jako v případě snoubenky.

Rozvod

Další variantou zániku manželství je rozvod, nejčastěji ve formě zapuzení manželky *chuqi*. Rozvod v období vlády dynastie Qing zdaleka nepatřil mezi obvyklé formy zániku manželství. Na rozdíl od předchozích historických období se jednalo o dost výjimečné řešení rodinných sporů a častější je snad pouze v případě zákonem vyžadovaného rozvodu v souvislosti se spácháním závažnějších trestných čin, jak bude uvedeno níže. Důvodem neobvyklosti rozvodu v ostatních situacích je jednak finanční náročnost svatebních obřadů, pokud byli oddáváni dospělí lidé, jednak silný vliv neokonfuciánské ideologie a z toho vyplývající společensky nepřijatelné přerušení rigidních agnátských vztahů uvnitř rodiny a narušení tak složitě budované rituální struktury rodiny. Nadto připustit, že hlasitě propagované principy konfuciánské rodiny nefungují, bylo společensky ponižující a snaha zachovat tvář byla zpravidla silnější, než každodenní hašteření. Proto rozvod nebyl považován za přijatelný s výjimkou extrémních okolností, které narušily harmonii v domácnosti natolik, že ospravedlnily tento závažný krok.

Podmínkou zániku manželství rozvodem byl zánik *affectionis maritalis* a jeho řádný projev. Jak už bylo řečeno, projev zániku *affectionis* nutný pro zánik manželství je různý pro všechny strany

---

59 QC 106, 3.

manželství a je hierarchický, tak zánik na straně nadřízené osoby způsobí zánik manželství bez ohledu na zánik u osoby podřízené, naopak ovšem zánik *affectionis* na straně podřízené osoby neznamená nutně zánik manželství. U muže je to prostý souhlas s ukončením manželství podložený souhlasem rodičů a souhlasem manželky, tedy obdoba římského *divortii*. Stejně jako klasické římské právo i právo čínské respektuje vůli manželů a dává jim právo manželství vzájemnou dohodou ukončit. Rozvod po dohodě manželů je přípustný však pouze tehdy, pokud souhlasí zúčastněné strany, tedy nejen manželé, ale i manželovi rodiče či prarodiče z otcovy strany, pokud jsou naživu.⁶⁰ Souhlas manžela k rozvodu je vyžadován i v extrémních případech domácího násilí z jeho strany, jež vyústilo v těžké zranění týrané manželky, kdy soud sice byl oprávněn vznést otázku rozvodu, ale nemohl jej vyhlásit proti vůli manžela.⁶¹

Pokud manželka porušením svých povinností dá najevo zánik tohoto vztahu, postačí souhlas manželových rodičů a manžela a dojde k zániku manželství ve formě zapuzení manželky. Naplněním zákonem stanovených důvodů rozvodu, resp. vyloučením třech okolností vylučujících rozvod, umožní rozvod bez ohledu na stav *affectionis* manželky, manžela či jeho rodičů v situaci, kdy jednou ze zákonných sankcí je zánik právních následků manželství. U manželových rodičů se potom jedná o jejich prostý souhlas, bez ohledu na názor zbylých dvou stran, podmíněných pouze zákonnými okolnostmi rozvod zakazujícími. O samotném rozvodu i jeho přiměřenosti rozhodují v první řadě manželovi rodiče dle principu *xiao*, až sekundárně manžel případně manželka.⁶²

Manželské pouto s sebou nese nejen práva, ale i povinnosti a to na straně všech zúčastněných. Na straně manžela a tchána s tchyní jsou to povinnosti obdobné povinnostem rodičů vůči dětem, tedy povinnost poskytnout manželce morální vzor a poučení. Nedostatek tohoto vedení, ať už tolerováním nevhodného chování manželky, typicky ignorováním či přímo profitováním z manželčina *adulterii*, nucení manželky k takovému chování, jako je tomu v případě prodávání manželky jako prostitutky, poskytnutí manželky jako zástavy, či prodej manželky do manželství s jiným mužem, ať už jako manželky nebo konkubíny *maixiu*, opuštění ve zlém úmyslu ze strany manžela, pohlavní styk s manželčinými příbuznými, napadení nebo vražda manželčiných příbuzných či napadení snachy manželovými rodiči, jež oběť odnese trvalými následky, je zjevným důkazem zániku tohoto specifického vztahu a tudíž i důvodem soudního prohlášení rozvodu jako

---

60 QC 116, 2.

61 QC 315.

62 Zápis o obřadech, *Nei Ze*, 17, 20.

trest za porušení právních i morálních předpisů.⁶³ Zákon v takových situacích rozvod požaduje a nenechává manželovi žádnou míru diskrece, zároveň zakazuje manželovi si manželku ponechat pod trestem 80 ran.

Rozvod měl pro manželku za následek úplný zánik agnátských vztahů vůči manželově rodině a tedy i úplný zánik kultovních povinností, včetně povinností členů rodiny vůči ní – nadržuje smutek za manželovy rodiče ani za manžela ani za syny, pokud jej držela v okamžiku rozvodu, je namísto smutek přerušit, synové, vlastní, konkubín a předchozích manželek, za ni též smutek nadržuje.⁶⁴ Totéž platí pro konkubíny. Z principu tedy zanikají vztahy agnátské, nikoli ovšem pokrevní.⁶⁵

Zapuzení manželky resp. snachy, je tedy jednostranný úkon, jenž vyžaduje nejen samotný akt zapuzení, tradičně rozvodovým dopisem, ale především souhlas rodičů manžela, pokud neproběhlo zapuzení z jejich vůle. Navzdory zažitým představám muž, jehož rodiče byli naživu, nebyl oprávněn ani samostatně uzavřít sňatek ani jej ukončit, a byl plně v moci svých rodičů stejně jako jeho manželka. Rozvod tedy mohl, za určitých okolností musel, proběhnout jak ze strany manžela, tak i ze strany rodičů manžela.⁶⁶ Důvody jsou teoreticky taxativně dané, ale zákon sám přináší ještě další. Postupem doby tak, jak stoupal společenský odpor proti rozvodu manželství, jsou obyčejem i dovolené důvody rozvodu omezovány.

Jednostranné zapuzení manželky může být iniciováno ze sedmi důvodů *qichu* omezených třemi podmínkami *sanbuqu*. Tyto důvody jsou velice blízké přípustným důvodům zapuzení, jež dnes známe zprostředkovaně ze starších pramenů *leges regiae* římského práva a odrážejí rodinnou situaci a účel manželství obecně – pouze neplnění povinností manželky dle principů *xiao* může vést k rozvodu.⁶⁷ V čínské praxi se jedná především o narušování křehkých vztahů v ženské části domu, jež ještě znesnadňovala faktická nemožnost žen opustit tyto prostory, absolutní nedostatek soukromí i při nejintimnějších činnostech a polygynní charakter tradičního partnerského soužití. Dále narušení patrilineární sukcese neplodností (tento důvod se ale v praxi uplatnil pouze tehdy, pokud manželka, jež překročila padesát let, odmítla přijmout do domu konkubínu nebo adoptovat syna konkubíny), nebo *adulterium*, neboť kult předků byl patrilineární a obětí předkům potomky

---

63 QC 367; *leges regiae*, Romulus 9 (*Plut. Rom.* 22).

64 Zápisy o obřadech, Sang Fu *xiao Ji*, 7, 67; Zápisy o obřadech, Tan Gong Shang, 4.

65 Zápisy o obřadech, Sang Fu *xiao Ji*, 13.

66 Zápisy o obřadech, Nei Ze, 20.

67 Obdobně Romulus dovoluje jednostranné zapuzení ženy pouze v případě, kdy se dopustila travičství, cizoložství, podvržení dítěte či pokud padělala klíče, viz *leges regiae*, Romulus 9 (*Plut. Rom.* 22).

nezplozenými manželem (lhostejno kdo byla matka), nebyla předky přijata.⁶⁸ Dalším důvodem byla nevyлéčitelná choroba, jež znemožňuje plnění povinností v kultu předků, a zpronevěra svěřených hodnot.⁶⁹ Tři podmínky potom tuto pravomoc značně omezují vzhledem k dalšímu hospodářskému a sociálnímu účelu manželství, tedy potřebě zajistit živobytí manželky po smrti jejích rodičů, jež nedovolují rozvod, s výjimkou cizoložství, pokud již zemřeli rodiče manželky a příbuzní ji nechtěli nebo nemohli přijmout zpět. Zároveň platí, že pokud nebyly důvody rozvodu řádně naplněny, je rozvod neplatný a odmítnou přijmout manželku zpět do domácnosti je trestně stíháno.⁷⁰

Zákon však vedle těchto důvodů přináší i další okolnosti, za nichž je možné manželku zapudit, tyto okolnosti jsou totiž tak jasným důkazem nedostatku *affectionis* manželky, že zákon zdůrazňuje možnost, i když nikoli povinnost, manžela manželství ukončit. Jedná se o snahu manželky ukončit manželství bez souhlasu ostatních stran útekem či podvodem a může být důvodem nejen rozvodu, ale i důvodem řady veřejnoprávních trestů, v zájmu státu je stabilita patrilinéární rodiny a pokusy o její narušení jsou trestány přísně.

Affectionis maritalis má tedy v tradičním manželství hierarchickou strukturu. *Affectio* rodičů manžela a v okamžiku vzniku manželství i *affectio* rodičů manželky je tedy nejvýznamnější, pouze jeho přítomnost dá vzniknout manželství. Zánik *affectionis* rodičů manžela je důvodem rozvodu vždy, bez ohledu na okolnosti, snad s výjimkou naplnění třech podmínek zakazujících rozvod. *Affectio* manžela je sekundární, nemá vliv na vznik manželství, ale je relevantní v případě, kdy je zvažován zánik manželství, nicméně je závislé na *affectionis* rodičů, samostatně zánik manželství nezpůsobí. Obdobně je *affectio* manželky podřízeno *affectionis* manžela, bez jeho souhlasu a bez souhlasu jeho rodičů není schopno zánik manželství způsobit, ale je relevantní při zvážení dalšího trvání manželství v některých případech.

1.6.6 Neplatnost manželství

Institut neplatnosti uzavřeného manželství je qingskému právu známý. Neplatností, tělesnými tresty pro organizátory *zhuhun* a propadnutím svatebních darů jsou stíženy všechny svatební smlouvy uzavřené proti předpisům upravujícím incest, povinnou exogamii, či podvod při uzavírání smlouvy.

---

68 Qu, str. 120.

69 Qu, str. 119.

70 QC 116, 1.

Dále pak bigamická manželství u mužů i žen.⁷¹ Nicméně některé předpisy, typicky upravující incest a exogamii, byly často porušovány i v případech sňatků řádně sjednaných a uzavřených rodiči či staršími příbuznými, jež byly respektované i širokým okolím, což byla jeden z hlavních znaků platně uzavřeného manželství. V takových situacích se k prohlášení neplatnosti ze strany soudu přistupovalo jen výjimečně a často v souvislosti s další trestnou činností. Nadto v situaci, kdy manželství trvalo delší dobu, a vztahy mezi manžely a mezi rodiči manžela a manželkou se upevnily, bylo i před neexistencí manželství tyto vztahy posuzované, jako by manželství vzniklo platně. Nejčastěji se jednalo o situace napadení nebo zabití jednoho z partnerů nebo manželových rodičů, kdy existence manželského vztahu manželovi nebo jeho rodičům značně usnadnila situaci vzhledem k legalitě domácího násilí a polehčujícím okolnostem vyplývajícím z nadřazeného společenského postavení a naopak přitěžovala manželce, napadení manžela nebo jeho rodičů se posuzovalo jako napadení nadřazených osob, nikoli jako napadení mezi osobami sobě rovnými.⁷²

1.6.7 Majetkové vztahy v manželství

Majetkové vztahy v manželství zákon upravoval jen okrajově, ženám neposkytoval žádnou ochranu vlastnického práva k věcem nabytým před nebo v průběhu manželství a věci vnesené do manželství se stávaly součástí *jia*. Manželka tedy neměla žádné vlastnické právo k věcem vneseným do manželství snad s výjimkou obyčejů v jednotlivých rodinách, jež ponechávaly movitosti spadající do věna k dispozici manželce se souhlasem manžela.⁷³ Manželce byla zpravidla poskytována apanáž nutná pro vedení domácnosti, nakládat rodinným jměním však nesměla s výjimkou správy majetku po smrti manžela, tehdy však měla univerzální právo k celé pozůstalosti. Vlastní či osobní majetek a jeho nakládání podléhalo souhlasu a kontrole manžela.⁷⁴

1.6.8 Věno

Nejdůležitějším majetkovým aspektem manželství je věno, jež nevěsta přinášela do manželství a jehož přítomnost a výše utvářela status nevěsty nejen v manželství, ale především v rodinné

---

71 QC 117.

72 Qu, str. 93.

73 BERNHARDT, Kathryn. *Women and property in China, 960-1949*. 1999, str. 119.

74 A to až do roku 1930, podle rozhodnutí *Daliyuan* z roku 1918 žena neměla právo nakládat majetkem bez souhlasu manžela, viz Qu, str. 104; Ebrey str. 27.

hierarchii. Věno totiž jednoznačně odlišovalo manželku od konkubíny, jejíž rodina za svatební dary nedávala žádnou protiváhu a dceru prodávala.

V období vlády dynastie Qing bylo věno a jeho protipól v podobě tzv. svatebních darů či ceny za nevěstu předmětem kritiky, rozhazovačnost a snaha oslnit veřejnost (dary se z jednotlivých domácností převážely veřejně s maximální okázalostí) byly příčinou obrovských výdajů nejen ve vyšších společenských třídách, ale i u chudších lidí, kdy způsobovaly nejen obrovské zadlužení obou domácností, ale i nemožnost pořídit si manželku pro nezanedbatelné množství mužů.⁷⁵ Nicméně i u nejchudších rodin bylo důležité, aby nevěsta s sebou do nové domácnosti přinesla alespoň něco – drobné šperky, oděvy, výbavu v podobě lůžkovin, nábytku apod., věno nemuselo být ve stejné výši jako cena za nevěstu, ta též nemusela být ve stejné výši jako věno, přesto bylo věno jasným znakem toho, že nevěsta nebyla koupěna, na rozdíl od konkubíny, jež s sebou zásadně nic takového nepřinášela, a vybavení domácnosti bylo na kupujícím.⁷⁶

Na rozdíl od dřívějších období a na rozdíl od práva římského, qingské právo nechrání vlastnická práva manželky k věnu a zároveň zakazuje věno z *jia* vyvést do dalšího manželství, po rozvodu případně pokud se rozhodne vdova znovu se provdat, zůstává věno v majetku agnátské rodiny a nové věno do dalšího manželství závisí na jejich libovůli. V praxi, pokud věno nebylo po sňatku hned upotřebeno, zůstávalo v rukou manželky resp. manžela, jako jejich *paraferna*, pro úhradu mimořádných osobních nákladů jejich nebo rodiny, v případě potřeby ale mělo být dáno k dispozici rodičům manžela, typicky na úhradu jejich pohřebních nákladů.

1.6.9 Zvláštní právní vztahy s manželstvím související

Vedlejší manželky a konkubíny

Ačkoli je tradiční čínské manželství nahlíženo jako monogamní, v praxi je tomu jinak. Manželku v nejužším slova smyslu *qi* může mít muž pouze jednu. Tato manželka se vdává zpravidla z domácnosti rodičů (výjimečně z domácnosti prvního manžela po jeho smrti pod dohledem jeho rodičů), nebo starších příbuzných, za dodržení rituálů i slavnostního přijetí do domácnosti, přináší s sebou věno, a stává se součástí kultu předků svého manžela, tabulka s jejím jménem je umístěna na

---

75 RAWSKI, Evelyn. S, Ch'ing Imperial Marriage and Problem of Rulership, in WATSON, Rubie S a Patricia Buckley EBREY. *Marriage and inequality in Chinese society*. C1991, str. 205.

76 WATSON, Rubie S: Servitude and Kinship in the Hong Kong Region, 1900-1940 in WATSON 1991, str. 239.

oltář předků, smuteční obřady po její smrti a oběti jí jsou přinášeny nejen dětmi, které porodí, ale i dětmi vedlejších manželek a konkubín a především manželem a jeho agnáty. Přijetí další manželky za života té první je vyloučené a uzavřené manželství je neplatné a trestané jako bigamie.⁷⁷ Nicméně za dynastie Qing se hranice mezi manželkami, konkubínami i ženským služebnictvem značně rozvolňují, a především pozice konkubín se výrazně mění. Proto po smrti manželky bylo možné za určitých okolností konkubínu povýšit na její místo.

Pro manželky znamená sňatek výrazné omezení, na rozdíl od práva římského nikoli ovšem úplný zánik, původních agnátských vztahů. V okamžiku uzavření manželství z pohledu čínského práva došlo k oslabení i vztahů pokrevních, stejně jako omezení nebo přímo odpadnutí většiny rituálních povinností vůči pokrevním příbuzným, její práva a většina povinností v kultu předků rodičů mizí, stejně jako v římském právu ne nevratně, a smuteční povinnosti se omezují na nejbližší pokrevní příbuzné, nicméně zároveň vzniká příbuzenský vztah mezi manželem a manželčinou rodinou, jenž přináší nejen překážku sňatku a sexuálních vztahů vůbec, ale i zvláštní předpisy týkající se napadení manželčiných příbuzných.⁷⁸ Obdobně i v nejstarším římském právu manželka v okamžiku uzavření sňatku *confaeratio* úplně ztrácí nejen majetková práva v původní rodině, ztělesňovaná především právem dědičným po svém otci, ale i pozici v původním kultu předků, a je otázkou, zda v případě zapuzení byla schopna získat pozici v otcovském kultu předků zpět.⁷⁹ Na druhou stranu pokrevní příbuzenství v praxi stejně jako v právu čínském zdá se též úplně nezanicalo a to nejen v otázce překážky sňatku, ale především v otázce podpory ze strany pokrevních příbuzných, čemuž napovídá povinná účast pokrevních příbuzných při vyšetřování cizoložství.⁸⁰

V otázce nových agnátských vztahů vzniklých v důsledku uzavření sňatku je nejvýznamnější vztah vůči manželovým rodičům, kdy manželka vystupuje vedle svého manžela jako jejich dcera s odpovídajícími povinnostmi, tedy především péče o tchána s tchyní a udržování kultu předků. Vzhledem k patrilineárnímu charakteru kultu předků a vzhledem k nutnosti udržování obětních obřadů po smrti členů rodiny je maximální důraz kladen na patrilineární pokračování rodu. Jednou z hlavních povinností syna a jeho manželky z hlediska konfuciánské etiky je tedy přivést na svět syna,

---

77 QC 103.

78 QC 316, 4.

79 *Leges regiae*, Romulus 6 (*Dionysios* 2, 25, 1).

80 *Leges regiae*, Romulus 7 (*Dionysios* 2, 25, 6).

jenž se dožije dospělosti a bude moci s manželkou pokračovat v rituálech.⁸¹ Nesplnění této povinnosti mělo za následek nejen nevraživost ze strany rodičů a řádný důvod rozvodu, ale i faktický zánik rodiny nebo některé z jejích větví. Proto byla přípustná i řešení ne úplně obvyklá či morální.

Nejobvyklejším řešením bylo zplodit dítě s konkubínou či neprovdanou nevolnicí sloužící v domě. Konkubína byla běžnou součástí domácností nobility již dle nejstarších známých pramenů. Jednalo se o služebnici, jejímž základním úkolem bylo poskytovat sexuální služby konkrétnímu členu domácnosti za účelem zplození mužského následníka a sloužit jako komorná jeho manželce. V praxi se pozice konkubíny mění stejně jako charakter služeb, které poskytuje. Teoreticky byly konkubíny pořizovány pouze za účelem zajištění mužského potomstva, a proto vyhrazené mužům bezdětným a starším 40 let. Tento předpis platil až do roku 1740, v praxi se však nedodržoval a konkubíny jsou běžnou součástí i rodin méně zámožných.⁸²

Manželka tedy přichází do manželství z domu rodičů a přináší věno, a po přechodu do domácnosti manželových rodičů je rituálně představena manželovým rodičům a předkům a stává se součástí jeho kultu předků. Konkubína je naproti tomu kupována zpravidla prostřednictvím dohazovače od rodičů, z nevěstince nebo od obchodníka s lidmi, u služebných může být dojednána s rodiči změna obsahu smlouvy ze služebné na konkubínu. Konkubína nepřináší věno, do domu je uvedena bez slavnostního procesí a jediný rituál, který vykonává, je rituální podání čaje manželce jako důkaz podřízenosti. Specifické postavení měly i konkubíny, jež pocházely ze společensky lepších poměrů a jimž byla často vytvořena jakási druhá domácnost mimo dům manželových rodičů.

Postavení konkubíny v rodině nebylo vždy jednoznačné. Společné pro všechny konkubíny jsou tři hlavní principy: nepřinášejí věno jako protiváhu svatebním darům poskytnutých rodinou manžela, v rámci rodinné hierarchie jsou podřízeny přímo manželce a často k její obsluze, a jejich hlavním úkolem je poskytování sexuálních služeb manželovi a zplození mužského potomstva.⁸³ Mezi konkubínami jednoho muže zpravidla z hlediska práva nepanuje žádná hierarchie, nicméně faktické postavení se může lišit podle toho, zda a za jakou cenu byla konkubína zakoupena či s jakými obřady byla přijata do rodiny. Tradičně lepší postavení měly konkubíny, které přišly do rodiny jako

---

81 Mengzi, li Lou I, 26.

82 Bernhard 1999, str. 161.

83 S výjimkou žen náležejících k císařskému harému, jež bývají v překladech též nazývány konkubínami, ovšem jejich pozice byla jiná.

součástí věna a osobní komorné manželky *ying*, kdy se těšily její ochraně a zároveň zpravidla nezpochybňovaly její autoritu, ve starších dobách měly vyšší postavení garantované i právem.⁸⁴

Manželství konkubín je jakýmsi quasimanželstvím, obsah tohoto vztahu je od manželství v určitých ohledech odlišný a právní následky se manželství pouze blíží. Konkubína se tedy nestává manželkou se všemi dopady, její agnátské vztahy přetrvávají v její původní rodině, rodičům manžela není nikdy rituálně představena, nestává se součástí manželova kultu předků, rituální povinnosti má pouze vůči manželovi, manželce a dětem z tohoto manželství. Děti, které porodí, jsou ovšem legálními dětmi manžela a jeho manželky, konkubína je považována pouze za matku-rodíčku. Za konkubínu drží smutek pouze její manžel (v nejkratší lhůtě) a děti, které porodila ona sama, pouze však v jedné generaci, její vnuci už nikoli, konkubíny se tedy předky fakticky nestávají a jejich předci nejsou konkubíniným potomstvem uctíváni.⁸⁵ Její tabulka se jménem tradičně nebyvala umístěna na oltář předků rodiny a smuteční rituály vykonával manžel a její děti v soukromí. Konkubína tedy k nové rodině nemá fakticky žádné vazby, a pokud neprodila syna, může být podle libosti prodána či provdána. Manželka vůči konkubíně zpravidla žádné rituální povinnosti nemá a vystupuje vůči ní pouze jako paní vůči služebné. Podle qingského práva se v souvislosti s komercializací společnosti a zvýšením společenské mobility ve všech vrstvách společnosti postavení konkubíny rozvolňuje, za určitých okolností se konkubína stává více součástí rodiny, přibývají jí smuteční povinnosti i za manželovy agnáty a za výjimečných okolností se může stát i součástí kultu předků manžela.⁸⁶ Konkubína může být prostou služebnicí poskytující sexuální služby nebo i vedlejší manželkou s nezanedbatelným vlivem a postavením v rodině. V praxi proto vždy záleží na konkrétní rodině, jejich zvyklostech, a konkrétní konkubíně. Za dynastie Qing došlo k určitým změnám, konkubína mohla nově po smrti manželky nastoupit na její místo včetně rituálních povinností *fuzheng*.⁸⁷ Nadto v některých společenských vrstvách do značné míry záleželo na manželovi samotném, jakou určil pozici jednotlivým manželkám/konkubínám, kdy mohlo dojít i k nejasnostem ohledně toho, která z žen je tedy skutečnou manželkou, což je prohrěšek tvrdě kritizovaný neokonfuciánskými mravokárci i zákonem samotným, protože narušuje důležitou a i tak těžce zkoušenou hierarchii a řád vnitřních komnat domu. Přesto v rodinách, kde chyběla starší

---

84 Qu, str. 127.

85 Zápisy o obřadech, Sang Fu xiao Ji, 21, 25, 27, 46; Zápisy o obřadech, Za Ji Shang, 20; EBREY, Patricia Buckley. *Women and the family in Chinese history*. 2003, str. 42; QC 368.

86 Bernhard 1999, str. 169.

87 QC103.

generaci a jež si na náboženství nepotrpěly, taková situace nebyla výjimečná, zdroj mnoha problémů po manželově smrti.⁸⁸ Až od 18. století náhle nabývá postavení v kultu předků v rámci vlastní agnátské rodiny, kdy za ni drží smutek i vnoučata i snachy.⁸⁹

Na druhou stranu se na konkubínu vztahují všechny předpisy upravující exogamii a incest. Tak je nepřipustné vzít si za konkubínu ženu stejného příjmení, stejně jako je nepřijatelné se stýkat s konkubínou svého otce, zvláště pokud mu porodila syna.⁹⁰ Na konkubínu se vztahují všechny předpisy upravující i *adulterium* neboť vzhledem k její úloze je prioritou nezpochybněný původ dětí, které porodí. Vzhledem k výše uvedenému striktně patrilineárnímu charakteru rodiny je *adulterium* a opuštění domácnosti ve zlém úmyslu považováno za jeden z nejzávažnějších a nejpřísněji trestaných prohřešků manželky i konkubíny, ačkoli tresty pro konkubíny jsou obvykle o dva stupně mírnější než tresty pro řádné manželky. Pro konkubíny postupem času platí i předpisy ochraňující vdovskou čistoty, jíž si zasloužilá konkubína může pojistit výrazně lepší postavení v rodině a v případě úmrtí hlavní manželky i správu domácnosti a celého rodinného majetku.

Zánik quasimanželství konkubíny podléhá obdobným pravidlům jako v případě manželky, tak řádná konkubína, tedy konkubína, jež nebyla nevolnicí ani otrokyní ve vlastnictví *jia*, mohla po smrti manžela zůstat v rodině jako jeho sekundární vdova a nesměla být prodána, zvláště pokud porodila syna. Na druhou stranu v případě závažnějších přestupků proti povinné poslušnosti za života manžela mohla být prodána nebo provdána mimo dům a nevztahovaly se na ni zmírňující zákonné klauzule omezující rozvod řádného manželství.

Společným znakem konkubinátu římského a čínského je především nízký společenský původ konkubíny.⁹¹ Pokud hovoříme o římském konkubinátu v době předkřesťanské, je konkubínou zpravidla propuštěnka či žena pošpiněná provozováním „nečestného“ povolání či narozená z rodičů, kteří takové povolání provozovali, a tedy žena výrazně nižšího společenského postavení, než má její milenec. Proto soužití dvou osob stejné společenské úrovně je vždy považováno za manželství, nikoli konkubinát a naopak.⁹² Obdobné platí i pro konkubínu čínskou, kde dokonce v situaci, kdy kupující zjistil příslušnost konkubíny k nobilitě, dotyčnou za konkubínu nepřijal, namísto toho pro

---

88 Bernhard 1999, str. 173.

89 Tamtéž, str. 171.

90 Ebrey 2003, str. 18; QC 368.

91 D 25, 7; více viz De Concubinis Concubinage and the Lex Iulia on Adultery Thomas A. J. McGinn *Transactions of the American Philological Association* (1974-), Vol. 121, (1991), str. 343; D 50, 16, 144.

92 D 23, 2, 41; D 23, 2, 24; D 25, 7, 1 a násl.

ni sjednal vhodný sňatek.⁹³ Společným rysem s konkubinátem čínským je právo i muže pořídit si bez omezení konkubínu za trvání manželství, kdežto pro ženu souběh konkubinátu a manželství samozřejmě zakládá spáchání *adulterii*.⁹⁴

S výjimkou výše uvedeného však konkubinát čínský i římský jsou dvě odlišné instituce, jež mají rozdílný obsah i účel, kde podobnosti jsou dány rozšířeností polygynních vztahů ženatých mužů v čínské i římské společnosti a ne zrovna šťastným překladem slova *qie*, jež označuje konkubínu, do západních jazyků.

Nejpodstatnějším rozdílem je právě otázka *affectionis maritalis*, jež je základní stavební kámen římského i čínského manželství. Čínský konkubinát je totiž jakýmsi quasimanželstvím, podmínkou jeho existence je *affectionis maritalis*, a je spíše variantou či doplňkem manželství, neboť plní jeho funkci v otázce plození potomstva, kdy i děti z konkubinátu jsou z právního hlediska dětmi manžela konkubíny a jeho manželky. Římský konkubinát naproti tomu není quasimanželstvím a není ani jeho alternativou, neboť má odlišný účel. Účelem manželství je zajištění dědiců a pokračování patrilinéárního kultu. Naproti tomu římský konkubinát má účel jiný - naplnění sexuálních potřeb muže, jedná se tedy o vztah vzniklý *libidinis causa*, jenž se výrazněji rozšířil až po přijetí Augustovy legislativy postihujících manželství s nevhodnými osobami i sexuální styky mimo manželství. Proto také děti, které římská konkubína porodí, nejsou v moci otce a otcovství k nim lze založit jedině legitimací, stejně jako k jiným dětem narozeným mimo manželství, neboť potomstvo není účelem římského konkubinátu. Tak jako je římské manželství faktickým vztahem založeným *affectionis maritalis*, tak je římský konkubinát faktickým vztahem založeným na jeho nepřítomnosti, kdy na rozdíl od konkubinátu má manželství celou řadu právních i společenských souvislostí, kdežto konkubinát prakticky žádné právní následky nemá, snad pouze pro propuštěnku žijící v konkubinátu s patronem vzhledem k právní ochraně jeho práva na její sexuální vykořisťování. Proto je římský konkubinát pojem spíše filologický a z právního hlediska minimálně do přijetí *Corpus Iuris Civilis* v šestém století našeho letopočtu nemá právní význam.

Uxorilokální manželství

Uxorilokální manželství byla další z možností jak vyřešit otázku nedostatku dospělých mužských potomků v rodině. Uxorilokální manželství neboli *ruzhui* nebo *zhuiyu* měla různé podoby, určené

---

93 Ebrey 2003, str. 14.

94 D 45, 1, 121, 1.

opět svatební či zasnubní smlouvou. Nejčastěji se jednalo o dohodu o výživném, poskytovaném rodičům nevěsty, poskytnutí jednoho z mužských potomků narozených z manželství rodičům manželky jako dědice, či nastěhování manželčiny rodičů do domácnosti manžela jako závislých osob a smluvní vznik jejich vyživovacího práva z *jia*.⁹⁵ Jinak se manželství odehrávalo podle tradičního modelu, někdy se sníženou cenou za nevěstu, vzhledem k obsahu svatební smlouvy. Tato manželství byla společensky přijatelná a nejednalo se o extrémní výjimku.

Odišná byla situace v případě nastěhování zetě do domácnosti rodičů nevěsty a výkonu mužských povinností včetně plné výživy tchána s tchyní po stanovenou dobu, obvykle do jejich smrti nebo do okamžiku dospělosti manželčiny bratrů. Pozice takového zetě v manželčině rodině byla obdobná pozici manželky v rodině manželově v tradičním manželství, tedy podřízená manželčiny rodičům i příbuzným a proto nezáviděníhodná. Obvykle po jejich smrti mohlo dojít k přestěhování do domácnosti manželových rodičů a zákon chrání právo zetě se i s manželkou vystěhovat do samostatné domácnosti a, na rozdíl od tradiční varianty manželství, kde přechází do manželovy rodiny žena, zakazuje špatné zacházení.⁹⁶

Ve výjimečných případech mohlo dojít i ke změně příjmení a jakési adopci zetě ze strany rodičů nevěsty a potom zeť zůstával v její rodině a stával se jejím agnátem a nabýval veškerý majetek rodičů manželky jako jejich syn, a obvykle ukončil veškeré, i faktické, styky s rodinou původní a stal se součástí manželčina kultu předků. Zákon ani konfucianští mravokárci se na tuto formu adopce nedívali s pochopením a společensky byly takový sňatky nepopulární, zpravidla se sňatek odehrával s menší nebo žádnou ceremonií a byl východiskem z nouze.⁹⁷ Dá se předpokládat, že s vyloučením z původní rodiny a vstupem do nové obvykle souhlasili buď synové bez dědického nároku, obvykle z chudé rodiny, nebo nemanželské děti bez známého otce, či sirotci.

Tongyangxi

Pojem *tongyangxi* je do češtiny obtížně přeložitelný, doslova znamená „společně vychovávaná snacha“. Rodina budoucího manžela, jenž byl zpravidla ještě v plenkách, zakoupila dívku ze vzdálenější obce, jež se jim zdála vhodná jako budoucí snacha. Tato dívka mohla být věkem blízká

---

95 WOLF, Arthur P a Chieh-shan HUANG. *Marriage and adoption in China, 1845-1945*. 1980, str. 95; JING, Junjian, Legislation Related to the Civil Economy in the Qing China. In BERNHARDT, Kathryn, Philip C HUANG a Mark A ALLEE. *Civil law in Qing and Republican China*. 1994, str. 58.

96 QC 104.

97 Wolf 1980, str. 97, 100.

svému nastávajícímu manželovi, někdy ještě kojeneček, ale výjimkou nebyly případy, kdy dívka byla výrazně starší a byla svému manželovi spíše chůvou než vrstevnicí.⁹⁸ Děti byly vychovány společně chlapcovou matkou, jež tak měla možnost vychovat si nastávající snachu podle svých představ, vytvořit si k ní bližší vztah a zároveň, vzhledem k fakticky absolutní izolaci dívky od rodiny původní, v ní vytvořit citovou závislost obdobnou závislosti na vlastní matce. Výsledkem je, při hlubším zkoumání poněkud zvrácený, institut jakési adoptivní snachy. Dívka byla často považována za skutečně adoptovanou se všemi následky včetně úplného přerušování vztahů s původní rodinou, kdy neměla ani povinnost truchlit za zemřelé rodiče.⁹⁹ To mělo umožnit harmonické soužití v rodině. Následně po dosažení dospělosti spolu manželé měli navázat i sexuální vztah a dát tak vznik nové generaci patrilinéární rodiny. Vzhledem k tomu, že spolu manželé vyrůstali, předpokládala se velmi nízká míra touhy a spíše osobní lhostejnost, což tím spíše upevňovalo pozici matky manžela jako jediné skutečně blízké osoby v rodině a vylučovala intimitu a spojenectví mezi manželkami samými. Výsledek byl nadto výrazně levnější než klasický sňatek, dívka v adoptivní rodině zpravidla pracovala jako nevolnice, nebylo třeba žádných svatebních darů či náročných oslav sňatku, k těm zpravidla vůbec nedošlo a samotná fyzická konzumace sňatku proběhla pouze na základě určení rozhodného dne rodiči manžela. Dívčin vztah k adoptivním rodičům se řídil pravidly *xiao*.

Praxe již tak jednoznačná nebyla, manželé byli zpravidla vychováni jako bratr a sestra, považovali se za skutečné sourozence a příkaz k fyzické konzumaci manželství byl pro ně daleko za hranicí incestu, vzájemná lhostejnost potom často vyústila v nepřekonatelný odpor a v neúspěch celého manželství bez ohledu na postoj tchyně.¹⁰⁰ *Tongyangxi* však mnohokrát ani sňatek neuzavřely, ať už z důvodu nesouladu s novou rodinou, nastávajícím manželem či prostě proto, že od počátku se s jejím manželstvím nepočítalo. Zásadní byl totiž obsah smlouvy uzavřené oběma rodinami, jenž určil, zda platba měla být považována za svatební dary a smlouva za svatební. Nebylo výjimkou, že se adoptivní rodina rozhodla dívku spíše považovat za nevolnici či konkubínu. Výsledkem pak byla prodej jako konkubíny do jiné rodiny, jako prostitutky do nevěstince či doživotní nevolnictví.¹⁰¹

---

98 PALMER, Michael, Minors to the Fore: Development in the Family Law of the People's Republic of China. *U. Louisville J Fam. L.* 1992, Vol. 31, str. 299.

99 Wolf 1980, str. 92.

100 Wolf 1980, str. 90.

101 Huang 2001, str. 171.

Přijímání adoptivních snach *tongyangxi* se za vlády dynastie Qing značně rozšířilo především mezi venkovským obyvatelstvem.¹⁰² Hlavním motivem byla snaha vhodně řešit značně problematický vztah mezi tchyní a snachou, jenž byl zmíněn na počátku kapitoly, ušetřit náklady na pořízení dospělé snachy ze strany rodičů budoucího manžela, a zbavit se problémů spojených s výchovou a nákladnou svatbou dcer v chudých rodinách na straně nevěsty.

Dvojité manželství

V situaci nedostatku mužských dědiců byla častou variantou tzv. *jiantiao*, tedy situace, kdy jediným dostupným agnátům vhodného věku byl jediný syn bratra bezdětného, tedy synovec. V takové situaci byla možnost, že tento jediný syn se stane dědicem pro obě větve rodiny, resp. jakýmsi prostředníkem v sukcesi tak, že se ožení dvakrát a potomci narození jedné manželce budou sukcesory jedné větve a vice versa. Dotyčný manžel potom nabude veškerý majetek *jia* v rámci patrilinéární sukcese včetně rituálních povinností.

V praxi byly obě manželky manželkami současně *pingqi*, tedy plnoprávními manželkami se všemi právy i povinnostmi z hlediska rodinného a náboženského, a jednalo se o jedinou skutečně bigamickou formu čínského manželství za dynastie Qing. Zákoník se k tomu nevyjadřoval, resp. považoval bigamické manželství za neplatné od počátku a kázal bigamickou manželku navrátit rodičům, v roce 1775 byla tato souběžná sukcese legalizována s tím, že sice nebylo považováno za bigamické, ale zároveň z hlediska zákona manželkou byla pouze manželka první a všechny ostatní byly pouze konkubíny, právně tudíž neměla postavení manželky a práva z něj vyplývající, jako např. jmenování patrilinéárního sukcesora.¹⁰³ *Daliyuan* (viz níže) po roce 1910 tento postoj udržovalo dále. V praxi se však jednalo o rozšířený způsob jak vyřešit krizi patrilinéární sukcese ještě v padesátých letech dvacátého století.¹⁰⁴

1.6.10 Ochrana proti domácímu násilí

Qingské právo chránilo proti domácímu násilí pouze privilegované skupiny obyvatel, tedy panstvo proti služebnictvu, seniorní příbuzné před násilím páchaným mladší generací, a muže před násilím páchaným manželkami a konkubínami. V otázce násilí páchanému na ženách a dětech stanovilo jen

---

¹⁰² Wolf 1980, str. 124, tento způsob uzavření manželství byl častý, v některých oblastech i častější, než klasické manželství dospělých osob.

¹⁰³ Bernhard 1999, str. 183.

¹⁰⁴ WANG, Naicong. *Hunyinfa wenti jieda huibian*. 1951, str. 19.

velmi opatrná (prakticky žádná) omezení a domácí násilí v nejbrutálnějších formách bylo běžnou součástí každodenního života a společensky respektovanou normou chování vůči ženám a podřízeným osobám obecně. Stejně jako dává římské právo a tradice právo otci nakládat se syny bez jakýchkoli omezení, tak i právo čínské osoby v nadřízené pozici prakticky nijak neomezuje v disciplinární pravomoci nad podřízenými.¹⁰⁵

Na druhou stranu je římské právo podstatně skoupější, co se týče otázky násilí páchaného na jiných členech domácnosti. Nikoli však, že by se takové věci neděly, ale právo se s nimi nezabývá. V období nejstarším reprezentovaném *leges regiae* se manželka stávala součástí rodiny manžela a nemá právo na rozvod bez ohledu na důvod, lze tedy předpokládat, že i disciplinární pravomoc manželova, resp. jeho otce byla srovnatelná s pravomocí nad syny, jež v otázce úmyslného usmrcení manželky byla omezená zákonnými důvody a souhlasem manželčiny kognátů. Zároveň právo tvrdě postihovalo násilí, kterého by se dopustila snacha na tchánovi.¹⁰⁶ V pozdějším období se vzhledem k proměně charakteru manželství, jež umožňovala rozvod bez udání důvodu pro oba manžele a případně civilní žalobu na náhradu škody, právní úprava přípustnosti či zákazu domácího násilí mizí a objevuje se opět v okamžiku, kdy je právo žen na rozvod omezeno.¹⁰⁷

Čínské trestní právo poskytovalo ochranu oběti domácího násilí jen výjimečně, v případě smrti oběti a ve výjimečných případech i v případě doživotního zmrzačení, mohly přijít v úvahu trestněprávní sankce. Smrt v důsledku domácího násilí nemusela mít za následek trestní postih rodičů ani manžela, pokud bylo toto násilí „opodstatněné“, opodstatňující je jakákoli okolnost porušení povinností *xiao*. V případě manželky či konkubíny je situace poněkud odlišná od disciplinární pravomoci rodičů nad dětmi, přeci jen vztah snachy a rodičů manžela je vztah vytvořený lidmi a tedy nejen že není nezrušitelný, ale zároveň se vztahu rodičů a dětí jen podobá, proto úmrtí snachy v důsledku neopodstatněného domácího násilí ze strany manželových rodičů, nikoli ovšem manžela, je stíháno o něco přísněji. Pokud nedojde ke zmrzačení nebo smrti, má jak manžel, tak i tchyně, možnost týrat manželku bez omezení, a pokud je z hlediska práva dostatečný důvod, tak i zmrzačení či smrt jsou trestány mírně nebo vůbec.¹⁰⁸

---

105 *Leges regiae*, Romulus 8 (*Dionysios* 2, 26-27), *leges regiae*, Romulus 7 (*Dionysios* 2, 25, 6), *leges regiae*, Romulus 9 (*Plut. Rom.* 22).

106 *Leges regiae*, Romulus 11 (*Festus, Plorare*).

107 *Codex Theodosianus* III. 16, 2; C 5, 17, 8-11, N 117, 4.

108 QC 293, 314, 304.

Zánik manželství je z důvodu domácího násilí páchaného na manžele možný pouze výjimečně, obvykle na základě osobního ohlášení věci soudu a následné žaloby manželčiných příbuzných, i tak je podmíněný souhlasem manžela. V případě zmrzačení ze strany tchyně či tchána manželství může zaniknout i bez takového souhlasu. Qingské právo potom tolerovalo ještě jednu variantu ochrany před domácím násilím, jakkoli omezenou: návrat manželky k rodičům bez ukončení manželství, za předpokladu, že se jí ovšem podařilo z manželovy domácnosti utéci a za předpokladu, že se nepokusí uzavřít jiný sňatek.¹⁰⁹ V obou případech se ovšem mohlo jednat pouze o ženu, jež byla schopna se osobně dostavit k soudu nebo utéci z domácnosti manžela, což často nebylo možné, ať už pro restriktivní obyčeje neumožňující ženám bez doprovodu opustit dům, fyzickým omezením v chůzi většiny žen nebo i fyzickým omezením osobní svobody ze strany rodiny manžela, výjimkou nebylo věznění či okovy.¹¹⁰

1.6.11 Ideál vdovské čistoty

Kultu vdovské čistoty, tedy specifickém místo ve společnosti a ochrana žen, jež ovdověly v mladém věku (do třiceti, později do padesáti let), znovu se již neprovdaly a jejichž pověst nikdy nebyla zpochybněna, byl propagován od dynastie Song neokonfuciánskými mravokárci a získal pevné místo v neokonfuciánském kultu od roku 1304, kdy yuanské Ministerstvo obřadů stanovilo zvláštní počty pro počestné vdovy.¹¹¹ Yuanská politika se, vzhledem ke svému cizímu původu stejně jako qingská, stavěla velmi pozitivně k neokonfuciánské ideologii, jež tehdy nabývala na popularitě a jejímž obsahem bylo i striktní segregace dle pohlaví, přesnější vymezení postavení žen v rámci rodiny a omezení mobility vdaných žen a vdov, stejně jako postupné vyloučení žen z veřejného prostoru, povinné zahalování, a obecný odpor k individuálnímu vlastnictví, zvláště u žen, a prosazování představy, že nedodržení předepsaných norem chování může narušit vesmírnou rovnováhu a mít za následek nejen rozpad společnosti, ale i pád vlády a ztrátu mandátu Nebes.¹¹² Neokonfuciánská ideologie stanovila příslušnost žen k nové agnátské rodině po sňatku jako neporušitelnou a návrat vdané ženy do původní rodiny či druhý sňatek považovala za

---

109 QC 116; Huang 2001, str. 161 a násl.

110 Bernhard, Kathryn. Women and the Law: Divorce in the Republican Period. in BERNHARDT, Kathryn, Philip C HUANG a Mark A ALLEE. *Civil law in Qing and Republican China*. Str. 202.

111 Bernhard 1999, str. 67; Elvin, str. 123.

112 Ebrey 2003, str. 26.

nepřípustný.¹¹³ V obdobné pozici počestných vdov byly i ženy, jež po smrti manžela či snoubence ze strachu, že budou násilím provdány či prodány, spáchají sebevraždu.¹¹⁴

Za dynastie Qing se z kultu počestných vdov stává obecně závazné pravidlo.¹¹⁵ V hanské populaci je druhý sňatek vdov potupou i mezi společensky nízko postavenými ženami a znamená automatickou ztrátu dobré pověsti, relevantní pro některé trestné činy.¹¹⁶ Zákon i soudy chrání právo žen znovu se neprovdát, žít na náklady rodiny zemřelého manžela s odpovídajícím postavením v rámci rodiny, pečovat o děti, jež se z tohoto manželství narodily, spravovat rodinný majetek, pokud nezůstal naživu nikdo z nadřazené generace a v případě, že z manželství nezůstali mužští potomci určit, resp. adoptovat, dědice. Zákon zároveň sice nezakazuje další sňatek, ale zakazuje vdově si vzít majetek svůj, vnesený jako věno do prvního manželství, i podíl po zemřelém manželovi, stejně jako děti z předchozího manželství. Pozůstalá manželka však představovala pro rodinu zesnulého nejen nevídané břemeno, ale též překážku k věnu, jež do manželství přinesla, a majetku zemřelého, proto bylo obvyklou snahou nejen sourozenců zemřelého, ale i jeho rodičů, pokud byli naživu, se pozůstalé manželky zbavit, ať už přinucením k sebevraždě, novým sňatkem či prodejem do manželství jako konkubíny, nebo obviněním z cizoložství.

1.6.12 Sebevražda v rodinných vztazích

Sebevražda má v čínské tradici důležité místo, je vyjádřením zoufalství, vzteku, vrcholné nespokojenosti, bezmoci, či uraženosti. Sebevražda nebo pokus o ni má důležitou úlohu v hierarchických společenských vztazích, kdy je často i jediným způsobem jak nadřazenou osobu upozornit na chybu či nespokojenost. Zároveň je i odplatou osobě, která je za sebevraždu „odpovědná“ z hlediska práva i tradice, obvykle je to osoba společensky podřízená, potomek, manželka, komorná. Sebevražda samozřejmě není morálně přijatelným způsobem ukončení života, jedná se o nepřirozenou smrt, jež klade stín na kult předků, rodina tím přichází o důležitou pracovní

---

113 Nejznámější je postoj songského autora Cheng Yi, jenž tvrdí, že „pro vdovu je lepší zemřít hladu a zimou, než ztratit dobrou pověst [a uzavřít další sňatek]“, Mann, str. 46.

114 Elvin, str. 128.

115 Mann, str. 38, 49.

116 Například znásilnění bylo trestné pouze v případě prokázané počestnosti oběti, pokud byla zpochybněna, bylo znásilnění trestáno jen mírně nebo vůbec, resp. oběť i pachatel byli potrestáni pro *adulterium*. NG, Vivienne, Sexual Abuse of Daughters-in-Law in Qing China: Cases from the "Xing'an Huilan". *Feminist Studies*, 1994, Vol. 20, No. 2, str. 383; NG, Vivien W. Ideology and Sexuality: Rape Laws in Qing China. *The Journal of Asian Studies*. 1987, Vol. 46, Issue 1, str. 62.

sílu, sebevražda je i výrazem nedostatku *xiao*, neboť jejím prostřednictvím bere pachatel svůj osud do vlastních rukou a neponechává jej nadřízenému.

I v rodinných vztazích má sebevražda specifickou úlohu. V první řadě se jednalo často o jediný prostředek jak uniknout týrání, nechtěnému sňatku, prodeji do nevěstince či konkubinátu, proti němuž podřízená osoba nesměla jiným způsobem protestovat; odmlouvat nebo dokonce odmítnout poslušnost rodičům či manželovi bylo nejen nevhodné a morálně nepřijatelné, ale též trestné.¹¹⁷ Specifické místo mezi sebevrahy mají tzv. ctnostné vdovy, jež spáchaly sebevraždu v důsledku nátlaku příbuzných zemřelého manžela k dalšímu sňatku či zasnoubení, které měly silné postavení v rámci neokonfuciánského panteonu. Obdobným způsobem jsou společensky považovány i ženy, jež spáchají sebevraždu, aby unikly znásilnění. Pokud již ke znásilnění došlo, byla sebevražda často jediným způsobem, jak prokázat, že se skutečně jednalo o znásilnění, ať už proto, že pověst oběti byla zpochybněna pachatelem, kdy znásilnění ženy nečestné nebylo trestáno buď vůbec nebo jen mírně, nebo v případě, že pachatelem znásilnění byla osoba, proti níž nemohlo být vzneseno obvinění, typicky tchán nebo jiný seniorní příbuzný. Seniorní příbuzní však za samotnou sebevraždu podřízených osob nikdy trestáni nebyli.

Další skupina sebevrahů byly naopak osoby seniorní, jež spáchaly sebevraždu ve vzteku či frustraci nad přestupkem podřízené osoby, zpravidla potomků, často triviálního charakteru.¹¹⁸ Častou příčinou byl projev neposlušnosti či zpochybnění nezpochybnitelné autority nadřízené osoby, jež měla za následek pocit křivdy a společenského zneuctění, jenž mohl být jen obtížně napraven. Sebevražda v takové situaci mohla poskytnout určitý pocit zadostiučinění, neboť podřízené osoby byly v takovém případě vždy potrestány jako odpovědné za sebevraždu osoby nadřízené, zpravidla dlouholetým vyhnanstvím nebo vězením. Pokud se navíc prokázalo, že svým chováním zavedly k sebevraždě vážný důvod, byly obvykle trestány smrtí.¹¹⁹

1.6.13 Adulterium

Qingské právo s výjimkou styky s manželem trestněprávně postihovalo veškeré ostatní sexuální styky žen *hejian*, výjimkou byla třída nečestných žen, jež pracovaly v zábavním průmyslu, tedy

---

¹¹⁷ QC 338, 385.

¹¹⁸ Časté v případě trestněprávního provinění potomka či zavlečení do soudního sporu, někdy ale i jakákoli forma neposlušnosti, mnohdy z vysloveně směšných příčin, jako jsou příliš tvrdé fazole předložené snachou k obědu, příliš hlasitý křik dítěte, apod. viz Qu, str. 114.

¹¹⁹ Qu, str. 49.

zpěvačky, prostitutky, kuplířky apod.¹²⁰ Postih byl vždy přísnější, pokud byla žena vdaná, ať už jako manželka nebo konkubína, chráněna zde byla průkaznost otcovství dětí, jež se v manželství narodily, podmínkou však byl dostatečný důkaz. Pachatelkou *adulterii* byla vždy žena, milenec byl pouze jejím spolupachatelem a *adulterii* se stykem s neprovdanou ženou dopustit nemohl, i kdyby byl sám ženatý, koncept je tedy identický, jako stanoví *lex Iulia*. Spáchání *adulterii* zakládá trestněprávní odpovědnost, je i jediným důvodem rozvodu, na nějž se nevztahují překážky rozvodu *sanbuqu*, zároveň opravňuje manžela k prodeji manželky, nicméně nesmí ji prodat spolupachateli *adulterii*. V případě, že manžel přistihne manželku při aktu samotném, je oprávněn ji i spolupachatele zabít, podmínkou je skutečné přistižení při činu, za jiných okolností by přicházel v úvahu trest za vraždu.¹²¹ Trestní postih se týkal i obětí trestných činů včetně znásilnění s výjimkou dívek mladších 12 let a žen, jejichž pověst nebyla zpochybněna a zároveň pouze pokud mohla oběť svědecky prokázat, že se znásilnění bránila.¹²²

Pokud manžel využívá *adulterii* manželky, či ji přímo k činu nutí, dopouští se též trestného činu a v případě donucení manželství takovým jednáním zanikne i bez jeho souhlasu, totéž platí, pokud se manžel rozhodne prodat manželku spolupachateli *adulterii*.¹²³

1.6.14 Adopce

Čínské právo znalo několik forem adopce. Liší se účelem i výslednou pozicí adoptovaného jak v jeho agnátské rodině, tak i v rámci kultu předků adoptujícího. Adoptovat mohou, v některých případech i musí, muži i ženy s omezeními danými obyčejem i právní normou.

Stejně jako v právu římském, i v právu čínském je účelem adopce zajistit pro bezdětné buď pokračování patrilinéární sukcese, včetně obětí v rámci kultu předků a předání majetku *jia* podobně jako u římské *adrogationis*, či zajištění pouze přechodu majetku nebo pracovní síly a pokračování rodu podobně jako u římské *adoptionis*. Rozdílem oproti římskému osvojení je především jiný status osvojované osoby: s výjimkou určení adoptivního dědice manželkou zesnulého, dvojitého manželství *jiantiao* a adopce zetě, není nikdy adoptována osoba dospělá, právě naopak, osvojení

---

120 QC 366. 1; D 23, 2, 24; D 48, 5, 6.

121 QC 285, obdobně římské právo viz MCGINN, Thomas A.J. *Prostitution, sexuality, and the law in ancient Rome*. New York: Oxford University Press, 1998, str. 141.

122 QC 366, 2-3.

123 QC 367; D 34, 9, 13; D 45, 5, 30.

zpravidla vyžaduje přijetí dítěte v kojeneckém věku. Ačkoli je účel adopce stejný, jednotlivé instituty mají mnoho rozdílných aspektů.

První variantou je přijetí cizího dítěte odlišného příjmení na vychování. Takové dítě nemá dědická práva vůči adoptivním rodičům a nestává se ani jejich agnát, neboť patrilineární kult naprosto vylučuje přijetí osob odlišného příjmení.

Další formou adopce je přijetí dítěte mladšího tří *sui*, tedy cca dvou let, se změnou příjmení. Jednalo se o jedinou povolenou formu adopce, jež takovou změnu umožňovala, a děti se pro tyto účely kupovaly. Tímto způsobem mohli být adoptovány dívky i chlapci a stávali se součástí agnátské rodiny adoptivního rodiče, i když v samotném kultu předků je jejich pozice nejistá, adopce byla spíše v zájmu adoptovaného, jemuž byl odkázán majetek. Cílem je jediné, pořídit sobě dědice v situaci, kdy není k dispozici žádný jiný příbuzný stejného příjmení.

Zákonem preferovanou variantou je povinná adopce nejbližšího mužského agnáta odpovídající generace u bezdětných rodičů, jak bude popsáno v části o dědickém právu, jež je i přijatelnější z hlediska kultu předků.

Populární variantou je přijetí *tongyangxi*, jakési snachy na vychování. Nejedná se o skutečnou adopci, dívka musí být odlišného příjmení a účelem adopce je pořízení snachy (viz výše).

Další variantou je jakási adopce zetě, o níž je pojednáno u uxoriokálního manželství, jež za určitých okolností zakládala dědické právo zetě zprostředkované manželkou (viz výše).

1.6.15 Dědické právo

Obdobně jako v římském právu je i v právu čínském v období vlády dynastie Qing účel a forma dědění v souladu s tehdejší důrazem na patrilineární kult předků a je popisováno jako patrilineární sukcese *jicheng*, tedy právo mít dědice a být sám dědicem, vyhrazené primárně mužům, jejímž obsahem je právo být sukcesorem určité osoby, jejího kultu předků, s nímž je v období qingské vlády neodmyslitelně spojeno i dědění majetku. Na rozdíl od dědického práva římského, kde význam kultu předků rychle upadal, v čínské dědické posloupnosti bylo právě zajištění posloupnosti a rituálů v rámci rodinného kultu nejvýznamnějším aspektem dědického práva, nikdy nedošlo k oddělení majetkového a spirituálního charakteru *jia*, proto se také nikdy nerozšířilo dědění ze závěti, protože vzhledem k nezrušitelnému charakteru vztahu rodičů a dětí nesmí být žádný ze synů

připraven o svůj zákonný díl a pozici v kultu předků a zároveň nikdo zvenčí nemůže přijmout zodpovědnost za plnění rodinných rituálů.

Fenja

Asi největší zvláštností čínského dědického práva je právo rodičů rozdělit svůj majetek ještě za svého života a dohodnout si majetkové vypořádání podle libosti známý jako *fenja*. K dělení pozůstalosti *fenja* docházelo obvykle tehdy, pokud rodiče nebyli již schopni zajistit obdělávání půdy v potřebném rozsahu, případně se chtěli odebrat na odpočinek a nechtěli se déle o rodinný majetek starat. Výsledkem byla zpravidla dohoda se všemi syny na vypořádání a stanovení renty pro výživu rodičů. Dědění po smrti zůstavitele je v tradičním čínském právu spíše výjimečnou událostí v situaci, kdy neměl mužské dědice.¹²⁴ Níže uvedené potom platí jak pro vypořádání po smrti rodičů, tak i za jejich života.¹²⁵

Určitou podobnost můžeme najít s římským zvykem vydědit část nebo všechny syny až na jednoho prostřednictvím emancipace, zpravidla jim přiřknout určité odbytné, a zbytek majetku společně s rituálními povinnostmi přenechat v rámci dědické posloupnosti jedinému synovi *alieni iuris*. Nicméně na rozdíl od práva římského, kde autorita otce končí emancipací syna, rozdělením čínské *jia* nedochází k ani ke ztrátě pravomoci rodičů nad potomky a zároveň žádný ze synů dědické právo po rodičích neztrácí.

Předmětem dědění je jak majetek rodiny po mužském agnátovi, tak rituální povinnosti vůči zůstaviteli a jeho manželce. Pokud zůstavitel zanechal syny, potom tito dědí rovným dílem a majetek po otci si mohou mezi sebou rozdělit anebo nemusejí a mohou jej spravovat společně, v souladu s konfuciánským ideálem odmítajícím individuální vlastnictví a preferujícím naopak soužití několika generací pod jednou střechou bez rozdělení majetku.

Na rozdíl od římského práva, kdy neprovdaná dcera měla právo na stejný dědický podíl, jako ostatní potomci zůstavitele, i když toto právo bylo obvykle obcházeno závětí, dcery mají dědické právo za dynastie Qing pouze tehdy, pokud nebyl k dispozici žádný vhodný agnát mužského pohlaví a zároveň nebyl nikdo, kdo by mohl za zůstavitele určit dědice. Tehdy mohly zdědit veškerý majetek, v praxi však dědické právo dcer připadalo v úvahu pouze tehdy, pokud její rodiče

---

124 Huang 2001, str. 24, 213.

125 Tamtéž, str. 139.

neměli žádného potomka, ani pozůstalou snachu, ani žádného mužského příbuzného.¹²⁶ Tato situace nenastávala často, je však typická v případě přesunu majetku u uxoriokálního manželství. Provdané dcery dědické právo neměly vůbec.

Dcery v případě, že v okamžiku *fenjia* byly neprovdané, měly obyčejem stanovený, nicméně zákonem nesankcionovaný, nárok na podíl na rodinném majetku v podobě výživného a věna. Na rozdíl od práva římského však podle qingského práva na věno neexistoval právní nárok, jednalo se o obyčej podpořený neokonfuciánskou ideologií, jež chtěla mít každou ženu provdanou v rodině manžela, a cílem bylo usnadnění prvního sňatku. Předmětem věna v takové situaci málokdy byla půda, ale spíše se jednalo o hotovost, šperky apod. Vypořádací věno dcer potom zatěžovalo vyživovací podíl rodičů, nikoli podíly jednotlivých bratrů.¹²⁷ V okamžiku, kdy dědicové došli k názoru, že majetek chtějí vypořádat po smrti zůstavitele, vystupovala jako vykonavatelka rozdělení pozůstalosti manželka zemřelého agnáta a její souhlas byl nezbytný i k rozdělení pozůstalosti.¹²⁸ Byly povolány nezúčastněné osoby, typicky příbuzní či důvěryhodní susedé, příslušníci místní džentry apod., aby byli při vypořádání svědky a prostředníky, sepsali jmění zůstavitele a připravili podklady pro spravedlivé vypořádání. Poté co byl majetek rozdělen na podíly včetně věna neprovdaných dcer a povinných podílů pro výživu pozůstalých ze starší generace (jež oboje pocházely z částky určené na výživu rodičů a nemohly zatížit díl náležející synům), majetek určený pro výživu pozůstalých potom zpravidla padl na náhradu nákladů souvisejících s pohřbem, byl majetek rozdělen mezi pozůstalé bratry rovným dílem, často losem.¹²⁹ Vypořádání majetku bylo zpravidla zaznamenáno písemně a podepsáno všemi zúčastněnými včetně vdovy po zesnulém, vdov po synech, jež obdržely do správy jejich podíl, včetně svědků na *fenjiadan*, jejíž vyhotovení byla vydána každé z rodinných linií na důkaz o provedeném vypořádání. Maximum bylo vykonáno pro vyvarování se případných sporů, a pokud k nim snad došlo, byly řešeny v rámci mediace uvnitř komunity.¹³⁰

---

126 Jing in *Civil law in Qing and Republican China*, str. 55, Bernhard 1999, str. 44.

127 WAKEFIELD, David. *Fenjia: household division and inheritance in Qing and Republican China*. c1998, str. 85; Huang 2001, str. 139.

128 Wakefield, str. 87, Bernhard 1999, str. 123.

129 Huang 2001, str. 139, Wakefield, str. 138.

130 ALLEE, Mark A: *Code, Culture and Custom: Foundation of Civil Case Verdicts in a Nineteenth-Century County Court*. In BERNHARDT, Kathryn, Philip C HUANG a Mark A ALLEE. *Civil law in Qing and Republican China*. str. 138; Wakefield, str. 88.

V situaci, kdy zůstavitel nezanechal potomka mužského pohlaví, se situace značně zkomplikovala a často skončila u soudu. Teoreticky by měla vdova (jež se znovu neprovdala) spravovat majetek zůstavitele ve stejném rozsahu jako zůstavitel a pokud možno bezodkladně adoptovat dědice v podobě nejbližšího agnáta o generaci mladšího než byl zůstavitel, tedy syna manželova bratra, pokud nebyl k dispozici tak syna bratrance, atd. Ten tím ztratil postavení ve své rodinné linii a stal se dědicem nejen majetku, ale též rituálních povinností vůči zemřelému. V situaci, kdy byl jediným vhodným kandidátem na dědice jediný syn bratra zemřelého, mohl tento se stát dědicem „dvojitým“, jak pro linii otcovu, tak i pro linii strýcovu jako *jiantiaozí*. S touto pozicí se obvykle pojila i povinnost oženit se se dvěma manželkami (tj. nikoli manželkou a konkubínou), z nichž potomci jedné byli potomky v otcově linii a potomci druhé potomky ve strýcově linii (viz výše).¹³¹ V praxi se pravomoc vdovy postupně rozšiřovala, vdova měla právo určit i jiného dědice, než určil zůstavitel za svého života, mohla určit kohokoli stejného příjmení se zůstavitelem a generačně odpovídajícího, či později na počátku republiky i na osoby odlišného příjmení.¹³²

Dědění ze závěti

Ačkoli závěti byly známé a běžnou součástí života, jejich právní relevance byla omezená. V první řadě právo ani zvyklosti neumožňují otci vydědit syna a to ani nemanželského, tedy syna, jenž se narodil ženě úplně mimo rodinu, pouze jeho dědický podíl mohl být zkrácen na polovinu. Naopak dcery nemají žádná dědická práva na úkor agnátů, proto nemohou dědit ani ze závěti svého otce. Proto synové mají vždy nárok na určitý díl půdy, za předpokladu, že je zachován povinný díl pro rodiče a jejich případné pohřební náklady, v opačném případě ani synové nemají na dědictví nárok až do smrti a úhrady pohřebních nákladů obou rodičů.¹³³

1.6.16 Závěr

Rodinné právo na přelomu devatenáctého století je ve znamení paralelních hierarchických vztahů mezi jednotlivými členy rodiny daných nároky konfuciánského kánonu i požadavky neokonfuciánských mravokárců. Rodinné i společenské vztahy jsou založené na nadřazenosti starší generace nad mladší, starších nad mladšími uvnitř generací a nadřazenosti mužů nad ženami a maximální možnou segregací žen a mužů obecně. Tradiční rodina je patrilineární s preferencí

---

¹³¹ Bernhard 1999, str. 49, 183; QC 103; QC 78, 5.

¹³² Tamtéž, str. 50, 94.

¹³³ Huang 2001, str. 138.

agnátských vztahů, kdy nejvýznamnější povinností jednotlivců je výkon rituálních povinností v rámci kultu předků. Tomu je podřízeno právo manželské, cílem manželství je zajištění mužského potomstva, a význam této povinnosti ospravedlňuje i polygynní charakter čínského manželství, jež na jednu stranu zakazuje bigamii, na druhou stranu dovoluje mužům přivést do domácnosti neomezený počet vedlejších manželek a konkubín i navazovat sexuální vztahy s rodinnými otrokyněmi. Obdobně je kultu předků podřízeno i právo dědické, jehož předmětem je sukcese do vztahů majetkových i náboženských, jež preferuje zachování rodu za všech okolností a umožňuje i posmrtnou adopci. Rigidita rodinných vztahů se odráží v kultu vdovské čistoty, jež v období vlády dynastie Qing vrcholí, a který ženám nedovoluje opustit agnátskou rodinu manžela, i v přísnosti postihu mimomanželských vztahů žen a v neúprosných nárocích na ženskou pověst.

1.7 Vývoj po vzniku republiky a reforma rodinného práva občanským zákoníkem 1930

Dne 10. října 1911 byla zahájena tzv. Xinhaiská revoluce, jež vyústila ve vyhlášení Čínské republiky dne 1. 1. 1912, následnou abdikací tehdy šestiletého císaře Pu Yi^{viii} (jež ovšem do roku 1949 usedne na trůn ještě dvakrát) a pád qingské monarchie. Vyhlášení tzv. první čínské republiky však bylo teprve počátkem nesmírně dramatického období, jež načas ukončilo až vyhlášení Čínské lidové republiky dne 1. 10. 1949. Vyhlášení republiky následovaly první pokusy o nový politický systém, jež vyústily v boje mezi tradicionalisty v podobě Yuan Shikaie^{ix}, jemuž se rychle podařilo převzít moc a nakrátko znovunastolit absolutistickou monarchii v podobě tzv. Yuan Shikaiovy diktatury (1913-1915) zakončené jeho nečekaným úmrtím, a revolucionáři povětšinou vychovanými a vzdělanými v zahraničí, jež dokonale ztělesňoval právě symbol revoluce Sun Zhongshan alias Sunjatsen^x. Smrtí Yuan Shikaie byla zahájena tzv. éra severních militaristů, období vrcholící decentralizace a v severní části Číny vláda boháčů a samozvaných vládců ovládajících různě velká území, kteří ignorovali pekingskou vládu a účinně bránili sjednocení Číny pod kontrolou nacionalistů z Národní strany alias Kuomintang^{xi}. Jejich moc byla z větší části poražena až na konci dvacátých let. Sunjatsenovi se po mnoha úskalích nakonec s pomocí Kominterny podařilo zformovat moderní armádu, reformovat Kuomintang dle tzv. sovětského vzoru a učinit z ní jednotnou a vlády schopnou organizaci. Sovětský svaz, jediná tehdejší zahraniční podpora Číny, se jednoznačně zaměřil na podporu Kuomintang jako výlučné revoluční síly. Ideologické rozpory ve straně mezi pravým křídlem pod pozdějším vedením Čankajška^{xii} a levým křídlem později vyústily

v občanskou válku, jež skončila až útekem Čankajška a jeho věrných na Taiwan a vznikem ČRL na kontinentě v roce 1949.

Po vzniku první čínské republiky v roce 1912 se stupňovala agrese ze strany západních mocností, jež profitovaly ze slabosti čínské vlády a v praxi odmítaly přijmout existenci Číny jako samostatného státního útvaru, což by znamenalo vzdát se kapitulačních klauzulí a exteritoriálních území mimo kontrolu čínské vlády v Číně zakotvených v tzv. nerovnoprávných smlouvách, jež přetrvávaly jako dozvuk porážky Číny v opiových válkách v polovině devatenáctého století. Jejich vzájemné boje na čínském území, kdy si přerозdělovaly čínské území i zdroje bez jakékoli účasti nebo vědomí čínské vlády na základě tajných smluv, a snaha rozštěpit Čínu na jednotlivé národnostní státečky pod loutkovou vládou jednotlivých mocností, přispívaly k politické nestabilitě nové republiky.¹³⁴ K tomu se přidalo i postupné pronikání Japonců na čínské území nejdříve na základě jednostranné okupace části území okupované Německem a tzv. jedenadvaceti požadavků přijatých Yuan Shikajem jako vrchol jeho oportunistu a následované „mnichovskou zradou“ v rámci Versailleské konference 1918, jež přiřkla tato čínská území s konečnou platností nikoli pod kontrolu čínské vlády, ale jako odměnu Japonsku, za jeho účast ve válce proti Německu, a Velké Británii. To mělo za následek ztrátu kontroly čínské vlády nad průmyslově nejvýznamnější částí severní Číny a vyhrocování již tak nebezpečné pozice Japonska v jihovýchodní Asii, ale také další vlnu reformního tzv. Májového hnutí^{xiii} za modernizaci čínské společnosti. V rámci této vlny vznikla i čínská komunistická strana v roce 1921.

Sunjsatsen, zakladatel strany Kuomintang a první prezident Čínské republiky, založil svou politiku na tzv. třech lidových principech: nacionalismu a osvobození se z područí cizích mocností *minzu zhuyi*, lidové vládě založené na evropské a severoamerické teorii konstitucionalismu *minquan zhuyi*, a principu překládaném jako vláda ve prospěch lidu či sociální vláda *minsheng zhuyi*. Jejich základem je i představa ochrany individuálních práv jednotlivců bez ohledu na pohlaví nebo věk, ovšem pod podmínkou, že nejsou v rozporu se zájmy mírumilovného a pokrokového vývoje společnosti, stability a tedy jejich existence je vždy konfrontována korektivem obecného zájmu a užitečnosti pro společnost. Tedy i emancipace žen a podřízených členů rodiny není prosazována v zájmu jednotlivců, ale pro svou užitečnost pro ozdravení společnosti a tedy i chráněna pouze pod

---

134 Tibet, severní část Mongolska, Mandžukuo apod.

touto podmínkou. Zároveň s právy jsou vždy zdůrazňovány povinnosti jednotlivce.¹³⁵ Obsah těchto pojmů je dosud předmětem debat především proto, že Sunjatsen nezanechal mnoho vodítek jejich výkladu a jak Kuomintang pod vládou Čankajška, tak i komunistická vláda po roce 1949 se považují za pokračovatele Sunjatsenovy teorie státu a tedy i tří lidových principů.

Po smrti Sunjatsena v roce 1925 se situace značně zhoršila. Severní pochod, jenž měl získat kontrolu centrální vlády nad územími ovládanými severními militaristy, střety se západními mocnostmi o koncese podél Dlouhé řeky, jež hrozily vyústit až v zahraniční intervenci, ekonomická a společenská krize i velká očekávání obyvatelstva, to vše přispělo k vyhocení situace, jíž využil Čankajšek. Levé křídlo Kuomintang, kam spadala i většina komunistů, kteří do strany vstupovali jednotlivě od jejího založení, mělo navrch ve vedení strany i vlády, jež mezitím přesídlila do Wuhanu, aby vyjednávala se šanghajskou elitou o předání moci a snažila se zažehnat mezinárodní intervenci pod vedením Velké Británie. Nicméně armádu, financovanou, vycvičenou a zásobovanou odborníky ze sovětského svazu, mělo pod kontrolou křídlo pravé. Na jaře roku 1927 proto Čankajšek vypověděl poslušnost Wuhanské vládě a vtrhl do Šanghaje, jež armádu očekávala jako osvoboditelku, a za spolupráce místní mafie nechal zmasakrovat každého, kdo se jevil byť částečně nakažen levicovou ideologií, následně proběhla obdobná čistka i ve straně a dalších městech.

1.7.1 Pokusy o přijetí nové civilní legislativy

Na počátku dvacátého století došlo k řadě společenských změn. Po dalších ranách zasazených hrdosti mandžuské dynastie v podobě porážky Boxerského povstání začala se o reformy zajímat i jinak značně konzervativní císařovna vdova Ci Xi^{xiv}. Na její pokyn mělo dojít k urychlenému sepsání ústavy a dalších právních předpisů v moderním duchu a přeměně Číny na konstituční monarchii. Následovala však neočekávaná smrt císařovny i jejího synovce, císaře Guangxu^{xv}, Xinhaiská revoluce na konci roku 1911 a vznik první čínské republiky, jež se rychle proměnila v Yuan Shikaiovu diktaturu, boje se severními militaristy a následnou občanskou válku. Nicméně duch revoluce a snaha o změnu již zůstaly v povědomí většiny městského obyvatelstva a byli silnou politickou zbraní. Ke změně politického zřízení se přidaly i opatrné změny společenské, jež svými požadavky na rovnoprávnost mužů a žen a omezení absolutní pravomoci rodičů nad dětmi mírně zasáhly i právo rodinné.

---

¹³⁵ KUO, Margaret. *Intolerable cruelty: marriage, law, and society in early twentieth-century China*. Lanham: Rowman, c2012, str. 43, 46.

Reformní zákoníky předložené trůnu v roce 1906 sice nebyly císařovnou nikdy schváleny, nicméně svému účelu posloužily jako podklady pro nenápadně realizovanou reformu trestního a především civilního práva po roce 1911. Samotný právní a soudní systém též došel určitých změn, zrušeny byly tresty tělesné a samotný trest smrti se omezil na prostou popravu bez vedlejších procedur, jako bylo vystavování hlavy popraveného. Ještě před vyhlášením republiky byla zahájena reforma procesního práva, jež v některých ohledech rozšířila, v některých ohledech naopak zúžila, seznam aktivně legitimovaných k žalobě, byl jasně oddělen proces civilní a trestní, veřejná správa od justice, legalizována byla právní pomoc, vznik právnických škol. A především vznikl *Daliyuan*, později *Zuigao fayuan*, nejvyšší soud a vykladatele nové legislativy, jehož rozhodnutí měla právní sílu zákona, a jenž byl oprávněn doplňovat či rušit části platných předpisů. Jeho rozhodnutí byla pravidelně vydávána jako samostatný kodex a pomohla prosazovat (ale často i blokovat) alespoň minimální reformy tam, kde se legislativa neodvážila narušit tradiční společenské zřízení.¹³⁶

Qingský zákoník zůstal v platnosti v přechodné formě jako *Qian Qing xianxin lü*, i když s novým jménem a revidován tak, že tělesné tresty byly proměněny na tresty peněžité, a z civilních ustanovení tělesné tresty vypadly bez náhrady.¹³⁷ Později bylo i občanské právo vyhrazeno do zvláštního kodexu, vymazány byly vyslovené anachronismy, jako byl zkouškový systém či veřejné práce, ukončena byla segregace některých národnostních menšin.¹³⁸ V teorii práva se objevila nová terminologie nutná pro pochopení tehdejších evropských kodexů. Nicméně v oblasti manželského a rodinného práva zůstal qingský zákoník účinný ve svém původním rozsahu, včetně tradičního nazírání na postavení žen a dětí v rodině.¹³⁹

1.7.2 Občanský zákoník

Pokusy o vytvoření občanského zákoníku, zmařené smrtí císařovy Ci Xi, pokračovaly i po vzniku republiky, druhý návrh zákona vznikl v polovině dvacátých let a finální verze začala vznikat v roce 1927. Předlohou byl německý BGB z roku 1896, švýcarský občanský zákoník z roku 1907 i tehdejší francouzské občanské právo. Přijatý text zákona se v duchu pandektistické tradice dělil na

---

136 Qu, str. 104. V některých otázkách však naopak utvrdil tradiční postavení žen, především v otázce zákazu práva žen na samostatný majetek oddělený od majetku manžela či rodičů (včetně mzdy) byl nekompromisní. Bernhard 1999, str. 76.

137 Huang 2001, str. 28.

138 Tamtéž, str. 28.

139 Bernhard 1999, str. 75.

pět knih: obecné principy, obligace, práva k věcem, rodina a dědění, přičemž problematické poslední dvě knihy nabyly účinnosti až od května 1931, ostatní již v lednu roku 1930.

Návrh zákona vznikl v Civilní kodifikační komisi legislativního *yuanu* (viz níže) bez zásadnější účasti Čankajškovy vlády, jež považovala v té době právo již za okrajovou oblast zájmu a soustředila se na boje se severními militaristy, s komunisty a vnitrostranické půtky, jež hrozily permanentním vnitrostranickým i státním rozvratem. Přesto nacionalistická vláda přeci jen stanovila vodítka a principy pro jednotlivé části zákoníku, na druhou stranu zbytek ponechala plně v rukou kompilační komise.¹⁴⁰ Jedním z nich byla skutečnost, že zákoník měl poskytovat ženám plnou rovnoprávnost, což byla vzhledem k aktuální situaci práv žen v Evropě jistě myšlenka odvážná a chvályhodná. Komise sestávala povětšinou z odborníků vzdělaných v zámoří, především Japonsku, Německu, Francii a Velké Británii, byli to polygloti, významní právní experti té doby, ideologicky ovlivnění spíše Sunjatsenovými třemi principy než aktuální fašistickou ideologií ovládající Kuomintang, jeden z členů komise byl dokonce Sunjatsenův syn Sun Fo^{xvi}.¹⁴¹ Podstatná část autorů krátce po promulgaci zákoníku, kdy vrcholila čistka ve straně i vyvražďování všech odpůrců režimu, buď emigrovala, nebo byla zatčena. Součástí komise byli i zahraniční experti z Francie či USA.¹⁴² Zahraniční vlivy na přípravu zákoníku byly nemalé, zvláště v otázce rodinného práva kromě práva německého, švýcarského či švédského byla často zmiňována i otázka práva sovětského, jež v Evropě jako jedno z mála prosazovalo rovnoprávnost mužů a žen a sloužilo za inspiraci, i když vzhledem k aktuálnímu vývoji od poloviny třicátých let ne přímo za vzor.¹⁴³

Mezi autory se i vzhledem k historickým okolnostem překvapivě objevila i jedna žena, Zheng Yuxiu^{xvii}, právnička, jež vystudovala na pařížské Sorbonně, která se přípravy zákoníku účastnila s velkým nadšením a věnovala obrovské úsilí jeho přípravě s cílem dosáhnout úplné rovnoprávnosti mužů a žen v civilním právu, avšak při přípravě částí upravujících rodinné právo byla nahrazena mužským kolegou a ustanovení znevýhodňující ženy například ve správě rodinného majetku již proto ovlivnit nemohla.¹⁴⁴

---

140 Huang 2001, str. 50.

141 Tamtéž, str. 51.

142 Kuo, str. 30.

143 Tamtéž, str. 66.

144 CROLL, Elisabeth. *Feminism and socialism in China*. New York 1980, str. 155.

Příprava zákoníku byla tedy do značné míry apolitická a snahou komise nebylo ani tak upevnění vlády strany Kuomintang, jako spíše modernizace čínského práva v duchu přeměny z ekonomiky orientované na rolníky a jimi obdělávanou půdu jako základ rodiny i státu, na kapitalistickou liberální ekonomiku v duchu evropských reforem konce devatenáctého století. Předmětem byl i přechod od kolektivního pohledu na vlastnictví půdy a obecně majetku rodiny k jeho individuálnímu pojetí a oddělení majetku rodičů a dětí, manželů a manželek i individualistický postoj k vlastnictví, dávající vlastníkovu neomezená práva nakládání vlastněnou věcí. Autoři zákoníku odmítali dvojitý systém vlastnického práva k zemědělské půdě i institut známý jako *dian*^{xviii}, prosazovali dosud neznámé nebo nevyužívané právní resp. finanční instituty obvyklé pro tehdejší kapitalistický postoj k ekonomice, změnil se přístup k úročení kapitálu apod., prosazovali svobodně uzavřenou smlouvu dvěma rovnoprávnými subjekty práva jako základní princip organizace společenských vztahů, včetně manželských.¹⁴⁵

Otázka rovnoprávnosti mužů a žen v právu rodinném se ukázala jako problematická a pro autory v praxi obtížně přijatelná. V předchozím návrhu zákona předloženém trůnu ještě v roce 1911 byl zachován postoj, kdy první tři knihy prosazovaly rovnoprávnost mužů a žen jako právních subjektů bez omezení možnosti vstupovat do všech právních vztahů, v posledních dvou knihách však byla pozice žen a dětí značně protikladná, kdy mladší byli podřízeni starším a ženy neměly oddělená vlastnická ani dědická práva od mužů.¹⁴⁶ Postoj kompilační komise v polovině dvacátých let byl teoreticky jiný: Autoři trvali na diskontinuitě s qingským rodinným právem založeným na striktní patrilineární sukcesi a podřízenosti starších mladším a manželek manželům, ovšem formálně její existenci potvrdili. Nový zákoník teoreticky vidí ženy jako samostatně a nezávisle jednající subjekty práva.¹⁴⁷ V praxi se však o takovou novinku nejedná, způsobilost žen k právním úkonům nebyla výrazněji zpochybňována ani qingským právem a tehdy pokud výjimečně žena dosáhla určité míry společenské samostatnosti a ekonomické nezávislosti, jí zákon nebránil vstupovat do soukromoprávních vztahů a zavazovat se stejně jako mužům, proto také myšlenka rovnoprávnosti žen a mužů jako subjektů práva mimo právo rodinné nebyla považována za nijak problematickou ani při přípravě občanského zákoníku. Co však byl problém, byla představa samostatnosti žen z hlediska práva nedospělých či vdaných, stejně jako otázka veřejných práv žen. Názor prosazující

---

145 Huang 2001, str. 58.

146 Tamtéž, str. 60.

147 Tamtéž, str. 62.

samostatnost majetkovou i právní, tedy názor, že ani vdané ženy nepotřebují dohled manžela či rodiny, v praxi narazil na řadu překážek.

1.7.3 Aplikace občanského zákoníku a ženské hnutí za první čínské republiky

Požadavek reformy rodinného práva a emancipace žen sahá hluboko do dynastie Qing. Po vyhlášení republiky sílící hnutí za reformu rodiny a postavení žen v čínské společnosti o sobě dávalo vědět ať už požadavkem zpřístupnění vzdělání ženám, zákazu tzv. zlatých lilí^{xix}, volebního práva pro ženy a zakotvení rovnoprávnosti žen a mužů v republikánské prozatímní ústavě (o čemž zdá se revolucionáři vůbec neuvažovali).¹⁴⁸ Požadavkem bylo i zařazení reformy postavení žen v čínské společnosti a v soukromém i veřejném prostoru, tak i požadavkem na zákaz přijímání konkubín a *tongyangxi* a reformu manželství v duchu svobody volby manželského partnera a práva na svobodné rozhodnutí o rozvodu manželství. Tyto požadavky, po prvotním odmítání a řadě postihů pro ty, co si dovolily porušit tradici, zazněly později i na prvním celonárodním sjezdu Kuomintang v roce 1924 a staly se součástí stranické agendy.¹⁴⁹

Ačkoli teoreticky nový zákoník přinášel v pravdě revoluci, i když uměřenou, v rodinném právu, v praxi nikdy nevešla tato ustanovení v obecné používání. V první řadě proto, že se tehdejší vůdcové o realizaci principů nového zákoníku nestarali, občanský zákoník pro ně byl pouze symbolem politického úspěchu a důkazem dosažených vítězství. Pravé křídlo Kuomintang v čele s Čankajškem se soustředilo na dokončení antikomunistických čistek, zákonnost ani principy právního státu v té době nehrály podstatnou roli. Prioritou bylo přehodnocení tzv. nerovnoprávných smluv uzavíraných s mocnostmi od poloviny devatenáctého století a nadřazenosti cizích obyvatel Číny, občanský zákoník poskytl další argument při vyjednávání s cizími státy o uzavření smluv bez kapitulačních klauzulí a zrušení těch původních. Přijetí zákoníku bylo tedy v první řadě úspěchem politickým, bylo důkazem diskontinuity s qingským právem a důkazem modernizace Číny, bez ohledu na jeho vymahatelnost.

Dále proto, že pozice žen v čínské společnosti se po roce 1927 a rozprášení feministického hnutí měla zůstat stejná jako v letech předchozích, neboť postoj Kuomintang k ženám se od roku 1927 a následně od 1934 po zahájení hnutí za nový život v čele se Song Meiling^{xx} jako maskotem, prudce

---

148 Croll, str. 71.

149 Tamtéž, str. 77, 122.

změnil, požadavkem nově nebyla ani aktivní participace žen v politickém životě, natož v armádě, ani ekonomická nezávislost, ale neokonfuciánské ženské ctnosti propojené s nacionalismem a principem ochrany stability rodiny, jako základní společenské jednotky, a výchova potomstva, opuštění veřejného prostoru i odmítnutí nároku na místo v něm stejně jako odmítnutí pasivního volebního práva žen do poslanecké sněmovny a koedukačního vzdělávání na základních a středních školách.¹⁵⁰

Feminismus a požadavek emancipace byly rychle překvalifikovány na levou úchylku vyžadující okamžitou eliminaci. Znovu jsou citována tradiční úsloví, jež preferují ženskou ctnost jako nejvýznamnější vlastnost, a požadavek na vzdělání žen se stává jenom volitelným doplňkem tehdy, pokud s ní není v rozporu. Pokud se snad hovořilo o potřebě vzdělání žen, jednalo se o vzdělání zaměřené na kvalitnější výchovu dětí, tedy zpravidla vzdělání týkající se hygieny, zdravotní péče, efektivního vedení domácnosti a domácích prací a další „ženské dovednosti“, místo rovnoprávnosti byla opět zdůrazňována rozdílná úloha a sféra mužů a žen, stejně tak jako jejich tradiční segregace, odmítáno bylo vzdělávání žen a dívek v „neženských“ dovednostech a oborech, tím spíše ne v oblasti nových práv daných občanským zákoníkem.¹⁵¹ Tradiční sexistická rétorika o „rovných, nikoli však identických právech mužů a žen“ plně nahradila předchozí emancipační teze. Kritika útlaku žen zvláště na venkově se stala tabuizovaným tématem, stejně jako domácí násilí, porušování pracovních a dalších práv žen. Žena měla mít „nové znalosti, ale klasický charakter“.¹⁵² To samozřejmě nebránilo ženám usilovat o ochranu práv daných zákonem před soudy, nicméně tato ideologie usměrňovala nejen rozhodování soudců, jimiž byly zpravidla muži, ale zbavovala ty, jež se pokusily o odpor, společenské podpory.

Právo na rozvod a dědění, největší symboly společenských reforem a zároveň jejich nejkontroverznější část, zůstaly proto obratnou formulací a velkou mírou diskrece soudů fakticky znemožněny. S postupující ekonomickou krizí a hyperinflací stoupala ženská nezaměstnanost, protože zaměstnavatelé otevřeně dávali přednost mužům, s podporou státu i oficiální ideologie,

---

150 Croll, str. 158, 165.

151 Tamtéž, str. 161.

152 Tamtéž, str. 162. Symboly se staly Ban Zhao, Menciova matka atd., tedy ctnostné matky a manželky.

první bylo odmítáno zaměstnání vdaným ženám.¹⁵³ S krizí zemědělského průmyslu přicházejí hladomor a běžný prodej a zastavování manželek, snach a dcer jako otrokyní či konkubín.¹⁵⁴

1.7.4 Spor o příjmení

Jméno a příjmení jednotlivce a způsob jejich určení v předchozím historickém období neupravovala legislativa vůbec a ponechávala jej obyčeji. Ten je v mnoha ohledech stejný nebo podobný jako v Evropě a je založen na patrilineární tradici rodiny. Tradičně muži měli rodinné příjmení, jež se dědilo patrilineárně a od dětství vystřídali několik jmen používaných při různých příležitostech a vytvořených dle různých principů. Často se v rodinách dědilo nejen příjmení, ale i jeden znak ze jména apod., někdy i jméno posmrtné. Pro ženy ohledně jména platily stejné principy, až na to, že za život většina žen vystačila pouze s jedním nebo dvěma jmény. Příjmení žen byla otázka spleťtější, dívky narozené v manželství dostaly rodinné příjmení po otci, v okamžiku sňatku však před své příjmení připojovaly příjmení manželovy rodiny, a v běžných společenských vztazích byly osločovány pouze tímto příjmením a přídomkem paní *taitai*, *furen*. Zároveň však ženy veřejně činné či ženy z řad příslušníků džentry si zásadně ponechávaly celé jméno v nezměněné formě i po sňatku. Muži v uxoriokálním manželství naopak přejímali příjmení manželky.

Nová ideologie ve snaze zbavit se neokonfuciánských rodinných principů byla proti existenci příjmení jako takových značně zaujatá, a považovala je za úplně obsolentní a doporučovala spíše jejich úplné zrušení, protože svazují jednotlivce jednoznačnou příslušností k rodině. Vzhledem k charakteru a způsobu vytváření čínských osobních jmen by upuštění od používání příjmení nezpůsobilo takové nejasnosti, jako například v Evropě, čínská jména jsou způsobilá jednoznačně od sebe osoby odlišit bez rizika záměny, proto tato myšlenka byla seriosně projednávána.

Nakonec však byla myšlenka oddělení jednotlivce od konkrétní patrilineární rodiny odmítnuta, právě s ohledem na výše uvedenou teorii veřejného blaha, kdy obyčeje, jež jsou nutné z praktického hlediska, mají být zachovány, jakkoli jsou vzdáleny oficiální ideologii proklamující rovnoprávnost mužů a žen.¹⁵⁵ Tedy patrilineární rodina i její projevy, jako například příjmení, měly zůstat zachovány, dokud budou potřeba. Kritika patrilineárně přenášeného a povinně přijímaného příjmení ženami byla zákonodárci odmítnuta s tím, že jméno s osobní identitou nesouvisí a rovnoprávnost

---

153 Croll, str. 166.

154 Tamtéž, str. 168.

155 Kuo, str. 62.

spočívá v něčem jiném, otázka příjmení a jeho povinné změny u žen je pouze otázka praktická a s osobní identitou nesouvisí. Zároveň se objevil názor, že „příliš mnoho rovnoprávnosti vede ke společenské nestabilitě“.156 Zákodárci nadto cítili potřebu upravit většinu aspektů každodenního rodinného života v rámci psaných norem a využít instituci patrilinéární rodiny v zájmu lepší evidence a kontroly obyvatelstva. Výsledkem byla úprava, jež v praxi utvrdila starý zvyk, jenž nutí ženy a výjimečně i muže připojit k vlastnímu cizí příjmení. Tedy podle občanského zákoníku žena povinně připojuje manžellovo příjmení před své rodné a uxoriokální manžel povinně připojí příjmení rodiny manželky před své rodné, a to při každém sňatku.157 Odchyłka je možná, ovšem pod podmínkou souhlasu druhého manžela. Tato úprava se stala předmětem značné kritiky ze strany feministických organizací.158 Příjmení dětí bylo upraveno obdobně, děti narozené v manželství získávají automaticky příjmení otce, v případě uxoriokálního manželství příjmení matky.159

1.7.5 Změny v procesním právu

Kauzy, jež se týkaly otázek rodinného a manželského práva, se po reformě soudního systému jednoznačně zařadily do civilní větve soudního řízení, čímž byla eliminována rizika spojená s trestním řízením. V otázkách manželských sporů, jež se převážně týkaly rozvodu nebo zrušení manželství a souvisejících otázek, došlo potom k asi nejzávažnější změně – prosazení individuálního práva podat civilní žalobu bez ohledu na společenský a především rodinný status, tedy i manželky mohly žalovat manžely o rozvod přímo a nepotřebovaly k tomu zastoupení příbuznými. Nadto bylo legalizováno právní zastoupení a právní pomoc obecně, řada žen se věnovala advokacii.

Počet civilních řízení v souvislosti s manželským právem stoupal jen pomalu, podíl na tom samozřejmě měl probíhající vojenské konflikty v souvislosti s druhou světovou válkou, občanská válka, ale i neznalost nové legislativy a nových práv, jež mohla být na soudě uplatněna. 160 Civilní systém byl dvoj- resp. trojinstanční a ochranu novým právům poskytovaly především soudy vyšší, jednotlivci často naráželi na neochotu nižších soudů vymáhat nová práva a povinnosti.161

---

156 Tamtéž, str. 66.

157 OZ §1000; Kuo, str. 70.

158 Kuo, str. 67.

159 OZ §1059.

160 Kuo, str. 87.

161 Tamtéž, str. 83.

1.7.6 Příbuzenství

Změnil se i postoj k příbuzenství významný především u otázky incestu, zmizely staré rozdíly mezi příbuznými ze strany otce, matku a manželky v pěti stupních smutečních povinností a dělení se ustálilo na dnes známých kategoriích, tedy příbuzných pokrevních, předků, potomků a kolaterálů, a získaných sňatkem, tedy sešvagřených.¹⁶² Jednotlivé stupně se potom na rozdíl od předchozího období vypočítávaly dle principů římskoprávních, tedy podle počtu porodů. Na druhou stranu tradiční zákazy incestu byly ještě dlouho považovány za překážku sňatku i například v případě značně vzdálených příbuzných, především rozdíl v generacích byl stále považován za překážku nepřekonatelnou.¹⁶³

1.7.7 Vlastnické právo k *jia*

Jak již bylo řečeno výše, *jia* měla na jednu stranu povahu majetku společného všem členům rodiny, včetně těch přivdaných a adoptovaných, z nichž všichni měli právo na výživu z tohoto majetku, na druhou stranu dispoziční práva s tímto majetkem měla pouze nejstarší generace, obvykle tedy nejstarší z bratrů této generace, jenž jej spravoval se svou manželkou a pověřenými členy domácnosti. Otázka, jak podle nového občanského zákoníku s tímto majetkem naložit, byla značně problematická. Na jednu stranu měli zákonodárci představu, že prostým přijetím západní teorie vlastnictví dosáhnou rovnoprávnosti bez ohledu na pohlaví, a tím i reformovat celou společnost. Na druhou stranu se nedokázali definitivně oprostít od zpátečnického myšlení a zároveň se nezamýšleli nad realizací zákonem daných práv a povinností. Jako spravedlivá, ale zároveň nejkontroverznější, se jevila myšlenka, že by ženy nově měly mít právo na část *jia*, ať u jako dcery nebo jako manželky. Jak uvádí Bernhard, původní záměr zákonodárců byl v souladu s představou o plné rovnoprávnosti žen a dospělých dětí ve společnosti, a tudíž každý dospělý člen rodiny bez ohledu na pohlaví nebo stav měl mít nárok na poměrnou část rodinného majetku podle svých přínosů do rodinného rozpočtu v podobě práce či kapitálu a tím zároveň i prostředky pro vlastní obživu, jež by mu umožnily ekonomickou nezávislost a tím i nezávislost na rodině. Nakonec však převážila faktická neschopnost skutečně oddělit rodinný majetek od patrilineární sukcese, tedy obava známá v Číně vlastně dosud, že vdaná, a tedy pro rodiny definitivně ztracená, dcera vyvede rodinný majetek do

---

¹⁶² Bernhard 1999, str. 107, 967-971.

¹⁶³ Zuigao renminfayuan guanyu biaoshu yu biao zhi nü jiehun wenti de fuhan, 8. 1. 1957,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113202195701.html>>.

rodiny cizí, a obava z rozrušení struktury nekonfuciánské rodiny a narušení zažitých rolí mužů a žen ve společnosti. S tím se pojí i další obavy legislativců, že i kdyby snad dospělé vdané dcery (tedy fakticky všechny dcery, které se dospělosti dožily) byly z dělení vyloučeny, by stejně nebezpečná byla i situace, kdy by dospělí synové žádali rodinný majetek za života rodičů proti jejich vůli. Konečným výsledkem bylo vcelku drastické rozhodnutí: dle nového zákoníku vlastnické právo k celému majetku, který nenabýli ostatní členové rodiny výlučně pro sebe (dědictvím, vlastním přičiněním, darem), náleží otci rodiny, resp. nejstaršímu bratru nejstarší generace, do výlučného vlastnictví.¹⁶⁴ Tím byly z vlastnictví především nemovitostí ženy fakticky vyloučeny a ekonomická nezávislost žen a tím i riziko narušení tradičních neokonfuciánských společenských vztahů odpadlo a znovu na pořad dne přišlo až o dvacet let později při pozemkové reformě.

Změna charakteru majetku spadajícího do *jia* měla za následek i nutné přehodnocení nároků členů rodiny vůči tomuto majetku. Dle předchozí úpravy teoreticky každému členu rodiny příslušela přiměřená výživa, za kterou platil svou prací pro rodinu, ať už v domácnosti nebo na poli či v zaměstnání mimo dům.¹⁶⁵ Nově se právo na výživu neodvozuje od majetkového společenství, ale od příbuzenského nebo obdobného vztahu členů rodiny k její hlavě *jiazhang jiashu* a je limitován s výjimkou ascendentů schopností samostatné obživy a především společnou domácností.¹⁶⁶

1.7.8 Právní úprava manželství

Změny provedené v rodinném právu občanským zákoníkem jsou na první pohled zásadní. Zavedení nové terminologie založené na individualismu a ochraně subjektivních práv, stejně jako zúžený pohled na rodinu jsou z pohledu tehdejší společnosti až těžko uvěřitelné. Právní úprava manželství je v mnoha ohledech inspirována úpravou evropskou, preferuje nukleární rodinu, rovnoprávnější (i když nikoli rovnoprávné) postavení obou manželů, práva jednotlivce nadřazuje právu rodiny jako celku. Změny v procesním právu umožnily širší přístup žen k soudnímu řešení manželských a rodinných sporů, změny v právu hmotném přinesly nová práva a povinnosti manželů a tedy i základ pro jejich vymáhání v praxi. V průběhu třicátých a čtyřicátých let narůstá počet civilních soudních

---

¹⁶⁴ Bernhard 1999, str. 111.

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 115.

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 115.

sporů iniciovaných ženami a nepřináší sice revoluci ani opuštění patriarchálního modelu rodiny, ale spíše opatrnou proměnu ve společenském ovzduší oblastí, kam vliv občanského zákoníku dosáhl.¹⁶⁷

Nicméně, problematická či přímo kontroverzní ustanovení zákoníku jsou formulována tak vágně, že bez odpovídajícího výkladu soudy k mnoha změnám v praxi nedošlo, stejně tak byla na poslední chvíli prosazena ustanovení, jež problematické paragrafy modifikují v tradičním duchu. Příkladem je spor o vyživovací povinnost dětí vůči rodičům, kterou uvádí Huang.¹⁶⁸ Tradiční právo považuje tuto vyživovací povinnosti vůči starší generaci, tedy nejen biologickým rodičů, ale i například otcovým konkubínám nebo manželkám, za povinnost, již se není možné zprostit a jež je bezvýhradná a předchází i povinnosti vyživovat rodinu vlastní. Občanský zákoník však v duchu liberalismu připouští vyživovací povinnost pouze tehdy, pokud se dotčený příbuzný nemůže živit sám například prací, nemá vlastní prostředky na obživu a zároveň tuto vyživovací povinnost stanoví pouze v minimalistickém duchu a pouze tehdy, pokud si to povinný může dovolit. Tato formulace byla natolik kontroverzní, že přibyl paragraf, jenž výše uvedené úplně eliminuje minimálně v rozsahu pokrevních příbuzných (tedy ale nikoli konkubín otce nebo nevlastní matku, pokud nežila s ním v jedné domácnosti a nepožadovala výživné na tomto vratkém základě), kdy výše uvedená omezení úplně ruší.¹⁶⁹

Postoj legislativců k rodině značně ovlivnil i vliv křesťanských církví na intelektuální vrstvu společnosti. Jedním z těchto hlavních bodů byla monogamie v rámci manželství a dobrovolnost vstupu do manželství na straně manželů samotných. Z hlediska zákona vyžaduje souhlas rodičů pouze uzavření manželství a rozvod nezletilců, nikoli u dospělých osob.¹⁷⁰ Zároveň zvýšil minimální věk pro uzavření zasnubní smlouvy na 15 a 17 let a pro uzavření sňatku na 16 a 18 let a věk plné dospělosti na dvacet let. Tím je právně omezena na prostý souhlas možnost zásahů rodičů do sňatků osob mladších dvaceti let a vyloučena u osob starších dvaceti let. Ohledně prosazování novinek známých ze západní legislativy je to deklarovaná monogamie manželství, jež však stejně jako qingská legislativa nepožaduje monogamii skutečnou, přijímání konkubín pokračovalo nerušeně dál podle prosté úvahy soudů, že konkubína není přece manželkou a tudíž se o bigamii nejedná. Novinkou je až požadovaná věrnost obou manželů, a teoreticky za *adulterium* může být

---

¹⁶⁷ Kuo, str. 7.

¹⁶⁸ Huang 2001, str. 153.

¹⁶⁹ Huang 2001, str. 146; OZ §1117.

¹⁷⁰ OZ §972.

považován i vztah s konkubínou na základě soukromoprávní žaloby. Pro nevěru je možné žalovat o rozvod jak z pozice muže, tak i ženy, ovšem pouze v subjektivní lhůtě 6 měsíců.

Trestní právo v období první republiky zachovalo většinu sexuálních trestných činů známých z qingského zákoníku, přičemž zřetelněji rozlišilo, zjevně pod vlivem evropských zákoníků, *adulterium* a *stuprum*, dle qingského práva oboje zahrnuté pod pojem hejian.¹⁷¹ Smilstvo zahrnuje sexuální styk se ženou neprovdanou, na obdobném právním základě jako *stuprum* dle římského práva, tedy se ženou vyššího společenského postavení, nikoli prostitutkou. Tento trestný čin byl projednáván na základě udání seniorního příbuzného dotčené ženy a objektem trestného činu byla čest rodiny a obecně rodinná harmonie.¹⁷² Tento trestný čin v roce 1912 po skoro desetiletých debatách z prozatímního trestního zákoníku zmizel pod vlivem revolučního nadšení, aby se zase o necelé dva roky později rychle vrátil a definitivně zmizel až s novým trestním zákoníkem v roce 1928.

Adulterium však zůstává i v novém trestním zákoníku jako trestný čin páchaný vdanými ženami a jejich milenci jako spolupachatelé, tedy prakticky ve stejné formě, jak jej známe z práva římského, kdy objektem trestného je patrilinéární rod manžela, a i když již není trestáno smrtí resp. 90 ranami, jako v zákoníku qingském, ale kázní, je předmětem důrazné kritiky. Nikoli však proto, že by se jednalo o soukromou záležitost mezi manželskými partnery, ale proto, že jeho pachatelem může být pouze žena.¹⁷³ *adulterium* se promítá i do práva civilního v modifikované podobě řádného důvodu rozvodu a to nově pro muže i ženy, manželská nevěra je tedy nově řádným důvodem rozvodu a oba manželé jsou teoreticky povinni věrností, avšak trestně stíhána může být pouze nevěrná manželka, nikoli manžel. Odsouzení za *adulterium*, stejně jako pravomocný rozvod pro *adulterium*, zároveň brání uzavření sňatku odsouzené osoby se spolupachatelem.¹⁷⁴

Trestnost *adulterii* pro ženaté muže stanovila až novela trestního zákoníku z roku 1935, jež se stala zámkou řady diskusí a silného odporu, protože hrozilo narušení práva mužů přijímat do domácností konkubíny, a především trestněprávní postih i většiny politiků.¹⁷⁵ Zpřísnění zákona bylo

---

171 QC 366, 1.

172 YEUNG, ALISON SAU-CHU. Fornication in the Late Qing Legal Reforms: Moral Teachings and Legal Principles. *Modern China*. 2003, str. 304; TRAN, L. Sex and Equality in Republican China: The Debate over the Adultery Law. *Modern China*. 2008, str. 196.

173 OZ §1362, 1151.

174 OZ §986.

175 Zhonghua minguo xingfa, znění z r. 1935, §86.

důsledkem společenského ovzduší, jež v rámci propagandy Hnutí za nový život zcela odmítalo sexuální styky mimo rozmnožovací účel jako narušující zdraví společnosti a přiklánělo se překvapivě i ke kritice mužské promiskuity do té doby nejen tolerované, ale i do určité míry obdivované, a k povinnosti mužů dodržovat manželskou věrnost. *adulterium* se oddělilo od svého tradičního účelu – chránit neposkvrněnost patrilieární rodiny ohrožovanou zpochybněním otcovství manžela k dětem narozeným z manželství – a přiklonilo se k vnímání *adulterii* jako ochrany samotného manželského vztahu a zákonných manželských povinností, daných smluvním charakterem manželství, a tím společenské stability.¹⁷⁶ Z pohledu kritiků ztrácelo přijímání konkubín na opodstatnění – nové dědické právo dcer a pokrevních příbuzných řeší otázku nedostatku vlastních dědiců a konkubíny jsou přijímány pouze z důvodu mužské promiskuity a jako symbol moci a společenského postavení. Obavy legislativců z vlny trestních žalob nakonec vedla k polovičatému řešení: vynětí existujících konkubín a jejich partnerů z působnosti novely, a zároveň vztah s konkubínou vyjímá z působnosti zákona i tehdy, pokud sice nastal až po účinnosti zákona, ale zároveň byl manželkou tolerován nebo dokonce dovolen.¹⁷⁷

Zásnubní smlouvy

Důležitost zásnubní smlouvy vyvstává i v období po roce 1930, kdy byla přesunuta odpovědnost za uzavření sňatku z rodičů na snoubence, a kdy okamžikem uzavření sňatku se nestaly svatební obřady, ale vzájemný (často ústní) slib manželů uzavřít sňatek, jenž byl ovšem fakticky okamžikem uzavření sňatku samého.¹⁷⁸ Občanský zákoník odmítá závaznost zásnubních smluv s výjimkou omezeného práva na náhradu škody.

Vznik manželství a jeho veřejnoprávní registrace

Otázka vzniku manželství se částečně vyjasnila tak, že byla zákonem stanovena na první pohled jasná procedura uzavření manželství. Tou byl veřejný obřad za přítomnosti dvou právně způsobilých svědků. Novinkou byl přesun *affectionis* z rodičů či starších příbuzných na oba manžele alespoň v tom rozsahu, že se požadoval jejich výslovný svobodný souhlas s uzavřením manželství. To je rozdíl oproti předchozímu období značný, qingský zákoník hovořil jednoznačně – odpovědnost stejně jako zdůrazňovaná svobodná vůle stran, jež je nutnou podmínkou sňatku, leží

---

¹⁷⁶ Tran, str. 211.

¹⁷⁷ Zhonghua minguo xingfa, znění z r. 1935, §88, §216.

¹⁷⁸ Wang 1951, str. 113.

na rodičích či prarodičích, nikoli na potenciálních manželech.¹⁷⁹ Snahou zákonodárců bylo vymanit pravomoc uzavřít manželství ze sféry vlivu rodičů a dalších příbuzných a ponechat možnost uzavřít manželství plně v rukou snoubenců bez nutnosti naplnění složitých procedur obvyklých pro tradiční manželství, na nichž sami snoubenci ani nesměli participovat, bez nutnosti písemné smlouvy, jež by vylučovala podstatnou část negramotného obyvatelstva a vyžadovala by opět zprostředkování gramotnými příbuznými či právníky, což by finančně novomanžele příliš zatěžovalo, a zároveň i bez nutnosti veřejnoprávní registrace sňatku. Určení, co je veřejný obřad, bylo ponecháno na judikatuře, jež se nakonec ustálila v tom smyslu, že je fakticky jedno, o jaký rituál dle jakého náboženství se jedná, ale je nutné, aby a) byl přístupný veřejnosti, tj. konal se na veřejném místě tak, aby mu mohli přihlížet i lidé, kteří nejsou součástí samotného rituálu (kolemjdoucí, personál restaurace, příbuzní), tj. nesmí probíhat za zavřenými dveřmi mimo veřejný prostor, a za b) přihlížejícím musí být jasné, že se jedná o svatbu.

Důkazem uzavření manželství, vedle sporné formy veřejného obřadu, mohl být i písemný dokument, ať už se jednalo o tradiční soukromoprávní dokumenty vyměněné mezi manžely či jejich rodinami, nebo o novinku v podobě oddacího listu vydaného za mírný poplatek správním orgánem na základě ne zrovna jednoduché procedury vyžadující nejen žádost a souhlas s uzavřením sňatku ve dvou odlišných dokumentech, ale také dobrozdání důvěryhodné třetí osoby osvědčující pravdivost údajů v žádosti, stejně jako uvedení osoby, jež nastávající manžele seznámila (pozice dohazovače byla stále velmi významná, stejně jako tomu bylo za Qingů).¹⁸⁰ Takový doklad prokazoval úmysl stran uzavřít sňatek a chránil strany před budoucím tvrzením, že se jednalo pouze o přijetí konkubíny, nechránilo však před obviněním z bigamie, protože centrální registr manželství samozřejmě neexistoval.

Otázka povinné registrace manželství padla opakovaně, ačkoli z přijatého návrhu občanského zákoníku nakonec vypadla. Přesto snaha právně regulovat vznik a zánik manželských vztahů pokračovala. Vzhledem k roztržičnosti Číny v prvních letech existence republiky a neexistence

---

¹⁷⁹ QC 101, 117.

¹⁸⁰ Zhao, str. 57, 60 pozn. 7, 8. Vzory smluv se s nárůstem komerčních tiskáren rozšířily i mezi negramotné obyvatelstvo, byly snadno k dostání a nabízely široký výběr personalizovaných smluv: pro nové sňatky vdov (se zvláštními ustanoveními pro věno a cenu za nevěstu), sňatky *tongyangxi* (jež zvláště upravovaly cenu za nevěstu, pravidla kontaktu s původní rodinou), sňatky uxoriokální (se specifickými ustanoveními ohledně vyživovací povinnosti manžela a sankce za jejich nedodržení) apod., stačilo podepsat či otisknout palec.

centrální autority ovšem tato snaha probíhala různě v různých oblastech, typicky na základě aktivity místního zastupitelstva, jak tomu bylo například v Pekingu.

Pokusy zavést registraci jako podmínku existence manželství následovaly v různých oblastech Číny bezprostředně po přijetí zákoníku, protože představa, že manželé sami rozhodují o vzniku manželství teoreticky bez participace rodičů, byla pro veřejnou správu příliš liberální, jak můžeme vidět i z oficiální propagandy, jež rychle směřovala k pokusům nejvyšší autoritu rodiny briskně nahradit autoritou státu a rozšířit tak kontrolu rodinného života.¹⁸¹ Dostává se zde do sporu liberální postoj občanského zákoníku, jenž se snaží zbavit jednotlivce rodičovské autority ve věci sňatků tím, že souhlas manželů a veřejné uznání sňatku považuje za dostatečný pro jeho vznik bez nutnosti dalších složitých procedur, a postoj veřejné správy, jež toužila sama převzít kontrolu nad životy jednotlivců ve stejném rozsahu, jako měla rodina. Tato snaha se projevovala různě, především změnou svatebních obřadů ať už se jednalo o organizaci veřejných skupinových sňatků, klanění se vlajce apod., ale především snahou přimět manžele k registraci manželství a registrací podmínit jeho právní existenci.¹⁸² Nicméně nepodařilo se prosadit princip, že pouze registrované manželství je zákonem chráněno, ti kdo manželství nezaregistrovali, byli pouze vystaveni riziku správního postihu ve výši dvojnásobku registračního poplatku a povinnost registrace se i vzhledem k nízké razanci jejího vymáhání a formulaci textu právního předpisu jevila spíše jako možnost, jak získat lepší důkaz o uzavření sňatku, nicméně nic nenaznačovalo tomu, že by sňatek snad nebyl platný.¹⁸³ Vágní formulace umožnila větší flexibilitu při vymáhání, vzhledem k velikosti populace, neschopnosti veřejné správy a válečným okolnostem.

Oficiálním ideologům se zjevně nepodařilo přesvědčit jednotlivce, že registrace manželství dává jeho skutečný vznik a související rituály nemají právní relevanci. Důvodem, stejně jako o několik let později při propagaci zákona o manželství 1950, byla obava z přímé konfrontace nové ideologie s tradicí a tím i snaha prosazovat pouze okamžité zájmy a nutnosti a ostatní ponechat jednotlivcům a tradici, jež se projevovala i vágními ustanoveními, jež uváděly novou ideologii v zákoně a umožňovaly nejen různý výklad, ale i možnost ustanovení vůbec obejít.¹⁸⁴ V obecné praxi je

---

181 Zhao, str. 75; GLOSSER, Susan L. *Chinese visions of family and state, 1915-1953*. 2003 str. 91. Rituály jako veřejné skupinové svatby, úklony vlajce a Sunjatsenovi, obecně snaha přizpůsobit čínský svatební obřad evropské tradici, viz:Glosser, str. 87.

182 Zhao, str. 54, Glosser, str. 92.

183 Zhao, str. 71.

184 Tamtéž, str. 68.

okamžik vzniku manželství jasně dán: u moderně smýšlejících okamžikem souhlasu při svatebním obřadu, u tradicionalistů okamžikem souhlasu rodičů. Zákonné ustanovení dalo podnět k řadě nejasností, jež dlouho vyjasňovala judikatura a definitivně byly ukončeny na Taiwanu v roce 1998 a na kontinentě v roce 1994, kdy byla definitivně a jednoznačně stanovena povinnost registrace manželství jako nutné podmínky jeho právní existence.

Společná domácnost manželů

Občanský zákoník stanovil zákonem dříve výslovně nestanovenou povinnost manželky sdílet s manželem jeho bydliště, a zároveň stanovil oběma manželům povinnost spolu v tomto bydlišti pobývat a zakázal jej dlouhodobě opouštět bez souhlasu druhého manžela.¹⁸⁵ Ustanovení, jež mělo chránit primárně manželky před bezdůvodným opuštěním bez řádného rozvodu, se v praxi ukázalo jako často využívaný postih obětí domácího násilí. Takové opuštění potom bylo důvodem žaloby pro rozvod, stejně tak bylo zároveň možné žádat soudní příkaz k návratu uprchlého manžela do společného bydliště, což byla častá situace u žen pokoušejících se uniknout ze společné domácnosti, kdy soudy zpravidla příliš nepřihlížely k důvodům opuštění domácnosti a domácí násilí bylo jako dostatečný důvod vnímáno jen výjimečně.¹⁸⁶

Na druhou stranu, vzhledem ke změně charakteru sporů a nemožnosti projednávat manželské spory v trestněprávní rovině, nebylo tuto možnost vymáhat jinak než slovně, fyzické donucení ani peněžní tresty již zákon soudům použít neumožňoval a vyšší soudy běžně potvrzovaly, že jediným nástrojem vynucení návratu uprchlého manžela může být pouze autorita samotného rozsudku a přesvědčovací schopnosti manžela.¹⁸⁷

Zánik manželství

Manželství stejně jako v tradičním právu pro muže zaniká smrtí manželky. Pro ženu teoreticky platí nově totéž, může však zůstat v domácnosti manžela i po jeho smrti, nicméně za podstatně méně výhodných podmínek, než tomu bylo dle tradičního práva.

---

185 OZ §1001, 1002; Qingské právo stíhalo útěk manželky *bei fu zai tiao*, tehdy, pokud se předpokládalo související nedovolené sexuální chování, pokud se však dotýčná uchýlila k příbuzným a nepokusila se uzavřít další sňatek, ponechávaly soudy jí, resp. její rodině, právo volby, zda se k manželovi vrátí. Huang 2001, str. 161.

186 OZ §1052, odst. 3, Kuo, str. 92.

187 Huang 2001, str. 195.

S přenosem *affectionis* na manžele a tedy oprávněním manželů projevit souhlas s uzavřením sňatku, souvisí i oprávnění projevit souhlas s jeho zánikem, tedy rozvodem. Občanský zákoník též taxativně stanovil důvody jednostranného zapuzení manžela, jako trestu za porušení manželské smlouvy, nově se však možnost zapuzení týkala nejen manželky, ale i manžela z teoreticky stejných důvodů včetně *adulterii*, a zároveň mohla manželka žalovat o takovou formu rozvodu sama, bez nutnosti zprostředkování příbuznými.

Zákon však nově stanovil veřejnoprávní dohled nad rozvody manželství a s výjimkou rozvodů po vzájemné dohodě, jenž předpokládal ovšem písemnou smlouvu podepsanou oběma manželi, dvěma svědky a u nezletilců i zákonnými zástupci, požadoval konstitutivní rozhodnutí soudu.¹⁸⁸ Důvody jsou vcelku jasné – ochrana veřejného zájmu, tedy zájmu společnosti na stabilitě rodiny a preference zájmů společnosti oproti individuálním zájmům jednotlivců. Tento postoj můžeme vnímat i v qingské judikatuře, ale po právních reformách třicátých let je výraznější, můžeme jej spatřovat i například v posuzování *affectionis maritalis*, kdy není relevantní názor manželů, ale objektivní názor soudu, jenž zastupuje společnost a její zájem na trvání či skončení konkrétního manželství. Proto je třeba podrobně prokazovat existenci důvodů pro rozvod a nestačí prostá žádost, soud musí mít možnost sám posoudit, zda na základě daných okolností *affectionis* trvá anebo by trvat měla, či netrvá. Proto má také soud pravomoc o rozvodu rozhodnout.

Otázka jednostranného zapuzení manžela pro provinění taxativně v zákoně stanovená je nová v umožnění využít tohoto práva i ženám. Jako jedna z prvních tohoto práva využila i císařská konkubína Wenxiu^{xxi}, manželka posledního císaře Pu Yi. V praxi situace samozřejmě tak jednoznačná nebyla, pouze ženy obdařené odhodláním, s dostatečným ekonomickým zázemím a podporou ve vlastní rodině se mohly k rozvodu propracovat, teoreticky ze stejných důvodů, jako muži.

Důvody zapuzení byly v zákoně stanoveny taxativně: bigamie, cizoložství – bez ohledu na to, zda je pachatelem manžel či manželka, domácí násilí z rukou druhého manžela v takové intenzitě, jež znemožňuje společné soužití *bukan tongju nüedai*, manželka páchající na manželových příbuzných nebo manželovi příbuzní páchající na manželce domácí násilí v míře, jež znemožňuje společné soužití, trvalé opuštění ve zlém úmyslu *eyi yiqi tafang zai jixu zhuangtai*, úmysl zavraždit druhého manžela, nevléčitelná choroba, nevléčitelná závažná psychická choroba, neznámé místo pobytu

---

¹⁸⁸ OZ §981, 972.

po dobu tří let, odsouzení k trestu odnětí svobody na tři a více let nebo odsouzení za infamní trestný čin.

Majetkové vztahy v manželství a majetková práva vdaných žen

Občanský zákoník přinesl na jednu stranu právo vdaných žen vlastnit majetek odděleně od manžela a případně jej i samostatně spravovat, na druhou stranu byly z této myšlenky obavy, přílišná ekonomická samostatnost žen je v patriarchální společnosti vždy nahlížena s podezřením. Výsledkem byla výchozí právní úprava, jež se o mnoho neliší od qingské. Výchozího způsobu upravoval majetkové vztahy po vzoru švýcarského zákoníku, tedy tak, že veškeré jmění, jež manželé vlastní ke dni uzavření manželství (tedy včetně věna a osobního majetku) a který nabydou v průběhu manželství, se stane společným majetkem a podléhá správě muže, jenž odpovídal za každodenní výdaje a měl právo spravovat celý majetek včetně osobního vlastnictví ženy a brát z něj plody.¹⁸⁹ Manželé si teoreticky mohli zvolit tři další možné způsoby úpravy majetkových vztahů, přičemž tato úprava musela být ve formě písemné smlouvy, v praxi však nebyly využívány mimo nejbohatší společenské vrstvy, nadto zákon předpokládal, že správu jmění vždy bude mít v rukou muž.¹⁹⁰

V praxi se tedy o mnoho situace nezměnila, manželka přinesla do manželství věno, k němuž tím okamžikem ztratila většinu práv (zvláště, pokud se jednalo o nemovitosti a příjmy z nich) a byla odkázaná na likvidnější části věna, ke kterým měla přístup a ekonomickou podporu manžela stejně jako dle předchozí úpravy.¹⁹¹ Jedinou změno je tedy právo manželů po sobě dědit, omezené ovšem dědickými podíly nejen potomků ale také obou rodičů, všech sourozenců a dokonce i prarodičů, tedy vlastně stejně, jako tomu bylo při *fenjia* dle předchozí úpravy, avšak bez pravomoci vdovy celou pozůstalost spravovat.

1.7.9 Zvláštní právní vztahy s manželstvím související

Konkubíny a tongyangxi po vzniku republiky

Politické a právní reformy na počátku dvacátého století přinesly převrat v postavení konkubín. Prosazování principu monogamie manželství přineslo ostřejší vymezení hranic mezi právy

---

¹⁸⁹ OZ §1017.

¹⁹⁰ OZ §1016-1048.

¹⁹¹ Bernhard 1999, str. 113.

manželky a konkubín; popřením principu quasimanželství konkubín a vymezením charakteru vztahu konkubíny a hlavy domácnosti na prostý smluvní vztah bez manželských rysů, byl popřen nejen rodinných vztahů konkubíny vůči manželově rodině, ale i vyloučení všech majetkových a sukcesivních nároků na *jia*. Tuto novou diferenciaci potom potvrdil i výklad soudů po přijetí občanského zákoníku.¹⁹²

Na druhou stranu s občanským zákoníkem přišlo i vyjasnění pozice konkubíny jako nezpochybnitelné matky dětí, které porodí, včetně dědického práva, protože rodiče byli v občanském zákoníku stanoveni jako nepominutelní dědicové. Stejně tak výklad nejvyššího soudu vylepšil postavení konkubín v rámci rodiny, kdy jim stanovil právo na výživu, ovšem za stejných okolností jako ovdovělým snachám, tedy až sekundárně po pokrevních příbuzných a především pod podmínkou soužití pod jednou střechou. Právo konkubíny na výživu se tedy nově neodvívjelo od *jia*, ale od osoby vlastníka *jia*zhang, a jemu dávalo právo konkubínu z domácnosti vykázat i pro maličkosti. Na druhou stranu umožnilo konkubínám opustit společnou domácnost kdykoli, na rozdíl od manželek nemusejí podstupovat rozvodové procedury, pro manželky značně přísné, ale mohou odejít kdykoli i proti vůli manžela.¹⁹³ Nemají ovšem žádné práva v otázce majetkového vypořádání.

Situace *tongyangxi*, stejně jako situace konkubín a domácího služebnictva, se stala s novým zákoníkem ještě o něco bezvýhodnější, než v předchozím období. Z hlediska nového zákoníku konkubíny ani *tongyangxi* ani otrokyně *bi* neexistují. Teoreticky všichni mají stejnou míru způsobilosti k právním úkonům a zasnoubení resp. sňatek mohou uzavřít pouze osoby odpovídajícího věku, tj. 15/17 let v případě zasnoubení, 16/18 let pro sňatek. Z tohoto důvodu mohou být smlouvy týkající se *tongyangxi* prohlášeny za neplatné od samého počátku, bez ohledu na názor protistrany. Faktická ekonomická ani společenská závislost se však v novém postoji neodráží. Řešením pro oba instituty se nakonec ukázalo znovunavázání na *jia*, odkaz na příslušnost obou k jedné domácnosti a tedy i právo na výživu, na základě dvoustranné smlouvy, a snaha zabránit hlavám domácnosti vykázat výše uvedené v okamžiku, kdy přestanou přinášet požadovaný užitek do domácnosti.¹⁹⁴ Nicméně, jak uvádí Huang, hlava domácnosti mohla z dobrého důvodu (například nevhodné sexuální vztahy) vykázat jednotlivé členy domácnosti, nadto okrajoví členové

---

¹⁹² Bernhard 1999, str. 178.

¹⁹³ Tamtéž, str. 192.

¹⁹⁴ Huang 2001, str. 191.

přišli na řadu s výživou až po dětech a pouze tehdy, pokud sami neměli prostředek obživy.¹⁹⁵ V obdobné situaci se nacházely i zákonné vdovy a vdovy-snoubenky, kdy zákon již nechrání jejich právo žít v domě manžellových rodičů po jeho smrti a chráněna je pouze do určité míry jejich pozice jako členek domácnosti stejně jako je tomu u konkubín, až do okamžiku „nepřístojného“ chování nebo podezření z něj, tedy porušení vdovské čistoty bez ohledu na to, že tento institut již nové právo nezná. Opět se však jednalo o kolizi idejí nového zákoníku a společenské reality a jakousi kličku, která umožnila na jedné straně existovat moderním právním a společenským principům vedle absolutně protikladných společenských situací a zároveň nepřinést nic nového a zakonzervovat tradiční vztahy dále do budoucnosti.

Bigamie

Qingský zákoník stejně jako judikatura se k bigamii staví jednoznačně, bigamické manželství je neplatné, ve výjimečných případech je platné pouze jako quasimanželství s konkubínou. Po vzniku republiky v roce 1912 se zákonodárci pokusili vypořádat se s konkubínami jejich prostou ignorací a vyřazením zmínky o konkubínách ze zákona bez zásadnějších změn ve společenském postoji k přijímání konkubín, jež bylo za republiky stále populární. Výsledek byl naprosto opačný. Vzhledem k obtížím při rozvodu nejen pro muže a změně společenského postoje k ovdovělým snachám se řada mužů obrátila na oblíbený způsob jak se zbavit nepohodlné manželky a zároveň nezavdat prostor ke sporům s rodiči prostým ignorováním manželství prvního včetně dětí z něj narozených a uzavřením manželství nového včetně založení nové domácnosti. Manželství bylo uzavřeno zpravidla se všemi procedurami vyžadovanými občanským zákoníkem, tedy za přítomnosti alespoň dvou svědků a zároveň veřejným obřadem. Nadto bylo pro veřejné obeznámení s novým manželstvím dáno oznámení do novin. Vzhledem k postoji a nejednoznačnosti obsahu ustanovení a v souvislosti s dalším ustanovením zákoníku, paragrafem 985, byly soudy toho názoru, že takové manželství je v rámci principu ochrany práv třetích osob platné až do jeho zrušení *ex nunc* soudem, a fakticky tak legalizovaly bigamické manželství.¹⁹⁶ Dodnes rozšířená tendence mužů v Číně pořizovat si za trvání jednoho manželství další manželky či konkubíny se tak stala neúnosnou, polygynie, proti níž tak bojovala propaganda ČLR v padesátých letech, má pravděpodobně kořeny v judikatuře první republiky, nikoli v qingské dekadenci.

---

¹⁹⁵ Huang 2001, str. 192; OZ §1114, 1116, 1117, 1128.

¹⁹⁶ Bernhard 1999, str. 194.

Obrana manželky proti bigamii manžela, ať už v podobě konkubíny nebo prostě další manželky, byla velmi omezená. Jako nejsilnější zbraň sloužilo právo na rozvod z důvodu bigamie případně *adulterii*,¹⁹⁷ v praxi téměř nevyužívané, protože znamenalo pro ženu bez možnosti obživy mimo dům okamžitý propad do bídy nebo hůř, a tam, kde by snad manželka chtěla o rozvodu vážně uvažovat, musela stihnout podat žalobu do šesti měsíců od zjištění nevěry nebo uzavření dalšího sňatku.¹⁹⁸ S podporou vlastních ani manželových příbuzných za takových okolností nemohla počítat. Další možností byla žaloba na zrušení bigamického manželství, ovšem za předpokladu, že se dotýčná o takovém manželství vůbec dozvěděla, žalovat nebylo množné po uplynutí jednoho roku od jeho uzavření.¹⁹⁹ V situaci, kdy muž prostě opustil společnou domácnost a založil jinou, nicméně dále alespoň omezeně vyživoval první manželku, zároveň neumožňovala žalovat o rozvod z důvodu svévolného opuštění manželky.²⁰⁰

Jak uvádí Zhao, žaloby pro bigamii se týkaly buď mužů zámožnějších, kteří se podruhé oženili a vedli spor o to, zda druhá manželka je manželka a manželství je tedy bigamické, zrušitelné a nadto trestné, či zda je dotýčná konkubínou se značně nepříjemným postavením a bez práv vůči manželovi, jež má manželka. Druhou skupinou osob žalovaných byly ženy, jež zpravidla pod tlakem chudoby opustily aktuálního manžela a provdaly se za toho, kdo byl schopen je uživit, neboť v praxi u žen převažovala zvláště na severu pracovní činnost v rámci rodinné domácnosti netržního charakteru, jež neumožňovala samostatnou obživu mimo dům.²⁰¹

1.7.10 Ochrana proti domácímu násilí

Domácí násilí bylo na počátku dvacátého století běžnou a předpokládanou součástí každodenního života všech žen. Rodiče měli právo bít děti podle libosti, manželé a jejich příbuzní mohli prakticky bez omezení týrat manželky či snachy. Násilí na osobách podřízených bylo běžným způsobem jak ventilovat vlastní nespokojenost a frustraci. V té míře také bylo považováno za přirozené a nepodléhalo trestněprávnímu postihu. Občanský zákoník stanovil týrání ze strany manžela nebo jeho příbuzných jako dostatečný důvod zapuzení tehdy, pokud takové chování způsobilo, že se manželské soužití stalo nesnesitelným.

---

¹⁹⁷ OZ §1052, odst. 1, 2.

¹⁹⁸ OZ §1053.

¹⁹⁹ OZ §993.

²⁰⁰ Více obsáhle na toto téma viz Zhao, kap. 2 Serial marriage and the legality of rituals.

²⁰¹ Zhao, str. 56.

Judikatura míru snesitelnosti stanovila různě nejen v individuálních případech, ale i pro muže a ženy odlišně. Posouzení tedy záviselo vždy na soudu, jenž se držel vodítek daných qingským právem. Z hlediska násilí páchaného na ženách požadovaly soudy splnění třech podmínek: dlouhodobosti a opakovanosti násilí, tedy nikoli náhodně páchaného násilí například pod vlivem alkoholu či z „oprávněných“ důvodů, závažnosti násilí, zpravidla vzhledem ke způsobeným zraněním, a to, zda taková míra násilí byla způsobila narušit manželská pouta *yijue*. Pro soud je relevantní, zda tedy *affectionis maritalis* manžela a manželky i přes páchané násilí trvá (nebo by trvat měla) a dle toho posuzují, zda rozhodnou o rozvodu.

Z pohledu soudů je manželka osoba manželovi a jeho rodičům podřízená minimálně z pohledu morálky a tradice, pokud už tedy ne z hlediska zákona, tudíž jakýkoli projev odporu či neposlušnosti je opodstatněním pro použití fyzického násilí. Ani každodenní bytí či jiné formy týrání nejsou důvodem pro stížnost nebo rozvod, pokud se drží v míře „mírných“ zranění.²⁰² Pouze v situaci zjevného excesu, tedy dlouhodobého brutálního napadání, jež nemá formu trestu za, byť domnělý, poklesek, ale je spíše sadistickým mučením, nebo pokud došlo k těžkému zranění či zmrzačení, může být důvodem rozvodu tehdy, pokud se prokázala bezdůvodnost takového excesu. Tedy pokud existuje pro takovou míru násilí „spravedlivý“ důvod, jako podezření z *adulterii* či výraznější neposlušnost, není ani těžká újma na zdraví považována za nesnesitelnou míru krutosti a manželství nebude rozvedeno.²⁰³ Zároveň je třeba existenci násilí prokázat nejen lékařskými zprávami a svědky, ale často je vyžadován i doklad o krocích k trestněprávnímu postihu, jež týraná manželka proti manželovi či jeho příbuzným podnikla.²⁰⁴

Naopak neposlušnost či odpor v podobě fyzického napadení manžela nebo jeho rodičů ze strany manželky je absolutním porušením jejích tradičních povinností a proto je vždy dostatečným důvodem pro rozvod, i když se jednalo o prostý políček.²⁰⁵

1.7.11 Adopce

Občanský zákoník přinesl v otázce adopce několik výrazných změn, jež se týkaly především adopce dědice *lisi*. V první řadě může adoptovat pouze žijící osoba, tedy pokud vdova pro zemřelého

---

202 Kuo, str. 92.

203 Huang 2001 str. 195.

204 Kuo, str. 92.

205 Bernhard in BERNHARDT, Kathryn, Philip C HUANG a Mark A ALLEE. *Civil law in Qing and Republican China*. Str. 200.

adoptovala nejbližšího agnáta, soudy považovaly tuto adopci pouze za obyčejový způsob přechodu rituálních povinností, v otázce přechodu majetkových práv však právo považovalo takovou adopci za neplatnou, resp. respektovalo ji pouze jako vznik adoptivního vztahu mezi ovdovělou manželkou a adoptovaným, nikoli však mezi zesnulým a adoptovaným. V praxi tedy pokud měl být určen dědic, muselo se tak stát za života zůstavitele.

Zároveň adoptovaný dědic nemohl vyloučit z dědění dědice zákonné a měl právo na maximálně jednu polovinu podílu ostatních dědiců. Stejně tak pokud byl takový dědic určen závětí, nesměli být nepominutelní dědicové zkráceni o svůj podíl, nadto pokud je závěť úplně vylučovala ve prospěch jiného dědice, byla od počátku neplatná.²⁰⁶

1.7.12 Dědění dle občanského zákoníku

Ustanovení občanského zákoníku upravující dědické právo mělo přinést jeden z nevýznamnějších rozdílů oproti staré právní úpravě, neboť se odvrátila od principu patrilineární sukcese, již ponechala obyčeji, a pro dědění majetku stanovila nová pravidla.

Jak bylo řečeno výše, v případě, že vdova stanovila dědice zemřelému zůstaviteli, neměl tento s výjimkou rituálních povinností žádná práva vůči zákonným dědicům ani zůstavitelovu majetku.²⁰⁷ Pokud byl dědicem stanoven ještě zůstavitelem za jeho života, mohl se stát adoptivním synem a dědit polovinu dílu určeného potomkům a vdově. Dědické právo dcer bylo nově rovnoprávné s dědickým právem synů a týkalo se jak věcí movitých, tak nemovitostí.²⁰⁸ Nicméně tato ustanovení zákoníku se v praxi snadno obcházela. V první řadě závětí, jež omezovala povinný podíl dcer na jednu polovinu zákonného podílu anebo tradičním prostým rozdělením majetku za života rodičů *fenjia*.²⁰⁹ Vzhledem k nezpochybnitelné vyživovací povinnosti dětí je i v případě *fenjia* nebezpečí zanedbání výživy minimální a na rozdělení majetku za života rodičů se v duchu liberalismu nevztahují žádné zákazy diskriminace žen.

Samotný proces dědění je v souladu s principy římského práva, tedy dědictví se nabývá okamžikem smrti zůstavitele, nikoli okamžikem zahájení dělení pozůstalosti za života zůstavitele jako v případě

---

206 Bernhard 1999, str. 105; OZ §1142, 1143.

207 Nicméně mohl být dědicem jejím. Pouze pokud manželé oba adoptovali dítě společně, mohlo být jejich společným dědicem. Viz Bernhard 1999, str. 105.

208 OZ §1138, Bernhard 1999, str. 137.

209 Viz Bernhard 1999, str. 152.

fenjia. Až do okamžiku vypořádání mají pozůstalost ve spoluvlastnictví všichni dědicové, z nichž každý má právo kdykoli žádat vypořádání svého podílu. Nově dcery dědí v první dědické třídě teoreticky rovným dílem se syny a manželem nebo manželkou. Pokud nemá zůstavitel děti, dědí půlku zůstavitelova jmění manžel a druhou půlku zůstavitelovi rodiče a sourozenci. Ve třetí třídě dědí dvě třetiny manžel a třetinu prarodiče, pokud nežijí zůstavitelovi rodiče, dědí celé jmění manžel. Přednostní dědické právo ascendentů, jež má často přednost před dědickým právem manžela, je pro čínské právo typické, zjevně pod vlivem tradičního práva.

Dědické právo manželek se též do určité míry posiluje v tom ohledu, že vlastnické právo k zděděnému majetku po manželovi, tedy zpravidla ve stejné výši jako jednotlivé podíly manželových potomků, nezaniká ani novým sňatkem nebo návratem k rodičům. Zároveň však přišla vdova o právo spravovat celou pozůstalost sama.

Pro snachy se ovšem situace výrazně zhoršila. Podle občanského zákoníku snacha není dědicem zůstavitele, v situaci, kdy ale bylo vlastnické právo k rodinnému majetku *jia* přičteno tchánovi (viz výše), neponechává ovdovělé snaše žádné dědické právo po manželovi, protože ten sám nevlastní žádný majetek, navzdory tomu že jak on, tak jeho manželka žijí a přispívají do *jia*. Dle qingského práva měla ovdovělá snacha po smrti nejstaršího agnáta právo na manželův podíl, jež spravovala pro své potomky. Dle nové legislativy však ona sama nedědí, dědí pouze děti, vnoučata zůstavitele, za předpokladu, že se z manželství nějaká narodila, a nemá zároveň právo ani na držbu a výživu z pozůstalosti podle qingského práva, pouze na velice omezenou výživu na náklady pozůstalých a jistě k jejich velké nevoli pokud zůstala členkou staré domácnosti, ze které ovšem mohla být kdykoli snadno vykázána či přinucena domácnost opustit, čímž okamžitě zanikal její nárok na výživu.²¹⁰ Bezdětné ovdovělé snachy se ocitly v situaci, kdy neměly absolutně žádný nárok na majetek z *jia*, samostatně adoptovat mužského dědice nemohly, protože bez souhlasu zesnulého manžela takový syn by bylo pouze dědicem dotyčné, nikoli jejího manžela.

Konkubíny přišly fakticky o veškerá dědická práva s výjimkou *fenjia* před smrtí zůstavitele anebo děděním ze závěti. Za qingského zákoníku měly konkubíny dvě významná práva, pokud se zůstavitelovy smrti nedožila manželka, ale zároveň se jí dožila konkubína, měla právo na správu zůstavitelova majetku a případně určení dědice v případě nedostatku zůstavitelových synů. Podle občanského zákoníku nejen že ztratila tato práva, ale zároveň na rozdíl od manželky neměla

---

210 Bernhard 1999, str. 126, 129.

dědická práva vůči manželovi. S novým zákoníkem právní postavení konkubíny neexistovalo, manželství bylo monogamní, a vztah konkubíny vůči manželovi byl pouze faktický, později byl dovozen jeho smluvní charakter, jenž se blížil pozici služebné, ovšem bez jakýchkoli rodinných práv.

Dědění ze závěti

Občanský zákoník umožnil širší pravomoc zůstavitele nakládat svým majetkem pro případ smrti. Jako pojistka proti úplnému vydědění dcer a manželek sloužilo ustanovení o povinném podílu ve výši poloviny zákonného podílu u manželů a potomků, třetiny zákonného podílu u ostatních dědiců ze zákona, tedy včetně rodičů, prarodičů a sourozenců. Nedodržení těchto ustanovení ovšem nemělo za následek neplatnost závěti, pouze její napadnutelnost do výše minimálního, nikoli zákonného podílu, tudíž se pokus vydědit nepohodlné příbuzné mohly vyplatit.²¹¹

1.8 Legislativa oblastí pod kontrolou komunistů

Šanghajským masakrem v roce 1927 a následujícím bílým terorem skončila tzv. první jednotná fronta komunistů a nacionalistů a začala otevřená občanská válka. Následně Čankajšek vyhlásil novou čínskou vládu se sídlem v Nankingu, přeživší komunisté se obrátili na venkov a budovali strategicky umístěné mobilní, od roku 1931 stabilní, revoluční základny, tzv. sovětské oblasti *sulianqu* nebo pohraniční oblasti *bianqu*, po roce a po roce 1936 i tzv. osvobozené oblasti, z nichž byli vytlačeni japonští okupanti, *jiefangqu*. Tyto oblasti byly pod vládou místních organizací komunistické strany nebo místních militaristů, kteří s komunistickou stranou spolupracovali. Místní komunistické kádry v těchto oblastech testovaly vojenské, společenské a ekonomické reformy, konsolidovaly síly a budovaly novou armádu i stranickou základnu.

Z těchto oblastí byla nejvýznamnější Sovětská republika Jiangxi *Zhonghua suwei'ai gongheguo*, (dále též Jiangxi), původně Ústřední revoluční základna *Zhongyang geming genjudi*, jejíž legislativa byla pro čínské rodinné právo stěžejní. Jiangxi vznikla oficiálně 7. listopadu 1931 pod vedením Mao Zedonga, fakticky zanikla v roce 1934 zahájením Dlouhého pochodu, oficiálně zanikla až v 22. září 1937. Za svou krátkou existenci umožnila celou řadu reformních experimentů. Po roce 1932 sem nastal velký příliv odpůrců Čankajškova režimu uprchlých z cizích koncesí^{xxii} poté, co do nich byl umožněn vstup policii k pátrání po komunistech. Došlo k celé řadě názorových i mocenských

---

211 Tamtéž, str. 147.

střetů týkajících se ideologické základny a moci v komunistické straně, jež se vyhrtily do otevřených sporů za Dlouhého pochodu, došlo k řadě změn na vedoucích pozicích, k odklonu od politiky vnucované sovětským svazem založené na proletářské revoluci, za základnu revoluce bylo nově vzato venkovské rolnické obyvatelstvo, stejně jako se přiklonil k partyzánské válce namísto otevřených pozicičních střetů s nacionalistickými vojsky.

Jedním z největších problémů, s nimiž se potýkala tamější ekonomika, byla nízká produktivita zemědělství, způsobená nejen zastaralým způsobem obdělávání půdy, ale především stále vzrůstajícím nedostatkem pracovní síly způsobené nejen hladomory a přesunem obyvatelstva do měst, ale hlavně odvody do nacionalistické a později i Rudé armády, jež ponechávaly podstatnou část půdy neobdělanou. Řešením se pro komunistickou stranu jevílo přinutit ženy, aby vedle své obvyklé práce v domácnosti vykonávaly i práce související s obděláváním polí a alespoň částečně zastoupily bojující, převážně mužskou, populaci. Toto řešení bylo v prvních fázích těžko proveditelné, v první řadě tzv. zlaté lilie postihly podstatnou část venkovské ženské populace a reformní hnutí požadující ukončení tohoto zvyku na venkov dosud výrazněji neproniklo. Neokonfuciánská ideologie měla své těžiště právě na venkově a představa, že zvláště mladé ženy opouštějí dům a společně s cizími muži pracují na poli, byla též považována za nepřijatelnou. Nepominutelnou je i skutečnost, že pracovní zátěž žen v tradičně samozásobitelské domácnosti bez možnosti nákupu hotových výrobků další práci mimo dům umožňovala jen obtížně. Jako částečné řešení se ukázala pozemková reforma a s tím související i reforma rodiny a ideologie upravující přípustné ženské chování.

1.8.1 Vliv občanského zákoníku mimo základny Kuomintang

Vzhledem k probíhajícím bojům se severními militaristy, následné občanské válce a válce s Japonskem, byla Čína vše jen ne jednotný státní útvar s efektivní administrativou. Kuomintang nikdy nebyla schopna kontrolovat byť podstatné území a o reformu veřejné správy se nikdy ani nesnažila. Dosah a vymahatelnost práv i povinností daných občanským zákoníkem byl proto omezen na velká města pod kontrolou Kuomintang, resp. na vyšší soudy v těchto městech umístěné. Na venkově, kde žila většina obyvatelstva, však byla reforma rodinného práva naprosto neznámou věcí, manželství a rodinné vztahy se odehrávaly podle pozdně qingské tradice a právo na svobodnou volbu manželského partnera nebo dokonce právo žen na rozvod byly neslýchané. Existence nové legislativy byla zvláště mezi ženami dokonale neznámá a neinformovanost žen o

„záležitostech vnějšího světa“, stejně jako negramotnost, byla stále základním požadavkem na řádné a morální chování žen.²¹² I ve městech se v praxi týkala reforma rodinného práva pouze úzkého okruhu rodin, mezi chudinu nová představa rodiny nepronikla, neboť manželství bylo příliš nákladnou záležitostí a sociální situace zaměstnaných žen neposkytovala mnoho možností pro jeho opuštění, ve vyšších společenských vrstvách potom vznik manželství provázely natolik zásadní majetkové přesuny, že by omezení vlivu rodičů bylo přílišným zásahem, stejně tak omezení rodinných práv Čankajškových hlavních podporovatelů z řad čínské oligarchie bylo politicky nepřijatelné.²¹³ Proto pouze pokud byli účastníci sporu schopni prosadit věc až k vyšším soudům, měli šanci, že spor bude rozhodnut dle občanského zákoníku:

V letech čtyřicátých se dosah zákoníku trochu rozšířil především v částečné jeho recepci v tzv. osvobozených oblastech. Jeho skutečný dosah lze proto pozorovat až paradoxně po vzniku ČLR a přijetí nového zákona o manželství. Nikoli snad že by byl přímým pramenem nové legislativy, ale tehdejší právní experti jej přesto pro novou úpravu i pro interpretaci některých ustanovení nové legislativy používali a navzdory politickým proklamacím jeho vliv coby pramene a inspirace nové legislativy byl nemalý, i když byl spíše anti-vzorem, neboť legislativa po roce 1949 prosazovala odlišný charakter manželství.

1.8.2 Legislativa v oblasti rodinného práva v první polovině 30. let

Ústava Čínské sovětské republiky ze dne 7. listopadu 1931 deklarovala jako jednu z priorit zajistit ženám rovnoprávnost a ekonomickou samostatnost včetně svobody manželství.²¹⁴ Pokus o reformu čínské rodiny začal hned nato pozemkovou reformou a snahou vyvrátit největší nešvary pojící se s tradičním manželstvím, jež byly předmětem kritiky posledních několik desítek let. Těmi bylo v první řadě donucení, často fyzické, k uzavření sňatku, případně rozvodu, sňatky nezletilých dětí a institut *tongyangxi* obecně (viz výše), nucené sňatky dívek s mentálně postiženými muži, obvyklé u rodin s jediným synem zoufale toužících po pokračování rodu, s muži postiženými paralýzou, pohlavní chorobou, leprou, tuberkulosou či jinou nebezpečnou nakažlivou chorobou, prodej žen do manželství, polygynie, a rozsáhlé majetkové přesuny v souvislosti s uzavřením manželství.

---

212 Croll, str. 172.

213 Croll, str. 173.

214 Čl. 11 ústavy.

Reforma byla zahájena přijetím Nařízení čínské sovětské republiky o manželství *Zhonghua suwei'ai gongheguo hunyin tiaoli* ze dne 1. prosince 1931. Nařízení prostým jazykem zakazovalo výše uvedená porušení práva na svobodu manželství a plně přenášelo zodpovědnost za uzavření i rozloučení manželství na manžele a vylučoval účast třetích osob na tomto rozhodování. Porušení nařízení bylo trestné dle trestního zákoníku, jenž ovšem neexistoval.²¹⁵ Nařízení vešlo v účinnost pouhých několik měsíců po vyhlášení hlavy čtvrté občanského zákoníku, jež byla zmíněna v předchozí kapitole. Znění nařízení je dokonale diskontinuitní s veškerou předchozí úpravou včetně občanského zákoníku a staví se překvapivě jednoznačně na stranu svobody manželství na rozdíl od opatrných proklamací občanského zákoníku.

Nařízení je revoluční ještě v jednom ohledu: kromě zákazu některých jednání pro uzavírání tradičního manželství typických je navíc uzavření a ukončení manželství jednoznačně a pouze v rukou manželů samotných. Nejen že je vyloučen zásah dalších osob, nadto je vyloučena i nutná součinnost správních a soudních orgánů. Tím úplně vymizel prvek uznání existence manželství okolím, rodinou, sousedy, apod. nutný nejen pro faktický ale i pro právní vznik manželství jak podle práva qingského tak i podle občanského zákoníku. Navzdory povinnosti registrovat manželství i rozvod, jež zjevně byla v nařízení uvedena s cílem považovat tuto registraci za nutnou pro všechna manželství, s nejvyšší pravděpodobností i jako podmínku vzniku manželství, neboť bylo použito slovo *xu*, jež obvykle stanoví nutnou povinnost, nařízení zároveň v článku 21 obsahovala ustanovení, jež tuto povinnost zlehčovalo a v praxi pak tato povinnost nebyla vymáhána jako podmínka vzniku manželství, pravděpodobně ze stejných důvodů, jako tomu bylo i v ostatních oblastech, tedy z obavy z konfrontace s obyčejem, jenž registraci manželství nepovažoval za nutnou s výjimkou manželství problematických – nových sňatků vdov, sňatků proti vůli příbuzných, rozvodů iniciovaných ženami apod., kdy registrace nahrazovala veřejné uznání existence či zániku manželství.

Tedy nově o vzniku i zániku manželství rozhodují pouze a výhradně manželé společně v okamžiku vzniku manželství, resp. každý sám v případě jednostranného rozvodu bez nutnosti souhlasu nebo registrace manželství i rozvodu jako nutné podmínky jeho účinnosti.²¹⁶ Charakter manželství se tedy radikálně mění a otázka jeho vzniku je podmíněna pouze *affectionis maritalis* manželů a vznik

---

²¹⁵ Čl. 22 nařízení.

²¹⁶ Čl. 8, 10.

a zánik manželství je pouze v jejich rukou a stát do otázky vzniku a zániku fakticky nijak nezasahuje. To je jeden z důvodů, proč nařízení vůbec neobsahuje úpravu neplatnosti manželství, stejně jako nestíhá porušení svobody manželství, tedy např. nedostatek věku, neplatností manželství, stejně jako neobsahuje žádnou úpravu týkající se práv a povinností manželů po dobu trvání manželství, stejně jako nestanoví žádnou ochranu proti domácímu násilí či vyživovací povinnosti. Autoři nařízení zastávali postoj vycházející z principu *affectionis maritalis*: pokud manželé chtějí být manželi, budou manželi bez ohledu na nedodržení ostatních právních příkazů, pokud nechtějí být manželi, nebudou jimi bez ohledu na donucení. Charakter manželství se stává naprosto odlišným od charakteru, jež mělo dle qingského zákoníku, stejně jako dle zákoníku občanského. Svoboda manželství se tedy v Jiangxi stává převažujícím principem postoje k manželství a všechny ostatní podmínky jsou pouze ideologickými proklamacemi, jež by měly být dodrženy a jejichž porušení může mít trestněprávní následky, ale nejsou překážkou sňatku. Tento názor dává smysl však pouze tehdy, pokud je chráněno právo manželů na jednostranný rozvod. V situaci, kdy toto právo o oba manželé nemají, se dostávají zvláště ženy do neřešitelné situace, neboť nemají vůči manželovi žádná práva a zároveň jej nesmějí opustit. Nařízení o manželství tedy obsahuje princip *affectionis maritalis* ve své nejčistší podobě bez jakéhokoli omezení a fakt manželství a právní následky související se vznikem manželství se skoro dokonale překrývají, a svoboda manželství se realizuje v tomto předpisu poprvé a naposledy, alespoň tedy teoreticky, nedostupnost tehdejších pramenů nedovoluje zatím potvrdit ani vyvrátit výše uvedené, navazující legislativa však poskytuje určitá vodítka.

Nařízení obsahuje i několik úsporných ustanovení týkajících se péče o děti a majetkových vztahů v manželství i po rozvodu, včetně ochrany práv žen a dětí na půdu získanou v rámci pozemkové reformy. Vůči dětem narozeným z manželství (i neregistrovaného) ve výši dvou třetin celkových nákladů povinnost výživného, jež mohla být poskytnuta v hotovosti nebo naturáliích včetně práce poskytnuté při obdělávání polí, jež dětem připadla v rámci pozemkové reformy.²¹⁷ Povinnosti výživného může být muž zbaven buď dosažením věku šestnácti let dítěte, nebo úředně registrovaným závazkem nového manžela matky se o děti postarat.²¹⁸ Prioritním vychovatelem po rozvodu je vždy žena a po dobu kojení je to výhradně žena.²¹⁹ Dle nařízení se majetek nabytý v

---

217 Čl. 14, 20.

218 Čl. 14-16.

219 Čl. 11, 12.

průběhu manželství po rozvodu dělí rovným dílem, pokud manželství trvalo alespoň rok. Pokud se z manželství narodily děti, přísluší rovný díl i jim.²²⁰ Individuálně nabytá půda zůstává v individuálním vlastnictví, stejně jako individuálně vzniklé závazky hradí každý sám, za závazky vzniklé po dobu trvání existence společné domácnosti odpovídá primárně muž.²²¹ V případě sporu o společný dům má žena právo na odkoupení manželova podílu.²²²

Úsporný text nařízení samozřejmě poskytuje značný prostor pro další spekulace, byl důvodem stručnosti pouze princip *affectionis maritalis*? Či bylo nařízení jen politickou proklamací bez reálného dopadu v praxi? Meijer například uvádí možnost, že tehdejší komunistická vláda měla k přehnaně podrobné legislativě, obvyklé pro tehdejší SSSR i země kontinentální Evropy, odpor a snahou bylo v duchu maoistické představy práva ponechat tuto část úpravy praxi a judikatuře. Dorros uvádí, že snahou bylo prosadit pouze nejvýznamnější principy svobody manželství a zbytek ponechat budoucímu vývoji a vzdělávání obyvatelstva, tento názor se však vzhledem k omezenému textu nařízení hodí spíše pro pozdější Zákon o manželství.²²³ Nejpravděpodobnější se jeví kombinace všech výše uvedených teorií, kdy text nařízení stanovil základní liberální principy manželského práva, čímž uspokojil reprezentanty feministického hnutí i hnutí za reformu rodiny, zároveň však nestanovil žádné podrobnosti a na rozdíl od nacionalistické právní úpravy se podstatně více blížil tradičnímu, faktickému, charakteru manželství, čímž upokojil populaci chudých rolníků - mužů, jejichž prostřednictvím a v jejich zájmu se revoluce měla odehrát. V praxi potom bylo nařízení aplikováno pouze omezeně tam, kde nemohlo způsobit přílišnou kontroverzi a již od samého počátku se nepředpokládala jeho aplikace tam, kde by se dostala do sporu s ostatními principy revoluce, především tedy v otázce rozvodů manželek rolníků a příslušníků Rudé armády.²²⁴

Zákon o manželství z 8. dubna 1934, jenž nařízení ruší, přinesl několik podstatných změn oproti nařízení a principu *affectionis maritalis* stejně jako principu svobody manželství se zase podstatně vzdálil. Předpis byl přijat v období ohrožení Jiangxi půl roku před jejím pádem a zahájením Dlouhého pochodu. Charakter zákona i jeho obsah napovídají, že jeho účelem nebyla ani tak změna

---

220 Čl. 17.

221 Čl. 17, 18.

222 Čl. 19.

223 GREEN DORROS, Sybilla. Marriage Reform in the Peoples Republic of China. 1976, str. 357; MEIJER, M. J. *Marriage law and policy in the Chinese People's Republic*. 1971. str. 51.

224 Viz *Plán pro práci se ženami* vytvořený ústředním výborem komunistické strany z 3. března 1931 (tedy skoro rok před vydáním nařízení), jehož částečný překlad uvádí Meijer na str. 38-9.

aktuálních právních vztahů, jako spíše jakási odměna, povzbuzení a slib do budoucna pro vojáky Rudé armády vedená snahou nejen o zvýšení morálky vojska složeného převážně z mužů, kteří měli obavy, že je opustí manželky a milenky, jimž nebyla účast na přesunu dovolena a jež byly ponechány napospas nacionalistickým vojskům. Tak alespoň překvapivá změna zákona, jež je ve výsledku vůči ženám tvrdší, než předchozí qingská úprava, v praxi vynívá. Zákon přinesl dvě podstatné novinky: faktické sňatky, tedy v praxi soužití muže a ženy ve společné domácnosti jako manželů, je považováno za manželství se všemi právními následky, a zároveň manželky příslušníků Rudé armády jsou vyňaty z působnosti zákona v tom ohledu, že nemají právo na rozvod manželství, bez ohledu na důvod.²²⁵ Naopak manžel, který je vojákem, toto právo zůstává zachováno beze změny. To situaci vrací zpět do qingského práva, a možná hůře, vzhledem k neexistenci jakýchkoli překážek rozvodu a vzniku manželství pouze na principu *affectionis maritalis* bez ohledu na překážky manželství či nutné obřady.

Zákon přináší i řadu dalších ustanovení, jež měla zkrátit z pohledu zákonodárce přebujelá práva žen. Nařízení stanovilo po rozvodu muži povinnost vůči bývalé manželce až do jejího dalšího sňatku povinnost ji podporovat (obvykle v naturáliích), případně obdělávat její půdu. Zákon vyživovací povinnost vůči manželce výrazně zpřísnil tak, že ji podmínil jak prokazatelnou neschopností se samostatně uživit či tím, že dotyčná nemá žádné povolání a tedy prostředek obživy, jako prioritní způsob plnění závazku výživy stanovil obdělávání jejího pole, tak i omezením v podobě manželovy finanční situace, neschopnosti manuální práce či druhého sňatku manželky.²²⁶ Zákon nově stanoví povinnost ženy vyměnit půdu za půdu v domovské obci, pokud se tam po rozvodu přesunula, pouze pokud to nebylo možné, mohla si ponechat příděl nabytý v obci manžela a volně s ním nakládat; totéž platilo pro podíl dětí po rozvodu, pokud děti zůstaly v péči matky.²²⁷ Nově zákon stanoví povinnost výživy ve stejném rozsahu i k nemanželským dětem.²²⁸

Ideologický postoj komunistické strany k ženám a jejich pozici v revoluční společnosti procházel v té době zásadním vývojem. Komunistická revoluce, a tedy i reforma rodiny a společnosti, se měla odehrávat v zájmu chudých rolníků, tedy nikoli manželek či dcer chudých rolníků, ale pouze mužů.

---

225 §5, §9. Omezení práva na rozvod manželek vojáků se však netýká pouze komunisty spravovaných oblastí, v různé formě objevuje od počátku třicátých let na celém území Čínské republiky, více viz ZHANG, Qun. *Guogong liangdang junhun lifa de bijiao jiqi qishi*. <<https://www.iolaw.org.cn/showarticle.asp?id=2219>>.

226 §15.

227 §14.

228 §19.

Ženy se mohly revoluce účastnit, a jejich role byla považována za podstatnou, ale z pohledu ideologů nebyly ženy lidmi, revoluce se neodehrávala v jejich zájmu, i když její průběh mohl ženám přinést nová práva a do určité míry i změnu pozice ve společnosti, ale pouze tehdy, pokud to bylo v zájmu chudých rolníků. Tento princip platí i po roce 1949 a usměrňuje tak i další aplikaci legislativy v otázce rodiny a manželství. Svoboda manželství a právo na rozvod, stejně jako ochrana majetkových práv, měly být motivací ženám jako odměna za účast na produkci a veřejném životě a plnění revolučních povinností v armádě i mimo ni. V praxi se rychle ukázalo, že účast na zemědělské produkci žen nemusí být vykupována natolik zásadními zásahy do práv mužů a razantními reformami, jako je svoboda manželství, ale, minimálně z krátkodobého hlediska, bohatě postačí prosazení názoru, že samotná účast na zemědělské a průmyslové produkci je dostatečně osvobozující a emancipující.

1.8.3 Druhá jednotná fronta

Získáním Pekingu na jaře 1927 se po dlouhých letech podařilo alespoň načas (na tři roky) sjednotit hlavní čínská střediska pod teoretickou kontrolou centrální nacionalistické vlády v Nankingu. To umožnilo počátek opatrných reforem, z větší části neúspěšných vinou decentralizace a separatistických tendencí uvnitř strany i Čankajškovým přístupem, kdy přerozděloval dobyté provincie za odměnu oblíbeným spolupracovníkům – bývalým militaristům – a jejich následné separatistické tendence situaci neusnadnily, obrovskou mírou korupce a rozkrádání veřejných financí, úzkou provázaností Kuomintang s mafií, ignorací venkova, ale i skutečností, že Čankajšek ani vedení strany o demokratickou vládu v Číně nestálo, většina členů strany pokračovala v politice osobního obohacování dle tradice pozdně qingského tzv. byrokratického kapitalismu. Stát byl budován v sovětském duchu totalitní vlády jediné státostrany a ničím nekontrolované tajné policie, jejichž fašizující tendence a vláda teroru od rozkolu strany v roce 1927 už pouze sílily a nacionalistická vláda rychle ztratila prestiž.

Jedním z pokusů o reformu veřejné správy bylo i rozdělení veřejné moci na pět tzv. *yuanů* (dvorů): soudního (jenž vykonával funkci nejvyššího soudu), legislativního (v jehož režii vznikl i občanský zákoník), výkonného, kontrolního (jakýsi ekvivalent tradičního úřadu císařského cenzora) a zkušebního. V praxi byl veškerý důraz kladen na výkonnou moc, již drželo vedení Kuomintang.

Situaci neusnadnila ani japonská vojenská agrese na počátku třicátých let zahájená v září 1931 tzv. Mandžuským incidentem ^{xxiii}. Ten byl záminkou pro obsazení Mandžuska, vyhlášení jeho

nezávislosti, kdy se stalo loutkovým státem v čele s císařem Pu Yim (posledním císařem dynastie Qing sesazeným v roce 1912). Čankajškova představa, že využije japonské agrese, aby se zbavil komunistů tím, že nechá japonskou armádu proniknout hluboko do vnitrozemí a poté, co ho zbaví palčivého komunistického problému, je přesvědčí k odchodu vyjednáváním a přenecháním části čínského území pro možný útok na SSSR a vytvořením společné fronty s Japonskem a Německem proti komunismu v Asii a Evropě, se naštěstí pro Evropu neuskutečnila.²²⁹ Výsledkem však byly nejen miliony mrtvých, ale i naprostý společenský a ekonomický rozvrat.

Ke konci roku 1934 vzhledem k vojenské blokádě armádou Kuomintang byla situace v Jiangxi již neúnosná a nastala evakuace vojska a politického vedení a zahájen byl tzv. Dlouhý pochod^{xxiv} z Jiangxi do oblasti nazývané Shaanganning, nacházející se na hranici provincie Shaanxi, Gansu a Ningxia, do základny Yan'an, trvající necelé dva roky. Nepřístupná oblast uprostřed hor umožnila komunistickým jednotkám nejen posbírat síly zdecimované v průběhu přesunu, promyslet další pokračování války proti Japonsku, jež mezitím masakrovalo obyvatelstvo východní Číny za stále kapitulační politiky Kuomintang, ale i finalizovat budoucí plán vlády a společenských a ekonomických reforem.

V roce 1936 se situace vyhrotila, odpor proti Čankajškově tolerantní politice vůči Japoncům pronikl i do nacionalistické armády a vyústila v tzv. Xi'anský incident^{xxv}, jenž nakonec přinutil Čankajška přistoupit na obezřetnou spolupráci s komunistickou armádou za účelem vypuzení japonského agresora na základě politiky tzv. druhé jednotné fronty. Ta netrvala dlouho, nicméně stačila k tomu, aby se Čína zbavila japonského problému.

Zahájení druhé jednotné fronty se neobešlo bez řady kompromisů na komunistické straně, náhradou byla teoreticky garantovaná samostatnost pohraničních oblastí. V první řadě se jednalo o slib nepokračovat v pozemkové reformě, začlenit příslušníky Rudé armády do řad pravidelného nacionalistického vojska a následně i zastavit reformu manželského práva a slib dodržovat občanský zákoník nebo alespoň jeho principy.²³⁰ Zároveň je viditelná změna postoje k manželskému právu a právům žen obecně, teoreticky pouze dočasně a pod rouškou zvyšování morálky mužů v boji proti Japoncům.

---

229 To je představa, jež ještě dnes děsí evropské historiky, neboť mohla dokonale zvrátit vývoj druhé světové války na evropském území ve prospěch nacistického Německa. Více viz BAKEŠOVÁ, Ivana. *Čína ve XX. století*. Díl 1. str. 73.

230 Dohoda o spolupráci mezi komunisty a Kuomintang ze dne 22. září 1937 (*ZhongGongZhongyang weigong gongbu guogong hezuo xuanyan*).

Komunisté začlenění do armády Kuomintang jako 8. pochodová a Nová 4. armáda se drželi úspěšné techniky partyzánského boje, a podařilo se jim vytvořit několik tzv. osvobozených oblastí ve venkovských částech na severu Číny a v povodí dlouhé řeky. Tyto oblasti byly samostatné, teoreticky pod kontrolou komunistické strany a v podstatné míře nezávislé jak na loutkové projaponské tak i nacionalistické vládě. Tyto oblasti vytvářely i vlastní legislativu především v oblasti občanského resp. rodinného práva a jejich vliv na poválečnou legislativu je nepominutelný.

1.8.4 Legislativa po roce 1937

Situace v osvobozených oblastech byla po roce 1937 různá, žádná nerecipovala legislativu Jiangxi, jež tímto fakticky zanikla, ale vytvořily legislativu novou, ovlivněnou jak legislativou Jiangxi, tak především občanským zákoníkem a tradičním právem, kdy občanský zákoník byl obvykle aplikován subsidiárně. To se týkalo i oblasti pod přímou vládou Yan'anu, tedy ústředního komunistického vedení, jejíž legislativa týkající se rodinného práva patřila k nejpřísnějším. Přesto se předpisy pohraničních oblastí od občanského zákoníku lišily v některých podstatných ohledech. Všechny obsahují ustanovení o nutné registraci sňatku i rozvodu a všechny obsahují rozšiřující důvod jednostranného rozvodu: nedostatek *affectionis maritalis* je přijatelným důvodem konstitutivního soudního rozhodnutí o rozvodu.

Legislativa oblasti Jinjiluyu se značně vymyká ostatním předpisům přijatým v té době. Občanský zákoník v mnoha ohledech naprosto ignoruje a vychází z tradičního rodinného práva dle qingského zákoníku, následně judikatury z období první republik a zjevně i dalších pramenů. Její zvláštností je vysoká závaznost a jednostranná nezrušitelnost zásnubních smluv a podmínkou jejich závaznosti je registrace, stejně jako registrace manželství a rozvodu. Zároveň je minimální věk a příbuzenství skutečnou překážku sňatku, jež způsobí neplatnost sňatku *ex tunc*. Nic z výše uvedeného nebylo běžné ani v nacionalistické ani v komunistické legislativě.

Vnitřní situace v Yan'anu se vyhroutil na počátku čtyřicátých let. Mao, jenž výrazně upevnil své postavení v průběhu Dlouhého pochodu, definoval základní aspekty své ideologie pouze částečně založené na marxismu leninismu, a začal se výrazně prosazovat proti odpůrcům a kritikům. Prioritou bylo vyhrát občanskou válku a upevnit stranickou disciplínu, ochrana práv žen a prosazování komunistické ideologie se staly okrajovou záležitostí. V rámci tzv. kampaně za nápravu stylu práce, jež vyzvala k volné kritice režimu a následně tak umožnila kritiky odstranit, a jež se v podobném duchu opakovala ještě mnohokrát, došlo k drastickým čistkám v řadách

komunistů a důraznému umlčení veškeré kritiky ze strany komunistické inteligence, nejznámějšími oběťmi byla například spisovatelka a feministka Ding Ling^{xxvi}, jejíž kritika postavení žen v Yan'anské základně a zacházení s příslušnicemi Rudé armády jí vysloužilo vězení a pracovní tábor, nebo spisovatel Wang Shiwei^{xxvii}, jenž byl za kritiku sexuálního zneužívání žen a další zneužívání pravomoci členy nejvyššího vedení vyloučen ze strany a popraven.

Asi největší odklon od legislativy Jiangxi můžeme sledovat právě v oblasti Shanganning, tedy oblasti sídla ústřední komunistické vlády s hlavním stanem v Yan'anu, která se úplně zbavila všech principů manželského práva Jiangxi: chrání zásnubní smlouvy stejně přísně jako uzavřená manželství, neobsahuje žádná ustanovení týkající se zákazu *tongyangxi*, polygynie, donucení apod., nezakazuje dokonce ani svatební dary, či zásahy do práva vdov na nový sňatek, jejichž zákaz byl jedním z nejvýznamnějších bodů komunistické reformy manželství. Nadto obsahuje poprvé ustanovení, jež stanoví národnostní výjimku ze závaznosti předpisů upravujících manželské právo – výjimku pro oblasti osídlené národnostními menšinami. Tuto novinku převzaly i pozdější předpisy a fakticky tak umožnily pokračování všech nešvarů tradičního manželského práva na podstatné části území Číny, kdy argumentem neprosazování legislativy je přednost ochrany práv národnostní menšiny před ochranou práv jednotlivců.

V roce 1937 padl Nanking a nacionalistická vláda přehla do Wuhanu a následně do Chengdu^{xxviii}. Provázanost vedení Kuomintang s velkostatkářskou elitou, místními militaristy a podsvětím znemožňovala, stejně jako ekonomická krize podpořená hyperinflačními opatřeními vlády, provedení byť těch nejzákladnějších reforem a potlačení zločinu. To vše ještě snížilo již tak dost nízkou popularitu Kuomintang a naopak prudce zvýšilo popularitu komunistů, kteří spravovali ovládané oblasti s podstatně větším úspěchem, jež se podařilo poté zopakovat i v padesátých letech na většině území Číny.

Druhá jednotná fronta byla spolupráce velmi ostražitá, vyvrcholilo v roce 1941 přepadením Nové čtvrté armády Čankajškovými jednotkami, blokádou osvobozených oblastí a následným útlumem činnosti komunistů a soustředěním na ideologickou práci, stejně jako na čistku ve vlastních řadách. V roce 1944 po další velkolepé japonské ofenzivě došlo k poslednímu pokusu o protijaponskou spolupráci za podpory sovětské a americké, jež ovšem vydržela pouze do okamžiku japonské kapitulace. Následně začaly závody o to, kdo zabere větší část území. V roce 1945 pod nátlakem vlády USA trvalo vyjednávání mezi komunisty a nacionalisty o koaliční vládě a vyvrcholilo vytvořením tzv. Politického poradního shromáždění na počátku roku 1946, jež mělo až do voleb

nahradit parlament, ale bylo nacionalisty ignorováno a nestálo v cestě uzavírání mezinárodních smluv ani dalších politických kroků. V polovině roku neshody opět vyústily v otevřené boje a pokusem Kuomintang zlikvidovat osvobozené oblasti, v roce 1947 potom přešli komunisté do protiofenzivy nejen vojenské, ale i politické. Čankajškova neochota provést ekonomické reformy a přestat chránit nejbohatší rodiny, jež na válce ve velkém vydělávaly, nakonec přinesla i rozkol ve straně a Čankajškův pád. Čankajšek se na počátku roku 1949 se skupinou věrných odebral na Taiwan, aby odtamtud kontroloval Nankingskou vládu a organizoval znovudobytí pevniny. Po neúspěchu vyjednávání s komunisty uprchla vláda Kuomintang do Kantonu, bez boje padl Nanking, Šanghaj později Peking a veřejné mínění již bez obalu stálo na straně komunistů.

1.8.5 Závěr

Období počátku dvacátého století přineslo několik pokusů o společenskou i právní reformu a potažmo i reformu rodinného práva, výsledek byl však příliš zatížen neochotou ustoupit od tradiční hierarchické struktury společnosti a výsad privilegovaných členů rodiny na úkor podřízených. Podstatou nového občanského práva měla být diskontinuita s tradičním pohledem na rodinu a postavení jednotlivých členů v ní a reorganizace rodinného práva v duchu liberalismu a individualismu devatenáctého století. Výsledek byl však polovičatý, zákoník sice zakotvil omezení rodičovské pravomoci nad dětmi i podmínku souhlasu snoubenců se sňatkem, zároveň ale značně znevýhodnil ženy a obecně podřízené členy rodiny ekonomicky. Smluvní charakter manželství na jednu stranu umožňoval jeho jednostranné ukončení při splnění taxativních důvodů, jeho skutečné rozloučení však záviselo na rozhodnutí soudů značně zatížených dědictvím tradičního rodinného práva a předsudky vůči ženám. Ignorace každodenní reality, vzájemné ekonomické závislosti členů rodiny, neschopnost se zbavit tradičního pohledu na rodinu a nezměnitelnost rolí jejích členů a představa, měla za následek nevymahatelnost nových zákonných ustanovení i tam, kde je snad obyvatelstvo vzalo na vědomí. Neschopnost centrální vlády kontrolovat většinu území potom měla za následek i neschopnost prosadit právní reformu.

Podobně skončil pokus o reformu rodinného práva i v oblastech kontrolovaných komunisty. Pozemková reforma a legislativa Jiangxi v otázce manželského práva zakotvila experiment v podobě práva partnerů rozhodnout o vzniku a zániku manželství a zvýšila ochranu majetkových práv žen. Obavy z konfrontace s obyčejem i vědomí zranitelnosti a nestability nových politických elit způsobily rychlý ústup od prosazované ideje rovnoprávnosti mužů a žen a svobody volby

manželského partnera i práva ukončit manželství a vyústily nejen v návrat k tradičnímu rodinnému právu, ale i k jeho faktickému zpřísnění.

2 Vývoj po roce 1949

Tato kapitola pojednává o krátkém, zároveň však značně dynamickém období z hlediska historického i politického, období kolem vzniku ČLR, přijetí Zákona o manželství a související propagační kampaně, jež skončila v roce 1953. vznik ČLR měl být vyvrcholením snah komunistů o vznik státu na podstatně odlišných základech, s novou ideologií a novou elitou. Toto období bylo svědkem prudkých zvrátů, jež se odrazily v legislativě i každodenním životě, vyhrotily se názorové rozpory uvnitř komunistické strany, do střetu se dostaly základní principy revoluce. Zákon o manželství, nejvýznamnější právní pramen v oblasti čínského rodinného práva, se měl stát nejen prostředkem odstranění „feudální“ tradice, jež byla do té doby spatřována jako jeden z hlavních symbolů společenského útlaku, tento zákon se však stal obecným symbolem nového státu a jedním z mála zákonů přijatých v tomto období vůbec. Samotná revoluce v oblasti rodinného práva, jež měla společnost zbavit tlaku nenarušitelných patriarchálních rodinných vztahů, se nakonec nekonala, navzdory několika pokusům po vyhlášení zákona. Teoretické změny v legislativě měly na každodenní život vliv minimální, zvláště na venkově, kde ale žila většina obyvatel, skutečné změny v rodinném právu musely počkat na další vývoj.

2.1 Situace na konci 40. let a vznik ČLR

Komunisté v roce 1949 ovládali většinu čínského území. 21. září 1949 se sešlo nové Politické poradní shromáždění vytvořené na podobném principu jako to předchozí, tj. sdružovalo zástupce ze všech politických stran i společenských skupin, které stály o účast na nové vládě, a mělo za cíl vytvořit základní principy nového státu, jmenovat prozatímní vládu a především přijmout jeden z nejdůležitějších dokumentů pro následujících několik let: Společný program^{xxix} – jakousi ústavu nové republiky. Dne 1. října byla potom v Pekingu slavnostně vyhlášena Čínská lidová republika.

Nová vláda nepřistoupila na závazky plynoucí z nerovnoprávných smluv uzavřených ve století devatenáctém a nevýhodných smluv uzavřených nacionalistickou vládou bez souhlasu Politického poradního shromáždění, mezi nimi ani nevýhodnou smlouvu uzavřenou nacionalisty s USA. Právo exterritoriality západních mocností bylo značně narušeno již na počátku čtyřicátých let v důsledku japonské okupace a nebylo již obnoveno. Neochota přistoupit na spolupráci s USA, přerušení

diplomatických vztahů s většinou mocností, status lidové demokracie, stejně jako stoupající nepřátelský postoj ke všem cizincům a cizímu kapitálu a důraz na jejich evakuaci, měl za následek stoupající mezinárodní izolaci ČLR z hlediska diplomatického i ekonomického, zahraniční kapitál se z ČLR stáhl rychle a ČLR budovala čínského průmyslu jen za pomoci několika spřátelených lidových demokracií, mezi nimi i ČSR.

2.1.1 Pozice komunistů po skončení občanské války

Nová komunistická vláda hledala způsob, jak stabilizovat nabytou moc a co možná eliminovat opozici. K tomu využívala řadu prostředků, mezi nimiž bylo politické ale i všeobecné vzdělávání, ekonomické a společenské reformy, stejně jako fyzická nebo společenská likvidace oponentů, to vše však v obvyklých pragmatických mezích. Pokusy o reformy, jež se střetly s odporem mas, byly rychle ukončeny a prohlášeny za úspěšné a další diskuse se o nich nepřipouštěla. Jedním z těchto pokusů byla i reforma čínského rodinného práva a změny postavení žen v čínské společnosti.

Situace v roce 1949 nebyla jednoduchá, státní infrastruktura byla zdevastovaná, veřejné finance byly v rozkladu, veřejná správa dokonale zkorumpovaná a značně neochotná podřídit se novému vedení, ekonomika, jež byla už za vlády nacionalistů daleko za hranicí krize, byla po odchodu zahraničního kapitálu v troskách. Mezinárodní pomoc se omezila na pomalu budovanou spolupráci s východoevropskými státy a opatrnou kooperaci se SSSR. Hrozilo opakování hladomorů z konce dvacátých a čtyřicátých let. Přesto, politické kampaně, reforma veřejných financí, efektivní systém státních půjček podnikatelům, rychlé zvládnutí inflace a přidělový systém surovin, nový systém výběru daní, agrární reforma, to vše umožnilo rychle ekonomiku stabilizovat a nastartovat až zázračný ekonomický boom a bezprostřední nárůst životní úrovně ve městech a především na venkově.

Hlavním zdrojem politického vzdělání jednotlivců a propagace nového společenského řádu se staly tematické politické kampaně, jež se po určitou dobu jevily jako účinný nástroj realizace státních reforem a kontroly mas. Předmětem reforem byla primárně veřejná správa, vzhledem k nedostatku kádrů obsazená bývalými nacionalistickými úředníky se všemi nešvary tehdejší byrokracie, a dále zemědělství, kde byla potřeba mnohonásobně zvýšit produkci a nahradit chybějící pracovní sílu, kterou se měly stát ženy. S tím měl souviset i pokus o reformu zkostnatělé patriarchální

společnost.²³¹ Nejvýznamnější kampaní počátku padesátých let v konečném výsledku byla právě kampaň zaměřená na pozemkovou reformu a krátkodobě i kampaň na propagaci zákona o manželství.

Prioritou po vítězství v roce 1949 bylo především uchovat si nadšení a naději mas, prostředkem měla být diskontinuita od všech předchozích režimů. K tomu bylo třeba vybrat téma dobře viditelné, dlouhodobě problematické a široce kritizované, na jehož kritice se teoreticky shodly všechny společenské vrstvy. Tímto tématem se, nikoli poprvé a nikoli naposledy, stal společenský útlak žen a tradiční struktura rodinných vztahů. Tím požadovaným symbolem změny a diskontinuity stal právě Zákon o manželství přijatý 13. dubna 1950 na sedmém zasedání ústřední lidové vlády a vyhlášený symbolicky dne 1. května 1950 s okamžitou účinností jako úplně první zákon přijatý v ČLR (dále jen ZM50). Tento zákon se tedy stal oním požadovaným symbolem odklonu od „feudalismu“ a „byrokratického kapitalismu“, symbolem diskontinuity a nastolení nového společenského zřízení, jenž měl být oporou a povzbuzením masám v cestě za lepším životem a světlým zítřkům.

2.1.2 Vliv rodinného práva SSSR

Právo SSSR je někdy uváděno jako hlavní inspirační zdroj v otázce rodinného práva pohraničních oblastí i později ČLR, nicméně podle všeho je význam tohoto vlivu značně nadhodnocen. Vzhledem k historickým okolnostem se rodinné právo SSSR s čínskými reformami mýjelo a v roce 1949 byla situace v SSSR příliš odlišná, než aby bylo možné přímo recipovat jeho úpravu. Obecně byl vývoj v oblasti rodinného práva SSSR od roku 1917 do roku 1944 rychlý a od ideálu zrušení rodiny a manželství, stejně jako od ideálu volné lásky bez omezení daných patriarchální morálkou velmi rychle přešel zpět k tvrdé regulaci manželství a rodiny a jejího využití ke kontrole obyvatel.

Sovětské předpisy dvacátých a třicátých let upravují detailně na mnoha desítkách paragrafů v civilistickém duchu otázku vzniku a zániku manželství, včetně detailní úpravy neplatnosti manželství, otázky majetkové, práva dětí, dědické otázky i otázku poručenství, včetně procedurálních záležitostí a včetně určení jurisdikce správních a soudních orgánů.²³² Tyto předpisy

---

231 Kampaň proti třem zlům *San fan yundong*, zaměřená proti korupci, plýtvání a byrokracii a na ni navazující kampaň proti pěti zlům *Wu fan yundong*: proti úplatkářství, daňovým podvodům, rozkrádání státního majetku, lajdáctví a spekulaci.

232 RUSSIAN S.F.S.R. *The marriage laws of Soviet Russia*. New York: The Russian Soviet Govt. Bureau, 1921. Soviet

jsou zjevně v duchu kontinentální právní vědy určeny k použití v běžné praxi a naopak neobsahují ideologicky zabarvená prohlášení a vágní ustanovení, jejichž účel by byl v praxi zjevně nevyzpytatelný. Hlavním principem je registrace sňatku a rozvodu, právo na jednostranný rozvod bez udání důvodu s podmínkou registrace u správního orgánu, a po krátkou dobu i tolerování manželství uzavřených bez registrace. V rámci rodiny je to potom socialistický liberalistický ideál spočívající v odmítnutí vzájemné vyživovací povinnosti mezi předky a potomky a související hierarchický mocenský vztah, mající za cíl plození potomstva jako záruku zajištění ve stáří typický pro zemědělskou společnost, a rozbití tradiční patriarchální rodiny založené na agnátských vztazích a uznání pouze vztahů pokrevních.²³³ Právo SSSR pod vlivem církevního práva, jež svědectví a později souhlas oddávajícího kněze stanoví jako nutnou podmínku vzniku manželství, netolerovalo proto manželství a rozvody na pouhém základě *affectionis maritalis*. Samotná *affectionis*, projevená náležitým způsobem, je sice další podmínkou vzniku manželství, ale pouhá její přítomnost manželství nezaloží. Proto je na rozdíl od práva čínského registrace sňatku i rozvodu nutnou podmínkou jejich účinnosti, i když zpočátku se jedná pouze o formalitu. Za výjimku je snad možné považovat po krátkou dobu trvající období tolerance faktických manželství bez registrace, kde však je nutný důkaz o existenci manželství v podobě společné domácnosti, výchovy dětí apod.

Otázkou je, zda lze spojovat legislativu Jiangxi s ideologickým vlivem SSSR a jeho právní kultury, vzhledem k ideologickým rozporům mezi sovětskými marxisty a maoistickou doktrínou již od konce dvacátých let se to však nejeví jako pravděpodobné. Ideologie SSSR spojená s rodinným právem se až do roku 1936 razantně lišila od čínské a v podstatné míře byla pro čínské marxisty nepřijatelná; představa sovětských ideologů o zániku rodiny jako společenské instituce, volném společenském míšení mužů a žen a ničím neomezených sexuálních vztahů dospělých osob byla pro Číňany symbolem největší anarchie a rozkladu společnosti, *tianxia daluan*. Zánik patriarchální rodiny a tím i kultu předků, narušení tradiční společenské hierarchie, to vše bylo nepřijatelné, navzdory politickým prohlášením.

Při srovnávání se nabízí otázka registrace manželství, jako důkaz vlivu právní kultury SSSR v otázce manželského práva. Je nicméně otázkou, zda přijetí požadavku registrace má skutečně původ v legislativě SSSR dvacátých let, či zda je spíše výsledkem podobného vývoje při pokusech o

---

Russia pamphlets, str. 2.

233 GSOVSKI, Vladimír. Family and Inheritance in Soviet Law. *Russian Review*. 1947, str. 72, 74.

reformu tradiční rodiny. Deklarovaná svoboda manželství totiž dle čínských teoretiků předpokládala pouze jednu vlnu rozvodů těch manželství, jež byla uzavřena z donucení a proti principům svobody manželství. Po této vlně se předpokládala rychlá stabilizace rodinných vztahů a nástup ideálních harmonických manželství, kde budou rozvody pouze výjimečnou záležitostí. Nikdy se ovšem neočekával zánik patriarchální rodiny *per se* či narušení základních společenských vztahů založených na zemědělské produkci, proto byly na rozdíl od SSSR například přísně zakázány a trestněprávně postihovány interrupce. Pouze se předpokládala reforma rodiny v podobě izolace a osamostatnění nukleární rodiny od všemocného rodinného klanu, jež vzniká na principu *affectionis maritalis*. Společným prvkem období třicátých let tedy není požadavek zániku rodiny, ale potřeba řešit problém vymizení tradiční autority v otázce sňatků a potřebě veřejnoprávní kontroly. Církevní právo evropské, jež mělo rodinné záležitosti plně pod kontrolou od desátého století, stanovilo řadu podmínek pro vznik manželství, z nichž *affectionis* byla pouze jednou z mnoha. Tím silně ovlivnilo obecné vnímání okamžiku vzniku manželství, pro evropské obyvatelstvo je dosud standardem, že manželství vznikne až po náležité ceremonii před státním nebo církevním orgánem, bez jejichž aktivního přivolení manželství nikdy nevznikne. Naopak v tradičním čínském právu neměla nikdy žádná církev vliv na otázku vzniku manželství a součinnost církevních hodnostářů je při svatebních obřadech sice možná, ale nemá na vznik manželství ani ten nejmenší vliv, tuto autoritu bez omezení vykonávali rodiče a poté, co jejich pravomoc přešla na nastávající manžele v rámci reformy třicátých let, nezbyval nikdo další. Právní úprava z Jiangxi zde přímo navazuje na pokus prvorepublikového občanského zákoníku, jehož ustanovení o vzniku manželství pouhým veřejným obřadem za přítomnosti svědků, tedy bez nutnosti účasti rodičů či jiné autority, má stejný cíl, tedy prosadit přenos autority k uzavření sňatku z rodičů na snoubence a tím i pokročit v otázce osvobození dětí z pod kontroly rodiny. Úprava daná občanským zákoníkem se od úpravy z Jiangxi liší v rozsahu významu společenského uznání sňatku jako podmínky jeho platnosti, proto tedy veřejný obřad, jehož se teoreticky může účastnit kdokoliv z kolemjdoucích. Legislativa Jiangxi jde ještě dál tím, že pro vznik manželství považuje za relevantní pouze postoj manželů bez ohledu na názor okolí. Proto tolerování neregistrovaných manželství v Jiangxi, ač původním úmyslem bylo zjevně recipovat evropský model, není dáno snahou o zrušení rodiny, je pouze odrazem společenského názoru, že manželství zakládá souhlas: dle tradičního práva souhlas příbuzných, nově souhlas snoubenců. Registrace manželství je potom výborný a obecně závazný právní důkaz o existenci manželství, ale nikoli podmínkou jeho vzniku. Prioritou je však usnadnění

vzniku harmonických, celoživotních manželství, neboť manželství je stále považované za základní a nezrušitelný společenský vztah. Je tedy otázkou, zda absolutizace principu *affectionis maritalis* je pozůstatkem tradičního práva, zdá se nicméně nepravděpodobné, že by se jednalo o princip přejatý z cizího práva, navzdory podobnostem s právem SSSR.

V roce 1936 dochází v právu SSSR k zásadnímu zlomu v postoji k ochraně práv žen a svobodě manželství, v podobě zákazu interrupcí a postupnému omezení rozvodů až do stádia zákazu rozvodu po vzájemné dohodě a faktickou nemožností rozvodu jednostranného po roce 1944. Znovu se objevují nemanželské děti jako právně znevýhodněná společenská skupina, jež nemají nárok na legitimaci ani na výživné, neboť žaloby na určení otcovství se nepřipouští, manželství uzavřená bez registrace se stávají neplatnými, nelegální se stává homosexualita či sňatky s cizinci.²³⁴ Rozvod je nově dvojinstanční s nepominutelnou finanční náročností procesních nákladů, strategickým vypuštěním důvodů rozvodu ze zákona a ponecháním posouzení žádosti o rozvod manželství plně v diskreci soudu. Státní zástupce získal právo na zásah do řízení o rozvodu manželství. Tím byla regulována rozvodovost jednostranně ze strany exekutivy dle aktuálního společenského vývoje pouhým nátlakem na soudy bez nutnosti legislativních změn.²³⁵ Ačkoli nemůžeme hovořit o přímé recepci práva SSSR ve třicátých letech, zaznamenaly obě země v oblasti rodinného práva podobný vývoj, od prvotního nadšení pro ochranu práv žen a dětí a uvolnění patriarchálních a patrilineárních společenských vztahů, přes rychlé vystřízlivění a návrat k původní restriktivní politice. Proto je vliv úpravy SSSR nepominutelný u legislativy a praxe padesátých let, jak bude popsáno níže, kdy praktické poznatky realizace nejen ze SSSR byly s typicky utilitárním přístupem převzaty skoro doslovně do Zákona o manželství z roku 1950 v otázce rozvodu manželství.²³⁶

2.1.3 Společný program

Společný program byl schválen a vyhlášen dne 29. září 1949 a jeho obsah byl založen na výslovné diskontinuitě s předchozím právním řádem i politickým systémem, nejen císařským, ale i s diskreditovanou první republikou. Ideologickým základem měla být tzv. nová demokracie^{xxx}, jakási čínská variace marxismu, kde však marxismus byl jen vzdáleným východiskem pro značně odlišnou

---

²³⁴ Gsovski, str. 76.

²³⁵ WOLFF, M. M. Some Aspects Of Marriage And Divorce Laws In Soviet Russia. *The Modern Law Review*. 1949, str. 292; Gsovski, str.79.

²³⁶ Gsovski, str. 77.

ideologii, jejímž těžištěm nebyla dělnická třída, navzdory zmínce ve Společném programu, ale pro Čínu typická třída drobných a středních rolníků, na nichž spočívá základ čínské ekonomiky.

V úvodní části uvádí základní články týkající se probíhající občanské války a války proti Japonsku, články požadující vymanění se z moci cizích mocností a cizího kapitálu, což v ten okamžik bylo již spíše konstatování faktu než budoucí závazek, stejně jako revizi všech mezinárodních smluv uzavřených nacionalistickou vládou, vymezuje se proti předchozímu režimu, požaduje reformu ekonomiky a zemědělství, a stanoví základní lidská práva, mezi nimi v článku šest výslovně stanoví rovnoprávnost žen ve všech životních situacích a stanoví tzv. svobodu manželství *hunyin ziyou*.

V hlavě druhé, článku 17, je uvedeno značně revoluční řešení diskontinuity s císařským i nacionalistickým právním systémem: článek požaduje zrušení všech právních předpisů a judikatury vytvořených nacionalistickou vládou, které utlačují lid. V praxi toto řešení bylo složitější, než vypadalo na papíře. Ačkoli oficiální postoj byl takový, že občanský ani trestní zákoník už neplatí, otázka přijetí nové legislativy těžko mohla být řešena přes noc, a tak byl občanský i trestní zákoník v podstatné části používán ještě dlouho, teoreticky až do přijetí nové legislativy. V praxi měnící se postoj vlády k právu jako takovému značně oslabil úlohu psaného práva ve společnosti a proto podstatná část právních vztahů zůstala právem úplně opomenuta fakticky až do osmdesátých let.

Hlava šestá potom upravuje otázku národnostních menšin, jichž je na území ČLR nepočítaně. Tento článek upravuje otázku jejich ochrany, zákazu diskriminace, práva na autonomii a především právo na ochranu a respektování náboženských a kulturních hodnot. To se ukázalo jako jedno z největších úskalí realizace práva na svobodu manželství až do současnosti, protože, jak bude popsáno níže, právo žen na rovnoprávnost a právo svobodně uzavřít sňatek zde bylo postaveno do protikladu s právem na ochranu národnostních menšin, jemuž je v praxi dáována přednost.

2.1.4 Pozemková reforma

Pozemková reforma *tudi gaiige* probíhala v osvobozených oblastech v letech 1946-47, v ostatních oblastech (které činily cca 75 % území ČLR) od poloviny roku 1950 do jara 1953 dle zákona o pozemkové reformě.²³⁷ Její úloha pro reformu rodinného práva je nepominutelná, protože nejen že každý rolník dostal přiděl půdy, který mu umožňoval samostatnou obživu, ale přiděl půdy se teoreticky týkal i venkovských žen. Podpora zakládání družstev vzájemné pomoci potom ženám

---

237 JOHNSON, Kay Ann. Women, the family, and peasant revolution in China. 1983, str. 102.

umožnila půdu obdělávat, a zajistit si tak dostatečný příjem nejen pro podporu vlastní rodiny, ale i pro případ rozvodu; přiděl půdy umožňující alespoň minimální ekonomickou nezávislost a možnost přežití mimo manželovy rodiny udělaly více, než politická prohlášení o rovnoprávnosti. Místní pozemkovou reformu potom zpravidla následovala reforma rodinná a související kampaně. Je třeba také říci, že výše uvedené platilo teoreticky, v praxi na mnoha místech bylo právo žen samostatně vlastnit půdu těžko tolerovatelné a pozemková reforma ženy úplně ignorovala, pokusy žen o emancipaci byly často pronásledovány a trestány, výjimkou nebylo znásilnění, donucení k sebevraždě či vražda.²³⁸

2.1.5 Postoj nové vlády k otázce práv žen a dětí

Jak již bylo řečeno, postoj komunistických ideologů k právům žen byl v druhé polovině čtyřicátých let přísně utilitaristický. Základním východiskem byla představa, že osvobození žen z extrémního sociálního, ekonomického i fyzického útlaku čínské rodiny a tradice významným způsobem zvýší ekonomickou produktivitu, protože ženy budou nově vykonávat vedle obvyklé netržní činnosti v domácnosti, jež ovšem zabírala většinu produktivního času žen, i činnost tržní spočívající především v manuálním obdělávání polí a péči o hospodářské zvířectvo. Motivací ženám měla být získání samostatné sociální i právní existence a vidina ekonomické samostatnosti a tudíž nezávislosti na manželově rodině, což měla mimo zákazu zlatých lilií umožnit právě reforma rodinného práva, jež ženám dovolí vlastnit výrobní prostředky odděleně od zbytku rodiny a jimi, stejně jako individuálním výdělkem, volně nakládat. Zároveň bylo třeba ženám, stejně jako většině mužů, poskytnout tyto základní výrobní prostředky, proto reforma rodinného práva byla již v Jiangxi neoddělitelně spojena s reformou pozemkovou. Na druhou stranu přílišná nezávislost žen se zdála komunistickým zákonodárcům jako ohrožení sociální stability, je třeba nezapomínat, že čínská komunistická ideologie s příliš razantními společenskými změnami nepočítala, patriarchální společnost s přesně danou pozicí mužů a žen se jevila jako jediná možná, i když s určitými ústupky, což se projevilo na finální legislativě přijaté v ČLR. Zároveň v marxistické politické teorii se s rovnoprávností žen a mužů počítá až ve finálních stádiích komunismu, tedy nikoli v průběhu jejich dosahování. Úskalím byl i postoj vlády, jenž preferoval „osvobození“ drobných rolníků, mezi něž

---

238 ANDORS, Phyllis. The unfinished liberation of Chinese women, 1949-1980. 1983, str. 33.

ovšem jejich manželky a dcery nepočítal, a proto ani jejich práva nemohla s primárním cílem kolidovat.

Reforma rodinného práva měla řadu dalších motivů, jedním z nejvýznamnějších bylo právo každého muže na rodinný život. Uzavření sňatku bylo pro podstatnou část mužské populace nedostupné nejen s mladou pannou, ale většina mužů z nejhudších vrstev si nemohla dovolit ani morálně pochybný sňatek s vdovou. Vzhledem k rozšířené infanticidě novorozeňat ženského pohlaví, obecně nízké hodnotě dívek v rodině a tudíž i jejich vyšší úmrtnosti v dětství a rané dospělosti, nedostupnosti a nákladnosti gynekologické zdravotní péče a vysoké úmrtnost rodiček, rozšíření zvyku přijímat do domácností bohatých mužů množství konkubín, to vše na venkově i ve městech snižovalo počet žen dostupných pro sňatek; například v Pekingu v roce 1940 byl poměr mužů a žen 157:100, na venkově byla situace pravděpodobně ještě podstatně horší.²³⁹ Uzavření sňatku bylo potom nákladnou záležitostí dostupnou pro většinu mužů maximálně jednou za život, a zvláště v nejnižších vrstvách společnosti byly dívky a ženy regulérně prodávány, což opět vylučovalo podstatné množství mužů pro sňatek. Nový zákon o manželství se tedy výslovně stavěl proti bigamii včetně přijímání konkubín, přijímání a výměnu svatebních darů a prodávání žen do manželství, legalizoval sňatky vdov, omezil okruh příbuzných vyloučených pro sňatek, to byly prostředky, jež měly co možná usnadnění uzavřít sňatek co nejširší skupině mužů.

Tak jako i jiné marxistické teorie, tak i čínská má tendenci řadit všechna ideologicky blízká hnutí pod svou kontrolu, proto i feminismus a požadavek odstranění útlaku žen v čínské společnosti byla ztotožňována s otázkou útlaku dělnické třídy jako takové a nahlížena jako problém způsobený výhradně kapitalistickým zřízením. Tím byla i minimalizována na problém ekonomické závislosti žen, jenž bude eliminován v okamžiku, kdy budou ženám poskytnuty výrobní prostředky k samostatné obživě, resp. kdy budou výrobní prostředky kolektivizovány. Kritika možného sexistického či misogynního postoje samotných marxistických teoretiků stejně jako kritika patriarchálních stereotypů uvnitř hnutí samotného se nepřipouštěla jako neexistující. Ženy se tedy staly z pohledu čínských nacionalistů i komunistů pouze další utlačovanou skupinou, z níž může hnutí čerpat podporu a záštitu.²⁴⁰ Součástí tohoto přístupu je i odmítnutí samostatné existence feministického hnutí a požadavek jeho začlenění do komunistického či nacionalistického hnutí v

---

²³⁹ Kuo, str. 121.

²⁴⁰ Croll, str. 135.

samostatné sekci, s omezenou pravomocí a pod kontrolou centrálního vedení, jejímž účelem však nebylo prosazování rovnoprávnosti, ale mobilizace žen hesly o emancipaci pro stěžejní cíle hnutí. Výsledkem je izolace této sekce v rámci komunistického hnutí jako „ženské záležitosti“ a tím i nedostatek ideologické, personální a ekonomické podpory. Ve stejném okamžiku, kdy bylo ztotožněno hnutí za práva žen s revolučním hnutím, ať už v rámci Kuomintang či později v rámci samostatné komunistické strany, byly požadavky žen zároveň vždy marginalizovány a podmiňovány dosažením jiných cílů, jež sice vyžadují podporu žen, ale jež jim změnu postavení nepřinesou. ²⁴¹ Těmito podmínkami byla nejdříve samostatnost první čínské republiky, revize mezinárodních smluv, zvýšení všeobecného i politického vzdělání žen, vítězství ve válce s Japonskem, vítězství v občanské válce, pozemková reforma, korejská válka apod. Reforma postavení žen byla stanovena jako poslední cíl po dosažení všech cílů předchozích a zároveň bylo požadováno plně nasazení žen a ženského hnutí pro naplnění těchto podmínečných cílů.²⁴²

V roce 1927, kdy byla zlikvidována „levá úchylka“ v Kuomintang a s ní nejen Ženské křídlo Kuomintang včetně vojaček, ale i podstatná část programu ženského hnutí Kuomintang i ženských odborů. Ve většině případů zlikvidováno doslova, neboť tisíce jejich členek byly v následující protikomunistické čistce systematicky zmasakrovány nejbrutálnější způsobem. Práva žen byla příliš levicová pro novou nacionalistickou vládu, jež si nepřála zasahovat do rodinných práv oligarchů. Kuomintang se po roce 1927 ohledně práv žen a postavení žen v čínské společnosti vrátil k ideologii počátku století ovlivněné neokonfucismem i hnutím za novou kulturu, jež požaduje vzdělání žen, nikoli však pro jejich osobní realizaci, ale pro plnění úlohy osudem a přírodou předurčené, úlohy mateřské. O samostatné existenci žen ve veřejném prostoru, stejně jako o ekonomické nezávislosti, samozřejmě již nebyla řeč, právo na rozvod, právo sama si volit manžela či zákaz bigamie a přijímání konkubín, ochranu před domácím násilím, účast v politickém životě, to vše byla rychle podřízeno požadavku stability manželství a rodiny, a sebeobětování (žen).²⁴³ Až pokračující japonská invaze druhé poloviny třicátých let přinesla nejen potřebu participace žen v podobě náhrady mužské pracovní síly v zázemí, ale i v podobě ženského vojenského zdravotnického, bojového a dalšího personálu v zázemí i na frontě a přinesla opětovný vzestup ženského hnutí v oblastech ovládaných nacionalisty, byť stále v rámci prerogativů Hnutí za nový

---

²⁴¹ Meijer, str. 38.

²⁴² Croll str. 123, 144.

²⁴³ Tamtéž, str. 128, 149l.

život^{xxx}. Ultrakonzervativní postoj Čankajškovy vlády vůči ekonomickým změnám a ženám a jejich pozici v čínské společnosti sledoval každý pokus žen o organizaci s temným podezřením z rudého vlivu, v důsledku čehož výraznější osobnosti feministického hnutí v obavách před likvidací opouštěly oblasti ovládané nacionalisty a směřovaly buď do zahraničí, nebo na komunistické základny.²⁴⁴

2.1.6 Linie mas

Jak bylo zmíněno výše, pozice práva a jeho účel ve společnosti jsou jiné, než na co je zvyklý právník vychovaný pod vlivem kontinentálního práva německého právního okruhu. Principy iuspositivismu či principy právního státu nebyly v Číně v té době příliš známé ani respektované. Maoistická teorie staví právo do úplně odlišného postavení, než například státy tehdejší západní Evropy, i než státy Východního bloku nebo Sovětského svazu. Čínská komunistická teorie práva, jež se vyvíjela od třicátých, je v tomto ohledu do značné míry unikátní. Tradičně bylo právo v čínské společnosti jakýmsi nástrojem vymáhání plnění obřadů *li* (viz výše). Výkonná moc měla za úkol vyvažovat systém trestů a odměn tak, aby bylo zachováno minimum morálky založené obřady *li* a zároveň i všeobecná stabilita společnosti, proto soudy vždy musely zvažovat, zda aplikace právní normy je v individuálně vhodná vzhledem k okolnostem a zda by její aplikace nenarušila složitou hierarchickou strukturu společnosti. Cílem aplikace práva je hledat „střední cestu“, známou z konfuciánské ideologie jako základ jednání ušlechtilého člověka, jenž se zásadně vyhýbá extrémnímu jednání na obou stranách. Příliš nebo naopak nedostatečně drastické řešení totiž nikdy stabilitě společnosti neprospívá a může být rozbuškou lidových nepokojů či vést i k úplnému zhroucení společnosti. Prerogativ udržení stability a klidu za každou cenu je základním aspektem čínské vlády jak v období dynastie Qing, tak i v obdobích následujících, a je nadřazen všem ostatním právním i společenským principům. To vysvětluje utilitaristický postoj k právu i extrémní trestání všech narušení společenského pořádku, jež jsou posuzována a následně i trestána mnohem přísněji než jiné trestné činy včetně trestných činů proti majetku či životu a zdraví jednotlivců, protože narušení individuálních práv jednotlivce má dopad pouze omezený, kdežto narušení veřejného pořádku může mít za následek zhroucení celé společnosti.

---

244 Tamtéž, 177.

Pozice zákona v čínské společnosti je tedy značně odlišná od jiných zemí a jeho význam jako právního nástroje v průběhu padesátých let výrazně klesá až k faktickému právnímu nihilismu let šedesátých a sedmdesátých. K postupné změně a opatrné snaze přiblížit se kontinentálnímu právnímu systému dochází až v osmdesátých letech dvacátého století a od té doby se postoj k právu a pozici zákona ve společnosti průběžně mění dle aktuální vládnoucí skupiny.

Občanským zákoníkem garantovaná rovnost právních subjektů před zákonem, projednávání sporů bez dohledu veřejnosti na základě důkazů přednesených v soudní síni, je z hlediska komunistické vlády jen záminkou pro plošnou, mechanickou a tím i bezohlednou aplikaci právních předpisů a tedy k ničemu, není dostatečně flexibilní, a tudíž neumožňuje změnu pouze na základě společenských okolností, procedura přijetí a změny zákona je zdlouhavá. Nový postoj požadoval omezení role práva a zákonů na roli sekundární, poradní či symbolickou, jež poskytuje pouze určitý právní rámec, a preferuje individuální přístup k jednotlivcům z pozice orgánů exekutivy, jež detailně prošetřují každou kauzu zvlášť, omezují veřejnoprávní zásahy na minimum a nutí strany k dohodě místo konstitutivních soudních rozhodnutí, jež jsou považována za nástroj útlaku. Výsledkem je tzv. linie mas, jež v otázce sporů předpokládá řešení všech sporů mediací, veřejnost všech řízení, účast mas při projednávání všech kauz, soudní vyšetřování a projednávání namíste apod. Základem této teorie „maoistického soudnictví“ je značně realistická představa rozšířená již mezi qingskými právníky, že ideální systém práva musí nutně částečně ustoupit každodenní realitě, na níž idealizované společenské vztahy, jež jsou vyjádřené jednak v právních předpisech jednak v konfuciánském kánonu, lze doslovně aplikovat jen stěží a soudce se má vyhnout mechanické aplikaci práva bez ohledu na praxi, byť by byla v rozporu se zákonem. Výsledkem byly situace, kdy část legislativy v praxi prostě nebyla aplikována a přednost byla dána obyčeji, bez ohledu na to, že v dané otázce nebyl oficiálním pramenem práva. Stejný postoj zachovávala jak prvorepubliková justice, tak i justice po roce 1949.²⁴⁵

V otázce manželských sporů, kde zkušenost z Jiangxi rychle ukázala, že úplná svoboda žen v otázce manželství je neudržitelná, bylo logické převzetí tehdejší legislativy SSSR. Ta sice značně omezuje svobodu uzavírat i rozlučovat manželství jednotlivcům, na druhou stranu dává podstatně širší možnost místním lidovým vládám, resp. soudům rozhodovat individuálně dle konkrétních okolností.

---

²⁴⁵ Huang 2010, str. 6. Autor zmiňuje například ignoraci dědického práva dcer za první republiky, jež sice bylo garantované občanským zákoníkem, v praxi však bylo přiznáno spíše výjimečně v městských oblastech, nikoli však na venkově.

Z toho samozřejmě i plyne řada nevýhod: autoritativní pozice rozhodujících institucí se dostává do výrazné převahy nad účastníky řízení, kteří jsou vydáni na milost úředníkům či soudcům, na druhou stranu linie mas jde v soudních otázkách mnohem dál, než reforma SSSR z roku 1936, neboť soudce je povinen věc nejen vyšetřit, ale i respektovat názor mas, tudíž záleží na jeho schopnosti prosadit svůj názor proti veřejnosti. Výsledkem je zpravidla kompromisní řešení, jež se snaží alespoň částečně uspokojit všechny strany.²⁴⁶ Z hlediska propagace nových principů manželství je tak prioritou právě flexibilita nového ustanovení, jež umožňuje pouze na základě instrukce nadřízeného orgánu státu či komunistické strany ovlivnit postoj rozhodujících orgánů podle místních společenských okolností a postojů a omezovat tak míru odporu proti této nové legislativě.

2.2 Zákon 1950

Právní historici někdy vládě Kuomintang vytýkají, že ač vytvořila teoreticky dokonalý právní systém, nevěnovala velkou pozornost jeho praktického zavedení do praxe a naopak chválí komunisty za jejich pragmatický přístup k právu, kdy zákonem stanovené povinnosti vymáhali pouze tehdy, pokud to bylo užitečné pro stát. Toto tvrzení je však povrchní, obě vlády chovaly k právu stejný postoj, neboť motivy komunistů a nacionalistů byly stejné: prioritou bylo udržet nový politický systém a nové elity u moci, reformy byly až sekundární. Nový zákon měl tedy stejně jako Společný program utvrdit diskontinuitu s předchozím „dekadentním“ rodinným právem a tradiční rodinnou strukturou a, alespoň na papíře, potlačit jejich největší excesy.

Ideová východiska ZM50 nacházíme v jakési důvodové zprávě, přednesené na výboru komunistické strany v Zhangjiakou 14. května 1950. Zpráva zdůrazňuje symbolický charakter zákona jako jakéhosi milníku nového státu a ideologie i diskontinuity s předchozím historickým obdobím. Zpráva dále popisuje i samotnou přípravu textu zákona, jenž vznikl na základě tehdejší legislativy východoevropské, na základě legislativy Jiangxi, ale i na základě legislativy a zkušenosti v otázce reformy manželského práva v SSSR. Zpráva zároveň naznačuje, že text zákona byl předmětem řady sporů mezi stranickými i ostatními vládními organizacemi a výsledný nejednoznačný text je důsledkem kompromisního charakteru zákona, což by mohlo vysvětlovat i prudký obrat od principů manželského práva třicátých let především v otázce rozvodu manželství ze strany ženy. Zpráva dále opakuje či vysvětluje další principy ZM50, především uvádí důvody omezení práva na rozvod.

---

²⁴⁶ HUANG, Philip C. C. Divorce Law Practices and the Origins, Myths, and Realities of Judicial "Mediation" in China. *Modern China*. 2005, str. 157.

Zároveň ostře kritizuje problémy s propagací zákona především na straně stranických kádrů a jejich neochotě se s textem zákona ztotožnit a prosazovat jej.²⁴⁷

2.2.1 Charakter manželství

ZM50 přináší naprostou změnu charakteru manželství oproti prvorepublikové úpravě. Tato změna nebyla v praxi příliš výrazná, neboť se občanský zákoník v praxi příliš nerozšířil a nový charakter manželství daný ZM50 se v mnoha ohledech blížil podstatě manželství tradičního, nicméně byla to proměna vpravdě revoluční. Manželství podle ZM50 totiž nemá být již smlouvou, jež se řídí všemi pravidly smluvních závazkových vztahů, s jasně deklarovanými právy a povinnostmi, smlouvou obtížně vypověditelnou, jež smí být ukončena pouze z taxativně daných důvodů se souhlasem soudu. Manželství má být nově pouze osobním vztahem manželů faktického charakteru s určitými právními následky, jež vzniká i zaniká na základě jejich společného rozhodnutí a jehož majetkový charakter je úplně potlačen či je alespoň odsunut na druhou kolej. Pro vznik manželství tak nemá být relevantní splnění podmínek daných zákonem nebo obyčejem, ale pouze vůle manželů být si navzájem manželi, tedy *affectionis maritalis*, v čínské podobě *ganqing*. Zároveň se však ZM50 pokouší i zavést alespoň částečnou veřejnoprávní kontrolu manželství.

Mění se i pozice rodiny a její struktura. Ačkoli pokračoval výše uvedený postoj respektování rodinných vztahů jako základních a nezrušitelných společenských vztahů, určitá změna je viditelná – rodina je z hlediska zákona nově pouze nukleární, tedy jedná se o rodiče a děti, další příbuzní nově nemají, s výjimkou otázky výživného, v rámci rodiny žádné pravomoci. Základním pojmem reformy je svoboda manželství, představa čínských sociálních teoretiků byla však odlišná od představ komunistů ruských. Čínští komunisté nikdy zcela nepřijali teorii reformy rodiny založené na osobní svobodě nejen výběru sexuálních a rodinných partnerů, ale i na právu je opustit. V čínské představě byla tradiční rodina špatná, protože omezovala svobodu volby, ať už prostým nerespektováním nebo ignorováním názoru budoucích manželů a společenským nátlakem na podřízenost mladší generace generaci starší, tak i z důvodu psychického či fyzického donucení a oddávání nezletilých osob. Jejich představa reformy manželství spočívala ve zrušení takových manželství a nastolení režimu manželství uzavíraných se souhlasem obou stran. Tady je třeba zdůraznit, že souhlasem obou stran se nutně nerozumí, že by sňatek byl uzavřen na základě prosté

---

247 DENG, Yingchao. *Guanyu Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfa de baogao*. Zhangjiakou, 14. 5. 1950.

fyzické přitažlivosti nebo na základě samostatné volby manželského partnera, rozumí se tím pouze zákaz donucení a tedy „rozumné“ omezení nikoli však úplné zrušení pravomoci rodičů, starších příbuzných a nově i společenských organizací nad sňatky dětí.

2.2.2 ZM50 – forma a materie

ZM50 byl přijat 13. dubna 1950 na sedmém zasedání Ústřední lidové vlády, vyhlášen byl symbolicky dne 1. května 1950 s okamžitou účinností. Samozřejmě pouze teoreticky, v praxi na místní úrovni o existenci zákona nevěděli ani místní političtí pracovníci ještě o rok později. Nadto vzhledem ke kolizi s pozemkovou reformou se zákon neaplikoval ani tam, kde se o jeho existenci vědělo, neboť se práva žen rychle dostala do střetu s právy chudých rolníků a narušovala průběh pozemkové reformy. Kromě toho v rámci jeho propagace byla aplikována známá premisa, že zákon je snad možné aplikovat v oblastech dostatečně politicky vyspělých, tedy ve městech a možná v bývalých osvobozených oblastech, na druhou stranu v ostatních oblastech by zákon nejen neměl být aplikován ani propagován, ale i politická výuka týkající se emancipace žen by měla být omezena na urgentní otázky zvýšení zemědělské produkce a ostatní by mělo být ponecháno budoucnosti.²⁴⁸

Zákon měl vedle své ideologické funkce – symbolu úspěchu revoluce – konečně sjednotit legislativu v oblasti rodinného práva. Jak bylo řečeno výše, úprava manželství a rodinného práva byla značně nejednotná. Někde byl aplikován občanský zákoník, často s odchylkami, jež neprošly řádným legislativním procesem, někde byla aplikována místní legislativa na občanském zákoníku dokonale nezávislá, tak tomu bylo právě v osvobozených oblastech, na převážné části území potom tradiční qingské právo. Společný program teoreticky odmítl legislativu předchozích historických období minimálně v tom rozsahu, jenž přímo odporoval aktuální politické ideologii, nicméně do vyhlášení ZM50 část čtvrtá občanského zákoníku zůstala v platnosti, stejně tak i trestní zákoník a v něm obsažené trestné činy proti manželství a rodině. Zákon tedy legislativu nejen sjednotil, ale zároveň i poskytl vyšším soudům nástroj ochrany právních vztahů ze zákona vyplývajících.

Zákon sám má být tedy právní normou s nejvyšší právní silou s výjimkou ústavy, s jeho skutečnou aplikací se však počítalo na omezené části území, jinde měl být především ideologickým vodítkem, nikoli však přímo aplikovatelnou právní normou. Jeho provedení od roku 1955 upravovala vyhláška, týkající se procesních otázek registrace sňatku a rozvodu a příslušnosti jednotlivých správních

---

248 Johnson 1983, str. 104.

orgánů.²⁴⁹ V praxi relevantní pro otázky procesní byl i předpis upravující organizační strukturu soudů a základní aspekty soudního řízení.²⁵⁰

Struktura zákona je jednoduchá a přehledná, kromě úvodní věty zákon obsahuje osm částí zahrnujících základní principy manželského a rodinného práva, náležitosti uzavření manželství včetně překážek, obsah manželství – práva a povinnosti manželů navzájem a vůči dětem, podmínky rozvodu manželství, jeho překážky, majetkové otázky po dobu manželství a po rozvodu, otázku výživného, a závěrečná ustanovení upravující trestní odpovědnost osob porušujících zákon, účinnost zákona a výjimku z aplikace zákona pro oblasti osídlené národnostními menšinami, celkem tedy 27 paragrafů.

Text zákona je vcelku prostý a snadno srozumitelný, nicméně zjevně podstatná část úpravy chybí či je nedostatečná. Neexistují prováděcí předpisy, ZM50 byl v oblasti rodinného práva jedinou existující normou, přesto nezahrnuje ustanovení, jež by ujasnila otázky společného majetku, věna, neplatnosti manželství, určení otcovství, osvojení, dědického práva. To zjevně není náhoda, občanský zákoník upravoval otázky rodinného a dědického práva na plných 170 paragrafech, ZM50 vystačí s 27, a ačkoli samozřejmě množství neznamená nutně kvalitu, podstatná část úpravy rodinného práva, ve snaze vyhnout se další kontroverzi, byla ponechána praxi. Ze stejného důvodu byla podstatná část materie rodinného práva typická pro předchozí historická období vypuštěna, jako například svatební smlouvy. Jejich úprava se ponechala praxi s tím, že výhledově měly úplně zaniknout. Tam kde se to hodilo, ponechala vláda jejich závaznost, tam kde byly na překážku, určila jejich nevymahatelnost. Tak tomu bylo například u zásnubních smluv uzavřených s příslušníky ozbrojených složek – na rozdíl od ostatního obyvatelstva, jež mohlo zásnubní smlouvu kdykoli ukončit nebo dokonce ignorovat jejich existenci a uzavřít sňatek podle vlastní vůle, snoubenky vojáků nejen že nesměly zasnoubení zrušit, ale dokonce nesměly uzavřít sňatek s nikým jiným, bez ohledu na to jakým způsobem se smlouva uzavřela, že se jednalo o *tongyangxi* či dohodnutý sňatek²⁵¹. A ze stejného důvodu zákon vůbec neupravoval neplatnost manželství, i manželství zakázaná, s absolutní překážkou, byla považována za platná.²⁵²

---

249 Neiwubu gongbu „Hunyin dengji banfa“ de mingling, 3. 6. 1955,
<<http://wenku.baidu.com/view/ad1120d226fff705cc170a33.html>>.

250 Renmin fating zuzhi tongze, 20. 7. 1950,

<http://law.legaldaily.com.cn/law_content.php?law_id=0c48ff739d86fc927eeb6b53379cb78211629&key_word=>.

251 Wang 1951, str. 122.

252 Neplatnost manželství uzavřených v rozporu se zákonem přinesl až ZM01 (viz dále) v roce 2001, který však v

2.2.3 Zvláštní aspekty terminologie ZM50

Reforma manželství v podobě ZM50 se zaměřila na nejkřiklavější aspekty tradičního manželství. Ač to není z hlediska textu zákona na první pohled zjevné, principy chráněné ZM50 jsou řazeny hierarchicky, nejvýznamnějšími aspekty a tedy i nejzávažnější porušení svobody manželství bylo chování uvedené ve druhém paragrafu zákona: „Zakazuje se bigamie a přijímání konkubín. Zakazuje se přijímání *tongyangxi*. Zakazují se protiprávní zásahy do svobody manželství vdov. Zakazuje se, aby kdokoli zneužíval sňatku a manželství ke svému obohacení“. Tím je dáno i základní směřování reformy, tedy na potlačení zakázaného chování a „feudálního“ přístupu k manželství a rodině. Ostatní aspekty reformy potom byly ponechány omezené úpravě v dalších částech zákona a byly sekundární, závisely na úspěchu prosazení principů uvedených ve druhém paragrafu.

Používaná terminologie možná zaslouží více pozornosti: jak uvádí Zhao, čínská legislativa od třicátých let používá specifickou terminologii, jež má jinak jednoznačný text zákona a právní povinnosti, jež je jeho obsahem, relativizovat, zdůraznit či zpřesnit, a poskytnout tím značnou flexibilitu i tam, kde zákon právo či povinnost jinak jednoznačně stanoví, a relativizovat práva a právní povinnosti tam, kde by politické důvody výslovnou hierarchizací nedovolily.²⁵³ Těmito slovy jsou *dei*, *ying*, *bi*, *xu*, *bude* a další. Tam kde zákon stanoví povinnost, jejíž vymáhání se předpokládá pouze omezeně nebo vůbec, použije termín *ying*, tam kde stanoví pouze možnost, nikoli povinnost, použije *dei*, naopak u silných příkazů nebo zákazů používá pojmy *xu*, *bi*, *bude*, jež stanoví povinnost nevyhnutelnou, za jejíž nesplnění bude následovat sankce bez možnosti liberace. Přesně tento způsob relativizace práv a povinností můžeme najít i v ZM50, nadto jsou použity rozdílné příkazy pro správní či soudní orgány a jejich oprávnění či povinnosti, a jiné pokud se jedná o jednotlivce. Tak povinnost manželky vojáka získat souhlas manžela s rozvodem je uvedena slovy *xu*, a z praxe je zřejmé, že tuto povinnost nebylo možné obejít žádným způsobem. V případě že jeden z manželů chce dosáhnout rozvodu bez souhlasu druhého, smí *dei* se obrátit na místní správní orgán, aby tento provedl mediaci (tedy mediace v prvním stupni řízení není nutnou jeho součástí), ale jinak se (pokud se chce rozvést) mu nezbyvá než *ying* obrátit na soud, bez toho rozvod nemůže proběhnout. V případě rozvodu po dohodě manželů bude rozvod dovolen *zhunyu*, ale v případě

---

²⁵³ otázce nesplnění podmínky zákonného věku a zákazu donucení stanoví výjimky.
253 Zhao, str. 74.

naplnění podmínek rozvodu s nezvěstným vojákem pouze může být dovolen *dei zhunyu*. Tato látka je pro rozsah této práce příliš rozsáhlá, ale rozhodně zaslouží pozornost, protože staví čínské právní předpisy do nového světla.²⁵⁴

2.2.4 Propagace ZM50

Situace v období kampaně

Situace v okamžiku přijetí zákona, tedy první polovině roku 1950, byla jak z pohledu politického, tak i z pohledu ekonomického, nejistá. Stále hrozila vojenská intervence nacionalistů z Taiwanu za podpory USA a ani domácí pozice komunistických politiků nebyla zdaleka tak stabilní a růžová, jak by se z oficiální propagandy mohlo zdát. Tak jako moc centrální qingské vláda nikdy nedosáhla do odlehlejších oblastí, zvláště těch osídlených militantnějšími národnostními menšinami, a zpravidla se omezila pouze na ochranu hanských sídel před útoky místních banditů, tak ani Kuomintang, ani komunisté se zpočátku ani nepokoušeli tato území infiltrovat nebo dokonce kontrolovat. V roce 1950 v horských oblastech Yunnanu či Sichuanu nikdo nevěděl o nacionalistech, komunistech, občanské válce či reformě manželského práva, i reforma pozemková v těchto oblastech měla omezený dosah, protože zemědělské půdy, jež by poskytovala alespoň omezený výnos, je v této oblasti minimum. Navzdory přesunu Čankajška v poslední fázi občanské války do Chengdu, hlavního města provincie Sichuan, jeho moc a vliv občanského zákoníku nepřekročila hranice města.²⁵⁵ Podobně tomu bylo s vlivem komunistů, kteří podobná území opatrně nechávali vlastnímu vývoji a předpokládali spíše pozvolný vliv a příklon k většinové civilizaci, nadto vzhledem k tomu, že se v odlehlejších oblastech stále skrývaly bandy nacionalistů, trvaly ozbrojené střety dlouho po vyhlášení ČLR, což znemožňovalo nejen pozemkovou reformu ale i další kampaně, protože neschopnost kontrolovat daná území a tím poskytnout ochranu proti místním elitám těžko mohla propagátorům zajistit takovou důvěru, aby mohli přikročit k realizaci reformy.²⁵⁶

Trvající boje zaměstnávaly část armády, jež byla zároveň podstatnou částí členů komunistické strany. Vojáci a vojačky Rudé armády tvořili nejen ozbrojenou složku ČLR, ale i její základní propagandistickou jednotku, zároveň však podstatná část z nich nebyli vojáci z povolání, ale

---

254 CAO, Deborah. *Chinese law: a language perspective = Shuo fa*. 2004, str. 56 a násl.; Zhao, str. 72-74, Wang 1951, str. 67.

255 DIAMANT, Neil Jeffrey. *Revolutionizing the family: politics, love, and divorce in urban and rural China, 1949-1968*. Berkeley: University of California Press, c2000, str. 134.

256 Tamtéž, str. 142.

především straníci, političtí pracovníci, rolníci i městská inteligence, kteří se k armádě připojili především z politických důvodů v průběhu třicátých let, aby unikli pronásledování nacionalisty. To byla jejich základní síla v průběhu občanské války, neboť vzhledem k neustálému politickému školení to byly jednotky disciplinované s nemalým zastoupením žen, nedopouštěly se zvrstev typických pro jiné armády, při obsazování venkovských oblastí nedocházelo ke znásilňování ani drancování, naopak, příchod jednotek Rudé armády znamenal jejich bezprostřední účast na zemědělských a domácích pracích, poskytování lékařské pomoci a základního vzdělání. Účast žen umožnila kontakt i s izolovanými částmi obyvatelstva a snadné získání jeho důvěry. Proto základní složkou propagandistické činnosti byli právě příslušníci a příslušnice Rudé armády, vedle stranických kádrů a vedle členek Svazu žen^{xxxii}, nadto se členství v těchto třech skupinách často kumulovalo. Jejich bojová činnost na dosud nekontrolovaných územích proto personálně značně omezovala průběh kampaně na podporu ZM50. Zároveň propagační činnost blokovala politické pracovníky pro další právě probíhající kampaně, jež byly považovány za významnější, mimo jiné i proto byly některé kampaně spojovány, typicky tedy kampaň v souvislosti s pozemkovou reformou a kampaň na propagaci ZM50.

Principy kampaně

Kampaň na podporu ZM50 byla od svého počátku propojena s kampaní za pozemkovou reformu. Důvod je jasný, propagace práva na rozvod, dědění či samostatná majetková práva v situaci naprosté ekonomické závislosti jedné ze stran je nesmysl. Nemožnost opustit společnou domácnost byla jedním ze základních důvodů, proč venkovanky rozvod nikdy nezvažovaly i v případě obtížně snesitelných domácích podmínek, protože opuštění rodiny znamenalo prakticky jistou smrt hladu. Výrazné procento venkovských žen také zachovávalo jasný postoj, že v okamžiku, kdy dostanou vlastní přiděl půdy, tak opustí manžela a rozvedou se, stejnou pozici měly nově i děti, jež teoreticky též získaly vlastní přiděl půdy a tudíž i ekonomickou nezávislost na rodičích.²⁵⁷ Úspěch pozemkové reformy proto znamenal v oblastech, kde ženy skutečně dostaly svůj podíl půdy, navazující obrovskou vlnu rozvodů.²⁵⁸

---

²⁵⁷ Johnson, str. 108.

²⁵⁸ Diamant, str. 144, 151; ONO, Kazuko a Joshua A FOGEL. *Chinese women in a century of revolution, 1850-1950*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, c1989. Str. 179. Autorka uvádí nárůst z cca 190 tisíc soudem projednávaných případů v roce 1950 (zákon byl přijat v dubnu), na cca 400 tisíc v roce 1951 a cca 400 tisíc jen za první polovinu roku 1952, ALFORD William C. a SHEN Yuanyuan. *Have You Eaten? Have You Divorced? Debating the*

Jak již bylo řečeno výše, valná většina obyvatel Číny, snad s výjimkou vzdělaného městského obyvatelstva, do roku 1950 o reformě rodinného práva, o přehodnocení základních společenských vztahů a nových právech žen a dalších podřízených členů rodiny nikdy neslyšela.²⁵⁹ Tato skutečnost platí dvojnásob pro ženy, jež měly vyhrazené místo uvnitř domu při správě vnitřních záležitostí domácnosti, pouze výjimečně snad byly přizvány k řešení otázek spojených s rodinným obchodem, ale jinak ženám jakákoli účast na záležitostech „vnějšího světa“ nepříslušela a byla nejen společensky nepřijatelná, ale i fakticky nemožná: na venkově postihovala negramotnost prakticky všechny ženy, těch několik výjimek, jež byly schopny přeslabikovat pár znaků, rozhodně nemohlo pomýšlet na čtení novin nebo odborné literatury, jež tak jako tak nebyly na venkově dostupné. Pokud snad existovaly ve výjimečných případech vesnické „školy“ pro dívky, omezovaly se na výuku „ženských“ dovedností, tedy lepší péči o domácnost, základům hygieny a porodnictví. Tato dokonalá izolace žen od vnějšího světa, vyloučení žen z veřejného prostoru spojené s fyzickými omezeními v podobě tzv. zlatých lilí a omezená sféra zájmů byly ženám nacionalistickými i komunistickými kritiky často vyčítány, pozice žen je od počátku dvacátého století kriticky připodobňována žábě ve studni. V praxi tedy ženy netušily nic o nových právech v podobě práva na rozvod, dědického práva či práva na vlastní majetek.²⁶⁰

Úskalí propagace zákona a střet principů nového státu

Přijetím ZM50 se dostalo do střetu několik oficiální ideologií preferovaných zájmů, k nimž byl zaujat postoj hierarchické důležitosti. To také nakonec vedlo k dojmu, že ZM50, stejně jako další předpisy, jsou jen nástroje prosazení zájmů odlišných od svého formálního obsahu. Mezi preferovanými zájmy byla vždy nejvyšší prioritou již dříve zmíněná „sociální stabilita“, jež umožňuje nerušenou vládu, tedy cokoli by ji mohlo narušit, musí být omezeno nebo úplně potlačeno. Pod tímto principem stojí principy revoluce, tedy odměna vojákům a chudým rolníkům (ovšem pouze mužům). Ještě níže stojí ekonomický rozvoj a zajištění produkce. A nejnižší stojí

Meaning of Freedom in Marriage in China. na str. 13 uvádí přes jeden milion žádostí o rozvod v roce 1953.

²⁵⁹ NG, Roxana. *The marriage law and family change in China with special reference to Kwangtung province 1950 - 1953*. 1974. 180 s. Thesis. University of British Columbia., str. 50, kde autorka cituje výzkum ze čtyřicátých let, jenž zkoumal 360 uzavřených manželství ve venkovských oblastech severní Číny, kde pouze v jediném případě se rodiče zeptali svého vysokoškolsky vzdělaného syna na souhlas se sňatkem, a pouze tři ze 170 dotázaných žen zaslechly o „moderním manželství“.

²⁶⁰ Populace Číny na konci čtyřicátých let dvacátého století čítala cca 550 milionů obyvatel, počet soudních případů týkajících se manželských sporů dle statistik, jakkoli nekompletních, čítal tisíce, maximálně desetitisíce soudních případů týkajících se manželských sporů vyřešených v letech 1944-1947, i když docházelo k postupnému nárůstu, viz Kuo, str. 640.

reforma rodinného práva a ochrana práv žen a dětí. Z výše uvedených priorit vyplývá potom na první pohled nesrozumitelná aplikace právních předpisů, která však je pouze důsledkem této hierarchie.

Propagátoři ZM50 se při prvních pokusech setkali s obrovskou bariérou nepochopení; prvorepublikové liberální myšlenky na většinu území nikdy nepronikly a snaha prosazovat ustanovení ZM50 se jevila naprosto beznadějně.²⁶¹ Obavy z dalších vln odporu a ztráta i těch minimálních výsledků, jichž bylo dosaženo, jsou pravděpodobně jedním z důvodů předčasného a náhlého upuštění od jeho propagace v roce 1953 a ponechání především venkovských oblastí svému osudu. Z téhož důvodu nebylo až do roku 1980 přistoupeno k novelizaci ZM50, ačkoli byla mnohokrát debatována potřeba upravit některá ustanovení, například zvýšit minimální věk sňatku.²⁶²

Nová komunistická legislativa byla navzdory řadě omezení tedy v praxi revolučnější, než občanský zákoník nebo legislativa osvobozených oblastí. Důvodem bylo zpočátku zjevně opravdové úsilí reformovat zkostnatělou patriarchální rodinu, a s tím spojená cílená a komplexní kampaň ZM50. Kamenem úrazu byl střet požadavku emancipace žen s oficiální ideologií strany ohledně sociální revoluce a předpokládané úloze žen v ní. Zkušenost ze SSSR totiž v té době ukázala, že lze zvýšit produktivitu žen a jejich účast na práci tržního charakteru mimo dům a zároveň ponechat společenské a politické postavení žen v prakticky nezměněné podobě, a koneckonců i marxistická teorie předpokládá dosažení rovnoprávnosti mužů a žen až ve finálních stádiích komunismu.²⁶³ Zásadní rozpory zájmů žen a mužů bez ohledu na třídní postavení proto vedly k obavám z implementace nové legislativy do praxe, jež by tak mohla narušit provádění pozemkové reformy, a emancipace žen byla postupně odsouvána na vedlejší pozici či přímo odmítána jako příčina štěpení sil a využívání zdrojů pro sekundární cíle. Nadto narušení tradičních mužských výsad se nesetkávalo zrovna s úspěchem u mužského kádru komunistické strany a tradiční čínské řešení v oddělení politické činnosti mužů a žen bylo potlačováno v zájmu jiných činností. Z propagačních textů i stranických direktiv tak prakticky ihned po jeho vyhlášení nadlouho vymizela jakákoli

---

261 Ono, str. 180, autorka uvádí například absolutní nepochopení pro povolení sňatků vdov, jež byly v praxi často trestány smrtí z rukou rodiny agnátské či pokrevní, neboť vdova byla majetkem agnátské rodiny bez možnosti ji ze své vůle opustit a styky s cizím mužem či dokonce pokus o sňatek z vlastní vůle byly považovány za vrchol porušení závazků k agnátské rodině.

262 TIEN, H. Yuen. Marital moratorium and fertility control in China. *Population Studies*. 1970, Vol. 24, issue 3, s. 311-32, str. 312.

263 Andors, str. 7.

zmínka o novém zákonu a praxe zůstávala stejná jako za první republiky, ženy tedy neměly vlastnické právo ani k půdě ani k vlastnímu výtěžku a dál byly majetkem rodiny.²⁶⁴ ZM50 právem dcer a synů volit si vlastní životní partnery bez souhlasu rodičů, právem žen na rozvod, garancí ekonomické nezávislosti, právem na místo ve veřejném prostoru a volný společenský styk žen a mužů, narušuje v první řadě rodinné výsady mužů. Jejich reakce na pokusy žen a dětí nová práva realizovat byla většinou násilná, pocit křivdy na vlastnických právech vůči manželce a dětem, pocit zkrácení rozhodovacích pravomocí v rámci vlastní domácnosti, té nejintimnější části světa každého muže, stejně jako pocit zásadní újmy na cti porušením neokonfuciánských prerogativů upravujících ženskou čest a odpovídající chování, vedly často k brutálním zásahům nejen proti provinivším se členkám rodiny, ale i proti institucím propagujícím ZM50. Tento odpor k propagaci zákona podporovala i zažitá představa o podřadnosti žen a zákazu míšení „ženských“ a „mužských“ záležitostí, kdy je pro muže ponižující se „ženskými“ záležitostmi zabírat.

V roce 1927 se komunistická strana teoreticky shodla na tom, že postavení žen v čínské společnosti je špatné a je třeba je zlepšit, nicméně v praxi se tento pokus o zlepšení fakticky spokojil se snahou ženy donutit ke zvýšení produktivity v zemědělsky významných oblastech bez nutnosti měnit jejich celkové postavení ve společnosti a vágními proklamacemi o rovnoprávnosti. Prakticky jakýkoli pokus o skutečné změny v tradičním rozdělení genderových rolí a představě o úloze žen ve společnosti se setkaly silným a vytrvalým odporem uvnitř i vně strany. Bez ohledu na jiná ohniska odporu proti ZM50 bylo právě neprosazení ideálu reformy manželství uvnitř komunistické strany samotné, a tím pádem nedostatek stranické disciplíny v této otázce, nejkritičtější bodem jeho propagace a nejpravděpodobnějším důvodem neúspěchu celé kampaně. Jak již bylo řečeno, čínská komunistická strana se potýkala (a dodnes potýká) s organizační strukturou odvozenou od ruské VKS(b), jež umožňuje podstatnou míru nezávislosti jednotlivých buněk strany a tím decentralizace a omezenou možnost kontroly nižších úrovní buněk vyššími, což je sice nesmírně výhodné v situaci, kdy byla strana v opozici, ale v okamžiku, kdy s touto strukturou měla spravovat stát, projevíly se i největší nedostatky této organizace. Stejně závažným nedostatkem bylo i nedostatečné politickým vzděláním členů a spolupracovníků. Požadovat prosazování a realizaci myšlenek, s nimiž se stranický kádr neztotožňuje, je minimálně naivní, a problém nejen snad otevřeného nesouhlasu členů komunistické strany, ale především neochoty mužského kádru se podřídit znění zákona

---

²⁶⁴ Johnson, str. 104.

alespoň ve vlastní rodině byla pro propagaci zákona kritická, protože následovat negativní příklad bylo snazší než proti všem prosazovat změnu. Ze strany Svazu žen byly často kritizovány situace, kdy muž na schůzích halasně podporoval účast žen ve veřejném životě, ale vlastní manželce nedovolili opustit dům, kdy straníci mající manželku a dvě tři konkubíny o to hlasitěji propagovali monogamii apod.²⁶⁵

Pokud už snad mužský kádr přímo nebojkotoval propagaci ZM50, tak ji však odmítal jakýmkoli způsobem podporovat, neboť ZM50 byl od počátku nahlížen jako „ženská záležitost“, jež pokud vůbec má být propagována, tedy pouze v rámci činnosti Svazu žen, nikoli však za využití dalších zdrojů. To mělo za následek nejen odliv finančních a personálních prostředků, ale i výraznou míru frustrace u politických pracovníků komunistické strany i Svazu žen. Snaha ušetřit finance spojením jednotlivých politických kampaní pak odsunula propagaci ZM50 na vedlejší kolej a dala přednost ostatním kampaním, především kampani v souvislosti s pozemkovou reformou, kampani proti „třem a pěti zlům“ či kampani za propagaci účasti ČLR v korejské válce.

Kampaně související s propagací těchto reforem byly samy o sobě značně náročné finančně i personálně, přesto díky jim ekonomika v prvních letech existence ČLR zaznamenala obrovský vzestup, stejně jako i životní úroveň obyvatelstva jak ve městech, tak i na venkově. Nicméně situace ohledně veřejných rozpočtů se zlepšovala jen pomalu, právě z důvodu vysokých výdajů, odlivu cizího kapitálu, přerušení obchodních i diplomatických vztahů s většinou zemí světa a tím obrovskou mírou izolace, a především z dnešního pohledu možná neuváženého vstupu do korejské války v říjnu roku 1950. Vzhledem k tehdejší diplomatické situaci je samozřejmě těžké hodnotit účast Rudé armády v Koreji, vzhledem k její strategické pozici a postupu tzv. vojsk OSN k čínské hranici i vzhledem ke značně problematické politické situaci v USA a jejich intervence v jihovýchodní Asii, stejně jako jejich stále nevyjasněný postoj k Taiwanu a hrozba podpory nacionalistické intervence na území ČLR, nicméně účast v korejské válce znamenala pro ČLR nejen vázání vojsk až do roku 1958, čímž znemožnila nejen připojení Taiwanu k ČLR, ale znamenala i další výdaje v podobě následující hospodářskou pomoc KLLDR a úplnou mezinárodní blokádu ČLR v prvním desetiletí její existence.

---

265 Diamant, str. 51.

Formy odporu a metody jeho překonání

Obvyklými argumenty proti reformě manželství bylo odmítání sňatků a partnerských vztahů založených na vzájemných citech snoubenců jako nebezpečných pro stabilitu manželství a rodiny, což je koneckonců argument běžný i v dnešní ČLR, rodičovský dohled je dodnes považován za důležitější než city dětí. Volnost uzavírat sňatky bez jejich kontroly a nový charakter manželství, jež má být nově uzavíráno ve prospěch manželů, nikoli jejich rodin, byly nahlíženy jako příliš radikální, stejně jako povinnost vyžadovat souhlas snoubenců a zvláště žen pro sňatek samotný, neboť by tím bylo narušeno uzavírání manželství s osobami, které se jevily jako vhodné rodičům, ale nikoli dětem, typicky se jednalo o sňatky s tělesně nebo mentálně postiženými muži, zpravidla jedinými syny a tedy i jedinou nadějí na pokračování rodu, jejichž manželky měly zajistit nejen péči o rodiče nemohoucího, ale i o něj samotného. Zájem dětí a žen především byl považován za tak nedůležitý, že požadavek souhlasu byl jedním z nejvážnějších úskalí propagace nového zákona. Požadavek volných styků mužů a žen byl považován již úplně za pomatený, snaha co možná segregovat ženy a muže již od útlého dětství nepominula ani s požadavkem, aby ženy pracovaly mimo dům, ženy pracovaly v samostatných pracovních družstvech a s muži se nestýkaly a bigotních omezení společenských styků mužů a žen trvala i po roce 1949, a jak uvádí Diamant, místní milice věnovaly více úsilí špehování smilníků a cizoložníků, než třídnímu boji.²⁶⁶ Stejně tak nepřijatelné byly sňatky vdov, zvláště pokud to byly sňatky z vlastního rozhodnutí, nikoli z rozhodnutí rodičů zesnulého manžela. Otázka rozvodu z vůle ženy potom byla nejdramatičtější úskalím propagace nového zákona, nejen proto, že by byla narušena prakticky neomezená pravomoc manžela, resp. jeho rodičů, nad manželkou a nad dětmi, ale protože by rozvod narušil jediný existující systém sociálního zabezpečení a obrovskou finanční ztrátu pro manželovu rodinu a opuštěný manžel by nikdy již nesehnal dostatečné finanční prostředky pro opatření nové manželky nebo služebnictva, jež by vykonávalo její práci. Cílem bylo poskytnout všem mužům manželky a potomstvo, tedy záruku přežití, a právo žen manžele opustit bylo v rozporu s touto představou. S touto námitkou souvisí další bod nového zákona, zákaz majetkových přesunů spojených s uzavřením manželství. Jak bylo uvedeno v předchozích částech, ačkoli manželčina rodina platila manželově tzv. svatební dar a manželka do manželství přinášela věno, v praxi na počátku dvacátého století tyto dary zpravidla nedosahovaly výše ceny za nevěstu, a nevěsta se prostě kupovala a

---

266 Diamant, str. 152.

prodávala jako zboží, u sňatků konkubín, *tongyangxi* a u nových sňatků vdov získávala situace ještě vyhocenější charakter obchodu. To mělo hned dvě nevýhody, v první řadě to byly vysoké náklady na pořízení manželky, a z toho vyplývající nemožnost žen jednou uzavřené manželství opustit. V druhé řadě to byla nemožnost uzavřít manželství pro značnou část mužů, což zvyšovalo společenskou nestabilitu a frustraci. Pokusy o zakázání majetkových přesunů v souvislosti se sňatkem z jedné rodiny na druhou nebo alespoň jejich omezení tak, aby tyto přesuny byly ve prospěch novomanželů, nikoli jejich rodin, je s reformou manželství padesátých let neodmyslitelně spojena, přesto nebyla nijak úspěšná, výchova dcer byla obecně považována za značně nevýhodnou, neboť rodina dceru vlastně vychovává pro jiného, a rodiče požadovali za tuto „oběť“ odpovídající finanční náhradu.

Odpor proti reformě byl rozsáhlý a dlouhotrvající. Projevoval se v první řadě ideologickou kritikou ZM50, jenž byl v rétorice kritiků označován za „ženský“ zákon, jenž narušuje předurčené genderové role a propaguje sexuální nevázanosti. Z pohledu stranických špiček měla být „ženská otázka“ řešena až sekundárně poté, co bude vyřešena otázka vojenského, ekonomického, či jiného politického zájmu revoluce, z pozice nižších kádrů zase revoluce byla v zájmu chudých rolníků-mužů a stranickou a politickou prioritou měla být ochrana jejich práv, jimž by implementací ochrany práv žen vznikla křivda. Ženy byly v praxi stále považovány pouze za majetek, nikoli občany země a chudé rolníky, za něž by se v revoluci bojovalo, počet členek komunistické strany v roce 1951 činil pouhých 8 %. Z tohoto postoje se odvíjel i postoj soudů a místních správních orgánů, jež byly nejvýznamnějšími garanty práv a povinností daných ZM50.²⁶⁷

Zkušenosti se zaváděním reformy manželského práva z Jiangxi byly základem kampaně na podporu ZM50 a přinesly několik možných způsobů, jak se se širokým odporem proti nové legislativě a jejím principům vypořádat. Tyto způsoby umožnily zlomit nebo alespoň oslabit odpor nejširších mas a teoreticky by při dlouhodobé snaze a postupnému zpřísňování aplikace zákona asi skutečně umožnily jeho implementaci do všech oblastí i společenských vrstev.

První variantou jak se vypořádat s nemožností aplikace v některých oblastech Číny bylo stanovení výjimky ze zákona pro oblasti osídlené národnostními menšinami^{xxxiii} v paragrafu 27. To umožnilo místním orgánům výkonné moci modifikovat zákon v potřebném rozsahu, zároveň ZM50 nestanovil pro tyto úpravy žádná vodítka, jedinou podmínkou bylo předložení (nikoli předběžné

---

267 Johnson, str., 104, 107.

schválení) předpisu Státní radě, jež byla nejvyšším orgánem moci výkonné. Modifikace se předpokládaly různé, ať už se jednalo o náboženské překážky sňatku například u čínských muslimů - národnostní menšiny Hui, otázky polyandrie u tibetské národnostní menšiny, příbuzenské sňatky, násilné sňatky únosem budoucí manželky či manžela, neexistenci manželství vůbec u národnostní menšiny Mosuo, nebo naprostou ignoraci zákona v některých oblastech, kde byla společnost natolik bigotní nebo tak odlišná, že se nedal očekávat úspěch propagandy dříve, než za několik let.²⁶⁸ Tento paragraf tedy teoreticky umožnil v rozumné míře přizpůsobit zákon místním podmínkám dle politické vyspělosti a také dle skutečné pozice orgánů státní moci a komunistické strany. V praxi začal být velice rychle zneužíván pro upuštění od aplikace zákona vůbec tak, jak klesala podpora státu a komunistické strany reformě manželství.

K otázce národnostních menšin je třeba krátké vysvětlení. Výše uvedený, z evropského hlediska poněkud netypický, postoj k národnostním menšinám není způsoben pouze alibismem nebo vlivem moderní představy o právu na národnostní sebeurčení, ale je výsledkem několikasetletého vývoje a postoje hanské resp. neokonfuciánské kultury ke všem kulturám odlišným. Čínské císařství bylo od svého sjednocení ve 3. st. př. n. l. vždy mnohonárodnostním státem, zahrnujícím několik desítek, možná stovek národnostních a kulturních menšin, jež vyznávaly různý, často značně odlišný životní styl i obyčejové právo, s jejichž existencí se čínští vládcí museli vyrovnat a zajistit jejich mírové soužití jak s dominantní hanskou většinou, tak i mezi sebou.^{xxxiv} Vůči menšinám zastávala veřejná správa dvojí postoj: menšiny, jež se životním stylem i systémem morálních hodnot přibližovaly hanskému, tedy respektovaly nebo přímo vyznávaly neokonfuciánskou tradici a vzdělanost, jejich primárním zdrojem obživy bylo zemědělství a jejich společnost a rodinné právo bylo patrilineárně orientované nebo alespoň hierarchického patriarchálního charakteru, byly z hlediska čínské vlády považovány za *shu*, zralé, a dostávalo se jim stejných práv a povinností, jako hanské většině; menšiny, jež naopak žily výrazně odlišným životním stylem a neokonfuciánské hodnoty nerespektovaly, byly považované za *sheng*, nezralé, primitivní, podstatná část císařské legislativy se na ně nevztahovala a vláda měla spíše tendenci je od většinové společnosti izolovat, ať u z důvodu obav z „infekce“ neobvyklým životním stylem, tak i z důvodu ochrany před častým vykořisťováním „civilizovanější“ většinou. Zástupci neokonfuciánské inteligence měli bez ohledu na národnost

---

268 Diamant, str. 137, 153; Zuigao renminfayuan guanyu shaoshuminzu yu Hanzu tong hun wenti de daifu, 22. 1. 1951, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195146.html>>, Nejvyšší soud stanovil, že podmínkou sňatku mezi příslušníkem ujgurské národnostní menšiny a Hanem je souhlas rodičů a místní náboženské autority.

fakticky neomezený přístup ke státním zkouškám i výkonu veřejných úřadů zpravidla za stejných podmínek jako Hanové, požadavkem byla pouze určitá míra sinizace a tedy přijetí čínské kultury, nikoli ovšem vzdání se kultury vlastní, neboť konfuciánská etika není nikterak národnostně nebo nábožensky podmíněná. Dalším aspektem tradiční národnostní politiky je respektování až nedotknutelnost soukromoprávních záležitostí kulturně odlišných skupin obyvatelstva, s výhradou veřejného pořádku. To je s nejvyšší pravděpodobností jeden z pramenů úpravy ZM50, neboť tradičně otázky práva manželského, rodinného, dědického a otázky náboženské byly vždy řešeny prostřednictvím vlastních institucí obyčejového práva a orgány státní správy do nich zásadně nezasahovaly.

Dalším prostředkem oslabení odporu proti novým principům manželského práva byla kompromisní úprava rozvodu v ZM50, podstatně méně liberální, než byla úprava daná legislativou Jiangxi. Situace byla v oblasti rozvodů v roce 1950 značně spletitá. Na části území, tedy především ve městech alespoň po určitou dobu ovládaných nacionalisty, Šanghaji, Pekingu, Nankingu, Chengdu a Wuchanu se navzdory Společnému programu aplikoval občanský zákoník a prvorepubliková judikatura, umožňující teoreticky rozvod při splnění taxativních důvodů. V praxi při posouzení možných důvodů rozvodu záleželo na diskreci soudů, nicméně judikatura v průběhu necelých dvaceti let přeci jen ujasnila, za jakých okolností je rozvod manželství možný i ze strany ženy a poskytla určitou míru právní jistoty. V Jiangxi se v prvních letech alespoň teoreticky aplikoval princip volnosti rozvodů založený výhradně na principu *affectionis maritalis*, po roce 1934 omezen na vojenskou část populace, kdy nevojáci při smíšených manželstvích měli právo na rozvod pouze za předpokladu souhlasu druhé strany, tedy se přistoupilo k úpravě přísnější, než dle tradičního práva. Na části území v tzv. osvobozených oblastech se aplikovaly principy vycházející z občanského zákoníku, tedy systém taxativně stanovených důvodů, různých v různých oblastech, jež zahrnovaly důvody od manželské nevěry, přes konzumaci opia, až po kolaboraci s nepřítelem, v praxi však zpravidla zahrnovaly i jeden důvod méně určitý, poskytující orgánu rozhodujícímu v manželských věcech posoudit, zda jsou okolnosti dostatečně zásadní, resp. zda prokazatelně zaniklo *affectionis maritalis* a tudíž je zánik manželství na místě i při nesplnění obvyklých důvodů rozvodu. A na zbývající většině území se aplikovalo pouze tradiční rodinné právo ovlivněné místní tradicí. Výsledkem byl nejednotný přístup soudů a dalších orgánů o rozvodu rozhodujících, ale i podstatná míra právní nejistoty tam, kam dolehly ohlasy o pokusech o reformu manželství v posledních třiceti letech, která často vyústila v neoficiální individuální normotvorbu místních politiků.

Pokusy o reformu a především zpřístupnění rozvodu ženám od počátku první republiky se příliš neosvědčily a zákonodárci hledali tedy jinou cestu, jež by spojovala výhody předchozích pokusů a eliminovala nevýhody. Úprava v ZM50 jde tedy jinou cestou, a to cestou převzetí úpravy z tehdejšího SSSR.

Metody propagace

Neocenitelnou úlohu při implementaci zákona mělo veřejné mínění. Veřejnost měla vždy značnou moc nad životy jednotlivců žijících dané komunitě, sňatky, pohřby, státní zkoušky, narození i smrt, to vše se více či méně odehrávalo veřejně či na veřejnost pronikalo, lidé se vzájemně navštěvovali, společně pracovali na polích, vzájemně si byli obecenstvem při významných rodinných událostech. Veřejné mínění proto bylo vždy stěžejním faktorem ovlivňujícím chování jednotlivců, souhlas veřejného mínění mohl omluvit i vážný prohřešek proti právu i morálce, naopak nevole veřejného mínění mohla mít za následek veřejné opovržení, jež často mohlo vyústit i v sebevraždu či vraždu. Veřejné mínění mělo významnou úlohu i v manželském právu, manželství respektované komunitou mělo punc legitimacy i v případě, že nebylo tak úplně souladu s právem, byla to právě veřejnost, kdo bděl nad cudností a charakterem neprovdaných dívek a neposkvrněností manželského lože daných žen. Autorita veřejného mínění patřila proto k nejvyšším vedle autority seniorních příbuzných.

S tím jak se s nástupem komunistů k moci zdůrazňovala vzájemná spolupráce a výpomoc jednotlivců především při obdělávání půdy, stejně tak jako je zdůrazňována povinnost žen se účastnit produkce, i do té doby značně tabuizovaná otázka manželství a jeho charakteru a vzájemného vztahu manželů a členů rodiny se více dostává na veřejnost. Právě veřejnost a tlak veřejného mínění měly být v dlouhodobém horizontu hlavním pomocným prostředkem propagace zákona, avšak zároveň mělo zůstat pouze politickým nástrojem využívaným v rámci politických kampaní, jeho skutečná autorita měla přejít na správní orgány v podobě řady organizací v rámci komunistické strany či orgánů veřejné moci. ZM50 proto přináší další novinku v podobě nahrazení tradičního společenského dohledu v podobě příbuzných, a sousedů, na dohled těchto organizací, jichž se jednotlivci postupně stávali členy. Tyto organizace měly přístup ke všem jednotlivcům, bez ohledu na pohlaví, společenské postavení nebo věk, měly nahradit nefunkční exekutivu a vyřešit otázku vymáhání nové ideologie a právních předpisů nikoli z pozice moci, ale na principu přesvědčování, vysvětlování a převýchovy - dokázaly rychle a efektivně zjistit aktuální nálady obyvatelstva a cílit propagandu podle potřeby. Problémem byla jejich organizace, jež byla

odvozována od struktury komunistické strany a nesla všechny její výhody i nevýhody, naneštěstí se jim nevyhnula degenerace pro tento systém typická, výrazným problémem bylo i nevyrovnané zastoupení mužů a žen a tím i názorové rozpory, stejně jako neschopnost komunistické strany zajistit potřebné vzdělání a indoktrinaci místních kádrů a v důsledku toho i zablokování realizace podstatné části programu. Takto cílená a komplexní kontrola obyvatelstva teoreticky dávala možnost efektivně vymáhat legislativu podle místních podmínek a jedná se asi o jediný efektivní způsob, jak v tehdejších podmínkách realizovat společenské reformy. Znalost místních podmínek a pozice autority umožnila dosáhnout toho, čeho klasická státní struktura neměla šanci dosáhnout. Typický byl nátlak na souhlas s rozvodem, na uzavření manželství, na výchovu potomků, na změnu postavení jednotlivých členů rodiny, schůze, kde byly nejdříve odděleně a potom společně jednotlivé skupiny obyvatel vedeny k formulování aktuálních problémů a jejich řešení, individuální i kolektivní vzdělávání, propagace nové legislativy se tak mohla stát skutečně účinnou. Cenou za tento efektivní systém však byla nákladnost a personální a časová náročnost.

Z praktického hlediska propagace zákona v nejúspěšnějším, naneštěstí krátkém, období probíhala řadou způsobů. V první řadě to byl každodenní kontakt politických pracovníků komunistické strany a Svazu žen s jednotlivci, ten zahrnoval zjišťování aktuálního stavu a místních zvyklostí a z toho vyplývajících problémů a rozporů se zákonem a oficiální ideologií, často prostřednictvím tzv. *sukuhui*, „schůzí k vyjádření křivd“, kde si pod vedením politických pracovníků mohly oběti nejdříve odděleně a později veřejně do očí pachatelům postěžovat na utrpěná hoře, pachatelé mohli být podrobeni veřejné kritice a mohlo být i zvýšeno veřejné povědomí o problematice.

Součástí propagandy byl i pomocný materiál, jenž měl pomoci jak politickým pracovníkům, tak i gramotné části populace k pochopení problému, poskytoval odpovědi na základní otázky související s obsahem i aplikací zákona, podaných formou snadno přístupnou nevzdělanými zemědělci, často ve formě divadelních her, říkanek, komiksů apod.²⁶⁹ Pro vzdělané vrstvy společnosti byly k dispozici i komentáře k zákonu s rozбором judikatury a vysvětlujícími stanovisky vyšších soudů a správních úřadů.

---

269 LAPWOOD, R. a N. LAPWOOD. *Thought he Chinese Revolution*. London, 1954, str. 88.

2.2.5 Vznik manželství

Překážky sňatku

Otázku uzavření sňatku upravuje druhá část zákona, jež stanoví základní podmínky a překážky sňatku. Minimální věk pro uzavření sňatku je 18 let pro ženy, 20 let pro muže. V praxi se může jednat i o věk nižší, nejen vzhledem k ignorování právního předpisu, ale i kvůli k nejednotné praxi počítání věku dětí. Tradičně v okamžiku narození je dítěti 1 rok *xusui*, v okamžiku každého Nového roku se připočítává další rok. Pokud se dítě narodilo blízko Novému roku, mohlo mu být v praxi pouze několik dní, ale z hlediska tradičního počítání věku mu již byly dva roky. Současné počítání věku se prosazovalo postupně, stejně jako řádná evidence narozených dětí, proto je třeba brát v úvahu jistou rezervu při určení věku, ačkoli výklad samozřejmě požadoval skutečné dosažení plného věku.²⁷⁰ V praxi se nutností dosáhnout zákonem stanoveného věku řídila pouze manželství uzavřená po vyhlášení zákona, resp. po poslední kampani v roce 1953, ostatní manželství, bez ohledu na to, že nebyla v souladu asi s předchozí legislativou, byla nahlížena jako platně uzavřená, bez ohledu na věk snoubenců.

Nejvyšší soud se k otázce nedostatku věku v takových případech stavěl tak, že v případě návrhu na rozvod ze strany osoby, jež byla od minimálního věku výrazně vzdálena, by soud měl vyhovět, ovšem musí zároveň brát v úvahu i další okolnosti, jako například těhotenství. Na druhou stranu manželství s nezletilou osobou uzavřené po vyhlášení ZM50 je z pozice Nejvyššího soudu nahlíženo jako neplatné, nepodléhá proto rozvodové proceduře a je soudem za neplatné prohlášeno, o čemž je vydáno potvrzení.²⁷¹ Zároveň v oblastech souvisele osídlených národnostní menšinou bylo snížení minimálního věku pro sňatek v souladu se zákonem a Nejvyšší soud odmítal trestnost provádění dívek mladších čtrnácti let.²⁷²

---

270 Wang, str. 34.

271 Neiwubu, Sifabu guanyu chuli wei da hunling de lihun anjian dafu, 11. 6. 1952 <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1952/213111195201.html>>,

Zuigao renminfayuan guanyu wei dengji de hunyin guanxi zai falü shang xiaoli wenti fuhan, 14. 11. 1956 <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1956/113202195604.html>>;

Zuigao renminfayuan guanyu wei da hunling qipian hunyin dengji jiguan dengji jiehun de hunyin guanxi zai falü shang xiaoli wenti fu han, 26. 3. 1957, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113202195705.html>>.

272 Zuigao renminfayuan dui Neimenggu renminfayuan 1 9 5 0 nian gongzuo zongjie zhong youguan zhixing Hunyinfangfangmian cunzai de wenti yijian, 18. 5. 1951, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195142.html>>;

Zuigao renminfayuan guanyu tong wei man 1 4 zhou sui de ren jiehun bu ying yi jianyin younü zui lunchu han, 23. 8.

Otázka minimálního věku pro sňatek zároveň s prvními pokusy o kontrolu porodnosti a zvyšování životní úrovně i kvality populace v padesátých letech byl diskutován v akademických i stranických kruzích a mnohokrát zazněl požadavek na jeho zvýšení. Navzdory oficiálnímu odporu k malthusiánské ideologii, v praxi tyto techniky kontroly porodnosti získaly mezi čínskými akademiky řadu příznivců, zvýšení věku uzavření prvního sňatku a tedy nižší pravděpodobnost pohlavního styku u mladistvých, vzhledem ke společenskému odsouzení předmanželských sexuálních vztahů, umožňuje alespoň u části populace v plodném věku snížení porodnosti bez nutnosti propagace kontroverzní otázky antikoncepce, interrupcí a sexuologické výchovy. Zároveň umožňuje nátlak na mládež k pracovní a studijní činnosti ve prospěch kolektivu a odložení časově i finančně náročného založení rodiny, jež zvláště pro ženy znamenalo zpravidla konec veškerých dalších aktivit, na pozdější dobu. Pokusy o prosazení novely ZM50 obsahující zvýšení minimálního věku uzavření sňatku na 20-23 let u žen a 25-30 let u mužů se nakonec neprosadily z obavy, že se toto ustanovení stane úplně nevymahatelným, vzhledem k problémům prosadit alespoň existující minimum, a prosazení pozdějšího uzavírání manželství bylo ponecháno propagandě spíše než zákonu.²⁷³

Překážky sňatku byly teoreticky taxativně dané, ale tak jak se postupně zvláště ve městech prosazovala státní autorita nad manželstvím, tak stoupaly i nadzákonné požadavky pro registraci manželství. Dle zákona je překážkou vedle nedostatku věku také příbuzenství v řadě přímé úplně a v řadě pobočné ve druhém stupni úplně a od třetího do pátého stupně částečně, dle místních zvyklostí. Stupně jsou počítány nikoli podle tradičního systému povinného smutku, ale dle římského práva. Neurčitost zákazu v otázce příbuzenských sňatků v řadě pobočné je důsledkem tradičně prosazované agnátské rodiny, jež z hlediska zákazu příbuzenských sňatků zastává zákaz pouze sňatků osob stejného příjmení, proto příbuzní z ženské linie, tedy odlišného příjmení, jsou běžně pro sňatek dovoleni včetně nejbližších sestřenic a bratřanců.

Ve snaze potlačit největší nešvary tradičních manželství je vyloučeno manželství s osobami tělesně postiženými, jež nejsou schopny pohlavního styku, osobami stíženými neléčitelnou pohlavní chorobou nebo mentální poruchou, leprou, nebo jinou chorobou, o níž lékař prohlásí, že je překážkou sňatku. V praxi se rychle objevuje požadavek nutného souhlasu nadřízeného se sňatkem

---

1957, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113110195704.html>>.

273 TIEN, H. Yuan. Marital Moratorium and Fertility Control in China. *Population Studies*. 1970, Vol. 24, issue 3, str. 313.

či jednostranným rozvodem, nejčastěji u straníků, vojáků, vysokoškolských studentů, apod., jenž často nevymizel dosud, navzdory tomu, že nejsou uvedeny ani v zákoně ani v jiném právním předpisu s výjimkou vnitřních předpisů jednotlivých organizací (viz níže).

Osoby se zvláštní pozicí v novém manželském právu

V otázce rodinného práva měla část obyvatel určitá privilegia vyplývající z výše uvedené kolize zájmů vládou chráněných a propagovaných. V první řadě to byli příslušníci všech ozbrojených složek, neboť zvláštní ochrana příslušníků Rudé armády se záhy rozšířila prakticky na všechny osoby sloužící se zbraní. Jejich rodinná práva byla nedotknutelná a šla daleko za hranici zákona.²⁷⁴ Důvodů pro toto specifické postavení vojáků uváděla propaganda celou řadu, z nichž asi žádný se nejeví jako věrohodný. Jako pravděpodobnější se zde jeví důvod stejný jako ten, jenž staví zájmy chudých rolníků nad zájmy členů jejich rodiny – sociální stabilita. Vzhledem k počtu vojáků po roce 1949, z nichž podstatná část po skončení občanské války zůstávala na pozicích a postupovala dál do dosud nekontrolovaných oblastí, případně se účastnila dalších vojenských střetů s okolními státy, a vzhledem k počtu jejich rodinných příslušníků, bylo riziko sociálních nepokojů v důsledku prosazování ZM50 vcelku reálné. Proto tedy především manželky a snoubenky vojáků již v období Sovětské republiky Jiangxi i v období před vyhlášením ZM50 neměly právo na rozvod.²⁷⁵ Situace byla stejná i po vyhlášení ZM50, kdy snoubenky a manželky vojáků byly výrazně zkráceny na právech daných ZM50 ve prospěch svých manželů a snoubenců, tedy bez jejich souhlasu se nemohly rozvést, a pokus o rozvod mohl mít za následek i další správní nebo dokonce trestněprávní postih. Bez ohledu na znění zákona nesměly ani zrušit zasnubní smlouvu se stejnými následky jako v případě manželství, lhotejno kdo zasnubní smlouvu uzavřel a zda k ní dotyčná dala souhlas, bez souhlasu snoubence byla naprosto nezrušitelná a na rozdíl od zasnubních smluv ostatních obyvatel ČLR měla stále stejnou závaznost, jako dle tradičního práva. Tedy snoubenka nesměla uzavřít sňatek s osobou odlišnou od snoubence, pokud snad takový protiprávní sňatek uzavřela, hrozilo teoreticky jeho prohlášení za neplatný, ale především trestněprávní postih její pro *adulterium* a jejího manžela pro narušování rodinných práv člena ozbrojených složek.²⁷⁶ Teoreticky i pro

---

274 Zuigao renminfayuan guanyu xian Gonganbu dui zhi gongan duiyuan qi hunyin wenti ying fou an xianyi geming junren hunyin wenti chuli de fuhuan, 29. 4. 1951 <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195153.html>>.

275 Zuigao renminfayuan dui Cha'ha'er sheng Shanyin xian sifa chu 1949 nian baogao zhong tichu chuli hunyin anjian cunzai de jige wenti pifu, 3. 3. 1950 <<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2674415>>.

276 Zuigao renminfayuan guanyu yu xianyi geming junren weihun qi feifa jiehun wenti de pi fu, 12. 10. 1963.

snoubenku vojáka platil zákaz donucení k uzavření sňatku, ale existující zasnubní smlouva znemožnila uzavřít sňatek nebo žít s jiným mužem. Tento zákaz platil dokonce i pro *tongyangxi*, jež nesměla opustit snoubence-vojáka bez jeho souhlasu i pokud nedošlo k fyzické konzumaci manželství. Manželky a snoubenky příslušníků ozbrojených složek tedy propadly ochrannou sítí nových práv daných ZM50 a zároveň si nesměly ponechat žádná z práv poskytovaných prvorepublikovým nebo tradičním rodinným právem, tedy především právo na výživu ze strany rodiny snoubence a omezené důvody rozvody ze strany muže. Jedinou šancí jak dosáhnout rozvodu bylo obrátit se po neúspěšné mediaci na příslušnou vojenskou jednotku manžela či snoubence a jejím prostřednictvím dosáhnout jeho souhlasu.²⁷⁷ Paragraf 19 se aplikoval i na probíhající rozvodu, pokud se manžel stal vojákem v průběhu rozvodového řízení.²⁷⁸ Stejně tak se zpřísnění podmínek rozvodu týkalo i veteránů, zvláště pokud byli raněni v akci, z pohledu Nejvyššího soudu byla úloha manželky jasná – sloužit manželovi, proto například důsledky zranění vojáka nebyly přípustným důvodem rozvodu ani po jeho demobilizaci, právě naopak. Jediným přípustným důvodem rozvodu s demobilizovaným příslušníkem bylo prokázané domácí násilí nebo takový rozvrat manželství, jenž by vylučoval péči manželky o postiženého veterána a tím vyloučil zde chráněný princip ochrany jeho zájmu, v takové situaci teoreticky k rozvodu dojít mohlo.²⁷⁹ Prakticky však byly manželky vojáků úplně vyňaty z práva na rozvod. Situace se ještě zhoršila v období čínské intervence v korejské válce, kdy bylo znemožněno manželkám vojáků využít procedury dle druhého odstavce paragrafu 19, jež poskytovala prakticky jedinou možnost rozvodu resp. zrušení manželství s vojákem bez jeho souhlasu: pokud manželka prokázala jeho dlouhodobou nezvěstnost (a tedy pravděpodobnou smrt), mohlo být manželství zrušeno, tato možnost byla dočasně zakázána po dobu trvání korejské války společným rozhodnutím Ministerstva spravedlnosti, Nejvyššího soudu a politické oddělení Ústřední vojenské komise v roce 1952.²⁸⁰ Obecně byla otázka rozvodu s

---

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1963/113113196302.html>>.

277 Zuigao renminfayuan dui Hunyinfā dishìjiū tiāo de jiēshì yìjian zhī dāfu, 25. 05. 1951

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195154.html>>.

278 Zuigao renminfayuan guānyú zài lìhūn sūsong jìnxìng zhōng yì fāng cānjūn yìng rùhe chūlì wèntí de yìjian, 16. 6. 1951, <http://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=731>.

279 Zuigao renminfayuan Sifabu guānyú xiānyì gémìng jūnrén yú tuìyì gémìng cānfēi jūnrén lìhūn ānjian de chūlì bānfā jì kāizhān āiguó yōng jūn jiāoyú zhìshì, 25. 4. 1951,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195104.html>>;

Gémìng jūnrén hūnyīn wèntí zuótānhuì jìyào, 15. 12. 1952,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1952/113202195202.html>>.

280 Sifabu, zuigao renminfayuan, jūnwēi zōngzhēngzhìbù guānyú chūlì zài ChāoxiānZhānzhēng zhōng bēi fū huò shìzōng zhī gémìng jūnrén hūnyīn ānjian de liánhē tōngbào, 17. 10. 1952,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1952/113202195211.html>>.

vojákem v aktivní službě jedním z nejčastěji projednávaných problémů a Nejvyšší soud se v prvních letech po vyhlášení ZM50 k této otázce často vyjadřoval ve snaze udržet konzistentní judikaturu v této otázce, kdy opakovaně zdůrazňoval, že prioritní je vždy zájem vojáka nebo veterána. Zároveň Nejvyšší soud považoval protiprávně uzavřené sňatky manželek vojáků s jiným mužem za neplatné, a tedy zakládající trestný čin bigamie, a trval na povinnosti vrátit se k původnímu manželovi, pokud ten nesouhlasil s rozvodem.²⁸¹ Situace se rychle stala neúnosnou, navzdory sjednocujícím stanoviskům Nejvyššího soudu, jež stále znovu a znovu zdůrazňovala nerozlučitelnost manželství vojáků bez prokázaného souhlasu muže, stále se objevovaly případy jak podvržených souhlasných dokumentů, tak prosté ignorace zákonného ustanovení a snaha místních soudů řešit manželské spory, jež překračovaly tolerovanou mez, nadto politické školení vojáků odmítajících souhlas bylo zpravidla neúčinné, a proto se objevil názor, že za vojáka může poskytnout souhlas jeho nadřízený i proti jeho vůli.²⁸² Nejvyšší soud opakovaně upozorňoval podřízené soudy na chyby v aplikaci paragrafu 19 a odsuzoval jakoukoli míru benevolence, zároveň požadoval tvrdě trestat každého, kdo by narušoval manželství vojáka.²⁸³

Další skupinou osob se zvláštním postavením, i když v opačné pozici, byly oběti „feudálního“ systému manželství, tedy vedlejší manželky a konkubíny. Jejich pozice byla značně nejistá již za první republiky, avšak klima protifeudální propagandy po přijetí ZM50 je často vystavilo kritice vedle svých manželů. V praxi se soudy i propaganda stavěly k těmto quasimanželským přísněji, než soudy prvorepublikové, jež umožňovaly prakticky každé ženě, jež nebyla monogamní manželkou, svobodný odchod, i když bez majetkového vypořádání. Po roce 1950 však soudy trvaly u vedlejších manželek na řádném dodržení rozvodové procedury, kdežto konkubínám přiznávaly právo odejít od manžela kdykoli ale bez nároku na odškodné. Odlišení konkubín od vedlejších manželek bylo překvapivě prosté – pokud došlo k uzavření manželství dle svatebních obřadů stanovených občanským zákoníkem, z něž vyplývala vůle stran vstoupit do manželství, jednalo se z pohledu nového zákona o bigamické manželství, z něž vyplývalo právo na

---

281 Geming junren hunyin wenti zuotanhui jiyao, 15. 12. 1952,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1952/113202195202.html>>.

282 Zuigao renminfayuan ZhongNan fen yuan guanyu bei pan tuxing tingzhi jun ji de junren peiou tichu lihun ruhe chuli wenti pi fu, 9. 7. 1953, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1953/113202195344.html>>;

Zuigao renminfayuan, Sifabu guanyu fayuan cuowu chuli geming junren hunyin wenti de tongbao, 23. 1. 1953, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1953/113202195339.html>><http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1953/113202195339.html>>.

283 Zuigao renminfayuan chuli xianyi geming junren hunyin wenti de zhishi, 21. 4. 1951,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195103.html>>.

majetkové vypořádání i právo dědické, zároveň však i povinnosti se řádně rozvést, pokud některá ze stran zatoužila po svobodě.²⁸⁴ Pokud ovšem nedošlo k řádnému uzavření manželství, tak se o manželství nejednalo a konkubína mohla společnou domácnost opustit dle vlastní volby kdykoli.²⁸⁵

Situace *tongyangxi* byla stejně složitá a v některých ohledech složitější, než v předchozím období. Ačkoli oficiální názor zněl proti instituci *tongyangxi* a propaganda zdůrazňovala povinnost pomoci těmto ženám zařadit se do společnosti a chránit jejich právo zrušit zásnubní smlouvy bez souhlasu protistrany či nutnosti úhrady nákladů, v praxi byla rozhodující skutečnost, zda již došlo definitivnímu uzavření manželství a k jeho fyzické konzumaci (a tedy zpravidla porodu). Stejně významné bylo postavení snoubence *tongyangxi*, pokud totiž manželem byl příslušník ozbrojených sil, nemohla být smlouva bez jeho souhlasu zrušena bez ohledu na okolnosti jejího uzavření a situaci v domácnosti, stejně jako nezáleželo na tom, v jakém stádiu se manželství nachází – zásnubní smlouvy s vojáky v aktivní službě totiž nesměly být ze strany ženy zrušeny za žádných okolností (viz výše).

Vdovy měly mít teoreticky právo svobodně se rozhodnout, zda se chtějí znovu provdat, měly právo dědit po zesnulém manželovi a dokonce i právo tento majetek vzít s sebou do dalšího manželství, stejně jako si odvést děti.²⁸⁶ V praxi se toto právo vdov nesetkalo s pochopením, tak jako v předchozích historických obdobích byly vdovy považovány za majetek manželovy rodiny, a mohly být sice prodány do nového manželství, ovšem pouze na základě rozhodnutí zodpovědných příbuzných. Vdova, jež se sama rozhodla se znovu provdat, či dokonce s sebou vzít majetek zesnulého manžela, byla zdrojem společenského opovržení a zpravidla fyzického násilí, neboť tím „zostudila“ rodinu původní i rodinu, do níž se přivdala, ale především narušovala pravomoc rodiny nad sebou samou a nad rodinným majetkem. Následkem bylo zpravidla prosté zabránění v novém sňatku a zablokování majetku, nebo i usmrcení dotyčné.²⁸⁷

Členové komunistické strany spadali též do skupiny osob majících z hlediska manželského práva zvláštní postavení – nad jejich činy totiž bděla stranická kontrola, jež se týkala nejen politického života, ale též života osobního. Jejich postavení jim však zároveň umožňovalo zneužívat vlastní pravomoci i v otázce manželství. Kontrola tedy spočívala nejen v případné kritice nevhodného

---

284 Wang 1951, str. 28.

285 Tamtéž, str. 71.

286 Wang 1951, str. 79, 103, 17.

287 ZUO, Songfen. Jinzhi gansha guafu jiehun ziyou. *Xin Zhongguo funü*. Březen 1951, 1951, 3, s. 34-35.

chování, ať už se jednalo o nevhodné sexuální styky, domácí násilí, protiprávní rozvody a sňatky, ale zahrnovala i autoritu, jíž dříve disponovali starší příbuzní – tedy autoritu nad sňatky a rozvody. Člen či členka strany pro uzavření sňatku potřebovali souhlas stranického orgánu, stejně tak rozvod, a to i rozvod dohodou.²⁸⁸ Nejvyšší soud se k těmto zjevným porušením paragrafu 3 ZM50, jenž zakazuje zásahy třetích osob do svobody manželství jednotlivců, postavil jednoznačně – o porušení zákona se nejedná a tudíž ani takové jednání nezakládá trestní odpovědnost podle paragrafu 26, pokud došlo ke zranění nebo smrti zúčastněné osoby, obvykle v důsledku sebevraždy. Nejvyšší soud ve svém stanovisku určil, že vzhledem k tomu, že se jedná o výkon disciplinární kontroly uvnitř stranické organizace, nemůže se tím pádem jednat o protizákonný zásah do svobody manželství, bez ohledu na následky, neboť stranické příkazy jsou v zájmu většiny a tudíž vždy převažují nad zájmem jednotlivce.²⁸⁹

2.2.6 Veřejnoprávní registrace sňatku, rozvodu a faktická manželství

ZM50 se stejně jako občanský zákoník snaží zvrátit náboženskou i právní autoritu neokonfuciánské rodiny a na její místo postavit autoritu státu – tak jak byl dříve třeba souhlas rodičů s uzavřením sňatku, nově je třeba (i když bez výslovného uvedení v zákoně) souhlasu vedoucích v zaměstnání, soudruhů ve straně, nadřízených šarží v armádě. Totéž platí pro rozvod.²⁹⁰ Tato povinnost podřídit se autoritativnímu rozhodnutí nadřízených ve věci manželství měla být podpořena povinností registrovat uzavřené manželství či přímo nahradit rituál uzavření manželství samotnou registrací.

Zákon je v otázce registrace vzniku manželství jednoznačný, je nástrojem vymáhání principů ZM50, tedy principů zakazujících donucení, polygamii, *tongyangxi*, sňatky nezletilců, zásahy do sňatků vdov. Registrace rozvodu po vzájemné dohodě má stejný charakter. Tolik teorie, jíž se ovšem praxe nikdy nepřiblížila navzdory snaze v průběhu kampaně na podporu propagace nového manželského práva.²⁹¹ V prvních dvou letech po přijetí ZM50 si ani právní experti nebyli jisti, jakým směrem se bude tato novinka ubírat, zda nesezdané soužití bude považováno za manželství třeba i proti vůli stran, či zda se naopak zdůrazní svoboda vůle dospělých mužů a žena a tedy v posouzení

---

288 Huang 2005, str. 154.

289 Zuigao renminfayuan duiyu hunyin jicheng deng youguan wenti de lai wen zhi jieda, 31. 5. 1951, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195143.html>>

290 Wang 1951, str. 46, 49.

291 NIIDA, Noboru. Land reform and new marriage law in China. *The Developing Economies*. 1964, Vol. 2, issue 1, str. 7.

konkrétního vztahu převáží postoj partnerů. Po přijetí ZM50 byl zřetelný postoj za manželství vzniklé po roce 1950 považovat pouze ten vztah, jenž byl řádně registrován u místního správního orgánu, o čemž bylo vydáno potvrzení.²⁹² Jakýkoli jiný vztah, ať už uzavřený dle obřadů známých z občanského zákoníku nebo bez dalšího, za manželství považován nebyl a nebyla mu tedy poskytnuta ani právní ochrana spočívající především v právu na vypořádání majetku po rozvodu.²⁹³ Zároveň však, pokud neexistoval další důvod, takový vztah nebyl považován za nezákonný či dokonce trestný, a bylo sice považováno za vhodné, aby se partneři zaregistrovali jako manželé, ale neexistoval právní důvod, jenž by je k tomu nutil.²⁹⁴ Nicméně povinnost registrovat manželství je v zákoně uvedena tzv. „slabým příznakem“ *ying* a za nesplnění povinnosti registrace není stanovena žádná sankce, proto lze předpokládat, že s registrací sňatku se počítalo pouze u těch párů, které se rozhodly manželství registrovat pod dojmem propagandy, nátlaku místní organizace nebo proto, že jejich sňatek byl v nějakém ohledu problematický, a tudíž komunitou nerespektovaný, jako tomu bylo u sňatků *tongyangxi* s osobou odlišnou od určeného snoubence, rozvedených žen, vdov, apod.²⁹⁵ Ani navazující vyhláška konkrétně povinnost registrace nestanovila jako nevyhnutelnou, tudíž bylo prakticky závazné jakékoli manželství uzavřené v souladu se zvyky místní komunity.

Problematika fakticky uzavřených manželství nejen bez registrace ale i bez řádných obřadů se objevila již v osvobozených oblastech v průběhu občanské války, především v Jiangxi po roce 1934, kdy tamější legislativa upravující manželské právo zakotvila presumpci manželství u všech druhů partnerského soužití mužů a žen.²⁹⁶ V předchozích obdobích bylo sice běžné povinnost registrace manželství ignorovat, ale bez řádně proběhlých obřadů a tím tedy ospravedlnění v očích rodiny a místní komunity, manželství nevzniklo, legislativa Jiangxi tak dala za vznik úplně novému trendu v oblasti partnerských vztahů. Znovu se opakuje situace z třicátých a čtyřicátých let, kdy se právní teorie i praxe ze všech sil snažila vyvarovat se přímého střetu s obyčejem a tedy raději ohýbala zákon ve prospěch obyčeje než naopak. Zároveň však probíhaly pokusy prosadit v praxi registraci jako nutnou podmínku právní ochrany manželství, avšak vzhledem k nekonzistentnosti soudních rozhodnutí a nejasnému postoji k závaznosti právních předpisů tato snaha rychle zapadla.²⁹⁷ Vláda

---

292 Wang 1951, str. 49, 51.

293 Tamtéž, str. 97.

294 Tamtéž, str. 25, 51.

295 Zhao, str. 74.

296 Čl. 9.

297 Wang 1951, str. 47.

po vyhlášení ZM50 navzdory principům zákona, jež považovaly registraci za fakticky jediný způsob, jak vymáhat zákonné principy a zabránit zásadním nešvarům tradičního práva, nakonec k vymáhání registrace manželství nepřistoupila. Obavou byla hlavně skutečnost, že by podstatná část obyvatelstva manželství neregistrovala, ať už z důvodu nepochopení této procedurální povinnosti, nebo z toho důvodu, že zvláště na venkově málokteré manželství bylo skutečně v souladu se zákonem. Tak by podstatná část manželství byla neplatná a umožnila by domnělým manželům manželství kdykoli opustit, což by mělo opět zvláště na venkově zásadní společenské a hlavně majetkové dopady, nehledě na nemanželský původ dětí. Proto se povinnost řádně registrovat vznik manželství stala jednou z mnoha proklamací bez praktického dopadu ZM50 a fakticky uzavřené manželství bez registrace bylo postaveno na roveň manželství registrovanému za předpokladu, že s tím oba partneři souhlasili anebo spolu žili jako manželé.²⁹⁸ Totéž platilo i pro *tongyangxi* a jejího snoubence, pokud vyjádřili vůli se stát manželi a navázali sexuální vztahy.²⁹⁹ Neregistrované manželství se tak stalo manželstvím řádně uzavřeným z hlediska ZM50 a platila pro něj všechna ustanovení týkající se majetkových práv manželů či jeho rozvodu.³⁰⁰ Registrace se tak stala pouze způsobem, jak legalizovat manželství, jež nebylo okolí ochotno považovat za manželství, ale zároveň jej byl ochoten tolerovat stát.³⁰¹ Zároveň pokud oba partneři jasně deklarují, že se za manžele nepovažují, není možné takový vztah za manželství považovat, ačkoli spolu žijí ve společné domácnosti – rozhodující je tedy jejich *affectionis maritalis*, pouze ta určuje, zda se o manželství jedná nebo ne, ačkoli se manželství presumuje.³⁰²

Registrace se tak stala rozšířenější až se změnou postoje Nejvyššího soudu v osmdesátých letech dvacátého století a na venkově se v praxi příliš nerozšířila až na výše uvedenou výjimku.³⁰³ V současné praxi se také objevuje jednak postoj, že neregistrované manželství je sice neplatné z pohledu Zákona o manželství, ale není neplatné z hlediska občanskoprávního a zakládá závaznou

---

298 Zuigao renminfayuan guanyu lihun dengji hou you huifu tongju de shifou chengren qi wei shishi hun wenti pi fu, 22. 6. 1957, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113202195712.html>>.

299 Zuigao renminfayuan guanyu yu tongyangxi fasheng xingguanxi zhi qi huaiyun shifou yi goucheng shishi hun wenti de pi fu, 21. 3. 1957, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113202195709.html>>.

300 Zuigao renminfayuan guanyu nannü shuangfang yi da hunling wei jinxing dengji er jiehun de yi fang tichu lihun shi ying ruhe chuli wenti pi fu, 6. 3. 1957, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113202195703.html>>.

301 Zuigao renminfayuan Huadong fen yuan guanyu guanche Hunyinfu yundong hou bu dengji jiehun zhe qingqiu lihun shifou an lihun banli wenti de pi fu, 29. 7. 1953, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1953/113202195336.html>>.

302 Zuigao renminfayuan guanyu ruhe rending chonghun xingwei wenti de pi fu, 27. 8. 1958, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1958/113113195801.html>>.

303 Zuigao renminfayuan guanyu shishi shang de hunyin guanxi ying ruhe yuyi baohu he fang tichu lihun ruhe chuli deng wenti fu han, 3. 3. 1958, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1958/113710195811.html>>.

smlouvu, a dále postoj, že samotná registrace manželství ještě nezakládá manželství, to vzniká až faktickým soužitím, tradičním svatebním obřadem apod. a registrace slouží spíše stejnému účelu, jako z hlediska tradičního práva sloužila zasnubní smlouva. V praxi se tak objevují situace, kdy rodiče snoubenců, kteří uzavřít manželství vůbec nechtěli, je se zjištěnými úmysly přinutili k registraci manželství, jež však z pohledu *ganqing* vůbec nevzniklo, a snoubenci nejevili snahu spolu žít jako manželé a dříve nebo později jeden z nich požádá o rozvod manželství.³⁰⁴

2.2.7 Bigamie

Zákaz bigamie je jeden z prerogativů nového manželského práva, jenž byl skutečně vymáhán. Důvod je jasný - bigamie a přijímání konkubín těžce narušují práva všech mužů mít rodinu a potomky, infanticida novorozenců ženského pohlaví byla i po roce 1949 běžnou metodou regulace nežádoucí porodnosti a zvláště venkov trpěl nedostatkem ženské populace, proto byla bigamie považována za jeden z nejzávažnějších přestupků proti novému manželskému právu. Trestnost jak bigamie tak *adulterii* žen byla zachována teoreticky až do roku 1979 resp. 1997, kdy nový trestní zákoník obsahoval pouze skutkovou podstatu bigamie, ale v praxi, je i dlouhodobá manželská nevěra v současnosti stíhatelná jako bigamie.³⁰⁵ Po vzniku republiky nebyla vláda ani VSLZ schopni předložit ucelený návrh trestního zákoníku, tudíž v praxi byl stále používán prvorepublikový trestní zákoník, avšak postoj byl o něco přísnější, vzhledem k oficiálnímu negativnímu postoji k bigamii a boji za její vymýcení, proto například trestní oznámení mohl podat kdokoli, nikoli pouze nejbližší příbuzný pachatele, Nejvyšší soud tento postoj překvapivě obhajoval nedokončeným a nadto neschváleným návrhem trestního zákoníku.³⁰⁶ V praxi však bylo obvinění z bigamie nahlíženo jako veřejnoprávní přečin, jenž vyžaduje vyšetřování ze strany soudu, nikoli přečin soukromoprávního charakteru, jenž by soud projednával pouze na základě soukromoprávní žaloby, tedy záleželo primárně na soudu, aby posoudil okolnosti konkrétního případu bigamie a sám rozhodl o jeho trestnosti. V praxi tak dochází k odchýlení od prvorepublikového chápání bigamie

---

304 LIU, Shufen. Chuyi Shaoshu Minzu Diqu Shishi Hunyin de Falü Xiaoli, *Guizhou ethnic studies*. 2004, roč. 24, č. 4, str. 13; Zuigao renminfayuan guanyu chuli ling qu le jiehun zheng er wei tongju de lihun anjian wenti pi fu, 21. 3. 1958, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1958/113202195805.html>>.

305 Zuigao renmin fayuan guanyu hunyin dengji guanli tiaoli shixing hou fasheng de yi fuqi mingyi feifa tongju de zhonghun anjian shi fou yi chonghunzui dingzui chufa de pifu, 14. 12. 1994, <http://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=10949>.

306 Zuigao renminfayuan guanyu chonghun zui shifou qin gao cai chuli de pi fu, 19. 7. 1963, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1963/113602196305.html>>.

jako primárně soukromoprávního přečinu projednávaného pouze na základě podání poškozené strany.³⁰⁷

2.2.8 Zásnubní smlouvy

Otázka zásnubních smluv a jejich právní závaznosti se opět objevila se stejnou razancí jako po přijetí občanského zákoníku. Snaha prosadit jejich nezávaznost utrpěla především ve venkovských oblastech, ať už se jednalo o zásnubní smlouvy týkající se dospělých osob, tak i zásnubní smlouvy *tongyangxi*. Nejzávažnějším problémem byla neschopnost vlády prosadit oddělení okamžiku vzniku manželství od okamžiku vzniku zásnubní smlouvy. ZM50 se v tomto ohledu vůbec nevyjadřuje, opět nejspíš z obavy z konfrontace s místním obyčejem. Legislativní úřad a Nejvyšší soud, navzdory stanovisku z června 1951, v němž deklaruje nezávaznost zásnubních smluv a jejich automatickou neplatnost v případě, že byly uzavřeny bez souhlasu snoubenců, tak zároveň trvá na tom, aby zásnubní smlouvy vojáků byly posuzovány analogicky k paragrafu 19, a tedy ztotožňuje zásnubní smlouvy s uzavřením sňatku jako takového a tím nejen sňatky vojáků ale i jejich zásnubní smlouvy prohlašuje za nezrušitelné bez souhlasu dotčeného vojáka.³⁰⁸ To se týkalo všech zásnubních smluv včetně smluv týkajících se nezletilců (a tedy neplatných i podle občanského zákoníku), tak i smluv týkajících se *tongyangxi*, jež byly tak odsouzeny k doživotnímu otroctví a odkázané pouze na milosrdenství rodiny vojáka, protože na snoubenky vojáků se nevztahovala nově ani vyživovací povinnost dotčeného vojáka nebo jeho rodiny, tak ani systém sociální podpory pro válečné vdovy a sirotky, jedinou obranou proti násilí ze strany „snoubence“ a jeho rodiny je tady autorita vojenské jednotky, k níž náleží.³⁰⁹ Zvláště v případě tohoto typu zásnubních smluv absolutně převážil zájem vojáků nad principem rovnoprávnosti a podstatnou část žen na venkově zbavil i osobní svobody. Zájem vojáků tak převážil i nad samotným textem zákona, jenž otázku zásnubních smluv vůbec neupravuje a jako podmínku vzniku manželství stanoví dobrovolnost jeho

---

307 Zuigao renminfayuan guanyu Hunyinfā shishi hou he guanche Hunyinfā yundong hou de chonghun jing qunzhong jianju renminfayuan ying fou zhijie shou li wenti pi fu, 16. 5. 1957, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113602195705.html>>.

308 Zuigao renminfayuan guanyu chuli xianyi geming junren de baoban dai dinghun yue wenti fu han, 27. 12. 1951, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195157.html>>.

309 Zuigao renminfayuan guanyu ruhe chuli yi xianyi geming junren wei duixiang de shangwei jiehun tongyangxi wenti fu han, 18. 6. 1951, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195156.html>>, obecné vyjádření Nejvyššího soudu k těm smlouvám: Zuigao renminfayuan xibei fen yuan guanyu xianyi junren hunyue wenti de qingshi wenzi di 1 0 5 hao, 17. 8. 1950, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195151.html>>.

uzavření. I judikatura a oficiální výklad se v otázce zásnubních smluv štěpí, běžné zásnubní smlouvy jsou jasně deklarovány jako nevymahatelné, jednostranně zrušitelné bez dalšího, v případě smluv ujednaných rodiči bez souhlasu potomků jsou automaticky neplatné a nadto i jejich případné porušení nezakládá ani *adulterium* ani neplatnost manželství uzavřeného s jinou osobou.³¹⁰ Zároveň však všechny tyto principy popírají v případě zásnubních smluv uzavřených s vojákem s odůvodněním, že se nejedná o běžné zásnubní smlouvy.³¹¹

2.2.9 Vztahy manželů v manželství

Majetková práva manželů

Ustanovené třetí části zákona týkající se vzájemných vztahů manželů po dobu manželství a po rozvodu se asi nejvýrazněji odlišují od občanského zákoníku, jenž s určitou nevolí přistoupil na teoretickou možnost správy manželského jmění oběma manželi, avšak v praxi otevřeně dává přednost tomu, aby hlavou rodiny a správcem jmění byl pouze jeden z manželů, a to muž. ZM50 naopak jednoznačně stanoví, že právo spravovat majetek mají oba manželé a že jejich postavení v domácnosti je rovnoprávné, Zároveň stanoví, že manželé po sobě mají dědické právo, nicméně neupravuje nic bližšího, v praxi také značně převážilo obyčejové právo vycházející z práva tradičního a instituce *fenjia* (viz výše).

Společný majetek manželů zahrnuje majetek nabytý oběma manželi v průběhu trvání manželství, majetek nezletilých dětí (týkalo se především majetku nabytého dětmi v průběhu pozemkové reformy – majetek dětí tedy není oddělený od majetku rodičů) a majetek vlastněným oběma manželi před manželstvím - vzhledem k obvyklým majetkovým přesunům při uzavření manželství se tedy i majetek vnesený do manželství manželkou ve formě věna stává společný. Po dobu manželství mají k sobě manželé vyživovací povinnost, po jeho zániku tehdy, pokud se jeden z manželů nemůže sám živit.³¹² Výlučný majetek manželů po sňatku tedy přestává existovat, veškerý majetek získaný před sňatkem se stává společným, včetně půdy získané v rámci pozemkové reformy. Navzdory proklamacím o diskontinuitě s feudálním tradičním právem a reformě rodinných vztahů ustoupili tvůrci zákona výrazně z volnosti ohledně úpravy majetku po sňatku, kterou alespoň teoreticky poskytoval občanský zákoník. Zmizela možnost jeho smluvní úpravy a praxe se opět vrátila do

---

310 Wang 1951, str. 29.

311 Tamtéž, str. 109 a násl.

312 Wang 1951, str. 91.

starých kolejí tradičního práva a rodinného majetku *jia* (viz výše). Teoreticky mají nově právo společným majetkem nakládat oba manželé, v praxi se zvláště na venkově od dynastie Qing nic nezměnilo, majetek rodiny je stále jednotný a jeho charakter je stále týž – všichni členové rodiny odpracují svůj podíl a mají nárok na určitou výživu z něj, majetek přivdaných žen se stává součástí majetku *jia*, jenž za života nejstarší generace nesmí být rozdělen mezi jednotlivé členy rodiny.

Příjmení a méně obvyklé změny v agnátské rodině

Jako odezva debat na kontroverzi o příjmení ve třicátých letech a jako jeden ze symbolů změny byla vyřešena otázka příjmení, jež se v praxi skutečně ujala - manželka má právo ponechat si své vlastní příjmení, stejně jako manžel v uxoriokálním manželství. Ohledně příjmení dětí se objevil názor, že příjmení závisí na individuálním rozhodnutí dospělého jednotlivce, do nějž nikdo nesmí zasahovat, u nezletilců potom záleží na rozhodnutí rodičů nebo soudu v případě, že se nedohodnou.³¹³

2.2.10 Ochrana před domácím násilím

Zákon poprvé výslovně zakazuje domácí násilí páchané mezi rodiči a dětmi včetně dětí nevlastních, na druhou stranu navzdory tomu, že násilí páchané na snachách a manželkách bylo jedním z nejčastěji diskutovaných témat v rámci propagace ZM50, zákon sám ve snaze vyhnout se střetu s každodenní realitou nezakazuje násilí páchané mezi manželi ani mezi příbuznými jednoho z manželů a druhým manželem – na rozdíl od občanského zákoníku tedy domácí násilí není důvodem rozvodu samo o sobě, ale pouze tehdy, pokud je (prokázaným) důvodem zániku *ganqing* mezi manželi. Domácího násilí páchané na snachách a manželkách bylo zákonodárcem považováno za otázku soukromou, jež by neměla být řešena právně, neboť je způsobena „feudálním“ způsobem myšlení, tudíž má být postupně vyvráceno prostřednictvím školení násilnického partnera o principech rodinného práva, případně postihem prostřednictvím pro násilníka relevantní organizace – Svazu žen, armády, komunistické strany, školy, zaměstnavatele. Aktuální případy pak byly projednávány v rámci mediace, ale často nebyly řešeny nijak, neboť domácí násilí je dodnes považováno za ryze intimní a naprosto běžnou součást manželských a rodinných vztahů a výhradní právo manžela, resp. tchyně, v rámci disciplinární pravomoci nad členy rodiny.³¹⁴

---

313 Tamtéž, str. 79.

314 TATLOW, Didi Kirsten. Letting an Ugly Skeleton Out of China's Closet. *The New York Times* [online]. 2011.

2.2.11 Zánik manželství

Manželství stejně jako dle občanského zákoníku zaniká smrtí, ZM50 však nově nestanoví žádnou povinnost výživy ovdovělé snachy a zároveň deklaruje právo vdov na nový sňatek vedle práva dědit majetek po manželovi. Teoreticky by vdova měla mít i právo nejen vzít si majetek z manželství předchozího do manželství nového, ale zároveň i odvést si děti z předchozího manželství a ZM50 stanoví i pravidla jak může další manžel tyto děti adoptovat a zavázat se k jejich výživě.³¹⁵ V praxi bylo právo vdov na nový sňatek vedle ustanovení o právu žen na rozvod nejproblematictější ustanovením zákona, neboť se lišilo od práva tradičního a znamenalo svévolné přerušování vztahu vdovy k agnátské rodině, ztrátu její pracovní síly, dětí, které porodila, majetku, který do manželství přinesla, případně i majetku, za nějž mohla být prodána do dalšího manželství z vůle manželovy agnátské rodiny.

Manželství může zaniknout i rozvodem. Svoboda manželství a rozvodu byla jedním z hlavních hesel komunistické propagandy již od dvacátých let, částečně pod vlivem Májového hnutí (viz výše), částečně pod vlivem marxistické teorie rodiny. Právo uzavřít sňatek na základě vlastní úvahy snoubenců, ztráta kontroly rodičů nad dospělými dětmi a především právo žen se rozvést bylo nahlíženo s hrůzou a odporem především ze strany mužů, kteří museli na zakoupení manželky často dlouho tvrdě šetřit, a zároveň byli na manželkách závislí ve věci péče o domácnost, potravu, potomstvo a nemohoucí členy domácnosti. Druhou skupinou odpůrců byla starší generace žen, jež by tím přišla o věková privilegia v hierarchicky organizované rodině a pravomoc nad snachami i pracovní sílu vykonávající nutné práce v domácnosti. Navzdory proklamacím o rovnoprávnosti byla stále ochrana práv mužů a nenarušitelnost patriarchální rodiny prioritou, obavy z odporu širokých mas a tím i narušení stability nové vlády byly silné. Jako asi nejvýraznější změnu a tím i zásah do práva jednotlivce na rozvod je možné nahlížet neexistenci výslovně stanovených důvodů rozvodu. Ideologické příčiny této změny byly popsány výše, v praxi tedy rozvod v případě jednostranné žádosti o rozvod plně závisí na diskreci soudů a neexistuje důvod rozvodu, jenž by soud musel respektovat. Jako pozůstatek tradičního práva, jenž je v souladu s novou ideologií, zůstává zachováno právo na rozvod dohodou. V praxi tedy došlo, navzdory proklamacím, oproti předchozí právní úpravě občanského zákoníku i tradičního práva k výraznému omezení práva na jednostranný rozvod i rozvod dohodou.

---

³¹⁵ ZM50 §2, §22.

Zákon rozlišuje dva druhy rozvodu: rozvod manželství po dohodě manželů a se souhlasem obou *xingzheng lihun* nebo neformálněji *xieyi lihun*, a rozvod sporný, jenž vyžaduje konstitutivní rozhodnutí soudu *susong lihun* hovorově *panjüe lihun*.

Konsensuální rozvod

Konsensuální rozvod je pozůstatkem tradičního rodinného práva a přetrvávajícího smluvního charakteru manželství, jenž nepřekážel ani nacionalistickým ani komunistickým zákonodárcům, přesto již od počátku dvacátého století lze pozorovat postupné pokusy o jeho kontrolu či omezení: za republiky požadavkem písemnosti smlouvy o zániku manželství a podpisem dvou svědků, dle ZM50 požadavkem registrace tohoto rozhodnutí za přítomnosti obou manželů a její podmíněnost vypořádáním otázek majetkových a péče o společné potomstvo. Nicméně linie mas prosazovaná ZM50 a maoistická soudní praxe kladou podstatně větší důraz na konsens manželů a jejich právo svým manželstvím nakládat, to vede k odmítání rozhodování soudů o rozvodu a naopak prosazování mediace jako nejlepšího možného způsobu řešení manželských i rodinných sporů. Cílem mediace v manželských sporech byla vždy dohoda manželů, ať už na rozvodu manželství nebo na jeho pokračování, a zásah státu je vždy považován za nadbytečný a nepatřičný. V praxi tedy by z pohledu vlády všechny rozvody měly být konsensuální a rozvody, kdy soud fakticky nahrazuje souhlas jednoho z manželů s rozvodem, by měly být úplně potlačeny nebo alespoň maximálně omezeny.

Jednostranný rozvod

Sporný rozvod byl z hlediska zákona i společenského a ideologického přístupu podstatně problematičtější. V první řadě je zde prerogativ ochrany společenské stability, jíž je třeba podřídit veškerá ostatní práva a povinnosti. A dále postoj k manželství jako instituci, s níž mohou nakládat pouze manželé. Rozhodnutí soudu tedy do tohoto jejich práva nepřipustně zasahuje, když svým rozhodnutím nahrazuje souhlas jednoho z manželů s trváním manželství nebo jeho rozvodem. To je důvodem spletnosti soudního řízení o rozvodu, neboť soud musel vynaložit maximální možné úsilí, aby zjistil, v jakém stavu je *ganqing* manželů a zda manželství tedy trvá nebo ne. Zde přichází ke slovu mediace jako staronová forma řešení sporů v oblasti rodinného práva. V praxi od konce padesátých let se s výše uvedeným postojem střetává obecně negativní postoj k rozvodu i nelibost orgánů veřejné moci brát v úvahu postoj manželů k manželství, jenž považuje jejich vzájemný citový vztah za buržoazní přežitek, a naopak snaha hledat materiální a objektivně přezkoumatelný

důvod zániku manželství, ať už v podobě porušení obecné morálky nebo povinností vůči druhému manželovi, tak jako tomu bylo dle občanského zákoníku.³¹⁶

Mediace a řízení o rozvodu

Mediace v rodinném právu po roce 1949 samozřejmě žádnou novinkou nebyla. Používala se v civilních sporech běžně již za Qingů i první republiky, i když v oblasti rodinného práva s omezeným přínosem jak pro strany, tak pro soudní systém, neboť navzdory častému využití nebyla povinnou součástí soudního řízení ani podmínkou přijetí žaloby soudem, nadto plně závisela na dobrovolné účasti stran a jejich ochotě se podřídit návrhům mediátora, jež zvláště v manželských sporech obvykle chyběla.³¹⁷ Jak bylo řečeno v předchozích kapitolách, mediace byla vždy oblíbeným způsobem řešení civilních sporů, i když soudní spory byly stejně běžné a navzdory některým starším názorům, mediace byla málokdy zprostředkována soudci, kteří jak za dynastie Qing tak za první republiky, rozhodovali vždy souladu se zákonem, mediaci ponechávali plně v rukou soukromníků, tradičně příslušníků džentry, ale i např. sousedům, příbuzným atd.³¹⁸

Mediace v oblasti manželského práva získala však po roce 1950 novou pozici ovlivněnou linií mas a novou podobou soudnictví vůbec, stala se nejvýznamnější součástí řízení a prioritou řešení sporů. Co k tomu vedlo? Především princip osobního, faktického, soukromoprávního charakteru manželství. Tento princip je znám již z tradičního práva - stát do manželských věcí nezasahuje, stanoví sice určité meze, ale ty vymáhá opatrně a sporadicky. I dle občanského zákoníku je manželství především v rukou manželů, navzdory pokusům o zvýšení státní kontroly, jíž se ovšem nepodařilo přes odpor široké veřejnosti prosadit. Z hlediska komunistických zákonodárců je jedním z principů svobody manželství právě právo manželů své manželství plně kontrolovat a je povinností státu jim toto právo garantovat. Z pokusů v Jiangxi je zřejmé, že toto právo je samozřejmě obtížně zaručitelné nejen kvůli odporu široké veřejnosti, ale i kvůli odporu státu jako takového, zažitá patriarchální kontrola nad jednotlivci do značné míry usnadňuje vládu a kontrolu celého obyvatelstva, přesto z ideálu svobody manželství přeci jen v ZM50 část zůstala. Tou je postoj k manželům jako jediným osobám, jež mohou o osudu svého manželství rozhodnou, což je nejen

---

316 ALFORD William C. a SHEN Yuanyuan. Have You Eaten? Have You Divorced? Debating the Meaning of Freedom in Marriage in China. 2003., str. 13.

317 Bernhard in Civil law in Qing and Republican China. 1994.

318 HUANG, Philip C. C. Codified Law and Magisterial Adjudication in the Qing. In *Civil law in Qing and Republican China*. 1994.

důkazem realizace principu svobody manželství, ale zároveň i praktickou omluvou, proč tento ideál lze realizovat jen stěží, neboť podmínkou jeho výkonu je jednomyslné rozhodnutí manželů. Proto stát nemůže jednostranně manželství zrušit, to vysvětluje i negativní postoj k teorii neplatnosti manželství, neboť manželství nevzniká (ani nezaniká) splněním zákonem daných podmínek, ale rozhodnutím manželů.

Na rozdíl od předchozího historického období mediace probíhala komplexním způsobem dle inkvizičního principu, nejednalo se o pouhé vyjednávání mezi manželi, mediace se účastnila místní organizace komunistické strany, zvláště pokud byl alespoň jeden z manželů členem, místní organizace Svazu žen, jež vzhledem ke svému členstvu, měla zpravidla přístup do domu a mezi ženy v rodině, zaměstnavatelé manželů, byli-li zaměstnání, zemědělské družstvo nebo organizace vzájemné pomoci, sousedé, přátelé, svědkem nebo účastníkem mediace mohl být prakticky kdokoli. Mediátor, resp. ve druhé fázi soudce, v rámci mediace prováděl rozsáhlé vyšetřování, aby ověřil tvrzení navrhovatele a prozkoumal podmínky manželství a tím zjistil, zda je možné poškozené vztahy manželů napravit a vytvořit plán jak. Výsledkem potom byla zpravidla dohoda s manželi o tom, že v manželství setrvají a zároveň jim bude například poskytnuto bydlení z místních zdrojů odděleně od manželových rodičů, zaměstnání ve stejném podniku, závazek tchyně, že nebude snachu týrat, apod.³¹⁹ Jako v předchozích obdobích i po vzniku ČLR je prioritou trvalost a stabilita manželství. Soudní rozloučení manželství bylo poslední a naprosto krajní možností; jak bylo jednou manželství uzavřeno, bylo povinností manželů v něm setrvat za všech okolností.³²⁰

Řízení o sporném rozvodu manželství je teoreticky dvoufázové. V první fázi je podána jednostranná žádost o rozvod místnímu orgánu veřejné správy - místní lidové vládě, tedy orgánu exekutivy, jenž však o rozvodu vůbec nerozhoduje. Jeho agendou je řádné zaregistrování žádosti, jež musí být podána osobně (což bylo zásadní překážkou pro ženy, jimž často bylo fyzicky zabráněno vycházet z domu) a orgán zkontroluje, zda jsou splněny všechny formální náležitosti.³²¹ Následně provádí mediaci (viz výše), a to tak dlouho, dokud se strany neshodnou na řešení v podobě konsensuálního rozvodu nebo návratu k manželskému soužití, nebo dokud nedojde k názoru, že *ganqing* je již

---

319 Huang 2010, str. 214.

320 Často i ve fázi druhé, po roce 1949 soudci málokdy byly právně vzdělané osoby, častěji se jednalo o zasloužilé kádry, příslušníky armády apod. a soudy se rychle staly odkladištěm jinde nepoužitelných politiků. S tímto problémem se ČLR potýká dosud, požadavek právního vzdělání platí od roku 1995 pouze pro soudce nově přijaté, u starší generace se pouze čeká, až odejde do důchodu.

321 Wang 1951, str. 70.

nenapravitelně narušena. V ten okamžik předá případ příslušnému soudu, tj. soudu žalovaného manžela, pokud oba manželé nemají společné bydliště.³²² Na druhou stranu důkazy získané v první fázi měly značnou relevanci i pro řízení před soudem, včetně důkazního materiálu, a neproběhnutí mediace na místní úrovni mohlo snadno vést k odmítnutí žádosti. Nicméně žaloba může být podána i přímo soudu s přeskočením řízení před místní vládou.

V soudním řízení není možné zastoupení, snad s výjimkou účasti Svazu žen na soudním řízení, zpravidla ve prospěch žalobkyně.³²³ Soud se navzdory předchozím nezdarům opět pokouší o mediaci a provádí detailní vyšetřování, často v rámci polního zasedání v místě pobytu manželů. Soudní jednání o rozvodu bylo veřejné, často s povinnou nebo alespoň doporučenou účastí pro široké okolí, aby se principy nového manželského práva snadněji šířily mezi jednotlivce, na druhou stranu v některých případech takto docházelo k popularizaci principů opačných pro výstrahu všem, dokonce v některých případech byly spory o rozvod rozhodovány v porotním soudnictví.³²⁴ Pokud soud dojde k názoru, že *ganqing* je alespoň u jednoho z manželů tak narušena, že ji nelze napravit, může rozhodnout o rozvodu manželství. Může, ale nemusí. Navzdory výsledku mediace totiž může návrh prostě zamítnout a případný navrhovatel musí začít celou proceduru znovu od první fáze. Není tedy povinností soudu rozhodnout ve věci.³²⁵

Rozvod v praxi

V rámci propagace a zavádění ZM50 do praxe se předpokládala výrazná, ale časově omezená vlna rozvodů tam, kde se podaří dostatečně prosadit novou manželskou ideologii mezi jednotlivce a zároveň kde se podaří prosadit i ochranu žen žádajících o rozvod a právo na samostatnou obživu, tedy tam, kde se povede realizovat pozemkovou reformu. Předpokládal se především rozpad manželství porušujících základní pilíře ZM50, tedy dosud nekonsumovaná manželství s *tongyangxi*,

---

322 Wang 1951, str. 71; v praxi nakonec vzhledem ke značně problematickému průběhu první fáze probíhající na úrovni místní lidové vlády, kdy místní orgány veřejné správy kladly značné překážky pokusům žen o rozvod, centrální vláda potvrdila, že ustanovení zákona nutně neznamená, že strany musí podstoupit prvoinstanční proceduru, a mohou podat návrh na rozvod k soudu přímo, ve výjimečných případech i poštou. V praxi se tak řízení o rozvodu vrátilo do stejné formy, jako bylo před rokem 1949. Na druhou stranu důkazy získané v první instanci měly značnou relevanci i pro řízení před soudem, včetně důkazního materiálu, a neproběhnutí mediace na místní úrovni mohlo snadno vést k odmítnutí žádosti. Wang str. 70, 67.

323 Wang 1951, str. 68, *Zuigao renminfayuan guanyu gedi renminfayuan hunyin anjian pei shen qingkuang de zonghe tongbao*, 13. 5. 1951, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113703195101.html>>.

324 *Zuigao renminfayuan guanyu gedi renminfayuan hunyin anjian pei shen qingkuang de zonghe tongbao*, 13. 5. 1951, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113703195101.html>>.

325 *Zuigao renminfayuan guanyu Hunyinfu dishiqi tiaode guiding zai shenpan gongzuo zhong ruhe shiyong wenti fuhuan*, 26. 3. 1958, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1958/113202195804.html>>.

manželství konkubín, manželství bigamická, manželství nezletilců. Tyto rozvody, jichž i přes očekávání bylo výrazně více, než s kolika se počítalo, byly v prvních letech propagace zákona mohutně podporované propagandou i psychickým a někdy i fyzickým nátlakem na muže v takových manželstvích žijící a byly co možná usnadňovány i z procesního hlediska, kdy nebyly vyžadovány další důvody zániku *ganqing*.³²⁶ Naproti tomu manželství více či méně v souladu s ZM50, jež sice vznikla v jeho rozporu, ale nejednalo se o rozpor příliš křiklavý, tedy monogamní manželství osob přibližně stejného věku, byla nahlížena jako vyhovující, bez ohledu na to, že vznikla často na základě prodeje nevěsty, že docházelo k týrání ze strany tchána s tchyní či manžela apod., a jejich rozvod byl sice možný, ale byl již zdaleka obtížnější a vyžadoval splnění všech procedurálních povinností. Po odeznění této první vlny „oprávněných“ rozvodů se předpokládal nástup manželství uzavřených na základě svobodného souhlasu relativně dospělých osob, jež nutně v důsledku tohoto souhlasu musela být harmonická a tudíž nevyžadující právo na rozvod. Vůči těmto manželstvím již byl prosazován princip zodpovědnosti a přednosti stability rodiny před právem manželů na svobodnou volbu a souhlas s uzavřením manželství byl považován za souhlas definitivní a jen obtížně změnitelný. Proto vůči takovým manželstvím byla aplikována všechna procedurální opatření nového dvoufázového rozvodu s nejvyšší možnou tvrdostí, s celou řadou nezákonných nebo mimozákonných obstrukcí (vzhledem k neexistenci zákonného předpisu, jenž by správní resp. soudní řízení detailněji upravoval, byla tak veškerá procesní práva a povinnosti plně v pravomoci orgánu), jež kladly už ty nejnižší instance, počínaje prostým odmítnutím přijmout žádost o rozvod, fyzickým napadením žadatelky, její izolací od společnosti a snahou zablokovat první žádost o rozvod, jež by mohla spustit lavinu, blokování průběhu mediace, přes zablokování předání žádosti k vyšší instanci, až po prosté vyžadování souhlasu s rozvodem druhé strany a odmítáním žádosti o rozvodu instancí vyšší a vracení jejího projednání k místní lidové vládě.³²⁷ Pokusy o rozvod bez souhlasu druhého manžela se mohly táhnout roky a nakonec být odmítnuty. Obdobné obstrukce bylo možné očekávat zvláště u nižších soudů, ať už se jednalo o formální požadavky pro soudní podání většinou negramotných žen, požadavek doporučení rozvodu místním správním orgánem, bez něhož žaloba vůbec nebyla přijata, obdobně požadavek důkazu neúspěšnosti mediace na místní úrovni, ignorace trestné činnosti na ženách páchané a neprojednávání souvisejících vražd,

---

326 Diamant, str. 155; Zuigao renminfayuan dui meng li sheng suo ti hunyin wenti jiqi chuli yijian de daifu, říjen, 1950. <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1950/113202195003.html>>; Huang 2005, str. 155.

327 Diamant, str. 157. Právní úprava organizace soudnictví byla přijata až v červenci roku 1950 a upravovala civilní i trestní proceduru značně vágně.

horentní poplatky, bezdůvodné odmítání podání nebo jeho zdlouhavé posílání mezi jednotlivými soudy a zneužívání nejasností v jurisdikci.³²⁸

Rozvod pro novou vládnoucí elitu byl stejně nepřijatelný, jako pro tu původní a stavěla se k němu možná přísněji, než vládnoucí elita nekonfuciánská, jež připouštěla právo na jednostranný rozvod alespoň v některých situacích, i když pouze pro muže. Nepochopení nebo nedostatečné rozšíření postoje centrální vlády ke svobodě manželství především mezi kádry zapříčinilo nejen protichůdnou propagandu ale i vzbuzení nadějí, jež měly být drasticky umlčeny.

2.2.12 Majetkové vypořádání po rozvodu

Po rozvodu má dle části sedmé manželka právo na navrácení majetku vneseného do manželství, vypořádání ostatního majetku je předmětem dohody manželů, v případě nemožnosti rozhodne soud. Základním vodítkem soudu při rozhodování by měl být zájem ženy a dětí a individuální okolnosti, soud by neměl postupovat mechanicky, ale podle skutečných okolností tak, aby nedošla úhony ani zemědělská výroba ani práva stran.³²⁹

Právo manželky na primární vypořádání má logický význam, pokud vezmeme v úvahu tradiční rozdělení rolí a majetkových přesunů při uzavření manželství – manžel sám majetek nemá žádný, v praxi i jeho výlučný majetek získaný za pozemkové reformy je fakticky součástí majetku *jia*. Nevěstino věno, resp. její výlučný majetek, jenž do manželství jako věno přináší, se stává po dobu manželství společným vlastnictvím manželů, k němuž mají oba právo nakládání i správy, v okamžiku rozvodu však musí být vypořádáno odděleně, jinak by se manžel na tomto majetku nespravedlivě obohatil, pokud by se vypořádával jako součást společného majetku manželů. Z tohoto důvodu se objevil i názor, že pokud měl manžel před manželstvím nějaký výlučný majetek, měl by tento podléhat stejnému režimu, jako výlučný majetek manželky.³³⁰ Zároveň se logicky

---

328 Tyto obstrukce byly po určitou dobu terčem oficiální kritiky především ze strany Svazu žen a Nejvyššího soudu jako příčina násilností páchaných na ženách a jejich zvyšující se intenzity. Obstrukce nižších soudů a místních správních orgánů jsou podrobně popsány ve společném stanovisku Nejvyššího soudu, ministerstva spravedlnosti a ministerstva vnitra ze dne 25. 12. 1951 *Zuigao renminfayuan Sifabu Neiwubu jiuzheng jige youguan hunyin wenti de cuowu zhishi*. Úskalí pokusů o jednostranný rozvod popisuje i krásná literatura, do češtiny byl přeložen např. román *Čekání na Lina* jehož autorem je spisovatel Ha Jin.

329 Wang 1951, str. 101.

330 Tamtéž, str. 94.

připouští i názor, že manželka má na společný majetek slabší nebo za určitých okolností žádný nárok, pokud má sama dostatečný zdroj obživy plynoucího z jejího výlučného majetku.³³¹

Jako nejproblematictější se jevila otázka vypořádání půdy ve vlastnictví manželky, již nabyta v rámci pozemkové reformy. V první řadě samotný průběh pozemkové reformy nebyl z hlediska rovnoprávnosti mužů a žen zrovna nezávadný, listiny osvědčující vlastnictví půdy byly ženám vydávány pouze na zvláštní žádost, zpravidla byly prostě zapsány na vlastnické listině manžela nebo otce, pokud vůbec na nějaké. To samo osobě ztížilo prokazatelnost vlastnického práva ženy k nemovitosti i v rámci rozvodu a majetkového vypořádání.³³² Dále se místním i ústředním ideologům jevílo zajištění zemědělské produkce jako podstatně důležitější, než majetková práva žen a dětí po rozvodu, takže podmínkou vypořádání půdy se stala nenarušitelnost místní produkce, jež tedy vypořádání umožnila pouze tehdy, pokud se žena po rozvodu neodstěhovala příliš daleko nebo pokud ještě v její rodné vesnici zbývalo dostatek půdy pro výměnu. Totéž platilo pro výživné ve formě půdy nebo zemědělské práce.³³³

Společné dluhy manželů mají být primárně uhrazeny ze společného majetku, teprve pokud tento nedostačuje, tak je za jejich úhradu odpovědný manžel, to opět vyplývá z výše popsaného charakteru rodinného majetku. Dluhy každého manžela mají být hrazeny z výlučného majetku. Majetkové vypořádání může i nahradit výživné nejen manželky, ale i dětí, stejně tak po novém sňatku manželky může nový manžel převzít zodpovědnost za výchovu, ale především výživu dětí, a původního otce dětí tak úplně z vyživovací povinnosti i rodičovské zodpovědnosti vyvázat. Tato část zákona je pozůstatkem legislativy Jiangxi a je poněkud v rozporu s úvodním paragrafem části šesté, jež stanoví nezrušitelnost vztahu rodičů a dětí rozvodem a povinnosti rodičů děti živit a vychovávat i po rozvodu.

Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými v zákoně chybí, nicméně praxe má tendenci navazovat na občanský zákoník a v něm stanovenou povinnost výživy pokrevních příbuzných.³³⁴

---

331 Tamtéž, str. 101.

332 Zuigao renminfayuan guanyu nongcun lihun dai chan anjian ying qiang tudi mu shu, chanliang xiang que jizai juan nei de tongling, 9. 11. 1950, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1950/113203195001.html>>.

333 Wang 1951, str. 95.

334 Tamtéž, str. 81.

2.2.13 Děti narozené mimo manželství

Tradiční právo nahlíželo na nemanželské děti s nelibostí. Ačkoli qingský zákoník obsahoval ustanovení volajícího k odpovědnosti prokazaného otce dítěte za jeho výživu, a deklarujícího poloviční dědické právo po otci, v praxi však narození nemanželského dítěte u neprovdané ženy znamenalo pouze její postih pro mimomanželský styk.³³⁵ Otázka legitimace nemanželského dítěte plně záležela na otci, podobně jako v právu římském, pokud ten jej při rituálu udělení jména přijal za své, bylo tím dítě jeho potomkem.³³⁶ Občanský zákoník stanovil stejná dědická práva dětem manželským i nemanželským a způsob legitimace dítěte, zároveň stanovil i několik možných způsobů prokázání otcovství, v praxi ale každý z nich bylo možné vyvrátit prohlášením matky dítěte za promiskuitní.³³⁷ V osvobozených oblastech bylo deklarováno stejné postavení dětí manželských i nemanželských a o něco usnadněno prokazování otcovství, především deklarováním společného soužití za manželství de facto.

ZM50 deklaroval rovnoprávnost dětí narozených v manželství i mimo ně s odůvodněním ochrany zájmů dětí bez ohledu na poklesky rodičů.³³⁸ Zároveň však nestanovil žádné překážky postihu nebo diskriminace matek nemanželských dětí, stejně tak nestanovil nic o způsobu určení otcovství či možnosti jeho popření. Praxe řešila především otázky popření otcovství manželem a otázku výživy dítěte narozeného za trvání manželství, jehož otcem je osoba odlišná od manžela matky.³³⁹ Za nemanželské byly považovány jak děti narozené úplně mimo manželství, tak i děti narozené konkubíně.³⁴⁰ Dle paragrafu 15 mají nemanželské děti právo na výživu od matky a od otce tehdy, pokud se jeho otcovství prokázalo. Vzhledem k tolerování faktických manželství se tedy postavení nemanželských dětí netýkalo dětí narozených z neregistrovaných manželství.

2.2.14 Adopce

Úprava adopce je z těch částí zákona, které úplně chybí až na krátkou poznámku v paragrafu 13, jenž stanoví, že předchozí část upravující práva a povinnosti dětí se pro adoptivní děti použije

---

335 QC 366, 8.

336 WATSON, Rubie S. Servitude and Kinship in the Hong Kong Region, 1900-1940in. In: WATSON, Rubie S a Patricia Buckley EBREY. *Marriage and inequality in Chinese society*. Berkeley: University of California Press, c1991, str. 247.

337 OZ §1067.

338 Wang 1951, str. 89.

339 Tamtéž, str. 88.

340 Tamtéž, str. 89.

obdobně. V praxi byla stále rozšířená tradiční představa o účelu adopce – tedy adoptování nejbližšího mužského agnáta odpovídajícího věku jako dědice, případně přijetí dítěte do domácnosti na vychování bez změny příjmení. Judikatura i propaganda toto odmítaly a prosazovaly adopci v moderním slova smyslu, jež zahrnuje rovná práva i povinnosti adoptovaných potomků s potomky biologickými včetně práv a povinností souvisejících s výživou a práva dědického, povinnost získat souhlas obou rodičů s poskytnutím dítěte k adopci, možnost adoptovat i dospělého s jeho souhlasem. Adopce není nezrušitelná, podmínkou zrušení je však souhlas všech zúčastněných osob nebo teoreticky rozhodnutí příslušného správního orgánu.³⁴¹

2.2.15 Dědické právo

Zákon je v otázce dědického práva velmi úsporný, pouze stanoví vzájemné dědické právo manželů a dětí a rodičů, zbytek ponechal speciální úpravě, jež se ovšem objevila až v roce 1984 v podobě stanoviska Nejvyššího soudu, jež podrobně specifikovalo okamžik dědění, rozsah děděné pozůstalosti, okruh dědiců a další otázky, a následně v roce 1985 v podobě Zákona o dědění.³⁴² Do té doby sestávala úprava dědického práva z vágního prohlášení o ochraně dědického práva v ústavě z roku 1954, ZM50 a související judikatury převážně založené na prvorepublikovém občanském zákoníku a tehdejší judikatuře. Spory vznikaly hlavně v situacích střetu dědického práva manželky a pozůstalých synů a v situaci, kdy se vdova rozhodla znovu provdat a s sebou si vzít majetek zděděný po zesnulém manželovi.³⁴³ Diskutovaným tématem stále bylo dědické právo dcer, jež se zvláště na venkově netěšilo pochopení zvláště u dcer vdaných. Zákonodárce tuto otázku příliš nerozebírá, v článku 6 Společného programu deklaruje rovnoprávnost žen a mužů ve všech oblastech soukromého i veřejného života, stejně tak i v prvním paragrafu ZM50, v paragrafu 14 potom deklaruje dědické právo všech dětí včetně dcer. V praxi byla tendence odmítat dědické právo vdaným dcerám častá, stejně jako praxe poskytnout dcerám dědické právo pouze po dobu soužití s

---

341 Tamtéž, str. 85.

342 Článek 12 ústavy z roku 1954; Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing minshi zhengce falü de yijian, 2. 2. 1979, <<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2674638>>;

Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing minshi zhengce falü ruogan wenti de yijian, 3. 8. 1984, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1984/113201198401.html>>;

Zhonghua renmin gongheguo jicheng fa, 10. 4. 1985,

Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing (Zhonghua renmin gongheguo jicheng fa) ruogan wenti de yijian, 11. 9. 1985, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1985/113206198501.html>>.

343 Wang 1951, str. 103.

rodnou rodinou a nabytý majetek jim v okamžiku uzavření sňatku odebrat.³⁴⁴ I oficiální postoj vůči dědickému právu vdaných dcer nebyl úplně pozitivní, a trval na započtení výbavy nevěsty na jejich dědický podíl. Zároveň před rovnoprávným děděním dětí měla vždy přednost ochrana zemědělské produkce, jíž bylo vždy snadné obhájit upření dědického práva dcerám, u nichž se předpokládal sňatek a odchod z domova i vesnice.³⁴⁵ Úspornost úpravy dědického práva v ZM50 má tedy stejný důvod, jako v jiných případech – vyhnout se střetu s tradičním právem a ponechat problematiku přirozenému vývoji.

2.2.16 Závěr

ZM50 přinesl podstatnou změnu v právní úpravě manželství oproti prvorepublikovému občanskému zákoníku, manželství získalo faktický charakter, i když s určitými právními následky, a stalo se osobní záležitostí manželů a v praxi jejich rodin. Tím se charakter manželství značně přiblížil manželství tradičnímu a v praxi se manželství navrátilo do maximálně osobní sféry každého jednotlivce a fakticky zmizel jeho veřejnoprávní přezkum s výjimkou krajního prostředku - rozvodu na základě rozhodnutí soudu. Právní úprava, kterou přináší ZM50, se snažila přiblížit se realitě, kde jsou ignorovány všechny zákonné podmínky pro vznik i zánik sňatku a kde jsou naprosto ignorována práva jednotlivců. Ve snaze vyhnout se osudu občanského zákoníku, jenž se s výjimkou několika měst nikdy nepropracoval do každodenní praxe, navzdory podrobné úpravě manželství, se ZM50 uchyluje k proklamativnímu charakteru zákona, s možností značně flexibilního výkladu, kdy podstatnou část kontroverzních otázek vůbec neupravuje a ponechává je k soudní praxi a propagandě. Právní předpisy ve snaze vyhnout se přímé konfrontaci s odporem ze strany mas používají opatrná a neurčitá prohlášení místo jednoznačného stanovení práv a povinností, čímž umožňují jejich aplikaci podle aktuální situace, a zvláštní terminologii, jež umožňuje relativizovat jednou stanovená práva a povinnosti jednotlivců i správních orgánů.

Samotná propagace zákona tak měla splnit nejvýznamnější úlohu v reformě manželství a rodinných vztahů – od podrobnější specifikace práv a povinností daných zákonem v těch oblastech ČLR, kde bylo lze očekávat jeho bezprostřední zavedení do praxe, až po dlouhodobou edukační činnost v oblastech, kde naopak nebylo možné aplikovat žádná z jeho ustanovení. Navzdory zkušenostem z

---

344 Tamtéž, str. 80.

345 Zuigao renminfayuan duiyu hunyin jicheng deng youguan wenti de lai wen zhi jieda, 31. 5. 1951, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195143.html>>.

Jiangxi byl střet zpravidla nekvalifikovaných politických pracovníků s každodenní realitou na většině území ČLR značně tvrdý, stejně jako střet zájmů, jež ZM50 chrání, z nichž vítězně nakonec vyšel zájem zachovat status quo na většině území a odepřít tak nová práva většině populace, což nakonec vedlo k razantnímu ukončení propagační kampaně v roce 1953. V praxi tak ZM50 mnoho nového nepřinesl, ve městech ovlivněných moderním životním stylem, stejně jako na venkově, kde vládl životní styl tradiční, se výrazně nezměnil ani postoj k manželství ani k rozvodům.

3 Vývoj od padesátých let do roku 1976

3.1 Politický vývoj po roce 1950

Vývoj po roce 1950 je ve znamení prudkého nárůstu životní úrovně i populace, stranických bojů, jež vyústily až v krizi, a snaze řešit jejich následky. Ekonomické reformy přinesly rychlou stabilizaci veřejných financí, vymizení inflace, dostupnost potravin a zlepšení výživy obyvatelstva i na venkově. Výsledkem byl i nárůst popularity vlády a potřeba rozhodnutí, jakým směrem se bude ubírat další vývoj ČLR. Postupně se rozšiřovala alespoň základní gramotnost, místní političtí pracovníci pomalu získávali zkušenosti. Potřeba zvýšení produktivity žen z roku 1948 přinesla i požadavek na právo žen účastnit se produkce a veřejného života, jenž ovšem narazil neschopnost průmyslu tolik nekvalifikovaných pracovníků pojmout a vyústila v maximální snahu ženy udržet mimo pracovní trh a tlak aby se vzdaly pracovních míst v průmyslu ve prospěch mužů a vrátily se k práci netržního charakteru v domácnosti či v rámci sousedské výpomoci, a tedy na místo subsidiární mužské práci a veřejné činnosti. To se rychle odrazilo i v propagaci ZM50 a obecně propagaci rovnoprávnosti žen a mužů v rodině.³⁴⁶

Rok 1953 byl ve znamení mnoha významných událostí, v první řadě voleb do místních zastupitelstev.³⁴⁷ Vznik řádného zákonodárného orgánu umožnil v září roku 1954 přijetí ústavy, jež nahradila Společný program. Účel ústavy je, stejně jako další předpisy tohoto druhu, především symbolický, shrnuje úspěchy předchozích pěti let existence ČLR a stanoví mezník v jejím vývoji. Text ústavy je mírně ovlivněn sovětskou ústavou z roku 1936, proklamuje širokou paletu

---

³⁴⁶ Andors, str. 36.

³⁴⁷ Volební systém ČLR je založen na hierarchickém systému, kde přímo jsou volena pouze místní zastupitelstva, vyšší orgán je potom volen vždy na nejbližší nižší úrovni. Proto je místním volbám přikládán značný význam a jsou předmětem důsledné kontroly ze strany komunistické strany.

občanských práv, obsahuje formální dělbu moci, národnostní autonomii a rovnoprávnost v rámci jednotného státu ČLR, chrání všechny druhy vlastnického práva, tedy i individuální a kapitalistické vlastnictví. Zároveň však deklaruje vedoucí úlohu KS a dělníků v jednotě s rolníky. Občanům je zaručena rovnoprávnost, výkon občanských práv není podmíněn plněním občanských povinností. Ústava poměrně rychle zastarala, vzhledem k politickému vývoji konce padesátých let, jenž se od tzv. kampaně proti pravičákům přiklání spíše k právnímu nihilismu a ideji státu bez práva, její připravovaná novelizace vzhledem k vývoji šedesátých let ztratila význam. Volbám předcházelo první serióznější sčítání lidu a přineslo značné překvapení v otázce čínské populace – místo předpokládaných cca 460 milionů obyvatel má ČLR cca 580 milionů obyvatel, statistika dále ukázala, že čínská populace dramaticky narůstá o cca 2 % ročně. Rok 1953 byl i rokem konečného ovládnutí čínského území, konsolidace státní moci a okamžikem, kdy bylo třeba určit další vývoj. Byl stanoven první pětiletý plán, který plánoval především investice do těžkého průmyslu, zajištění výrobních prostředků a všeobecnou industrializaci ČLR, zároveň očekával pouze minimální investice do zemědělství, jež mělo být ponecháno pozvolnějším vývoji směřujícím k postupnému združstevňování. Zemědělská produkce dosud probíhala na tržním principu, jenž se ukázal jako málo produktivní, zemědělci sami si mohli vybírat, kolik a komu úrodu prodají, tento systém ale v kombinaci s vzrůstající populací, jež neumožňovala každému získat na venkově obživu, a rozsáhlou migrací venkovského obyvatelstva do měst, brzy zapříčinila potravinovou krizi ve městech.³⁴⁸ Reforma předpokládala zavedení povinných odvodů určených plodin státu za určenou výkupní cenu a zákaz jejich soukromého obchodování. Městské obyvatelstvo bylo zásobováno prostřednictvím pracovní jednotky *danwei* na principu přidělu za zvýhodněnou cenu a dalších nákupů za tržní ceny. Výsledkem bylo výrazné zlepšení zásobování měst a další vzestup životní úrovně ve městech, zároveň však přineslo i snižující se zásobou určených plodin na venkově a snahu se vyhnout státním výkupům pěstování jiných plodin - zároveň však nedocházelo k předpokládanému zefektivnění zemědělské produkce a došlo k vlně paniky na venkově v obavách z narůstajících povinných dodávek. V polovině padesátých let ČLR postupně překonala mezinárodní izolaci, válečné události a z nich vyplývající krize pominuly, příměří ukončilo korejskou válku, uklidnila se situace na indické hranici a stabilizovaly se vztahy s USA. Na pořad dne přišlo řešení palčivých problémů ve stranické organizaci – neschopnost a nevzdělanost podstatné části členů strany, kteří nejen že nerespektovali oficiální instrukce a ideologii, ale zároveň se snažili ve větším či menším rozsahu

---

348 WHITE, Tyrene. China's longest campaign: birth planning in the People's Republic, 1949-2005, 2006, str. 28.

obohatit či dokonce se stát místními vládci po vzoru militaristů třicátých let. V roce 1956 se začaly zásadně projevovat problémy městského průmyslu: neschopnost vedení a „kapitalistické“ metody v podstatné části podniků, neefektivnost vyplývající ze špatného řízení podniků, nedostatek spotřebního zboží, pomalý růst životní úrovně, špatné pracovní podmínky ve výrobě a stávky. Ekonomy znervózňovala stoupající produktivita čínské populace, jejímž výsledkem byla narůstající nezaměstnanost ve městech i na venkově a z toho vyplývající sociální krize. Nejednotnost uvnitř strany vyústila až v kritický boj o moc v podobě kontroly státní ekonomiky a práva rozhodovat o jejím dalším vývoji. Výše uvedené ke konci roku vyústilo v rozhodnutí urychlit združstevňování v zemědělství a kolektivizaci a zestátnění velkých průmyslových podniků ve městech. Tlak na rychlé združstevňování, jež přineslo i řadu neúspěchů, umožnilo však na rozdíl od měst široké zapojení venkovských žen do zemědělské výroby, což nakonec skutečně přineslo postupnou reformu zemědělství a tím i určité uznání existence žen ve veřejném prostoru a možnost šíření principů ZM50 v oblastech, kde dosud vůbec nepřipadal v úvahu, zvláště po překotném ukončení jeho propagace v roce 1953.³⁴⁹

Rok 1956 byl zlomový; nepřízeň počasí, jež byla vzhledem k úrovni čínského zemědělství vždy schopna způsobit rozsáhlou potravinovou katastrofu, prudký pokles produktivity špatně organizovaných a řízených družstev, nedostupnost zdravotní péče, přetrvávající mizerné postavení žen a nevymahatelnost ZM50 na podstatné části území, stávky, demonstrace a nepříjemná deziluze společně s chybami způsobenými nezkušenými kádry, možná i pod vlivem událostí ve Východním bloku, vyústila v rozsáhlou migraci venkovského obyvatelstva do měst, související sociální krizi a zhoršení zásobování městské populace. Zároveň se opět vyhroutil mezinárodní situace, rok 1956 byl ve znamení počátku čínsko-sovětské roztržky, jež vyústila v naprostý ideologický rozkol a konec již tak dost problematické spolupráce, jenž měl mimo jiné za následek i izolaci zemí Východního bloku závislých zahraniční politikou na SSSR od ČLR a tedy i naprostou katastrofu pro československou sinologii. V rámci tzv. kampaně za nápravu stylu práce *Zhengfeng yundong*, jež proběhla v roce 1957 a měla očistit stranu i veřejný prostor od chyb páchaných v posledních letech, však nastala opačná situace: po výchozím slibném vývoji a diskutování dosud tabuizovaných témat v rámci stranických bojů zvítězila nakonec ta nejméně příčetná skupina kolem Mao Zedonga, jež odstranila v rámci tzv. kampaně proti pravičákům *fanyoupai douzheng* reformátory a vůbec všechny

---

349 Andors, str. 46.

kritiky. Výsledkem byl i další ekonomický experiment na podobné bázi, jako ten z roku 1956 – tzv. velký skok vpřed.

3.1.1 Velký skok vpřed

V roce 1958 měla začít druhá pětiletka, tentokrát již však s podstatně odvážnějšími požadavky – velký skok vpřed byl výsledkem vývoje po roce 1957 se značnou převahou názoru, jenž podporoval skokový vývoj ekonomiky na principu využití aktuálních příznivých podmínek daných úspěšnou úrodou roku 1957 a ještě dalšího zvýšení již tak vysoké produktivity obyvatelstva, jež měla být investována do místních ekonomik náhradou za kapitálové investice, a decentralizovat místní hospodářství tam, kde nebylo možné nebo účelné produkci centrálně plánovat a řídit. Zdrojem vyšší produktivity obyvatelstva měly být nejen zástupy nezaměstnaných ve městech i na venkově, ale především řada žen, jež buď nikdy neopustily domácí sféru, anebo byly v průběhu padesátých let k návratu k netržní činnosti donuceny, aby uvolnily pracovní místa mužům. Nahrazení mužské pracovní síly nekvalifikovanými ženami mělo umožnit uspokojit poptávku po kvalifikované pracovní síle v průmyslu a zároveň uspokojit poptávku žen po ekonomické samostatnosti a umožnit ženám alespoň základní pracovní zkušenosti získat.³⁵⁰ V praxi se pokus o mobilizaci žen pro pracovní trh setkal se řadou problémů, vedle diskriminace a nerovnosti v odměňování byl nejvýraznějším z nich každodenní netržní avšak nezbytná činnost žen: výroba potravy, oděvů, obuvi a základního spotřebního zboží pro rodinu v rámci samovýroby a péče o děti a přestárlé. Za tuto činnost nebyly přidělovány pracovní body, nutné pro splnění zaměstnaneckých povinností vůči družstvu, a tudíž neměla žádnou ekonomickou hodnotu, zároveň však spotřebovala většinu z produktivního času ženy. Představa, že by alespoň část této činnosti měli zajistit mužští členové rodiny, byla nemyslitelná a přenos části domácích prací na starší generaci žen, tedy tchyně, se setkal se značným odporem, zároveň však přidání „druhé směny“ na bedra žen nebylo prakticky možné. Způsobem jak pojmout dosud nevyužitelnou míru produktivity čínského obyvatelstva bylo zřizování tzv. lidových komun – družstev nejvyšší úrovně, jež se stala i místní sociální jednotkou a centrem pokusů o socializaci alespoň části této ženské netržní činnosti v podobě sériové výroby bot a ošacení, průmyslově zpravovaných potravin, veřejného stravování, jeslí, školek a umožnění péče o děti na pracovišti, a sekundárně také zajišťovala kurzy čtení, odborné kurzy apod., ve městech

---

350 Andors, str. 49.

potom zajištění výroby a distribuce spotřebního zboží a organizace přidružené výroby žen v domácnostech a vzájemné sousedské výpomoci. Městské komuny byly zároveň propojeny s velkými průmyslovými podniky, jež zajišťovaly plánování, přidělování pracovní síly a někdy i její vzdělávání, ať už soustavné nebo ve formě krátkodobých kurzů. Průmyslový pracovní trh se tehdy dělil na zaměstnance s dlouhodobými úvazky u velkých podniků, kteří měli zajištěné zaměstnání za nadprůměrné mzdy, veškeré sociální zabezpečení pro sebe i svou rodinu, přístup k vyššímu a kvalitnějšímu vzdělání pro sebe i své potomky, přístup ke zdravotní péči. Druhou skupinou dělníků, kam spadala valná většina pracujících žen, byla námezdní pracovní síla zaměstnávaná nárazově na krátkodobé smlouvy v době, kdy velké podniky potřebovaly dočasnou výpomoc. Ženy, jež provozovaly malé průmyslové podniky a přidružené služby na uliční úrovni, tedy sice v průmyslu pracovaly, ale nenáležely k velkým průmyslovým podnikům, jež pouze využívaly jejich produkty, případně jim dodávaly suroviny, a tedy neměly nárok ani na další vzdělávání a zvyšování kvalifikace, ani na další benefity obvyklé pro městské dělníky, a rozdíl v příjmech byl propastný. Výrazným problémem byla i prakticky nulová dostupnost lékařské péče na venkově a to zvláště péče gynekologické a pediatrické – moderní lékařská zařízení i školy byly pouze v městských oblastech, vláda neplánovala žádné investice do zdravotní péče na venkově – předpokládalo se, že náklady na provoz a rozvoj uhradí místní vlády z vlastních zdrojů, spolupráce s městskými zařízeními prakticky neexistovala. Zároveň zdravotní péče o ženy byla zpravidla marginalizována a silně ovlivněna tradičním postojem k ženám, jenž zdraví žen nepovažoval za významnou otázku a investice do gynekologické péče považoval za vyhazování peněz.³⁵¹ Byly to až právě komuny a vysoká poptávka po lepší hygieně a dostupnosti lékařské péče včetně antikoncepce, co její rozvoj pomalu umožnilo v podobě hnutí *xiaxiang* (viz níže).

Městské komuny a uliční výbory, jejichž podstatnou část tvořily ženy žijící v dané oblasti, jsou zajímavé i proto, že zajišťovaly základní úroveň řešení právních sporů mezi jednotlivci. Uliční výbory zabezpečovaly základní míru socializace jednotlivců – poskytovaly vzájemnou výpomoc, nejzákladnější zdravotní péči, organizovaly výrobu drobného spotřebního zboží, povzbuzovaly k účasti na politických akcích, ale především zajišťovaly mediaci v tzv. smírčích výborech. Postoj státu i jednotlivců k právu se v průběhu padesátých let měnil v duchu maoistického přístupu k justici, mediace získávala na významu a soudní řešení sporů naopak získalo až sekundární

---

351 Andors, str. 55, 71.

význam a důraz byl na dohodu stran jako na nejefektivnější řešení sporů ve všech civilních věcech. Uliční smírčí výbor je z pohledu jednotlivců k rozhodování podstatně povolanejší, zná strany sporu, jejich rodinné, finanční i kulturní zázemí a může tak snadno rozhodnout spravedlivě a ušetřit tak náklady státu.

Kolektivizace zároveň s nárůstem vzdělanosti a poklesem negramotnosti zvláště u žen umožnila i lepší prosazování ZM50 na venkově. V první řadě kolektivizace omezila jinak obvyklou exogamii, tedy provdávání žen mimo vesnici rodičů, neboť se nově objevila snaha vzdělané ženy udržet v místním kolektivu a práce schopné dcery se staly přínosem pro domácí výrobu, neboť alespoň část jejich každodenní činnosti byla odměňována pracovními body a tedy získala ekonomickou hodnotu. Zároveň autorita kolektivu do značné míry oslabil autoritu rodiny, jež dosud rozhodovala o životě a často i smrti potomků a v otázce sňatku se na většině území nijak neodchylovala od období čtyřicátých let. Rozšiřující se možnost vzdělání a především změna postoje k práci žen mimo rodinný dům či statek přinesla i novou toleranci k existenci žen ve veřejném prostoru. Stejně přínosná byla i nová možnost žen pracovat za pracovní body (a tedy i přiděly potravin) byť za nerovných podmínek s muži, stejně jako militarizace společnosti, jež umožnila stále vyššímu počtu žen vstoupit do ozbrojených složek. Část městských intelektuálek i politických pracovník byla přesouvána na venkov v rámci hnutí *Shangshan-xiaxiang* (dále jen *xiaxiang*) prosazující odchod mladých intelektuálů a politických pracovníků na venkov k získání praktických zkušeností, což jednak ulehčilo městům, kde se nedostávalo potravin a zároveň poskytlo pomoc při vzdělávání venkovanů, což přineslo i možnost sociálních styků mladých lidí obojího pohlaví a postupnou realizaci alespoň některých ideálů ZM50.

Zvýšená produktivita čínské populace byla na počátku velkého skoku investována vcelku rozumně do netržní činnosti, jež však slibovala zvýšení zemědělské produkce – stavby vodních děl, zavlažování a obecně zlepšování zemědělské půdy, a počínající mechanizaci zemědělství i obvyklých „ženských“ prací, tedy nákupu kolektivem vlastněných šicích strojů, mlýnů na obilí a lisů na olej. Jejím výsledkem byla rekordní úroda v roce 1958 a tedy obrovský úspěch frakce, jež skokový vývoj podporovala. V polovině roku 1958 však dochází k dalším stranickým sporům a následně ke konečné převaze křídla v čele s Mao Zedongem a nově Lin Biaem^{xxxv}, a ekonomika se vymkla již tak chabé kontrole. Zároveň docházelo k prudké militarizaci společnosti nejen pod vlivem krize v Taiwanské úžině, kdy vzájemné vztahy nabyly opět na agresivitu, již ještě podpořily USA vojenskými manévry i válečnickou rétorikou, ale i pod dojmem zhoršujících se vztahů se

SSSR, jež vyústily až v definitivní roztržku a ukončení ekonomické pomoci v okamžiku, kdy byla nejvíce třeba. Čínští vůdci se rozhodli ještě povzbudit již tak nekontrolovatelné nadšení obyvatelstva k podstatně méně rozumným a časově náročným projektům, mezi nimi i nechvalně známým pokusům o výrobu oceli v malém. Mao veškeré pokusy o nápravu odmítl a pohrozil vojenskou intervencí, čímž ukončil další diskusi i kritiku. Pokles produktivity, nedostatečné obdělávání polí, nedostatek surovin a zásobování měst v kombinaci s výpadkem zahraniční pomoci SSSR a extrémní nepřízní počasí roku 1960 a 1961 došlo ke katastrofě, jež vyústila v odhadovaných 20 milionů obětí hladomoru, jenž následoval.³⁵² Výsledkem byly i první rozsáhlé nucené transporty městského obyvatelstva na venkov ve snaze snížit spotřebu potravin ve městech, kde měli zůstat pouze ti, kdo byli nezbytní pro chod průmyslu, ostatní se měli pokusit přežít na venkově až do jarní sklizně. Úpadek následující po velkém skoku měl za následek nejen řadu restriktivních opatření v ekonomice, mezi nimi i omezení, jež přinesla propad ve slibném vývoji k ekonomické nezávislosti žen v podobě masového propouštění z podniků, úpadku pouličního průmyslu v důsledku nedostatku surovin, a omezení záhumenků a vázání veškeré produkce na výrobu obilovin a tím i propad postavení nově opět nezaměstnaných žen.

Počátek šedesátých let přinesl obnovený zájem o práva žen v rámci rodiny a kritiku „feudálních“ poměrů na venkově, neboť se se zhoršující ekonomickou situací se s novou silou vracely nešvary spojené s tradičním rodinným právem: sňatky nezletilých nevěst, obrovské plýtvání kapitálem i potravinami v rámci svatebních darů a obřadů a především na venkově oblíbené využívání žen jako zboží, ať už v případě jejich prodeje do manželství za nejvyšší cenu, či jako prostředku utužení vztahů mezi místními velkými pozemkovými vlastníky a tedy sňatku jako prostředku získání kontroly nad větším pozemkovým vlastnictvím či stády.³⁵³ To se stalo předmětem kritiky nejen z důvodu ochrany práv žen, ale především proto, že tyto jevy drasticky narušují již tak těžce zkoušenou venkovskou ekonomiku – investice do nákladných svatebních darů a honosných obřadů znamená, že prostředky nejsou investovány do zemědělství a návrat k tradičnímu pohledu na ženy znamená jejich neúčast na zemědělské produkci a obecný pokles produktivity.

---

352 Odhady se pohybují od 7 do 25 milionů mrtvých v důsledku hladomoru, jenž zemi zachvátil v letech 1959-61, kdy většina úmrtí postihla nejchudší provincie, především Sichuan, Anhui, Henan a Hunan. PENG, Xizhe. Demographic Consequences of the Great Leap Forward in China's Provinces. *Population and Development Review*. 1987, Vol. 13, issue 4, str. 649.

353 Andors, str. 90, 96.

Počátek šedesátých let je ve znamení nápravy chyb velkého skoku a dalšího rozvoje ekonomiky v jeho intencích, nicméně v omezeném rozsahu. Konečně se objevily návrhy na upřednostnění zemědělské výroby a stabilizaci výroby a distribuce potravin, rok 1961 poprvé přinesl tzv. *sanzi yibao*, politiku prosazující zavedení tržních prvků do hospodaření v zemědělství na principu soukromě obdělávané půdy a povinných odvodů státu v naturáliích a podporu drobného soukromého podnikání – tedy politiku, jenž znovu přijde ke slovu po Kulturní revoluci v rámci reform osmdesátých let. To konsolidovalo poměry ve venkovské výrobě a stabilizovala dodávky potravin do měst, nicméně životní úroveň na venkově nestoupala, ale v mnoha ohledech spíše klesala tak, jak ustávalo financování sociálních projektů spojených s komunami, zároveň se rychle objevily případy zneužívání pravomoci a tunelování místních podniků. Reakcí byla tzv. kampaň za socialistické vzdělávání *Shihui zhuyi Jiaoyu Yundong* zahájené v roce 1963 a po jejím neúspěchu tzv. Kulturní revoluce *Wenhua geming* v druhé polovině šedesátých let.

3.1.2 Vztah města a venkova po roce 1949

Při studiu dějin ČLR i čínského práva je třeba mít na paměti dichotomii venkova a měst. Tyto oblasti se od sebe liší životní úrovní, tradicí i právem. Na venkov pronikají nové myšlenky jen velice opatrně a pomalu, a tradiční rodinné právo i veškeré jeho nešvary zde přetrvávají. To má několik příčin. V dějinách ČLR se ve věci rozdílů mezi venkovem a městem, v otázce životní úrovně, industrializace, životního stylu, vyskytují dva postoje. Jeden postoj preferuje město a jeho obyvatelstvo před venkovem, koncentruje se na zvyšování životní úrovně ve městech a venkov ponechává svému osudu jako jednak zdroj potravin a zároveň jakýsi konfuciánský skanzen, kochaje se, ale zároveň opovrhuje, prostotou venkovského života naplněného zemědělskou prací. Tento přístup idealizuje jednoduchost a bezelstnost venkovské populace, kterou však zároveň udržuje tím, že brání venkovskému obyvatelstvu ve změně tohoto stylu života, vzdělání a zvýšení životní úrovně a upevňuje povinnosti venkovského obyvatelstva vůči městu, tedy především dodávky potravin, zodpovědnosti za zvyšování či snižování populace apod. Druhý přístup se snaží postupně srovnat životní úroveň na venkově a ve městech, dohnat rozdíly venkova oproti městu především v infrastruktuře, a zdůrazňuje potřebu zvýšení počtu příležitostí pro venkovské obyvatelstvo ke vzdělání, mechanizaci a usnadnění zemědělské produkce, individuálnímu rozvoji, zdůrazňuje však i aktivní zájem městského obyvatelstva o venkov a aktivní pomoc.

V průběhu existence ČLR se tyto oba tyto postoje střídají, míjejí i doplňují. Tak v padesátých letech bylo zjevně preferováno městské obyvatelstvo, jeho životní úroveň byla oproti venkovu nesrovnatelně vyšší, dostupnost vzdělání, lékařské péče, spotřebního zboží, to vše bylo pro venkovské obyvatelstvo nepředstavitelné. První i druhá pětiletka byly zaměřeny na industrializaci a další rozvoj měst, na technologický rozvoj těžkého průmyslu a výroby výrobních prostředků. Investice kapitálové i personální byly směřovány na vývoj nových technologií využitelných v těžkém průmyslu, zemědělství bylo ponecháno na stále stejně primitivní úrovni, studium a vývoj zemědělských technologií neexistovaly nebo jen v malém rozsahu, do zemědělství nešly prakticky žádné investice, zároveň však stoupaly požadavky měst vůči venkovu především v otázce zásobování, zpravidla na úkor venkovského obyvatelstva. Proto i ZM50 se svou aplikací často venkovu vyhýbal, i z důvodů uvedených výše, venkov byl baštou komunistické ideologie, jež chránila chudé rolníky alespoň v té míře, že střežila jejich majetek v podobě manželék a dětí. Propagátoři tohoto postoje se dovolávali nedotknutelnosti a specifčnosti venkovského obyvatelstva i jejich zaostalého feudálního smýšlení, jež se (ideálně samo od sebe) změní až po mnoha desetiletích. Stejný postoj byl zastáván například v otázce plánování porodnosti, jež se též venkovu absolutně vyhýbala až do sedmdesátých let.

Exodus venkovského obyvatelstva za lepší životní úroveň do měst od počátku padesátých let měla zastavit reforma evidence obyvatel a zavedení tzv. *hukou*, což lze přeložit jako povolení k trvalému pobytu. Tento institut účinně zabránil přesunům obyvatel tím, že veškeré nároky na zaměstnání, sociální zabezpečení, zdravotní péči, pracovní zařazení či potravinové příděly vázal na toto místo trvalého pobytu a vedle zákazu pobytu na jiném území bez povolení také i fakticky znemožnil stěhování z venkova do městských oblastí. *Hukou* se řídilo nikoli zákonnou normou, ale vyhláškou z roku 1958 *Hukou dengji tiaoli* vydanou poté, co bylo experimentálně zavedeno v některých oblastech ČLR. Vyhláška pro každého jednotlivce vyžadovala řádnou registraci vzniku či změny místa pobytu, *hukou* vzniká registrací porodu a zaniká zrušením při výjimečné změně či při, i v případě sňatku získají manželé pouze právo se přechodně registrovat v domácnosti v místě pobytu manžela druhého, po rozvodu však mají povinnost se vrátit na místo trvalého pobytu. Pokud se obyvatel venkova chtěl přestěhovat do města, musel pro to mít dobrý důvod a zvláštní povolení vydané zaměstnavatelem, školou či místním správním orgánem pro dočasné nebo výjimečně trvalé přestěhování. Vyhláška vyžadovala ohlášení jakékoli změny v domácnosti zodpovědným členem domácnosti, včetně rozdělení domácnosti, přibytí či pozbytí člena domácnosti apod. a hlášení

jakékoli změny ve statutu jednotlivých členů domácnosti včetně sňatku, rozvodu, adopce, změny jména apod. Venkovánům byla ponechána velká míra svobody životního stylu bez zásahů centrální vlády, vykoupená ale zároveň jejím nezájmem a cílenou snahou venkovské obyvatelstvo na venkově udržet.

Velký skok a následující období do Kulturní revoluce přinesl podstatnou změnu, nový systém vzdělávání založený na dostupnosti parciálního odborného vzdělání pokud možno pro všechny na principu večerních škol a odborných kurzů na pracovišti, stejně jako související propagační hnutí, byly zaměřeny i na venkov ve snaze zvýšit gramotnost a překonat primitivnost a zaostalost zemědělského průmyslu. Hnutí xiaxiang počíná právě v období velkého skoku, zpočátku ještě na převážně dobrovolné úrovni, kdy mladí intelektuálové i straníci vyjížděli na venkov vypomáhat místnímu obyvatelstvu znalostmi, ideologickým nadšením a vlastní fyzickou prací.

Po smrti Mao Zedonga a po odstoupení Hua Guofenga^{xxxvi} (viz níže), jenž pokračoval v předchozí politice, nastal dramatický obrat. Venkovské obyvatelstvo, jež bylo vedle dělnictva považováno za jakéhosi viníka Kulturní revoluce, se stalo terčem faktického apartheidu. Venkov se stal opět pouze zdrojem potravin pro města, zastaven byl projekt mechanizace zemědělství, veškeré investice do venkovské infrastruktury a zvyšování životní úrovně byly zastaveny nebo alespoň značně omezeny, dekolektivizace a následný příklon k privátnímu obdělávání polí a odpovědností jednotlivých rodin za odvody znemožnily společné využívání dostupné mechanizace a socializaci podstatné části zemědělské práce. Projekty požadované státem, jako například vymáhání politiky jednoho dítěte, sociální zabezpečení, zdravotní péče či školství byly plně na bedrech místních vlád. Výsledkem byla minimalizace investic do dostupné zdravotní péče a vzdělání, postupně byly rušeny nemocnice, zdravotní střediska či základní školy a místní obyvatelstvo zůstalo odkázáno na vzdálené městské nemocnice za předpokladu, že si je může dovolit. S koncem roku 1978 bylo definitivně ukončeno hnutí xiaxiang, čímž místní vlády přišly o levné a často vysoce kvalifikované pracovníky ve zdravotnictví, školství či průmyslu. Znovuzavedení systému státních zkoušek *gaokao*, jež jsou podmínkou studia na vysoké škole, a diskriminace na základě místa trvalého pobytu, podstatně znesnadnily venkovskému obyvatelstvu vysokoškolské studium. Mírný vzestup životní úrovně venkovského obyvatelstva po privatizaci zemědělské výroby na konci sedmdesátých let vystřídala stagnace a obrovská migrace do měst, jež sice venkovskému obyvatelstvu nově umožnila výkon nekvalifikovaných zaměstnání, zároveň ale místními normami zakotvila jejich tvrdou diskriminaci; námezdní dělníci z venkova získali charakter jakýchsi *gastarbeiterů*, kteří sice smějí pracovat ve

městech, ale nesmí se v nich trvale usadit či dokonce využívat místního sociálního zabezpečení nebo právní ochrany. Od osmdesátých let prudce narůstá rozdíl příjmů venkovského a městského obyvatelstva.³⁵⁴ Situaci venkovského obyvatelstva neusnadňují ani zábory půdy ze strany místních vlád, jež se prodejem půdy developerům snaží vylepšit místní rozpočty a rolníky potom odkazují na minimální odškodnění, čímž je ponechávají osudu, neboť skutečnost, že rolník nemá půdu, neznamená, že by se mohl usadit ve městě.

V současnosti je systém *hukou* terčem značné kritiky a řada měst začíná přistupovat k opatřením, jež solventním venkovanům umožňují za určitých podmínek *hukou* změnit na městské, nejznámějším případem bylo Chengdu za vlády Bo Xilaie, nicméně vláda se systém jako takový prozatím rušit nechystá, obava z další potravinové krize a zátěže již tak velmi omezeného systému sociálního zabezpečení ve městech, stejně jako nechuť městského obyvatelstva ztratit svůj výlučný status, je příliš velká.

3.2 Období Kulturní revoluce

Kulturní revoluce je v současné ČLR stále problematické téma, utilitaristický postoj k dějinám a snaha využít je pro aktuální politický kredit, neochota zkoumat či alespoň připustit existenci důvodů, jež ke Kulturní revoluci vedly, všudypřítomná manipulace pramenů a tvrdě vymáhaný zákaz komentářů seriózní studium této otázky neumožňují ani v ČLR ani v zahraničí, dávají možnost pouze kriticky zkoumat dostupné informace a dovozovat opatrné závěry. Kulturní revoluce se v současnosti stala absolutně tabuizovaným tématem, jež je využíváno jako strašák v potlačování dalších demokratizačních snah. Průběh Kulturní revoluce je tedy značně problematické popisovat a níže budou zmíněny pouze základní body relevantní pro otázku rodinného práva.

Situace v hospodářství a distribuci potravin se v roce 1962 stabilizovala a do roku 1965 se postupně obnovil výrazný růst, a třetí pětiletka zahájená v roce 1966 přinesla nadprůměrné výsledky, to vše

---

³⁵⁴ Pro rok 1988 uvádí statistika, že příjem na hlavu v zemědělských oblastech byl v průměru 40 % příjmu městského obyvatelstva ve stejné provincii, v některých oblastech nedosáhl ani jedné čtvrtiny. V roce 1995 byla situace stejná, v roce 2002 poklesl průměrný příjem venkovského obyvatelstva na 34 % příjmu obyvatelstva městského. Příjem venkovských pracovníků ve městech činil v průměru pouze 65 % příjmu obyvatel města s trvalým pobytem. V roce 2008 např. v Shaanxi průměrný roční příjem činil 14000 yuanů v městských oblastech a 4000 yuanů v oblastech venkovských, tedy pouze 29 % průměrného příjmu městského obyvatelstva. Viz KHAN, Azizur Rahman, Keith GRIFFIN, Carl RISKIN a Renwei ZHAO. Household Income and Its Distribution in China. *The China Quarterly*. 1992, Dec., No. 132. pp. 1029-106; KHAN, Azizur Rahman a Carl RISKIN. China's Household Income and Its Distribution, 1995 and 2002. *The China Quarterly*. 2005, Vol. 182, s. 356-384. HE, Xin. Black Hole of Responsibility: The Adjudication Committee's Role in a Chinese Court. *Law*. 2012, str. 5.

umožnilo koncentraci všech politických frakcí na ideologické spory, jež vyvrcholily 10. plénem ÚV KS vyhlášením již zmíněné kampaně za socialistickou výchovu. Ta vedle svých mnoha úspěchů v rozšíření vzdělání na venkov, zlepšení postavení žen a výrazného zefektivnění zemědělské výroby byla zaměřena především na nápravu chování a zvýšení disciplíny nejnižší úrovně stranického kádru a místních úřadů, v tomto ohledu kampaň nebyla příliš úspěšná. Mao hledal další způsoby, jak stabilizovat svou pozici, zbavit se stále narůstající opozice i rozkladu celé strany. Opětovně narůstala korupce, koncentrace moci v rukou místních bossů, faktický vznik velkých pozemkových celků v rukou soukromníků, ještě usnadněný pokusy o navrácení tržních principů do zemědělského průmyslu v rámci pokusů o nápravu následků období velkého skoku. Mao a jeho stoupenci se utvrzovali v pocitu, že hrozí bezprostřední návrat k prvorepublikovému kapitalismu a že strana je v rozkladu, k nejistotě přispěla i neustálá hrozba ozbrojeného konfliktu se SSSR a USA. Vnitrostranické rozpory a boje o moc na nejvyšší úrovni dosahovaly nevídaných rozměrů a hrozily vyústit v občanskou válku. Maovou snahou bylo očistit stranu a celou její organizaci od podvratných myšlenek tak, jak byla z jeho pohledu strana očištěna událostmi čtyřicátých let. Vzhledem k tomu, že opakovat události konce občanské války s nacionalisty nebylo dost dobře možné, řešením se měla stát uměle vytvořená revoluce, tentokrát revoluce kulturní. Mao období do roku 1966 věnoval vytváření stranické a především vojenské síly a přípravám na občanskou válku. K tomu přispěla narůstající militarizace společnosti a ještě výraznější politizace armády, jejíž podstatná část byla pod Maovou kontrolou. Vzhledem k výrazné opozici ve straně, kde převážilo racionalistické křídlo, hledal Mao novou základnu podporovatelů a našel ji v mládeži.

Vzhledem k babyboomu padesátých let tvořila tehdy mládež do 25 let podstatnou část populace, zároveň však byla terčem neokonfuciánské tradice, jejímž základem byla bezvýhradná podřízenost mladší generace starší a přísné tresty pro toho, kdy by autoritu starší generace nerespektoval.³⁵⁵ Nejvyšší stranické funkce drželi v té době již postarší muži narození na konci devatenáctého století, kteří dávno překročili šedesátku, Mao sedmdesátku, v armádě byla situace podobná: Zhu De dokonce překročil osmdesátku. Ekonomický úpadek první poloviny šedesátých let znamenal řadu omezení především v přijímání studentů na vysoké školy, vysokou nezaměstnanost, ekonomickou

---

355 Osoby mezi 10 a 20 lety v roce 1969 tvořily minimálně 25 % veškeré populace a toto číslo prudce rostlo v dalších letech, kdy osoby mladší 23 let v roce 1980 tvořily více než 60 % populace, viz RAJAN, S Irudaya. China's One-Child Policy-Implication for Population Aging. *Economic and Political Weekly* [online]. 17 September 1994, XXIX, č. 38, str. 2504; ALSIMER, Marlyn; NISONOFF, Laurie. The Implications of the New Agricultural and One-Child Family Policies for Rural Chinese Women. *Feminist Studies*. Autumn, 1987, No. 3, str. 586.

nerovnost, diferenciaci pracovního trhu na plnoprávné zaměstnance a námezdní pracovní síly bez jakéhokoli sociálního zabezpečení. Zároveň znamenal i bezohlednou soutěž mezi studenty základních škol o místa na prestižních středních školách, jež by jim umožnila změnu místa trvalého pobytu a tím možnost kariéry ve městech, ještě zdůrazněnou novým významem přisuzovaným třídnímu původu a vzniku kasty potomků nové privilegované městské technokracie napojené na komunistickou stranu. Pro potomky neprivilegovaných tříd to znamenalo nátlak k přesunu na venkov, aby se odlehčilo městským ekonomikám, kde však pro absolventy středních škol nebyla k dispozici ani půda či jiný způsob obživy, ani další zázemí, a kde byli na obtíž místní populaci, do níž se těžko zařazovali. Místní životní styl byl zpravidla velmi tradicionalistický s primitivním životem a městská mládež se snadno stávala obětí trestné činnosti. S mládeží, zvláště mládeží nesprávného třídního původu, prakticky nikdo z politiků nepočítal a bylo proto vcelku snadné využít frustrace nejmladší generace a její snadné indoktrinace jednoduchými hesly pro politické účely.³⁵⁶

Stranické boje vyvrcholily potom v roce 1966 již zmíněnou Kulturní revolucí. Cílem Kulturní revoluce mělo být odstranění tří velkých nerovností: mezi městy a venkovem, mezi manuální a intelektuální prací a mezi dělníky a rolníky, tedy odstranění tří nejpálčivějších problémů obyvatel ČLR. Samotná Kulturní revoluce byla další kampaní za nápravu politické situace, jež trvala v letech 1966-1969, souhrnně se tak však označuje období od roku 1966 do roku 1976, kdy zemřel Mao. V praxi byla Kulturní revoluce v první řadě občanskou válkou mezi tzv. extrémně levým křídlem strany pod vedením Maa, Lin Biaoa, jenž stál v čele armády, a Jiang Qing^{xxxvii}, jež měla pod kontrolou uměleckou sféru a později stála v čele tzv. Gangu čtyř, a tzv. konzervativním křídlem, jehož hlavními zástupci byli Liu Shaoqi^{xxxviii} a Deng Xiaoping^{xxxix}. Zároveň byla kulturní revoluce také na výše uvedených bojích značně nezávislým revolučním lidovým hnutím za demokratizaci společnosti, snahou znevýhodněných skupin dosáhnout jisté míry rovnoprávnosti, snahou po odstranění korupce a nového kastovního systému. Samotná Kulturní revoluce byla zahájena v letech 1966-1969 řadou kritických útoků v uměleckých kruzích a postupně se šířila do škol, nejdříve mezi vysokoškoláky a později na školy střední a nižší střední.³⁵⁷ Předmětem kritiky bylo zpátečnické myšlení, umění a zvyky, snaha bourat tradiční autority a požadavek změn mimo jiné i v oblasti

---

356 Jiang Qing, jedna z nejmladších z okruhu Maových přívrženců, tehdy překročila padesátku; LU, Xiuyuan. A Step Toward Understanding Popular Violence in China's Cultural Revolution. *Pacific Affairs*. 1994, Vol. 67, issue 4, str. 544.

357 *Chuzhong*, překládáno jako nižší střední škola, je ekvivalentem druhého stupně základní školy v ČR.

rodiny, manželského práva a postavení žen. Tato myšlenka byla nesmírně sympatická především pro již zmíněnou nejmladší generaci, která poprvé získala právo vyjádřit se kriticky o svých nadřízených, rodičích a učitelích, kteří byli do té doby naprosto nedotknutelní a nekritizovatelní.

Nejprve mezi studenty základních a středních škol a mladými intelektuály, později však ve všech vrstvách společnosti vznikaly tzv. rudé gardy Hong Weibing, jež byly využívány vedle armády jako základní složka ozbrojených i neozbrojených bojů mezi různými frakcemi komunistické strany proti určeným nepřátelům a později i mezi jednotlivými frakcemi rudých gard navzájem.³⁵⁸ Teoreticky úkolem rudých gard byla kritika stranických kádrů především na základě třídního původu, jež se rychle vymykala z rukou a končila násilím či polními soudy. Maova skupina, vnitřně nejednotná, nad nimi nikdy neměla pevnou kontrolu, a v okamžiku, kdy gardy posloužily svému účelu, začala nová vlna politických perzekucí v rámci obnoveného hnutí xiaxiang a jejich teoretický odsun od politické moci a faktický odsun na venkov. Rudým gardám je přisuzována podstatná většina násilností páchaných během kulturní revoluce ať už v bojích proti „pravičákům“ nebo v bojích mezi svými jednotlivými frakcemi, avšak rudé gardy byly využívány především k odlákání pozornosti od tvrdých stranických bojů, kterým otevřely cestu nepokoji a vandalismem ve velkých městech, k nimž se nadšeně připojily i další společenské vrstvy a první fáze Kulturní revoluce se stala prostředkem ventilování celospolečenské frustrace, jež vyústila ve vlnu násilností a anarchie a naprosté hroucení městských vládních struktur, většina centrálních úřadů nefungovala od roku 1967 až do roku 1970, mezi nimi i Nejvyšší soud. To je jeden z důvodů, proč pro veřejné mínění je Kulturní revoluce tak významné a zároveň dokonale tabuizované téma – období od roku tzv. lednové bouře 1967 ztělesňuje to, z čeho má zastánce neokonfuciismu největší obavy – tedy naprostý chaos *daluan*, vzbouření podřízených vůči nadřízeným, vůči nimž mají projevat slepou a bezvýhradnou oddanost, situaci, kdy nikdo neví, kde je jeho místo ve společnosti a neexistuje posvátný a teoreticky neměnný řád.

Na konci roku 1967 vyústila kampaň Kulturní revoluce již do klasických osnov občanské války, jež probíhala regulérními ozbrojenými střety. Ve snaze zbavit se již pro politické spory neúčinné mládeže byla navázáno na předchozí hnutí xiaxiang a cca 20 milionů mladých lidí s nesprávným

---

358 Rudé gardy můžeme rozdělit na tzv. staré gardy, pocházející z privilegované kasty rodin spřízněných s komunistickou stranou, jež byly po skončení období Kulturní revoluce považovány za pouhé oběti a po jejím skončení nastoupily zpět na místo ve straně i veřejné správě, a na rudé gardy s nesprávným třídním původem, jež po skončení revoluce byly prohlášeny za nositelky všeho zla a krajně levicovou úchytku a po zásluze potrestány. Lu, str. 549.

třídním původem bylo odsunuto na venkov v mnoha případech do regulérního otroctví bez možnosti se vrátit domů po mnoho let. Nejdůležitější složkou bojů se stala armáda a spor o její kontrolu. Další ozbrojenou skupinou v občanské válce byli dělnické skupiny ve velkých průmyslových centrech, části armády pod kontrolou různých frakcí a venkovské milice. K všeobecné anarchii přispěla i protihanská ideologie podporovaná v některých okrajových provinciích.³⁵⁹ Zároveň mezinárodní spory vyústily v další, tentokrát ozbrojené srážky na hranici se SSSR.

Rok 1969 přinesl konec anarchického období, zároveň však nepřerušené pokračování občanské války a spory uvnitř obou frakcí a ve výsledku boj všech proti všem. Liu Shaoqi zemřel, jeho pozici se pokusil získat Chen Boda^{xl}, aby vzápětí záhadně zmizel. Lin Biao upadl v nemilost, aby za rok zmizel ještě záhadněji. Mao se pokusil zbavit všech svých přívrženců a jako budoucího nástupce ustanovil loutku v podobě Hua Guofenga. Z bezpečného ústraní, kde prožil dynamičtější období kulturní revoluce, se vynořil Deng Xiaoping, který vedle těžce nemocného Zhou Enlaie^{xii} již vcelku otevřeně reprezentoval „pravou“ frakci. Na desátém sjezdu komunistické strany v roce 1973 byly zahájeny pokusy o normalizaci situace a návrat před rok 1966, mimo jiné rehabilitací některých obětí kulturní revoluce, zároveň ovšem Mao naznačil zoufalé obavy z nastupující generace a o budoucnost Číny, a pohrozil nutností opakovat Kulturní revoluci v budoucnu. Tehdy také došlo ke konečnému vyhranění sporů obou frakcí a vzniku tzv. Gangu čtyř *Siren bang* v čele s Jiang Qing. Mao zahajuje svůj poslední pokus o očištění stranického kádru a prosazení oficiální ideologie v rámci kampaně proti Lin Biaovi a Konfuciovi *Pi Lin pi Kong yundong* v letech 1973-1976.

Tato kampaň měla prosadit obdobné ideály jako Kulturní revoluce, tedy kritiku autorit v oblasti průmyslu, nabourání všech společenských hierarchií a postupné odstranění tradičních nerovností ve společnosti. Velký prostor zde získala problematika společenské nerovnosti mužů a žen a poprvé došlo k přehodnocení požadavků feministického hnutí, jež dosud byly striktně podřízeny otázkám boje třídního. Pokračovala diskuse o problému přechodu k socialistické společnosti, neboť samotná participace žen na výrobě zjevně rovnost společenskou nepřinesla. Poprvé byly zpochybňovány základní instituce patriarchální společnosti považované dosud za neměnné a nezměnitelné, „ženská otázka“ se poprvé stala otázkou veřejně diskutovanou. Poprvé se v čínských sociálních vědách objevuje postoj známý ze západních gender studies, tedy studium čínských dějin z pohledu žen a

---

³⁵⁹ Bakešová, str. 90.

přehodnocování historických paradigmat, znovu byly zkoumány klasické čínské spisy a v nich obsažené požadavky na chování žen. Zkoumání dějin a historických spisů, jež dosud byly považovány za naprosto pravdivé a kompletní přineslo šokující zjištění – dějiny píšou vítězové ve svůj prospěch. Studijní skupiny přinesly důkazy o účasti žen na všech historických událostech vedoucích ke vzniku ČLR a tím vyvrátily omílaný argument o pasivitě žen a jejich přirozené vyřazenosti z veřejného prostoru. Požadavek odstranění patriarchálních rysů společnosti se stal nutným předpokladem přechodu k socialistické společnosti, s níž byly v rozporu. V cestě skutečné rovnoprávnosti proto nestálo jenom třídní společnost, ale i patriarchální tradice a neochota privilegovaných členů společnosti se těchto privilegií vzdát. Prakticky poprvé se objevil požadavek zapojení mužů do péče o domácnost a její členy, tedy účastnit se „ženské práce“ a povinnost mužů vlastním aktivním jednáním přispět k dosažení rovnoprávnosti žen.³⁶⁰

Zároveň měla kampaň další aspekt – tím bylo vymezování pozice Jiang Qing proti Zhou Enlaiovi a jeho následníku Deng Xiaopingovi. Postava Jiang Qing je vzhledem k vývoji po roce 1976 až misogynně považována za jednoznačně zápornou, jsou jí připisována všechna negativa vývoje po roce 1966 a v procesu s Gangem čtyř se stala obětním beránkem celého období od roku 1966, její požadavky byly po jejím pádu nekompromisně odmítnuty, nicméně zvláště vzhledem k aktuálnímu vývoji, je její kritika čínské společnosti stále aktuální.

Rok 1975 byl ve znamení normalizace v ekonomice, armádě, vědě, společnosti i mezinárodních vztazích a prosazení principu pragmatismu, přes Maův odpor, jenž stále projevoval obavy z návratu ke kapitalismu, ne neprávem, jak se později ukázalo. Byla přijata nová ústava, ve své formě i obsahu nejrevolučnější, měla stejně jako ostatní čínské ústavy naplnit touhu po symbolickém vyhlášení výsledků období Kulturní revoluce. Navzdory proklamovanému právnímu nihilismu a odmítání principů právního státu se ústava projevila jako vhodný nástroj v bojích o moc ke sklonku revoluce. Ústava sama je obsahově nadmíru úsporná, psaná heslovitým, bojovným jazykem. Z hlediska občanských práv a svobod se omezuje na prosté pojmy nejasného obsahu, ruší povinnost platit daně, zavádí tzv. čtyři velké svobody *sida* v demokratické společnosti *daminzhu*, tedy právo svobodně projevit názor a svobodně se vyjadřovat *daming-dafang*, právo studentů resp. rudých gard přerušit školní výuku a cestovat po celé zemi za účelem spolupráce s ostatními studenty *dachuanlian*, právo psát plakáty velkými znaky po ulicích a využívat je jako prostředek všeobecné

---

360 Andors, str. 127, 129.

diskuse *dazibao* a právo veřejné debaty o politických otázkách *dabianlun* jimiž mohly lidové masy vyjadřovat přání a požadavky vůči státu a komunistické straně. Tato práva byla v roce 1980, po aférách kolem tzv. zdi demokracie^{xlii}, zrušena pod záminkou, že destabilizují zemi a společenský systém, pro občany nemají praktického využití, překážejí modernizaci společnosti a poškozují právní systém.³⁶¹

Konec roku 1975 znamenal poslední vítězství a zároveň pád frakce strany v čele s Maem, smrt Zhou Enlaie, Zhu Dea a následně Mao Zedonga roce 1976 zanechala ČLR a komunistickou stranu v naprostém rozvratu a umožnila tak finální ideologický i vojenský střet mezi Jiang Qing a Deng Xiaopingem, jenž měl všechny předpoklady vyústit v další občanskou válku. Jednání mezi frakcemi nakonec izolovala Jiang Qing a umožnila vítězství Deng Xiaopinga, jenž mohl začít nové období v duchu normalizace, po níž toužila asi většina populace, a postupným návratu ke kapitalistické ekonomice.

3.2.1 Manželské právo v šedesátých letech a v období Kulturní revoluce

Šedesátá a sedmdesátá léta přinesla stoupající odpor k jednostranným rozvodům, vlna rozvodů „feudálních“ manželství již skončila a soudy s maximální razancí uplatňovaly procesní prostředky pro omezení jednostranných. Judikatura již otevřeně ignoruje *ganqing* jako jediný pojící prvek manželství i vzájemné city manželů a připouští soudní rozvod jen v extrémních případech založených na objektivně přezkoumatelných materiálních porušeních vzájemných povinností manželů a povinností vůči státu.³⁶² Přijatelné byly pouze rozvody s politickými provinilci v politicky vyhocenějších obdobích, kdy obvinění druhého manžela z kontrarevolučních aktivit bylo pro soudy dostatečným důkazem zániku *ganqing*, a rozvody se souhlasem obou manželů.³⁶³ V polovině šedesátých let se stále častěji objevuje snaha značně přetížených a personálně i finančně podhodnocených nižších soudů najít pomůcku, jež by umožnila mechaničtější posouzení stupně narušení *ganqing*, jednoduše tedy, stejně jako tomu bylo za první republiky, hledali soudci seznam důvodů, jež by ospravedlňovaly rozvod bez nutnosti složitě zkoumat detaily jednotlivých manželství a tím snížit zátěž soudů. Tuto snahu sice Nejvyšší soud mnohokrát odmítl a trval na detailním zkoumání a vyšetřování každé konkrétní žádosti o rozvod, v praxi však sám podpořil

---

361 LIU, Renwu. *Shi yong xian fa xue xin ci dian*. Di 1 ban. Changchun Shi: Jilin ren min chu ban she, 2004, str. 107.

362 Huang 2010, str. 122.

363 Tamtéž, str. 177.

materiální hledisko objektivních důvodů k rozvodu a v mnoha ohledech se přibližuje prvorepublikovému postoji. Ve stanoviscích Nejvyššího soudu se objevuje postupný odklon od principů svobody manželství a přehodnocování role soudů v manželských sporech, které jako by přistupovaly k manželskému právu více v rovině „trestněprávní“, kde je třeba nikoli asistovat manželům ve zkoumání, zda *ganqing* stále existuje a zda je ve stavu, kdy by manželství mělo dál trvat, ale autoritativně hledat a trestat provinilé strany z vlastní iniciativy. V praxi se jedná nejčastěji o situaci, kdy jeden z manželů opustí společnou domácnost s jiným partnerem – v takové situaci je pro soud nejčastěji prioritou ne zkoumat, zda je manželství schopno další existence, ale potrestat provinilou stranu. Trest se nejčastěji projevuje soustavným odmítáním návrhu na rozvod podané provinilou stranou bez ohledu na další okolnosti.³⁶⁴ Podobně jedním z problémů předložených Nejvyššímu soudu k řešení je otázka, zda soudní zamítnutí žádosti o rozvod manželství vytváří překážku *res iudicata* a pokud ne za jakých podmínek je možné řízení obnovit či přijmout nový návrh na rozvod. Nejvyšší soud se k této otázce prozatím vyjádřil neurčitě v tom smyslu, že je třeba, aby se objevily nové skutečnosti, v praxi je to však otázka, jež se objevuje stále častěji, soudy nižších stupňů se s oblibou zbavovaly složitých případů rozvodu a často prostě odmítaly rozhodnout a odkazovaly manžele na mediaci a případně rozvod dohodou.³⁶⁵ V praxi tak, jak posiluje princip nedotknutelnosti manželství a nepřípustnosti mimomanželských sexuálních styků, ještě s vyšším důrazem na ochranu manželských práv členů ozbrojených složek, tak se i vrací prvorepublikové postihy a překážky manželství, především překážka v podobě zákazu sňatku se spolupachatelem *adulterii*, minimálně po dobu výkonu trestu nebo zkušební doby.³⁶⁶ Postih pachatelů narušujících manželství člena ozbrojených složek též narůstá na významu, a to jak spolupachatelů *adulterii*, tak i těch kdo se oženili se snoubenkou člena ozbrojených složek. Zároveň se otázka narušení manželství člena ozbrojených složek stává otázkou projednávanou s nejvyšším významem, trestní oznámení může podat většina příbuzných dotyčného, skutečnost je třeba vždy sdělit a projednat s jeho příslušnou jednotkou apod.³⁶⁷ Překvapivě však Nejvyšší soud postupně ustupoval od absolutní

---

364 Zuigao renminfayuan guanyu wailiu funü chonghun anjian he wailiu funü hun hou de lihun anjian guanxia wenti pi fu, 23. 10. 1964, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1964/113702196403.html>.

365 Zuigao renminfayuan guanyu zhong shenpan juebu zhun lihun de anjian xuyao jingguo duo chang shijian zai shenme qingkuangxia dangshiren cai ke chongxin qisu wenti pi fu, 26. 11. 1964, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1964/113718196414.html>>.

366 Zuigao renminfayuan guanyu fang hai hunyin jiating zuifan zai huan xingqi jian yaoqiu yu yuan tong jian ren jiehun bu ying yunxu wenti de pi fu, 11. 9. 1964, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1964/113202196401.html>>; QC 366, 4.

367 Zuigao renminfayuan guanyu chuli pohuai jun hun anjian liang ge wen de pi fu, 13. 11. 1965,

ochrany protiprávně uzavřených manželství a zasnubních smluv se členy ozbrojených složek a přikláněl se k názoru, že manželství, jež porušuje překážky manželství v podobě věku nebo nedostatku souhlasu obou snoubenců, je uzavřeno v rozporu se zákonem.³⁶⁸ Judikatura, minimálně v tom ohledu, v němž se odráží v aktivitě Nejvyššího soudu, se vzhledem k aktuálním politickým poměrům postupně omezovala pouze na formální procesní otázky sporů z oblasti rodinného práva. Vzhledem k minimalizaci rozvodů od konce šedesátých let se často objevuje otázka příslušnosti zahraničních soudů k rozhodování těchto sporů a otázku rozhodného práva, nejčastěji v otázce rozvodů a dědického práva a dále pak příslušnost čínských soudů k rozhodování nejčastěji rozvodů příslušníků cizích států, obvykle SSSR a KLR. Od poloviny šedesátých let klesá nejen agenda rodinného práva ale postupně veškerá agenda Nejvyššího soudu na minimum, v letech 69-71 na nulu, a obnovuje se až v první polovině let sedmdesátých.

Zároveň vedle vzestupu puritánského postoje k partnerským vztahům a upřednostňování asexuální společenských vztahů, stoupala i kontrola správních orgánů nad manželstvím. Uzavření manželství bylo limitováno nezbytným souhlasem zaměstnavatele i řadou požadavků registračních orgánů, jež mnohdy zneužívaly registraci sňatku k vlastnímu obohacení.

3.2.2 Nemanželské děti

Pozice nemanželských dětí byla navzdory zákonným proklamacím prakticky stejná jako dříve, ve stále silně patriarchální společnosti mimomanželské styky žen nebyly tolerovány, vzhledem k nedostupnosti antikoncepce a interrupcí na venkově i ve městech trvala striktní kontrola sexuálního chování žen, jejímž předmětem byl jak postih nemanželských dětí, jež byly značně omezené především v nabývání práva k trvalému pobytu a souvisejícímu sociálnímu zabezpečení, tak především postihu matek, disciplinárně i správně, například zaměstnankyně státních podniků, jež porodily nemanželské dítě, neměly nárok na peněžitou podporu v mateřství ani nemocenskou.³⁶⁹

V sedmdesátých letech, po definitivním přijetí centrálního plánování populace a schválení jednoznačné povinnosti omezovat porodnost (viz níže), se situace nemanželských dětí prudce zhoršila – s dětmi narozenými mimo manželství politika plánování porodnosti nepočítala a na rozdíl

---

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1965/113705196501.html>>.

368 Zuigao renminfayuan guanyu chuli pohuai jun hun anjian zhong jige wenti de pi fu, 13. 6. 1977,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1977/113113197701.html>>.

369 Laodong bu gongzi ju funü zhigong fei hun shengyu shi shifou xiangshou lao bao daiyu wenti, 10. 9. 1965,

<<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2557796>>.

od předchozího období, kdy byly nemanželské děti prostě ignorovány, se od počátku 70. let staly důkazem jejího porušení, neboť principy plánování porodnosti zakazovaly porody nemanželských dětí.³⁷⁰ Zároveň se pobídky ve formě distribuce antikoncepce a propagace jejího používání nevztahovaly na neprovdané ženy, neboť navzdory každodenní realitě, byl předmanželský sex považován za institut v čínské socialistické společnosti neexistující a interrupce se tak stala prakticky jediným dostupným prostředkem plánování rodičovství neprovdaných žen.³⁷¹

Od roku 1979, kdy byla stanovena politika tvrdého postupu proti narušitelům plánování porodnosti, byly nemanželské děti a jejich matky subjektem značných trestů finančních i správních, nemanželské děti nemají nárok na vzdělání, přiděly potravin, půdy či bydlení, zároveň je matka potrestána srážkami ze mzdy ve výši deseti, resp. dvaceti procent (pokud není možné postihnout otce dítěte) po dobu čtrnácti let, později změněno v jednorázovou pokutu v celkové výši, zároveň se objevuje praxe odmítnutí registrace právní existence nepovoleného dítěte u správního orgánu.³⁷²

3.3 První pokusy o plánování porodnosti

Prudký vzestup životní úrovně po roce 1949 v kombinaci s poválečným nadšením, propopulační politikou po vzoru SSSR, zákazem interrupcí, sterilizací a nedostupností antikoncepce zaznamenal hned v prvních několika letech po vzniku ČLR obrovský babyboom. Zároveň se začaly ozývat první hlasy varující před nebezpečným nárůstem populace a neschopností státu zajistit dostatečnou výrobu a distribuci potravin pro všechny. Na počátku padesátých let byly antikoncepční prostředky ve městech relativně tolerovány (nikoli však obecně dostupné), na venkově však byla vysoká porodnost považována za žádoucí způsob jak zvýšit množství obyvatel po válečných ztrátách předchozích let a antikoncepce tolerována nebyla. Tato propopulační politika byla přímým důsledkem zkušenosti z Jiangxi, kde se kampaň za zlepšení zdravotního stavu žen na venkově a snaha zmírnit vysokou novorozeneckou úmrtnost setkala s absolutním neúspěchem a důraz na vysoké množství porodů v době manželství byl způsobem, jak dosáhnout zvýšení stavu populace, s tím se pojila i kampaň zakazující infanticidu novorozeneckých dívek. Na druhou stranu na rozdíl od předchozích období, kdy novorozenecká a kojenecká úmrtnost dosahovala 50 %, na počátku

---

370 GOODSTADT, Leo F. China's One-Child Family: Policy and Public Response. *Population and Development Review*. (Mar., 1982), Vol. 8, No. 1, str. 49.

371 LI, Rose Maria a Susan F. NEWCOMER. The Exclusion of Never-married Women from Chinese Fertility Surveys. *Studies in Family Planning*. 1996, Vol. 27, issue 3, s. 148, str. 150, RUAN, Fang-fu a Molleen MATSUMURA. *Sex in China: studies in sexology in Chinese culture*. New York: Plenum Press, c1991, str. 162.

372 White, str. 105.

padesátých let se problém podvýživy výrazně zlepšil, a tudíž většina dětí přežila.³⁷³ Otázka antikoncepce a práva manželů, nikoli žen samotných, plánovat počet dětí v manželství narozených byla striktně odmítána jako bolševická propaganda stavící zájem rodičů a jejich touhu po sexuálním potěšení bez následků nad zájem státu. Tyto spory vyústily až v absolutní zákaz výroby, dovozu a distribuce antikoncepčních prostředků na počátku roku 1953. Na nátlak ženského kádru komunistické strany došlo v polovině roku 1954 k opatrnému zmírnění zákazu pro městské obyvatelstvo, nicméně absolutní zákaz trval pro venkovské obyvatelstvo a oblasti osídlené národnostními menšinami, zároveň trvala i faktická nedostupnost antikoncepčních prostředků a neochota lékařského personálu je ženám poskytovat.

Prudký vzestup populace, jenž se projevil při již zmíněném sčítání lidu, začal vzbuzovat značné obavy i mezi plánovači ekonomiky, jejichž požadavek postupného vývoje čínské ekonomiky v rámci první pětiletky se zdál skokovým nárůstem venkovské i městské populace ohrožen - již tak vysoká nezaměstnanost ve městech a nedostatečná zemědělská produkce na venkově a rozsáhlá migrace venkovského obyvatelstva za zaměstnáním způsobily nárůst městské populace o 28 % mezi lety 1952 a 1953 a vzrůstající nedostatek potravin. Nárůst populace začal být skutečnou hrozbou dalšímu rozvoji Číny a předmětem stranických diskusí, jež směřovaly k opuštění negativního postoje ke kontrole porodnosti a úvahám o povolení distribuce antikoncepčních prostředků i na venkov.³⁷⁴ Výsledkem byla správní omezení pohybu venkovského obyvatelstva, odsun části městských obyvatel na venkov, větší tlak na výrobu antikoncepčních prostředků, jejich distribuci za minimální ceny a zvyšování informovanosti žen o reprodukčním zdraví. Tehdy se rodí princip, jenž je postupně specifikován a propagován v dalších letech, omezující maximální počet dětí na jeden manželský pár na dvě, raději jedno a apelující nejdříve na straníky ale později na veškeré obyvatelstvo nepřivádět na svět třetí či další dítě. Po kampaň proti pravičákům na konci roku 1956 však Mao ustoupil od svého předchozího pozitivního postoje ke kontrole porodnosti a vrátil se k rétorice adorující velikost i nárůst čínské populace, propagátoři kontroly porodnosti byli označeni za pravičáky, a celá kampaň v roce 1958 skončila neúspěchem.³⁷⁵

Období velkého skoku bylo plně pod vlivem propopulační politiky a odsunutí otázky plánování rodičovství do budoucna, až bude „lid dostatečně vzdělán“, jediným dostupným a doporučovaným

---

373 Tamtéž, str. 30.

374 White, str. 31, 37.

375 Tamtéž, str. 41.

prostředkem bylo zvýšení věku uzavření prvního sňatku. Hladomor následující po velkém skoku a následný strach z jeho možného opakování a zjevné neschopnosti poskytnout výživu celé čínské populaci byly vhodným argumentem pro znovupřijetí politiky kontroly porodnosti nově ve městech i na venkově, jež s výjimkou nejtěžších let potom přetrvala i v průběhu Kulturní revoluce. Postup šedesátých let je ve znamení opatrné propagandy podporující odklad uzavření sňatku a maximum dvou dětí na manželský pár, zvyšování výroby antikoncepčních prostředků, mírné omezení restrikcí v oblasti interrupcí a sterilizací. Požadavek kontroly porodnosti byl obecně zaměřen převážně na ženy a vedle odkladu sňatku poskytoval zpravidla dvě možnosti: ve městech, kde byla dostupná, nitroděložní tělíska, a na venkově sterilizace žen bez ohledu na náročnost a nebezpečnost zákroku. Hormonální antikoncepce byla v šedesátých letech sice známá, ale čínský farmaceutický průmysl nebyl schopen její produkce ve velkém, postoj mužů k aktivnímu přístupu k antikoncepci byl vysloveně negativní, kondomy byly z toho důvodu nepopulární stejně jako vasektomie.³⁷⁶ Premiér Zhou Enlai, hlavní propagátor kontroly porodnosti, prosadil rétoriku přijatelnou i pro krajní odpůrce a obhajoval nejen myšlenku širokého používání antikoncepce, ale i aktivní účast mužů na omezování porodnosti. Vzorem se měla stát tehdejší úspěšná japonská zkušenost s omezováním populačního přírůstku.³⁷⁷ Efekt všech těchto opatření byl velmi omezený, propagace nikdy nedosáhla na místní úroveň, zdravotnický personál, jenž by ji zajistil na venkově, prakticky neexistoval, političtí pracovníci, stejně jako zdravotníci ve městech, považovali otázky spojené s reprodukcí za naprosto nemravné a zmínky o ní ignorovali. Přesto v šedesátých letech došlo k viditelnému zvýšení vzdělanosti a společenského postavení žen a v důsledku toho i k přirozenému nárůstu věku uzavření prvního sňatku a tedy i porodu prvního dítěte, což svědčí i ve prospěch lepšího prosazování principů ZM50.³⁷⁸ Přesto celkový přírůstek obyvatelstva až do počátku sedmdesátých let nijak výrazně neklesal, venkovské obyvatelstvo tváří v tvář každodenní realitě považovalo velké množství mužských potomků za jediný způsob zajištění do budoucna a principy plánování porodnosti prostě ignorovalo, nadto dostupnost antikoncepce, lékařské péče, stejně jako byť základní znalosti o reprodukci byla na venkově minimální. Situaci mírně změnilo až přesunutí

---

³⁷⁶ Andors, str. 78.

³⁷⁷ White, str. 52, Japonsko též považovalo za primární metody omezení porodnosti relativně dostupné interrupce a sterilizace, zároveň však například hormonální antikoncepce byla v Japonsku v omezené dostupnosti povolena až v roce 1999, více viz např. NORGREN, Christiana A. *Abortion before birth control: the politics of reproduction in postwar Japan*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, c2001, str. 38.

³⁷⁸ Více viz článek COALE, Ansley J. Marriage and Childbearing in China Since 1940. *Social Forces*. 1989, 4, jenž podrobně pojednává o otázce přirozeného a umělého zvyšování věku uzavření prvního sňatku v ČLR.

agendy na bedra Svazu žen a tzv. bosé lékaře – zpravidla místní rolníky, kteří absolvovali vyšší školní vzdělání a odborný kurz, často i mladé intelektuálky vyslané na venkov v rámci hnutí xiaxiang, kteří poskytovali základní zdravotní péči. Dívky měly vzhledem ke svému pohlaví přístup i do domácností a mohly tak efektivně propagovat výhody antikoncepce přímo ženám v rodině a zajistit její distribuci. Tento institut se však výrazněji rozšířil až za Kulturní revoluce.

V období Kulturní revoluce, zvláště po skončení první nejnásilnější fáze a potlačení anarchistických projevů v roce 1969, nastal boom politiky kontroly porodnosti, jež vzhledem k novému zaměření na ochranu práv žen tentokrát vzalo za své i krajně levé křídlo strany. Počátkem sedmdesátých let se znovu vynořil problém nedostatečného zásobování měst potravinami a obecně nedostatku potravin na venkově i ve městech, zároveň s prudkým nárůstem městské populace navzdory hnutí xiaxiang. Decentralizace plánování a přidělování pracovní síly zvýšila již tak vysokou míru nezaměstnanosti ve městech i na venkově, pokles a stagnace výroby potravin (jež se prakticky nezvýšila od roku 1956) spolu s neschopností zefektivnit zemědělskou výrobu proto vedla k přijetí nového paradigmatu: pokud není ČLR schopna vyrobit dostatek potravin pro své obyvatelstvo, je jediným možným řešením snížit počet obyvatel tak, aby existující dodávky potravin stačily. Od počátku sedmdesátých let se otázka kontroly porodnosti definitivně změnila z otázky ideologické, jejímž hlavním základem měla být ochrana práv žen, jež mohla mít jako bonus příjemné dopady ekonomické, na otázku čistě ekonomickou - kontrola porodnosti byla zařazena do plánu čtvrté pětiletky a měla se s konečnou platností stát předmětem plánování a plnění kvót stejně jako výroba potravin či průmyslová výroba. Základním principem kontroly porodnosti se od roku 1970 stala tři hesla: *wan, xi, shao*, tedy později, ve smyslu později uzavřených manželství a pozdějšího prvního porodu, s velkým časovým rozestupem mezi porody, tedy alespoň čtyř let, méně, ve smyslu „nejlépe jen jedno, maximálně dvě, na venkově tři“. Důraz byl kladen na omezení počtu porodů, kdy v souladu s politikou bylo jedno dítě, a pokud rodiče splnili několik podmínek, obdrželi řadu ekonomických pobídek ve formě finančních úlev, bezplatné zdravotní péče a školní docházky pro dítě, přednostních přidělů půdy či dotovaných bytů, zaměstnání, bonusových pracovních jednotek. V případě překročení naopak následovaly citelné finanční i správní postihy, nejtvrďší se týkaly nemanželských dětí, jejichž existence porušovala oficiální principy kontroly porodnosti vždy, bez ohledu na to, zda matka měla již další děti. Zároveň byly používány přímé metody kontroly porodnosti, tedy bezplatná, i když zpravidla nedostatečná, distribuce antikoncepce, finanční úlevy a pracovní volno pro ty, kdo podstoupí sterilizaci, či nepřímé způsoby kontroly porodnosti, jako

zákaz uzavírání sňatků pro studenty, obecné odepírání registrace sňatkům ženy mladších 23, mužů mladších 25 let, povinnost získat souhlas nadřízených ve státní správě či armádě, oddělení manželských párů příkázáním zpravidla značně vzdáleného pracoviště a tím i minimalizace pohlavního styku potenciálních rodičů, kdy žádost o povolení stejného místa výkonu zaměstnání byly omezeny a zpravidla přípustné až u starších párů.³⁷⁹ Od roku 1973 byly stanoveny závazné hodnoty populačního přírůstku, jež neměly být překročeny a zároveň byly místní stranické kádry přímo zodpovědné za jejich naplnění. Byla vytvořena síť center plánování porodnosti *jihua shengyu gongzuo wang*, jež vedle poboček Svazu žen a Svazu mládeže zajišťovala plnění politiky. Na konci roku 1974 Mao definitivně schválil ideu kontroly porodnosti, což vzhledem k tehdy vrcholícímu kultu osobnosti znamenalo její absolutní upřednostnění.³⁸⁰ V roce 1975 tedy byla politika kontroly porodnosti plně etablována a plynule pokračovala do roku 1979.

3.4 Závěr

Období od padesátých do sedmdesátých let je politicky značně proměnlivé a provází jej řada ekonomických i společenských katastrof. Vývoj od konce padesátých let přinesl postupné zařazení žen do zemědělské i průmyslové produkce a nárůst socializace tradičních ženských prací v domácnosti a péče o děti a přestárlé. Výsledkem byla postupná akceptace žen ve veřejném prostoru a prosazování zájmu žen jako zájmu veřejného a tedy i větší důraz na princip rovnoprávnosti a potlačování tradičních předsudků vůči ženám. Zlepšení společenského postavení žen umožnilo konečně postupné prosazování principů ZM50 i na venkově, zvýšila se možnost společenských styků mužů a žen, narůstal rok uzavření prvního sňatku, význam získal souhlas snoubenců se sňatkem. Zároveň se postupně prosadila faktická nemožnost rozvodu manželství jinak než dohodou manželů a správní kontrola uzavíraných sňatků. Konec padesátých let přinesl i počátek státní kontroly porodnosti, jenž se pře řadu kontroverzí, politických zvrátů a neúspěchu jeho propagace i vymáhání ustálil v polovině sedmdesátých let na funkčním systému správních odměn a trestů.

---

379 Goodstadt, str. 45. Po krátkém uvolnění na počátku osmdesátých let začal počet manželských párů dlouhodobě žijících odděleně opět stoupat, v roce 1989 to bylo cca 400 tisíc párů a každý rok dalších sto tisíc přibývá. Viz Ruan, str. 167.

380 White, str. 61.

4 Vývoj po roce 1976

Situace po roce 1976 byla politicky i ekonomicky krajně nestabilní, hrozilo opětovné vypuknutí občanské války, stranická organizace byla v rozkladu, stranické špičky byly nejednotné, stále pokračovala silná opozice na straně konzervativního i levého křídla. Největší rivalové sice zemřeli či byli uvězněni, ale na jejich místo nastoupili jiní. Deng Xiaoping se po zatčení Jiang Qing na podzim roku 1976 a svržení Maova nástupce Hua Guofenga v roce 1978 snažil odstranit i poslední relikty vlády Jiang Qing, mezi nimi i ústavu z roku 1975. Urychleně přijatá ústava z roku 1978 měla stejný úkol jako ty předchozí - vypořádat se s opozicí a upevnit pozice vítězů. Ústava propaguje tzv. čtyři modernizace^{xliii} současně s nutností diktatury proletariátu a pokračování v třídním boji, upevňuje státní strukturu a posiluje centralismus. Zavádí právo na obhajobu a omezuje rozhodovací pravomoc mas při projednávání kontrarevolučních kauz, zdůrazňuje požadavek ochrany osobní svobody jednotlivce. I přes tyto změny byla považována za nedostatečnou z hlediska nového politického směru a dalšího předpokládaného vývoje a byla brzy nahrazena ústavou novou v roce 1982.

Deng v roce 1978 zahájil dnes známé reformy v čínštině pod pojmem *Gaige kaifang*, tedy pod heslem reformovat [politický a ekonomický systém] a otevřít [hranice a vnitřní trh]. Deng převzal Zhou Enlaiovy principy čtyř modernizací, jež měly v mezích daných tzv. čtyřmi principy^{xliiv} vyřešit aktuální problémy i otázku budoucího vývoje ČLR, ovšem bez toho, že by se reformovala hlavní příčina těchto problémů, jež se s takovou razancí objevily v předchozích letech – tedy problému zavedeného systému moci, nejednotnosti a nedisciplinovanosti strany, její nedemokratické struktury a tím i nemožnosti její reformy, a nenarušitelnosti degenerované nejvyšší kasty stranických funkcionářů. Jedinými pokusy o nápravu se tedy staly opět pouze periodicky se opakující čistky pod rouškou politických kampaní, tvrdé potlačování kritiky uvnitř i vně strany, opětovná ideologická kontrola vědy i umění a vzrůstající přecitlivělost na mezinárodní kritiku.

ČLR se na konci sedmdesátých let potýkala se řadou ekonomických problémů – nezaměstnaností ve městech i na venkově, ještě zvýšenou návratem dvaceti milionů studentů odeslaných na venkov koncem šedesátých let v rámci hnutí *xiaxiang*, zrušením posledních reliktních lidových komun a tedy i plánování a přidělování pracovní síly, migrací obyvatel venkova do měst, poklesem kontroly pohybu obyvatel, rozpadem nejen ekonomického a sociálního ale i kontrolního systému komun,

nedostatku veřejných financí, neefektivností výroby, přezaměstnaností v průmyslových podnicích, a zvyšující se porodnosti a stoupající hrozby nedostatku potravin.

Prvními kroky Dengových reforem byla snaha zabránit sociálním nepokojům za každou cenu, redukce nezaměstnanosti a maximální úsilí udržet to co se začalo později nazývat „harmonickou společností“ *hexie shehui*. Hlavní obavou samozřejmě bylo opětovné vypuknutí stranických sporů - reformy konce sedmdesátých let nastolily jednoznačný směr maximálně pragmatického návratu ke kapitalistické tržní ekonomice, bez ohledu na nálepku „čínského socialismu“ *you Zhongguotese de shehuizhuyi* a opozice byla silná, bez ohledu na odstranění Gangu čtyř.³⁸¹ Dengovy reformy zahájily zablokováním fakticky všech státních investic, především dlouho očekávaných investic do venkovských oblastí a do zemědělství, a co možná rychlým zavedením tržních principů do všech oblastí státní ekonomiky s tím, že státní výdaje byly dlouhodobě minimalizovány a stát se měl stát pouze jakýmsi přihlížejícím, jenž zajišťuje ideologickou propagandu, armádu, částečně policii a funkci veřejné správy. Zde je třeba zmínit charakter veřejné správy sedmdesátých let: ČLR nikdy nebyla centralizovaným státem, fakticky se od jejího vzniku jedná o jakousi nejednotnou federaci, kde jednotlivé územní celky zajišťují vlastní legislativu i její výkon, hospodaří vlastním majetkem a centrální vládě se zodpovídají pouze částečně. Tato míra decentralizace po roce 1978 ještě výrazně narostla v důsledku zemědělské reformy; zrušení zemědělských komun, dekolktivizace a především ukončením propojení politické i ekonomické kontroly. Tato nejednotnost byla ještě zdůrazněná těžko ovladatelnou organizací komunistické strany, jež se na nejnižších organizačních úrovních úplně vymkla kontrole a korupce, tunelování a obecná anarchie zvláště na venkově dosáhla nového vrcholu. Proto je třeba vždy mít na mysli, že vymahatelnost centrální legislativy stejně jako politiky stranického byra není samozřejmá a ČLR se od osmdesátých let opět potýká se separatistickými tendencemi místních stranických lídrů.

Pro udržení maximální zaměstnanosti byla snaha udržet zemědělství na co možná primitivní úrovni, zároveň však mírně zvýšit jeho výnosy tak, aby se zlepšilo zásobování měst potravinami – zde opět přišly ke slovu reformy známé již z období po velkém skoku, jež měly stejného autora, tedy postupná privatizace zemědělské půdy, prozatím dlouhodobým pronajímáním půdy od družstev jednotlivým rodinám, legalizace záhumenků a soukromé živočišné výroby, systém osobní zodpovědnosti domácností za odvody státu, dekolktivizace a faktické odstranění družstevní výroby

---

381 Goodstadt, str. 41, 42.

a přeměnou družstev na pronajímatele půdy a jakési dohlážitely nad jednotlivými rolníky, postupný návrat k individuální zemědělské produkci založené na práci členů rodiny a relativně volném prodeji přebytků. Dalším krokem byla snaha co možná snižovat mzdy v průmyslu a udržet tak pod kontrolou nezaměstnanost ve městech.

Jedním z nejvýraznějších kroků byl ústup od rovnostářské rétoriky minulých let a návrat k diskriminaci žen ve snaze snížit městskou nezaměstnanost tlakem na ženy, aby opustily pracovní trh a snížily tak nezaměstnanost mužů, diskriminace žen v pracovněprávních vztazích je tak od osmdesátých let tolerovaná navzdory legislativnímu zákazu, porušují její jak soukromí zaměstnavatelé, tak i státní podniky a orgány veřejné správy.³⁸² Zakázáno bylo vedlejšího zaměstnání, zákaz zaměstnávání důchodců a tvrdé dodržování věku odchodu do důchodu, u žen již v 50, resp. 55 letech. Dalším krokem byla změna propagandy, od propagace socialistického rovnostářství a solidarity, k propagaci soutěže a individualismu, novým heslem se stalo *zhifu guangrong*, tedy zbohatnou je skvělé. Pohled mas byl zaměřen na možnost individuálního zbohatnutí, což vzbudilo nové nadšení a nastartovalo soukromé podnikání ve městech, zároveň nová sféra zájmů odvrátila pozornost od politických problémů, k tomu přispěl i nárůst zemědělské výroby a zlepšení dostupnosti potravin. Zároveň se prudce proměnila propaganda v oblasti práv žen, stejně jako oficiální politika strany vůči ženám – z veřejného prostoru úplně vymizela rétorika týkající se práv žen, oficiální propaganda prosazovala návrat veškeré péče o domácnost a rodinu na bedra žen a jednoznačné odmítnutí její socializace či účasti mužů na jejím výkonu, nový důraz na dělbu práce a studijního oboru podle pohlaví, vyhrazení vzdělání a praktického výcviku pouze omezenému množství žen, důraz na pozici žen jako subsidiární a podpůrnou vůči pozici mužů.³⁸³ Na tuto skutečnost navázala faktická diskreditace Svazu žen, jenž od počátku sedmdesátých let fungoval pouze na místní úrovni. Svaz se konečně sešel na sjezdu v září 1978, kde bylo dělnickým delegátkám a delegátkám z venkovských oblastí navzdory podstatně větší členské základně vyhrazeno pouze kolem dvaceti procent míst, zbytek obsadily ženy z třídy intelektuálek a městské buržoazie, výsledek tedy odrážel situaci ve straně. Do jeho čela byly dosazeny veteránky občanské války, jež dávno překročily sedmdesátku, nezřídka osmdesátku, a jež byly jednoznačně spojeny se stranou padesátých let. Svaz se definitivně změnil v organizaci zaměřenou na potlačování

---

382 Tak v roce 1996 více než 60 % ministerstev a vládních úřadů odmítalo přijímat ženy do zaměstnání, obdobná je situace v otázce rovného odměňování Alford, str. 6.

383 Andors, str. 151.

feministického hnutí a jeho program se od toho okamžiku fakticky omezuje pouze na zajišťování, nikoli však tvorbu, politiky jednoho dítěte.

4.1 Diskontinuita a legislativa přijatá po roce 1978

Po svém finálním vítězství v roce 1978 Deng usiloval o maximální možné vypořádání se s rivaly a konečné odmítnutí levé úchylny nejen v podobě ekonomických i společenských experimentů à la velký skok, ale i vypořádání se s „maoismem“ i Mao Zedongem samotným a jeho představou komunistické Číny. Součástí bylo nejen odstranění Maových následníků, ale i tabuizace politických sporů předchozího historického období, faktický zákaz jeho studia s výjimkou oficiálně stanovené linie, jež z Kulturní revoluce a hrozby návratu extrémní levice vytvořila univerzální argument proti jakékoli kritice strany i nové ideologie, a především omezení studia Maových spisů na oficiálně uznané prameny a komentáře vylučující tak šíření „levičáckých“ myšlenek. Dengova vláda měla být prostě novým obdobím vývoje ČLR založeným na nové ideologii, byť pod rouškou osvědčených hesel. Tato diskontinuita s předchozím obdobím byla i jednou z hlavních příčin přijetí řady nových právních předpisů, jež posloužily kodifikaci nových principů i jako důkaz společenské změny.

Jako první přišel na řadu ZM50, symbol ČLR, pokusu o osvobození žen a dětí z područí patriarchální rodiny a rovnostářské ideologie předchozího období. Opětovný důraz na sociální rozdíly a úlohu peněz v životě jednotlivců, privatizace veřejného majetku a znovuoživení soukromého podnikání v průmyslu i v zemědělství uvedly zpět do života tradice, jež neměly šanci během krátkého období vymizet. Věno, svatební dary, cena za nevěstu, prodej a nákup nevěst, sňatky nezletilých dívek, zákaz sňatků vdov, nemožnost rozvodu, přijímání konkubín, to vše se objevilo s novou silou. K tomu ještě přispěla politika jednoho dítěte (viz níže), která v 80. letech nejen že se pokoušela prosadit princip jednoho dítěte i na venkově, kde životní úroveň výrazněji nestoupala a kde rodiny byly stále závislé na fyzické práci svých členů, ale zároveň byla zaměřena na potlačování porodnosti spíše než na propagaci antikoncepce, tudíž terčem útoků se staly ženy, ať už jako oběti násilností páchaných ve jménu snížení počtu porodů, jako matky nepovolených dětí, jež nesly následky takového porodu, či jako oběti infanticidy, jež se znovu objevila v nevídaném rozsahu.

Pokus o diskontinuitu a nastolení nové éry přinesl na konci sedmdesátých let a v osmdesátých letech i pokus vytvořit nový právní systém, jenž se měl alespoň částečně zakládat na psaném právu

přijímaném zákonodárným orgánem, a symbolizovat tak další vítězství v různých oblastech společenského života. Začíná se hovořit o principech právního státu *fazhi* a opatrně ustupovat z jednoznačného postoje prosazujícího *renzhi*, tedy značně nihilistického postoje k psanému právu založený na neokonfuciánském postoji k vládě a výjimečnosti vladaře, jenž není právem vázán. ČLR dosud nikdy nepřistoupila k právnímu pozitivismu a pozice psaného práva je stále nejistá, avšak po roce 1976 se objevuje postoj, jenž anglosaští sinologové označují jako *rule by law*, tedy přísně utilitaristický postoj, jenž bere právo na milost jako užitečnému nástroji pro ovládnutí mas. Tento nový přístup má své opodstatnění ve změně ideologie a transformaci a potřebě růstu ekonomiky, je předpokladem zahraničních investic i stabilního podnikatelského prostředí, jež neohrozí kapitálové investice. Dalším důvodem je potřeba nového nástroje kontroly společnosti; vzhledem k ustoupení od revoluční ideologie a pokusům o vytvoření socialistické společnosti, ztrácejí staré nástroje kontroly postupně vliv, kontrola nad jednotlivcem v podobě zaměstnavatele, školy, politické organizace a dalších orgánů veřejné správy rychle ztrácí význam v kapitalistické konzumní společnosti, kde se prioritou stává čistě individuální prospěch. Právo tak postupně mělo převzít tuto kontrolní úlohu a zabránit anarchii. Tento postoj se v průběhu osmdesátých a devadesátých let vyplatil, narazil však na požadavek vzniku právního státu, což by umožnilo nejen domáhat se individuálních práv garantovaných zákonem v každodenních soukromoprávních vztazích, ale i vůči orgánům veřejné správy, jež se stále cítí právu nadřazený.³⁸⁴

Pod vlivem potřeby vyjádřit diskontinuitu s předchozím obdobím i ideologií a vzhledem k nové roli určené právu v čínské společnosti byla v osmdesátých letech přijata řada nových zákonů a novelizací. Kodifikace například trestního práva, i když značně vágní, určitě měla své opodstatnění vzhledem k tomu, že v ČLR dosud trestní právo kodifikováno nebylo a soudy používaly prvorepublikový trestní zákoník, místní legislativu a v nejvyhrocenějším období Kulturní revoluce se obešly bez trestních předpisů vůbec, to samé platilo pro základní legislativu v oblasti autorského práva a zahraničních investic. Přijetí nové ústavy, organizačních řádů různých státních institucí, rekodifikace volebního zákona, zákony na ochranu životního prostředí, měly již podstatně symboličtější charakter. Po celý zbytek dvacátého století si centrální vláda uchovala přísně utilitaristický a přezíravý postoj k psanému právu přijímanému oficiálním zákonodárným orgánem

---

384 Zhonghua renmin gongheguo lifa fa, ze dne 15. 3. 2000; Tato otázka dořešena není, každodenní zprávy o zatýkání mezi žalobci či právníky, kteří poskytlí nepohodlným žalobcům právní pomoc, jasně ukazují limity současného „socialistického právního státu“

a zákony považovala především za jakési symboly či zdroj inspirace pro jednotlivé zákonem upravované oblasti. Normy přijaté v osmdesátých a devadesátých letech mají několik společných rysů: jsou až na výjimky všeobecné a svou podstatou teleologické, používají vágní a symbolické pojmy, zpravidla nestanoví konkrétní práva a povinnosti a pokud, tak neurčitě, charakter takových práv není považován za nezměnitelný nebo nezadatelný a povinnosti nejsou stanoveny taxativně. Tyto normy spíše navozují určitý právní rámec, v jehož hranicích jsou přijímány podzákonné normy, ať už jednotlivými územními celky nebo orgány veřejné správy. Zjevným předpokladem je široká interpretační činnost orgánů, jež mají normy aplikovat, k čemuž je jim poskytnuta široká diskreční pravomoc včetně pravomoci normu neaplikovat. I v legislativě tohoto období nacházíme zákony podstatně odlišného charakteru: jedná se o normy upravující určité právní oblasti, jež buď byly organizačního charakteru, byly klíčové pro vývoj ekonomiky a mezinárodní obchod, nebo sloužily jako experimenty s novým postojem k právu v oblasti práva soukromého. Tyto normy naopak měly praktickou formu a obsahovaly vcelku jednoznačně určená práva i povinnosti. Jednalo se o předpisy upravující organizační strukturu státních úřadů, normy upravující právo dědické či mezinárodní právo soukromé. Podstatným způsobem se lišily i normy přijímané v letech osmdesátých a devadesátých. Zatímco v 80. letech byly přijímány zákony spíše výše uvedeného politického a rámcového charakteru, v 90- letech byly přijímány předpisy, jež rámcovou legislativu doplňovaly či nepřímou novelizovaly. Charakter těchto norem už se více blížil zákonům, jak je známe v evropském právním kontextu, zvláště pokud upravovaly otázky soukromoprávního charakteru či obecné vztahy mezi soukromými osobami.

4.1.1 Změny v občanském právu

Rok 1978 je nejen počátkem ekonomických reforem, ale i znovuoživení občanského práva hmotného i procesního, jež bylo od poloviny šedesátých let ve značném útlumu. Direktiva komunistické strany v této otázce není dostupná, nicméně Nejvyšší soud přinesl její souhrn v únoru roku 1979, v němž shrnuje základní aspekty občanského práva, především tam, kde za posledních 30 let došlo k vývoji judikatury, tedy v otázce práva rodinného, včetně práva manželského, úpravy adopce, dědění, dále práva majetkového, především úpravu soukromého vlastnictví výrobních prostředků apod., a stanoví návod pro soudy nižších stupňů při rozhodování v civilních věcech. Toto stanovisko a jeho pozdější novela z roku 1984 nahrazovaly předpis upravující občanské právo

až do 12. dubna roku 1986, kdy VSLZ přijalo Občanský zákon *Zhonghua renmin gongheguo minfa yuanze*, v překladu obecné principy občanského práva ČLR).

První část stanoviska k hmotněprávním otázkám se úzce týká manželského práva. Její obsah potvrzuje přetrvávání či dokonce návrat nejproblematictějších aspektů tradičního rodinného práva – dohodnutých sňatků, prodeje žen do manželství, *tongyangxi*, donucení k uzavření manželství a ignorace povinné registrace manželství. Postoj nejvyššího soudu resp. komunistické strany k takovým sňatkům je stejný, jako byl v předchozích desetiletích: jednou vzniklé manželství má trvat, bez ohledu na to, jak bylo uzavřeno, přičemž čím déle manželství trvá, tím spíše není jeho protiprávní uzavření důvodem k rozvodu. Zároveň stanovisko vyjadřuje obavu z řetězové reakce a ve většině případů nedoporučuje rozvod, snad jen v případě extrémních důvodů a teprve po vyčerpání všech ostatních možností. Obdobný vztah vyjadřuje k rozvodu „standardně“ uzavřeného manželství, snad s jednou výjimkou – soud zdůrazňuje, že pokud je prokázán zánik *ganqing* a manželé není možné přesvědčit o nutnosti trvání manželství, lze rozhodnout o rozvodu. Co vypadá jako prosté opakování ustanovení ZM50 naznačuje změnu, jež se zobrazila v ZM80 přijatém o rok později - tedy nedostatek *ganqing* jako jednoznačný důvod k rozvodu. Zároveň ale v dalších ustanoveních potvrzuje veskrze negativní postoj k rozvodu manželství, zvláště pokud jeden z manželů byl ve výkonu trestu odnětí svobody, v detenčním centru v rámci převýchovy prací *laojiao*, těžce nemocný apod., i v těchto případech byl prosazován princip, že čím déle manželství trvalo, a pokud se v manželství narodily děti, tím spíše nebude rozvod dovolen. Stanovisku se vyjadřuje i k otázce faktických manželství a to vcelku jednoznačně – manželství bez registrace je manželstvím za předpokladu, že manželé jinak splňují zákonné předpoklady sňatku, tedy především věk. Naznačuje tak praxi dosud obvyklou, jež obchází povinnou registraci a kontrolu splnění podmínek sňatku, tedy že manželství je uzavřeno často mezi nezletilci, kteří se zákonnému věku uzavření sňatku někdy ani nepřiblížili, či příbuznými v zakázaném stupni, a registrováno je, pokud vůbec, až po dosažení věku, což je trend častý zvláště na venkově.

Další ustanovení se týkají úpravy péče o děti po rozvodu, adopce, výživného, včetně zdůraznění povinnosti výživného vůči starým osobám - jmenovitě rodičům, vypořádání majetku po rozvodu apod. Stanovisko zdůrazňuje i zákaz týrání starých osob a adoptivních dětí. Podstatná část tohoto stanoviska se později objevila v ZM80 (viz níže).

Část stanoviska, jež se věnuje procesněprávním otázkám, obsahuje základní pravidla civilního řízení, včetně otázky právní moci, odvolání apod. Zdůrazňuje především nutnost mediace jako

naprosté priority a potřebu vyhnout se konstitutivním rozhodnutím, pokud je to možné. Zároveň zdůrazňuje obligatorní charakter mediace v případě sporů o rozvod manželství. O výsledku mediace potom má být vydána, jako tomu bylo dle tradičního práva, jakási smlouva, stanovící okolnosti případu s tím, že měla stejnou právní sílu jako rozsudek daného soudu.³⁸⁵

4.2 Zákon o manželství z roku 1980

Přijetí nového zákona o manželství (dále jen ZM80) v roce 1980 samozřejmě nabízí otázku, proč vláda cítila potřebu tento zákon přijmout. Důvodová zpráva i další dokumenty vydané ústředními správními orgány poskytují řadu možných důvodů, žádný z nich se ale nejeví jako stěžejní. Obsahově se ZM80 od svého předchůdce výrazněji neliší, a navzdory proklamacím v důvodové zprávě o tom, které všechny instituce a organizace se na přípravě ZM80 podílely, přináší oproti ZM50 pouze několik drobných změn, jež by snad nevyžadovaly ani novelizaci, natož rekonstrukci. Judikatura padesátých let vyjasnila podstatnou část problematických otázek, jež vyplynuly po přijetí ZM50, v oblasti manželského práva mnoho nejasností nezbylo a pokud ano, ZM80 na ně odpověď neposkytoval. Proto je třeba vycházet z výše uvedeného teleologického charakteru čínských zákonných norem a dovozovat, že účelem zákona bylo symbolizovat novou linii „socialistického právního státu“^{xlv}, diskontinuitu s předchozím právním řádem obdobným způsobem, jako ZM50 symbolizoval vznik ČLR, a zároveň poskytnout ideologický rámec navazující legislativě.

4.2.1 Struktura zákona a okolnosti jeho přijetí

Zákon byl přijat dne 10. září 1980. Účinnost zákona byla stanovena na 1. ledna 1981. Zákon má pět částí a celkem 37 paragrafů. Část první obsahuje obecná ustanovení, tedy především ideologický základ zákona a principy nové úpravy, které se těší zvláštní ochraně. Část druhá upravuje uzavření sňatku a jeho překážky, část třetí rodinné vztahy, část čtvrtá rozvod, část pátá obsahuje závěrečná ustanovení. Státní rada, tedy vláda ČLR, určila v důvodové zprávě z prosince roku 1980 základní principy nové právní úpravy: v první řadě stanovila, že zákon o manželství je nejvýznamnějším zákonem ČLR, tedy jasně specifikuje jeho symbolickou hodnotu. Přijetí odůvodňuje novou historickou situací, novými okolnostmi a novými problémy, tedy jasně stanoví účel zákona jako symbol diskontinuity. Nakonec potvrzuje ZM80 jako svého druhu novelizaci starší právní úpravy.

---

385 Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing minshi zhengce falü de yijian, 2. 2. 1979
<<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2674638>>.

V praxi tedy v sobě ZM80 spojuje řadu významů – potřebu symbolu nejen nového politického zřízení, ale i symbolu nového pohledu na postavení žen v ČLR a jednoznačně vyjádřenou obecnou diskontinuitu, tedy i diskontinuity s předchozím obdobím a odmítnutí nejen maoismu jako takového, ale i požadavků kampaně proti Lin Biaovi a Konfuciovi. Zároveň stanoví prioritní oblasti rodinného práva, jejichž vymáhání nesmí být zanedbáváno: nedodržování minimálního věku pro sňatek a registrace manželství. Stanoví i předpokládaný postup zavádění zákona do praxe, počínaje seznámením populace s existencí nového zákona, dále propagaci jeho obsahu a následně potírání největších nešvarů: dohodnutých manželství, prodeje nevěsty, násilí páchaného na ženách, starých osobách a dětech.³⁸⁶ Vydání zákona následovalo vydání řady podzákoných předpisů, jež specifikovaly některá práva a povinnosti obsažené v zákoně a dále právo na sňatek či rozvod omezovaly. Po vyhlášení zákona byla zahájena první propagační kampaň, jež zároveň měla hlouběji prozkoumat stav rodinných práv jednotlivců na venkově. Obsah zákona se dle názoru vlády i zákonodárce opírá o ZM50 a zkušenosti získané v průběhu jeho účinnosti. Zároveň je však přizpůsoben novým společenským i ekonomickým podmínkám a obsahuje nutné změny. Rozdílů či novinek oproti ZM50 není mnoho, nicméně vzhledem k rámcovému charakteru zákona jsou minimálně zajímavé.

4.2.2 Vznik manželství

Překážky sňatku

Překážkou sňatku je v první řadě příbuzenství, ale tentokrát již pouze do třetího stupně příbuzenství. Zároveň však z textu zákona zmizela výjimka umožňující příbuzenské sňatky, pokud to bylo v souladu s místní tradicí.

Další překážkou sňatku byl věk. ZM80 stanovil minimální věk 20 let pro ženy a 22 let pro muže, což je věk o dva roky nižší, než byl v ZM50. Zároveň zákon zdůrazňuje nutnost pozdějšího uzavírání sňatků a tedy i pozdější plození potomstva. Zákonem stanovený minimální věk je kompromisní, požadavek vědecké veřejnosti byl již od druhé poloviny padesátých let vyšší, přesto byl vyšší věk považován za nevymahatelný. Zároveň v rámci politiky jednoho dítěte byl propagován pro uzavření manželství sňatek vyšší, v závislosti na povolání a vzdělání. Nadto některé

---

³⁸⁶ Guowuyuan guanyu renzhen guanche zhixing xin Hunyinfade tongzhi, 10. 12. 1980, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1980/112103198003.html>>.

místní samosprávy propagovaly, ale často i protiprávně požadovaly, věk vyšší, což bylo kritizováno vládními orgány.³⁸⁷

Další překážkou sňatku je i porucha zdraví, ať už ve formě tělesného či duševního postižení nebo nakažlivé choroby, včetně výslovně zmíněného malomocenství. Podmínkou registrace manželství bylo od roku 1986 předložení potvrzení o zdravotní způsobilosti ke sňatku v souvislosti se zavedením předsvatebních zdravotních prohlídek a poučení o ochraně zdraví a plánování rodičovství. Jejich předmětem bylo zjištění těhotenství, zdravotních poruch, jež by mohla bránit uzavření manželství, dále zjištění, zda snoubenci nejsou v zakázaném příbuzenském stupni a poučení o základech hygieny a biologie člověka, především o menstruaci, pohlavním styku, početí a antikoncepci. Jakkoli směšná se může zdát potřeba poučení u dospělých snoubenců, je třeba si uvědomit, že sexuální zdraví a pohlavní styk jsou v ČLR dodnes tabuizovány, sexuální výchova na základních a nižších středních školách neexistuje, na nejprogresivnějších středních a vysokých školách je v současnosti velmi omezená, navzdory vysokému procentu mládeže nakažené pohlavní chorobou a častému výskytu těhotenství u mladistvých. V osmdesátých letech však často u mladých lidí neexistovalo ani povědomí o účelu a funkci pohlavního styku a alespoň základní poučení bylo rozhodně na místě.³⁸⁸ Účelem těchto prohlídek a poučení bylo také prosazovat politiku jednoho dítěte a omezení nebo i úplné vyloučení geneticky zatížených snoubenců z plození potomstva, a snaha omezit epidemii pohlavních chorob, jež v osmdesátých letech v ČLR vypukla v důsledku rozsáhlé migrace obyvatelstva, nárůstu prostituce a související kriminality a především tabuizaci používání antikoncepce u mužů, tedy používání kondomů.³⁸⁹ Předsvatební prohlídky měly alespoň zamezit přenosu chorob na potomstvo. Na rozdíl od ZM50 je nový zákon podstatně méně konkrétní v otázce chorob vylučujících manželství a ponechává rozhodnutí na lékařích.³⁹⁰ Povinné předsvatební prohlídky se příliš neosvědčily a byly zrušeny v roce 2003 nejen pro svoji invazivnost a finanční náročnost, ale i pro neefektivnost v boji s pohlavními chorobami ve společnosti, kde se sexuální vztahy nesezdaných partnerů stávaly stále častějšími, přesto je zdravotní porucha jako

---

387 Minzhengbu, Guojia jihuashengyu weiyuanhui guanyu yange yifa banli hunyin dengji de pi fu, 9. 12. 1983.

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1983/213111198303.html>>.

388 Ruan, str. 171; Weishengbu hunyin baojian gongzuo changgui, 21. 7. 1986,

<<http://www.people.com.cn/GB/shizheng/8198/29103/29137/2010205.html>>.

389 Nárůst kriminality v oblasti sexuálních trestních činů byl obrovský, ačkoli oficiální statistiky neexistují, odborníci předpokládají nárůst o několik set procent u znásilnění (nárůst o 345 % letech 1979-83), prostituce nezletilců (u nezletilých delikventů je 40 % chlapců a 95 % dívek obviněno ze sexuálních deliktů). Viz Ruan, str. 170.

390 ZM80 §6, §2.

překážka sňatku dosud stále aktuální a brání vzniku manželství. Znamé jsou případy, kdy bylo manželství prohlášeno za neplatné v případě zjištění, že jeden z partnerů byl v okamžiku uzavření sňatku HIV pozitivní.³⁹¹

Stejně jako ZM50 i ZM80 stanovil v podstatě univerzální výjimkou pro oblasti obydlené národnostními menšinami, kde místní správa mohla stanovit řadu odchylek, přičemž se počítalo především s razantním snížením věku pro uzavření sňatku a změnami ohledně příbuzenských sňatků.³⁹²

Kromě překážek sňatku výslovně uvedených v ZM80 existovala ještě celá řada dalších předpisů, psaných i nepsaných, jež uzavření sňatku dále omezovaly. Jedním ze základních hesel stala *wanhun*, tedy manželství uzavřené dle malthusiánských pravidel tak pozdě, aby manželé byli dostatečně fyzicky i psychicky zralí pro zplození a výchovu potomstva, zároveň aby se co možná zkrátilo období plodnosti za trvání manželství.³⁹³ Minimální věk pro sňatek byl stanoven v zákoně, i přes nárůst považován za příliš nízký a vztahoval se především na venkovské obyvatelstvo a nejnižší společenské třídy; u vysokoškolsky vzdělaných osob, vojáků, vědeckých pracovníků, vrcholových sportovců apod. byl stanoven podzákonými předpisy věk podstatně vyšší a to jak pro muže, tak i pro ženy, v některých případech byl sňatek dokonce úplně vyloučen. Například u studentů vysokých škol byl sňatek obecně vyloučen, pokud snad student chtěl sňatek uzavřít, musel nejdříve oficiálně zanechat studia a školu opustit, výjimkou byli postgraduální studenti starší třiceti let. Pracovníci civilního letectva měli pro sňatek stanoven minimální věk 24 pro ženy a 26 pro muže, vrcholoví sportovci měli kromě výjimečných případů sňatek úplně zakázán po dobu aktivní kariéry.³⁹⁴ Právo vojáků uzavřít sňatek, a to zvláště vojáků vyšších šarží, bylo omezeno předpisy vydanými vrchním velitelstvím i nařízenými jednotlivých jednotek. Zpravidla bylo podmíněno souhlasem nadřízených orgánů, jež vyžadovaly, aby voják zvažující sňatek, vybíral partnerku mezi osobami čínského občanství žijících na území ČLR, stejné národnosti, vhodného třídního původu s

---

391 Marriage invalid due to concealment of AIDS. *Chinadaily.com.cn* [online]. 2012-02-21 [cit. 2014-06-27]. <http://www.chinadaily.com.cn/china/2012-02/21/content_14658426.htm>.

392 Guanyu Zhonghua renmin gongheguo hunyinfa xiugai cao'an he Zhonghua renmin gongheguo Guojifa cao'an de shuoming, 2. 9.1980.

393 Guojia jihuashengyu weiyuanhui bangongting, Minzhengbu bangongting guanyu yin fa (Xuanchuan, guanche (Hunyin dengji banfa) sheji jihuashengyu youguan wenti de jieda) tongzhi, 26. 6, 1986, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1986/213111198607.html>>.

394 Minzhengbu, Minzheng siguan yu putong gaodengxuexiao xuesheng, minhang kong qin renyuan he guojia dui yundongyuan jiehun nianling wenti de han, 9. 7. 1986, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1986/213111198606.html>>.

čistou politickou minulostí, mimo svoji jednotku a vojenskou základnu. Stejná pravidla platila i pro veškerý vojenský personál včetně dobrovolníků. Povinností vojáka bylo uvědomit nadřízené o osobě, s níž sňatek zamýšlí, po oznámení nadřízeným byla provedena důsledná rešerše týkající se budoucí manželky a až na jejím základě mohl být souhlas se sňatkem poskytnut. Studenti vojenských škol nesměli sňatky uzavírat vůbec.³⁹⁵

Vznik manželství a jeho veřejnoprávní registrace

Aplikace ZM80 měla dvě priority: dodržování minimálního věku pro sňatek, z důvodu plánování porodnosti v rámci politiky jednoho dítěte, a povinnou registraci manželství. Registrace manželství se stále neprosadila jako podmínka právního vzniku manželství, jednotlivci i soudy stále respektovali soukromoprávní resp. osobní, charakter manželství a tedy považovali faktické manželství za řádně vzniklé, bez ohledu na jeho registraci. Propagace registrace byla prioritou, nikoli však realitou, její obtížné prosazování měla příčinu nejen v lidovém odporu, ale i v neschopnosti centrální vlády kontrolovat nižší úroveň správních orgánů, jež si často vládní politiku vykládaly po svém. Příkladem mohou být povinné gynekologické prohlídky nevěst, aby se vyloučilo těhotenství, úřední dny omezené na několik dní ročně či snaha místních správních orgánů zvýšit si rozpočet vybíráním „zálohy na plánování rodičovství“ jako podmínky registrace manželství klidně i ve výši několika set yuanů, což se rovnalo několikaměsíčnímu až ročnímu příjmu na venkově.³⁹⁶

Snahou propagátorů zákona bylo přesvědčit obyvatele ČLR ke stejnému způsobu uzavírání sňatku, jako je zvykem v Evropě, tedy ve formě obligatorního civilního sňatku uzavřeného registrací před správním orgánem, ideálně bez nutnosti dalších obřadů, tím by bylo dosaženo nejen naplnění podmínky registrace manželství, ale zároveň i požadavku na jednoduchost a skromnost rituálů spojených se vznikem manželství. Tomu se však praxe nikdy ani nepřiblížila. Registrace však postupem času získala jiný charakter. Tak jak se v polovině devadesátých let stala registrace nutnou podmínkou vzniku manželství (viz níže), tak však nijak neupadal charakter a význam tradičních

---

395 Zhongguorenmin Jiefangjun zongzhengzhibu guanyu jundui guanche zhixing (Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu) de zan xing guiding 29. 12. 1980, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1980/213111198002.html>>.

396 Minzhengbu guanyu banli jiehun dengji bu ying shou qu ya jin de tongzhi, 3. 9. 1980, <<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2585687>>; Minzhengbu zhuan fa dui hunyin dengji gongzuo da jizhe wen, 25. 9. 1981, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1981/213111198102.html>>.

obřadů s uzavřením manželství spojených. Obvyklé, zvláště na venkově, bylo přisuzovat registraci stejný význam jako tradičním zásnubním smlouvám – registrace je obtížně zrušitelná a je podmínkou vzniku manželství, zároveň však neznamena vznik manželství v představách čínského obyvatelstva, proto je běžné, že manželé z hlediska práva se sami za manžele nepovažují, v období mezi registrací a tradičním obřadem nežijí v jedné domácnosti, společně nehopodaří a zpravidla se ani intimně nestýkají, neboť to vše je podmíněno svatebním obřadem a uvedením nevěsty do manželova domu a její oficiální představení manželovým rodičům.

Zákon stanoví, že k registraci se dostaví oba snoubenci osobně před místní správní orgán, předloží požadované dokumenty, především doklad totožnosti a průkaz *hukou*, a jejich manželství při splnění podmínek bude zaregistrováno.³⁹⁷ Jednou z nenápadných, ale zároveň nejzásadnějších změn oproti ZM50, je změna slova, jímž je stanoven příkaz k registraci manželství z *ying* na *bixu*, tedy z příkazu slabého, jenž spíše vyjadřuje možnost, na příkaz silný.³⁹⁸ Zároveň stanoví, že pokud jsou splněny podmínky, správní orgán vydá oddací list a neumožňuje žádnou míru diskrece, což byla zjevně odpověď na vysokou míru obstrukcí, jež činily místní správní orgány ve snaze vylepšit si rozpočet koncem sedmdesátých let. Nadto na konec paragrafu byla přidána věta určující, že manželství počíná okamžikem převzetí oddacího listu.³⁹⁹ Tím byl jasně určen postoj státu k registraci manželství a další kroky následovaly. Faktické sňatky stále respektovány jako manželství uzavřená v souladu se zákonem, pokud byly uzavřeny před rokem 1980, míra tolerance však prudce klesala u sňatků uzavřených po roce 1980, zvláště pokud neexistovaly vážné důvody, jež by nedostatek registrace omluvily. Zpráva několika vládních organizací obsahující statistická data za rok 1986 přinesla vcelku šokující informace – ve venkovských oblastech neregistruje manželství cca 50 % snoubenců. V průměru 15-20, ale v některých oblastech i 30 % snoubenců v okamžiku sňatku nedosahuje ani minimálního věku stanoveného zákonem, propagace zákona ve venkovských oblastech je naprosto neúčinná zjevně v důsledku nulové či protizákonné aktivity místních správních orgánů.⁴⁰⁰ Zlom přišel v roce 1987 kdy Nejvyššího soudu i při splnění dosud platných principů vzniku faktického manželství odmítl bezdůvodně neregistrované manželství považovat za

---

397 ZM80 §7, Hunyin dengji tiaoli, 11. 11. 1980, čl. 1.

398 Zhao, str. 69.

399 ZM80, §7.

400 Guojia jihuashengyu weiyuanhui, Minzhengbu, Sifabu, quanguo fulian guanyu renzhen guanche zhixing (Hunyin fa) yanjin weifa hunyin de tongzhi, 28. 12. 1987, <<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2585958>>.

vzniklé v souladu se zákonem, a vyhláška upravující uzavření manželství vydaná v roce 1994, jež všechny nově uzavřené, avšak neregistrované, sňatky považuje za právně neexistující (viz níže).⁴⁰¹

Nepominutelnou a stále důležitější úlohu při uzavření sňatku hrají tradiční svatební zprostředkovatelé, ať už v podobě místních dohazovačů, příbuzných, či soukromých firem, zajišťujících seznámení potenciálních manželů, zajištění sňatku apod. ZM80 jednoznačně zakazuje obohacování se na sňatku jiné osoby, nicméně vzhledem k ultrakonzervativnímu postoji společnosti ke stykům žen a mužů na veřejnosti, včetně škol a obdobných zařízení, zároveň s obrovskou zátěží kladenou na středoškolské studenty, má většina mladých žen i mužů značně omezený okruh známých, mezi kterými mohou vybírat životního partnera. Zpravidla je tento okruh omezen na spolužáky na vysoké škole, kde je studijní zátěž výrazně nižší, než na školách středních, a kde i dohled rodičů je oslaben vzhledem k tradici studia mimo domovské město a ubytování na studentských kolejích (striktně oddělených podle pohlaví). Tento problém omezeného okruhu potenciálních manželů a manželek v posledních letech ještě narůstá, vzhledem ke klesající ochotě Číňanek uzavírat manželství, obecné neochotě uzavírat sňatky s osobami s venkovským *hukou*, a nedostatkem mladých žen v populaci mimo největší města a především na venkově, proto je úloha zprostředkovatelů pro uzavření manželství stále důležitější.

4.2.3 Neplatnost sňatku

Jak již bylo řečeno, ZM80 stejně jako ZM50, neobsahuje žádné ustanovení upravující otázku neplatnosti sňatku. Důvod je nasnadě – prohlásit protiprávně uzavřený sňatek za neplatný by mohlo vést k obrovské vlně žalob, neboť jak vyplývá z výše uvedeného, princip svobody volby při uzavření manželství a dodržování zákazu sňatku nezletilců a příbuzných se příliš neprosadily. Přesto postoj vlády jednoznačně směřoval k prosazení veřejnoprávního charakteru uzavření manželství a vynětí uzavření a ukončení manželství z pravomoci manželů, jako hlavních osob rozhodujících o jeho vzniku, a přesunu rozhodovací pravomoci na správní orgán, jenž nejen že registruje manželství dle pokynu manželů, ale autoritativně o jeho možném uzavření rozhoduje navzdory postoje manželů. Nejvyšší soud se v druhé polovině osmdesátých let začíná postupně přiklánět názoru, že manželství uzavřené v rozporu se zákonem nepřísluší právní ochrana, i když

401Čl. 24 Hunyin dengji guanli tiaoli 1. 2. 1994; Zuigao renminfayuan minshi shenpan ting guanyu weijing jiehun dengji yi fuqi mingyi tongju shenghuo yi fang siwang hou lingyi fang you wu jicheng qi yichan quanli de dafu, 25. 7. 1987, <<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2674736>>.

prozatím připouští existenci výjimečných okolností vyžadujících určitou míru tolerance, především v situaci, kdy manželé zplodili potomstvo.⁴⁰² Sňatek uzavřený v rozporu se zákonem, jakkoli protiprávní, je však minimálně až do roku 1994 platný, tedy ani sňatek uzavřený z donucení rodičů, sňatek založený na prodeji nevěsty či sňatek dohodnutý nejsou nutně neplatné, pouze se od roku 1989 z pohledu Nejvyššího soudu jedná o kvalifikované důvody rozvodu, pokud je návrh na rozvod vznesen v relativně krátké době po uzavření sňatku nebo pokud je oběť schopna prokázat, že nedošlo ke vzniku *ganqing*.⁴⁰³

4.2.4 Rodinné vztahy

Vzájemné vztahy manželů a ochrana proti domácímu násilí

ZM50 cíleně zakazoval domácí násilí pouze mezi rodiči a dětmi, a problém násilí páchaného mezi manželi či týrání snach raději ponechal mediačním komisím, neboť rozšířenost domácího násilí, stejně jako odpor proti jeho potlačování, byly zjevně nad síly zákonodárce a převládl názor typický pro debaty nad úpravou rodinného práva, že zákon nemá být příliš přísný nebo konkrétní, jen tak je možné dosáhnout toho, že bude alespoň částečně vymahatelný, naopak přílišná přísnost by mohla vést k jeho naprosté ignoraci a narušit tak již tak omezený respekt jednotlivců k právním normám vydávaným státem. ZM80 jde o něco dál tím, že výslovně zakazuje násilí mezi veškerými členy domácnosti, nicméně zákaz násilí v části upravující vztahy manželů již neopakuje. Zákon nově zakotvuje práva „starých osob“ *laoren* v rámci rodinného práva, zároveň stanoví jejich ochranu proti domácímu násilí. Na základě tohoto prohlášení byl později, v roce 1996, přijat Zákon na ochranu práv a zájmů starých osob (viz níže).

Ze vzájemných povinností manželů uvedených v ZM50 paragraf 8 ZM80 zmiňuje pouze některé – povinnost vzájemné výživy, povinnost výživy a vedení potomků zodpovědnost za škody dětmi způsobené.⁴⁰⁴ Z textu naopak vymizela povinnost vzájemného respektu, spolupráce apod. ZM80 stanoví sice povinnost žít v monogamním manželství, zároveň ale nestanoví povinnost vzájemné věrnosti. Stejně jako ZM50 nestanoví povinnost manželů spolu žít v jedné domácnosti, stanoví však

---

402 Zuigao renminfayuan guanyu zai lihun susong zhong faxian shuangfang yinman jin qin guanxi pianqu jiehun dengji, qie shenghuo duonian sheng you zinu, ying an Hunyin fa diershi wu tiao chuli de pi fu, 14. 1. 1987, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1987/113202198711.html>>.

403 Zuigao renminfayuan guanyu renminfayuan shenli lihun anjian ruhe rending fuqi ganqing que yi polie de ruogan jutí yijian, 21. 11. 1989, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1989/113202198901.html>>.

404 ZM80, §17.

povinnost manželů plánovat rodičovství. Blíže tuto povinnost stanovily regionální předpisy, zákonná úprava, i když opět velice obecná, přišla až v roce 2002.

V otázce rodinných vztahů přinesl další novinku – právo stát se členem rodiny druhého z manželů. Změna agnátských vztahů jednoho z manželů po sňatku samozřejmě žádnou novinkou není, toto právo bylo i po roce 1949 využíváno manželkami především na venkově, kde docházelo k jejich přechodu do nové domácnosti po sňatku, výjimečně potom docházelo i k přechodu manžela do rodiny manželky *ruzhi*, stejně jako dle tradičního práva. Výsledkem bylo jeho právo na majetek v rámci *fenjia*, tedy dělení majetku za života rodičů manželky, jež je na venkově stále běžným způsobem dělení rodinného majetku, dále získává dědické právo, pokud v rámci *fenjia* nebyl rozdělen veškerý majetek, a zároveň mu vzniká vyživovací povinnosti vůči manželčným rodičům. Zákon nehovoří o tom, jakým způsobem a zda zanikla vyživovací povinnost k rodičům vlastním či dědické právo v rámci původní rodiny, stejně tak blíže neupravuje ani další otázky. Důvodová zpráva toto ustanovení uvádí pouze jako pomoc rodinám bez synů, zároveň zdůrazňuje, že toto ustanovení neslouží ke změně *hukou*, nicméně umožňovalo získat povolení k pobytu v místě *hukou* manželky a po dobu trvání manželství i právo využívat jeho výhody v podobě přidělů potravin, půdy apod.⁴⁰⁵

V otázce příjmení manželů se nic nemění, novinkou je právo dětí vybrat si, zda chtějí nést příjmení otce či matky.⁴⁰⁶ To je překvapivý ústupek patrilineární rodinné struktury, nicméně je otázkou, jestli je využíváno toto právo v praxi.

Majetkové vztahy v manželství

Ačkoli ZM80 stanoví prakticky stejný rozsah majetku manželů, používá jinou formulaci i terminologii, jež jednoznačně předznamenává odklon od dosavadního charakteru manželství a principu prioritní ochrany práv manželky a dětí. Teoreticky tedy stanoví, stejně jako ZM50, že majetek vlastněný před uzavřením manželství a nabytý v jeho průběhu se ze zákona stává společným majetkem manželů a v průběhu manželství neexistuje výlučně vlastněný majetek. Nicméně tam, kde ZM50 hovoří o majetku patřícím rodině *jiating caichan*, jehož obsah zjevně vychází z tradičního práva a *jia* jako majetku jedné domácnosti, ZM80 se snaží nastolit jinou cestu,

---

405 Guanyu Zhonghua renmin gongheguo hunyinfu xiugai cao'an he Zhonghua renmin gongheguo Guojifa cao'an de shuoming, 2. 9.1980.

406 ZM80, §16.

tedy cestu směřující k existenci odděleného a společného majetku, tak jako prvorepublikový občanský zákoník, a ZM80 se přímo k prvorepublikové terminologii vrací, hovoří totiž o *gongtong caichan*, tedy o majetku v režimu společného vlastnictví.⁴⁰⁷

Dle občanského zákoníku měl ovšem tento společný majetek jasně daný charakter – jednalo se o majetek, jenž nebyl ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů, ale byl vlastněn oběma manželi s tím, že podíl jednoho z manželů nesměl být za trvání manželství oddělen od majetku společného.⁴⁰⁸ Rozdílem proti občanskému zákoníku je jednak právo obou manželů spravovat společný majetek, dle občanského zákoníku to byl manžel, jenž majetek spravoval, další však ZM80 nestanoví, nicméně nabízí tak vcelku jasné vodítko, jakým způsobem má být na majetek manželů nahlíženo, včetně odpovědnosti za náklady na každodenní provoz, či otázku odpovědnosti vypořádání dluhů vzniklých v průběhu manželství. Je samozřejmě otázkou, jestli se zákonodárce rozhodl vrátit majetkové (a možná nejen majetkové) vztahy zpět do třicátých let, změna terminologie však určitě měla svůj význam. ZM80 zároveň v otázce společného jmění přinesl v pravdě revoluční novinku – právo upravit si majetkové vztahy smlouvou mezi manželi odlišně od zákona.⁴⁰⁹ Toto ustanovení bylo reakcí na změnu ekonomických poměrů a především snahou vyjít vstříc nově vznikající podnikatelské elitě, zároveň však znamená i odklon od principu ochrany práv žen a dětí. Zákon dál tuto možnost neupravil a ponechal na judikatuře, jak se s tím vyrovná, zjevně se však jedná o jednu ze známek proměny nejen společného majetku manželů, ale i o proměnu charakteru manželství z pohledu čínského práva, jež naplno propukla až po přijetí ZM01 (viz níže).

Vyživovací povinnost členů rodiny

ZM80 zakazuje zanedbání povinné výživy, a to nejen mezi rodiči a dětmi, ale nově i mezi prarodiči a vnoučaty či vůči mladším sourozencům.⁴¹⁰ Vzhledem k novému postoji k sociálnímu zabezpečení, jež mělo být sejmuto z beder státu a přeneseno plně na bedra rodiny jako jediného garanta, ZM80 stanovil odpovídající pravidla, z nichž nejzajímavější je povinnost výživy mezi sourozenci. Tato povinnost je subsidiární vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům a rodičům vůči dětem, a přichází

---

407 Jeden ze tří možných způsobů smluvní úpravy správy majetku po uzavření sňatku uvedený v OZ §1031, nejedná se tedy o výchozí a občanským zákoníkem upřednostovaný způsob správy *lianhe caichan* uvedený v OZ §1017, který se více blíží úpravě dané tradičním právem, jež je popsán v 1.7.8.

408 OZ §1031 a násl.

409 ZM80 §13.

410 ZM80 §3, §23.

ke slovu nejen, pokud se jedná o nezletilé sourozence, ale i pokud se jedná o sourozence dospělé, za předpokladu že nejsou schopni se živit sami.⁴¹¹

Specifická je i možnost vzniku vztahu obdobného vztahu rodinnému v důsledku sňatku, typicky mezi nevlastním rodičem a potomkem, kdy Nejvyšší soud shledal, že takový vztah se všemi právy a povinnostmi, včetně povinnosti výživného, může nejen vzniknout ale i přetrvat manželství, na jehož základě daný vztah vznikl.⁴¹²

Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem též přinesla pokus o upřesnění - vyživovací povinnost nekončí 18. rokem, jak se dalo u ZM50 dovozovat z paragrafu 13, končí buď zletilostí, nebo nabytím schopnosti se samostatně živit.⁴¹³ Stejným způsobem je upřesněna vyživovací povinnost dětí vůči rodičům – pokud rodiče nemohou pracovat nebo nejsou schopni si zajistit výživu sami, nastupuje vyživovací povinnost dětí.

Vyživovací povinnost prarodičů vůči vnoučatům a vnoučat vůči prarodičům v ZM50 stanovena nebyla, ZM80 ji uvádí až jako subsidiární vůči vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi a to pouze tehdy, pokud prarodiče jsou toho schopni a zároveň pouze tehdy, pokud rodiče zemřeli, případně pokud zemřel jeden z nich a druhý není schopen děti sám uživit.⁴¹⁴ Obdobným způsobem je stanovena vyživovací povinnost vnoučat vůči prarodičům.⁴¹⁵

Zákonná úprava pozice nemanželských dětí byla obdobná ZM50, avšak použitá terminologie dává jiný dojem. Stejně jak ZM50, ani ZM80 nestanoví, že by nemanželské děti byly rovnoprávné *pingdeng* s dětmi manželskými, pouze stanoví, že mají práva na stejné úrovni *tongdeng*. Stejně tak nemanželské děti uplatňují vyživovací povinnost vůči svému otci nikoli dle paragrafu 15, kde je stanovena vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí, ale dle paragrafu 19, kde je speciálně upravena vyživovací povinnost otce nemanželského dítěte. Tato povinnost není stanovena stejně, jako v případě dítěte manželského, tedy jako povinnost výživy a výchovy, ale jako povinnost

---

411 Zuigao renminfayuan guanyu dui nianlao, wu zinü de ren neng fou anzhao Hunyinfä diershi san tiao leitui panjue you fudan nengli xiongdi jiemei chengdan fu yang yiwu fu han, 1. 9. 1981, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1981/113203198101.html>>.

412 Guanyu jimu yu sheng fu lihun hou reng you quan yaoqiu yi yuqi xingcheng fu yang guanxi de ji zinü lüxing shanyang yiwu pi fu, 21. 3. 1986, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1986/113203198602.html>>.

413 ZM80, §15.

414 Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing minshi zhengce falü ruogan wenti de yijian, 3. 8. 1984, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1984/113201198401.html>>, odst. 24.

415 ZM80, §22.

podílet se na nutných životních nákladech a nákladech na výchovu do okamžiku, kdy je potomek schopen se sám žít.

V praxi byla diskriminace nemanželských dětí nejvýraznější vzhledem k politice jednoho dítěte, jež na většině území trestala porod nemanželského dítěte vždy, bez ohledu na to, zda matka již dítě měla. Nemanželské děti jsou buď legislativou související s politikou jednoho dítěte ignorovány, některé místní předpisy jejich narození výslovně zakazují.⁴¹⁶ Obecně je od roku 1988 nemanželským dětem běžně upírána řádná registrace a tedy i rodný list a *hukou*, v důsledku čehož nemohou využívat ani právo na školní docházku ani další práva daná ústavou i dalšími zákony.

4.2.5 Rozvod

ZM80 zná vedle smrti stále dvě další formy zániku manželství z vůle manželů nebo jednoho z nich: konsensuální rozvod dohodou a rozvod z rozhodnutí soudu. Deklarovaná revoluční ustanovení novelizující rozvodové řízení byla sice pouze propagandou, k některým, nejen kosmetickým, změnám skutečně došlo.

Konsensuální rozvod

Ačkoli v otázce rozvodu dohodou nedošlo oproti ZM50 prakticky k žádné změně a znění ustanovení je stejné, rozdílem je především použití důraznějšího příkazu k registraci rozvodu, kdy ZM80 o něco jasněji stanoví registraci jako nutnou podmínku rozvodu dohodou. Podmínkou rozvodu dohodou bylo vypořádání vzájemných majetkových práv a otázky péče o dítě, stejně jako osobní přítomnost obou manželů u registrace. Pro některé soudy byla však hranice rozvodu dohodou a rozvodu z rozhodnutí soudu velice ostrá – pokud byl registrován rozvod dohodou, nepřipouštěly některé soudy v otázkách spojených s péčí o děti nebo vypořádáním majetku žalobu. Pokud byla podána, trvaly některé soudy na tom, aby registrace rozvodu byla zrušena, manželství tím znovu vzniklo a až poté byla soudem přijata žaloba na vypořádání majetkových poměrů a samotné opětovné zkoumání důvodů rozvodu. V takových případech však vznikaly situace, kdy manželství řádně uzavřené po rozvodu se náhle stalo manželstvím protiprávním, a jeden z manželů

---

416 Palmer 1989, str. 441, 447.

se vystavoval stíhání pro bigamii. Nejvyšší soud tento postoj jednoznačně odmítl a připustil projednání majetkových otázek odděleně od řízení o rozvodu.⁴¹⁷

Stále nevyjasněnou otázkou byl charakter rozhodnutí manželů své manželství ukončit a role, jakou hraje jeho registrace. Teoreticky vydáním potvrzení o rozvodu manželství končí a proti vydání potvrzení se nelze odvolat, tedy charakter tohoto rozhodnutí by měl být deklaratorní.⁴¹⁸ Zároveň vznikly spory o to, zda samotná registrace rozvodu, a tedy zánik manželství, je v rukou příslušného správního orgánu či zda je rozhodující postoj manželů a jejich vůle k zániku manželství. Zákon předpokládal povinnost správního orgánu zaregistrovat rozvod dohodou tehdy, pokud byly splněny tři podmínky: *ganqing* zanikla, byla vypořádána otázka majetku a otázka péče o děti. Pokud některá z těchto podmínek nebyla naplněna, bylo povinností správního orgánu provést mediaci a vést manžele ke shodě buď na pokračování manželství, nebo na řádné vypořádání výše uvedených otázek.⁴¹⁹ Charakter vůle manželů, tedy zda je podmínkou vzniku manželství nebo přímo jeho konstitutivním prvkem, je stále nejasný, i když z judikatury vyplývá, že postoj státu se přikláněl více k evropskému a tedy veřejnoprávnímu charakteru uzavření manželství a snažil se jej prosazovat, jak vyplývá i ze snahy prosadit registraci manželství jako podmínku vzniku sňatku.

Jednostranný rozvod

ZM80 přinesl nenápadnou, o to však významnější novinku v oblasti rozvodů: zdůrazněnou povinnost soudu rozhodnout o rozvodu tehdy, pokud je prokázán zánik *ganqing*. Reformulace původního ustanovení paragrafu 17 ZM50 byla nejen pokusem o jakési uvolnění otázky rozvodů, ale i zdůrazněním existence *ganqing* jako základní podmínky existence manželství. Důvodová zpráva k ZM80 poznamenává, že postoj veřejného mínění i soudů k rozvodům v předchozích letech byl extrémně tvrdý, a ačkoli volnější postoj k rozvodům nemá sloužit k podpoře „buržoazního“ postoje k manželství, je namístě a v zájmu společnosti.⁴²⁰ To je s nejvyšší

---

417 Zuigao renminfayuan guanyu nannü shuangfang dengji lihun hou yin dui caichan, zinü fuyang fasheng jiufen dangshiren xiang renminfayuan qisu de fayuan ying yu shou li wenti pi fu, 3. 10. 1986, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1986/113718198603.html>>.

418 Zuigao renminfayuan guanyu nannü dengji lihun hou yi fang fan hui xiang renminfayuan ti qisu song renminfayuan shifou yingdang shou li wenti de pi fu, 15. 6. 1985, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1985/113718198509.html>>.

419 Minzhengbu guanyu xia fa (Guanyu hunyin dengji ruogan wenti de jieda) tongzhi, 11. 9. 1986, <<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2585888>>; ZM80, §24.

420 Guanyu Zhonghua renmin gongheguo hunyinfa xiugai cao'an he Zhonghua renmin gongheguo Guojifa cao'an de shuoming, 2. 9.1980.

pravděpodobností důvod, proč v zákoně chybí jakákoli další vodítka pro soudy o rozvodu rozhodující; po celá šedesátá a sedmdesátá léta se vedly spory o to, kdy je rozvod přijatelný, zda na základně splnění materiálních, objektivně přezkoumatelných podmínek, či na základě citového vztahu manželů, důvodová zpráva zdůrazňuje tedy povinností soudů zkoumat trvání *ganqing*, jež má být prakticky jediným indikátorem stavu manželství. Proto jakékoli taxativní důvody jsou považovány za kazuistické, alibistické a „buržoazní“, neboť podporují schematické rozhodování soudů místo toho aby soudy plnily svou povinnost „spolupráce s masami“, tedy aby detailně vyšetřovaly okolnosti každého rozvratu manželství a aktivně zjišťovaly stav *ganqing*. Teoreticky měl být tedy rozvod podstatně snazší než v uplynulých dvaceti letech, kdy soudy rozvod považovaly za krajní řešení, a nová legislativa tak měla uspokojit poptávku po rozvodu již nefunkčních manželství. Navzdory reformulaci ustanovení o rozvodu v ZM80 se liberálnější přístup k rozvodům ani u zákonodárců ani u soudů v průběhu osmdesátých let neprosadil.⁴²¹ Zároveň však výrazně stoupla poptávka po rozvodu vzhledem ke značné proměně společenských poměrů a liberálnějšímu postoji společnosti k nezrušitelnosti manželství, zákonodárci se však neměli k novelizaci ZM80 a soudy se plně držely značně negativního postoje k rozvodu, bez ohledu na okolnosti nebyly ochotny o rozvodech rozhodovat bez ohledu na stav *ganqing*.

Samotná procedura rozvodu s přivolením soudu byla opět teoreticky dvoufázová, fakticky byl ale zjevný odklon od první části za účasti mediační komise a zákon tak výslovně dovoloval přímo podat žalobu k soudu. Mediaci u příslušného správního orgánu se tedy spíše než nutnou podmínkou rozvodu stává jen jakousi službou manželům při řešení sporů či možným důkazem při samotném projednání rozvodu před soudem.

Omezení práva na rozvod

ZM 80 ponechává většinu překážek rozvodu stanovených ZM50, praxe resp. podzákonné předpisy přidávají řadu dalších. V první řadě jsou to opět příslušníci ozbrojených složek, jejichž manželská práva jsou chráněna absolutně a ZM80 nepřipouští žádnou výjimku. Zároveň text zákona již neobsahuje ustanovení dovolující zánik manželství v případě dlouhodobé nezvěstnosti dotyčného příslušníka. Pro rozvod se členem ozbrojených složek je tak bezpodmínečně nutné získat jeho souhlas.

---

421 Tien, str. 110.

Dále manžel těhotné ženy až do uplynutí jednoho roku po porodu nesmí podat návrh na rozvod, zákon ovšem nově připouští vážný důvod, pro nějž soud měl návrh přijmout, v praxi se jako vážný důvod považovalo například těhotenství s nemanželským dítětem.

Dalším nejčastějším omezením práva na rozvod byl požadavek souhlasu zaměstnavatele s rozvodem manželství a to i v případě rozvodu dohodou a dále požadavek „cudného“ chování rozvádějící se osoby.⁴²²

4.3 Vývoj po přijetí ZM80

Od osmdesátých let můžeme pozorovat přetrvávající starý problém schizofrenní duality práva „skutečného“, zpravidla ve formě obyčejů a stranických direktiv, jež se používá v běžném každodenním životě, a práva „symbolického“, v ústavou stanovené formě, jež na jednu stranu samo stanoví svou všeobecnou závaznost a vymahatelnost a zároveň však závazné a vymahatelné není. Tato schizofrenie, kdy na jednu stranu občan vidí svá práva a povinnosti černé na bílém, jež jsou diskutována na akademické půdě a přednášena na právnických fakultách, a zároveň se jich ale nesmí přímo domáhat a zároveň neví, jakým způsobem a v jakém rozsahu na něm budou zákonné povinnosti vymáhány, zapříčiňuje od konce devadesátých let obrovskou míru právní nejistoty, nedůvěry v psané právo a související ignoraci a obcházení zákonných předpisů, jež častokrát vyústily v sociální nepokoje, v důsledku s utvářející se občanské společnosti a snahou jednotlivců se svých práv domáhat, i snahou soudů se vymanit z vlivu komunistické strany a prosadit principy právního státu a právní jistoty.

Po červnových událostech roku 1989 získala čínská společnost značně „normalizační“ náboj, jenž se značně liší od předchozích období, kdy politika a ideologie byly středem zájmu veškerého obyvatelstva, kdy se vedly politické diskuse na ulici či v zaměstnání a kdy veřejné záležitosti byly i centrem osobního zájmu. Tehdy se začíná ostře štěpit každodenní život na složku veřejnou či politickou, do níž není radno zasahovat či se o ni zajímat a od níž většina obyvatel rychle ztrácí zájem a vládu ponechává v rukou politické elity, jež se jí nemíní vzdát a jež odmítá přijmout kritiku z řad „prostého“ obyvatelstva, a na složku soukromou, jež zahrnuje každodenní vztahy zaměřené na výdělek, podnikání a spotřebitelské vztahy. Tak se i legislativa začíná definitivně štěpit na normy veřejnoprávní, jež mají charakter vysoce politický a práva z nich nejsou běžně vymahatelná, a

---

422 Zhongguorenmin Jiefangjun zongzhengzhibu guanyu jundui guanche zhixing (Zhonghua renmin gongheguo Hunyin fa) de zan xing guiding, 1. 1. 1981, <<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2585692>>.

normy soukromoprávní, jež jsou určité a jimi založená práva i právní povinnosti jsou u soudu vcelku snadno vymahatelná, za předpokladu ovšem, že stranou sporu není správní orgán.

Již od počátku osmdesátých let se objevovaly hlasy po novelizaci zákona, jenž byl odtržen od reality natolik, že neumožňoval své použití pro praxi, a soudy byly ponechány svému vlastnímu rozhodování pod vlivem aktuální místní politiky, stejně tak jako přijetí plánovaných doprovodných zákonů, na něž ZM80 odkazoval a jež měly upravit otázky dědění, adopce či sociálního zabezpečení. Požadované změny se týkaly v první řadě vyjasnění obsahu společného majetku manželů, vzhledem k překotnému rozvoji soukromého podnikání a související trestné činnosti, vyjasnění charakteru a okamžiku vzniku manželství stejně jako přistoupení na princip neplatnosti protiprávně uzavřeného manželství a vyjasnění jeho následků, nejčastěji povinnosti výživného. Novelizace se soudy nedočkaly až do roku 2001, Nejvyšší soud tak opět přistoupil k novelizaci faktické v podobě stanovisek závazných pro nižší soudy.

4.3.1 Stanovisko 1984

Stanovisko Nejvyššího soudu z roku 1984, stanovilo pravidla řešení občanskoprávních sporů před nižšími soudy a v podstatné míře nahrazovalo neexistující občanskoprávní předpisy. Přináší v oblasti manželského práva několik upřesnění v hmotných i procesních otázkách, především ale požaduje dodržování ZM80 nižšími soudy, jež se v praxi držely ustálené judikatury a rozvody stále bojkotovaly.⁴²³

Stanovisko opětovně zmiňuje přetrvávající problémy manželského práva: dohodnuté sňatků a sňatky z donucení, a stanoví jasná pravidla, kdy oběti takových sňatků mají mít právo se rozvést, a tedy kdy by soud k takovému rozvodu měl přistoupit. Jediným hlediskem je z pozice Nejvyššího soudu *ganqing* – pokud mezi manžely vůbec nevznikla, je rozvod na místě. Zároveň však stanoví, že pokud manželství trvalo již dlouho, narodily se děti, a *ganqing* se objevila, mediace neměla efekt, manželství může, ale nemusí být rozvedeno.⁴²⁴ Zároveň jasně odlišuje prodej ženy do manželství a jiné majetkové přesuny v rámci uzavření sňatku – pokud je sňatek uzavřen ze svobodné vůle, nejedná se o protiprávní sňatek, za předpokladu dodržení dalších podmínek. Stanovil i základní pravidla, kdy by soudy měly o rozvodu manželství rozhodnout, jež částečně potom shrnuje ve

---

423 Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing minshi zhengce falü ruogan wenti de yijian, 30. 8. 1984,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1984/113201198401.html>>, dále jen Stanovisko NS z 30. 8. 1984.

424 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část 1.

stanovisku o pět let později. V první řadě se jedná o žádosti o rozvod v důsledku zásahu třetí osoby do manželství, ať už v případě skutečné nevěry nebo prostého zániku *ganqing* jednoho z manželů. K takové situaci se soudy i veřejné mínění stavěly veskrze negativně, zvláště pokud se „provinilá“ strana snažila o rozvod a následný sňatek se spolupachatelem. V takových případech Nejvyšší soud stanoví, že pokud podá žádost o rozvod „nevinná“ strana, má soud o rozvodu rozhodnout, i když i zde je povinen pokusit se o mediaci. V případě, kdy o rozvod žádá strana „provinilá“, soud překvapivě též stanoví, což je novinka oproti dosavadní praxi, jež odmítnutí rozvodu v takovém případě používala jako trest za nevěru. Nejvyšší soud stanoví, že rozvod je na místě, pokud by setrvání v manželství bylo pro zúčastněné strany příliš kruté. Obdobně pokud provinilá strana navrhuje rozvod a soud tento návrh zamítne, měl by o rozvodu rozhodnout tehdy, pokud předchozí zamítnutí nevedlo ke zlepšení vztahu manželů a po uplynutí rozumné lhůty tentýž manžel podá návrh znovu.⁴²⁵ Zároveň požaduje veřejnou kritiku případně tresty pro provinilou stranu i spolupachatele.⁴²⁶

Novým problémem byly rozvody v důsledku nových ekonomických vztahů a tvrdého vymáhání politiky jednoho dítěte na počátku osmdesátých let. Typický byl návrh na rozvod ze strany manžela poté, co manželka porodila dívku nebo podstoupila sterilizaci, jež byla často podmínkou vydání rodného listu dítěte. Tehdy bylo zjevné, že další děti se v manželství narodit nesmí nebo nemohou, což často bylo příčinou násilí ze strany tchána s tchyní či manžela, kteří tak byli připraveni o mužského dědice, a následně vyústilo v návrh na rozvod. Nejvyšší soud to kritizuje a rozvod v takových situacích považuje za nevhodný, pokud *ganqing* nebyla narušena. Obdobně v situaci, kdy jeden z manželů navrhne rozvod z důvodu neschopnosti nebo neochoty druhého manžela plnit povinnosti v rámci nového systému osobní zodpovědnosti za zemědělskou produkci. Tento systém znamenal v mnoha případech návrat k manuálnímu obdělávání polí bez jakékoli mechanizace, neplnění norem zároveň mohlo vyústit v tvrdé postihy, doplňování povinných odvodů nákupem plodin na trhu za nedotovanou cenu zase mělo za následek značné finanční ztráty. Pokus o rozvod v těchto situacích soud nahlížel sice s pochopením, ale zároveň připouštěl rozvod až v krajní situaci, kdy se všechny ostatní pokusy o řešení minuly účinkem.⁴²⁷

---

425 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část 4.

426 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část 3.

427 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část 5, 6.

4.3.2 Stanovisko 1989

Přetrvávající problémy v otázce rozvodů se pokusil řešit Nejvyšší soud stanovením souhrnného vodítka pro soudy nižší, kdy je třeba považovat *ganqing* za zaniklou a kdy je tedy povinností soudu rozhodnout o rozvodu manželství. Výsledkem byl seznam skutečností, jež, pokud byly dostatečně prokázány, měly mít za následek rozvod. Jedná se tedy o jakýsi obrat v postoji ke *ganqing* a snahu zavést objektivní hlediska pro trvání manželství a tedy i jakýsi návrat k prvorepublikové legislativě, stanovící taxativní seznam důvodů rozvodu.

Těmito důvody měly být: neléčitelná choroba, jež by jinak bránila sňatku, impotence, situace, kdy v důsledku příliš rychlého sňatku (zpravidla z donucení příbuzných) *ganqing* nikdy nevznikla, neléčitelné psychické onemocnění, podvod vedoucí k uzavření sňatku či získání registrace, skutečnost, že spolu manželé po registraci nežijí, dohodnutý sňatek nebo sňatek prodejem za předpokladu, že *ganqing* nevznikla nebo je to krátce po sňatku, pokud spolu manželé nežijí nebo pokud soud rozhodl o odmítnutí rozvodu a od rozhodnutí uplynul alespoň rok, *adulterium* nebo soužití s jinou osobou za předpokladu, že žaluje nevinná strana, pokud žaluje provinilá strana pouze tehdy, pokud druhá strana souhlasí nebo pokud nesouhlasí a soud už jednou návrh zamítl, bigamie pokud žaluje nevinná strana, jeden z manželů se dlouhodobě vyhýbá práci a zajištění domácnosti či propadl hazardním hrám apod., dlouhodobý trest odnětí svobody nebo spáchání trestného činu, jenž narušil *ganqing*, neznámý pobyt po alespoň dva roky, domácí násilí. V těchto případech se tedy zánik *ganqing* předpokládá a není jej třeba dále prokazovat, soud může samozřejmě shledat i jiné důvody rozvodu.⁴²⁸ Zároveň je třeba zdůraznit, že prakticky žádný z těchto důvodů nepředpokládá rozvod z důvodu prostého partnerského nesouladu či jiného „triviálního“ důvodu, v takových případech se prostě předpokládá doživotní trvání manželství.

Úprava vztahu k dětem po rozvodu

Stanovisko z roku 1984 upravilo i otázku úpravy vztahu rodičů k dětem po rozvodu. Tato část zjevně odráží problémy, na něž judikatura narážela posledních třicet let a snažila se na ně odpovědět, především v otázce povinné výživy k dětem po rozvodu a jejímu charakteru. Stanoví povinnost výživy do zletilosti dítěte resp. do dosažení schopnosti se samo živit, zároveň je ustanovení

---

428 Zuigao renminfayuan guanyu renminfayuan shenli lihun anjian ruhe rending fuqi ganqing que yi polie de ruogan juti yijian, 21. 11. 1989, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1989/113202198901.html>>.

upravující výživné reformulováno v tom duchu, že matka nese podíl na nákladech na výživu vždy, na rozdíl od ZM50, jenž tuto povinnost stanovil pouze tehdy, pokud byly děti svěřeny do péče matky. Zároveň zákon stanovil, že otázky výživného, vypořádání majetku či dědictví mohou být vykonány prostřednictvím soudu dle zákona, což konečně vyjasnilo otázku, jak vykonávat rozhodnutí či dohody v rámci rodinného práva, kde především v majetkových otázkách bylo běžné, že rozvedená manželka sice měla k dispozici rozsudek obsahující vypořádání společného majetku, zároveň orgány veřejné moci jej odmítaly vykonat.

Otázku komu má být svěřeno dítě po rozvodu ZM80 podrobněji neupravuje a ponechává ji na posouzení příslušného soudu v souladu s ochranou práv dětí a povinností výživy obou rodičů. To bylo samozřejmě příčinou řady nejasností, kdy byly děti často ponechávány v péči otce, resp. babičky z otcovy strany, bez ohledu na další okolnosti. Nejvyšší soud upravil tuto otázku opakovaně ve svých stanoviscích, poprvé v roce 1984, kdy v otázce, komu mají být děti svěřeny do péče po rozvodu, opakuje obsah ZM80 a předchozího stanoviska z roku 1979, tedy že kojenci mají být v péči matky s výjimkou situace, kdy matka souhlasí, aby byly v péči otce, u starších dětí má být zjištěn jejich názor, do péče mají být svěřeny tomu z rodičů, jenž má pro jejich výchovu a výživu lepší podmínky, v praxi je to často otec, jenž má vyšší finanční příjmy a přenechá péči o děti své matce, tedy babičce dětí. Stanovisko proto uvádí, že při řízení o svěřením do péče, má být bráno v úvahu i to, zda jeden z manželů podstoupil sterilizaci, případně zda bude schopen uzavřít další manželství, neboť politika jednoho dítěte umožňuje za určitých okolností porod dalšího dítěte tehdy, pokud rodič nemá dítě v péči. 429

V roce 1993 vydal Nejvyšší soud několik dalších doporučení jak v této otázce postupovat, jež se však výrazněji neliší od výše uvedeného. Stanovisko opakuje, že děti do dvou let mají být v péči matky, pokud matka nesouhlasí s tím, aby byly v péči otce, s výjimkou situací, kdy matka není schopna se o dítě postarat z vážného důvodu, jako např. z důvodu nebezpečné choroby či třeba i proto, že z pohledu soudu není schopna děti uživit. V ostatních případech by měla být při rozhodování prioritou schopnost obou rodičů mít další děti, tj. pokud jeden z rodičů již má děti z předchozího manželství nebo naopak podstoupil sterilizaci, a zájem dítěte, přičemž od deseti let věku dítěte je pro svěřením do péče jednoho z rodičů rozhodující i souhlas dítěte. Vyživovací povinnost má ve většině případů skončit 18. rokem dítěte, výjimečně i mezi 16. a 18. rokem, pokud

---

429 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část 22.

je dítě schopno se samo uživit. Výjimkou je dítě, jež se samo neuživí ať už z důvodu fyzické neschopnosti či studia. Vyživovací povinnost může vzniknout i nevlastnímu rodiči, nikoli však proti jeho vůli. 430

4.4 Aplikace ZM80

Zpráva přijatá ministerstvem spravedlnosti, Nejvyšším soudem, ministerstvem občanských věcí, Centrální odborovou organizací, Svazem mládeže a Svazem žen na konci roku 1981 sice v úvodu nadšeně hovoří o úspěších propagace ZM80, vzápětí však navazuje v podstatně neveselejším tónu a vypočítává stále přetrvávající problémy manželského práva, jež se prakticky vůbec neliší od problémů kritizovaných v průběhu kampaně na počátku padesátých let. Těmi jsou stále rozšířené zásahy do svobody manželství, dohodnuté sňatky za úplatu, týrání žen a obchodování ženami, majetkové přesuny v rámci uzavření manželství, megalomanské svatební oslavy ve snaze dát co možná najevo nově nabyté bohatství, a obohacování se třetích osob v souvislosti s uzavřením sňatku. Starým známým je problém ignorace registrace manželství a považování veřejné oslavy a společenské známosti o existenci manželství za dostatečný. Co je však nejzajímavější, ve zprávě zároveň úplně chybí kritika tradičního „feudálního“ přístupu k manželství a souvislosti „feudálního“ smýšlení s výše uvedenými problémy, což bylo dosud v propagačních materiálech označováno za základní příčinu porušování principů manželského práva. Zpráva naopak obsahuje odkaz na „tradiční“ ctnosti, zde *zunlao'aiyou*, tedy návrat k tradiční představě rodiny, jež má ctít starší generaci a pečovat o generaci mladší. Zároveň již není řeč o rovnoprávnosti v manželství a ochraně před násilím, pouze požaduje, aby manželé žili v harmonii a tchyně a snachy spolupracovaly *fuqi hemu, po-xi tuanjie*.

Nově jsou kritizovány i problémy další, o nichž se dříve buď nehovořilo, nebo se v závažnější míře nevyskytovaly, a začaly se hojněji objevovat se společenským uvolněním v oblasti sexuálních vztahů na počátku osmdesátých let, tedy především *adulterium* páchané ženami a s tím související tzv. narušování domácnosti jiné osoby *pohuai taren jiating*, jež sice od roku 1980 teoreticky nebyla trestným činem, v praxi však spadala pod jiné skutkové podstaty, zpravidla pod bigamii u vdané pachatelky a asociální chování u neprovdané pachatelky. Opatrné uvolnění v oblasti rozvodů, k němuž ZM80 směřuje, přineslo několik dalších problémů. Především snahu jednotlivců navzdory

---

430 Zuigao renminfayuan yin fa (Guanyu renminfayuan shenli lihun anjian chuli zhinü fuyang wenti de ruogan juti yijian), 3. 11. 1993, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1993/113202199301.html>>.

oficiální ideologii odmítat doživotní charakter jednou uzavřeného manželství, kritizovaný zvláště u mužů jako *xixin-yanjiu*, tedy snahu „vyměnit staré za nové“. Opětovné uvolnění rozvodů dohodou a zároveň striktní odmítání nesezdaného soužití přineslo problém známý dnes jako tzv. bleskové sňatky *shanhun*, tehdy popisovaný jako *zaolü jiehun*, *zaolü lihun*, „rychlý sňatek, rychlý rozvod“, tedy sňatek uzavřený po krátké, často pouze několikadenní známosti, jenž vzhledem k nezkušenosti a nekompatibilitě partnerů znamenal i rychlý rozvod – čínské právo v případě rozvodu dohodou nikdy nevyžadovalo uplynutí určité doby trvání manželství či důkaz, že spolu manželé nežijí, proto je rozvod dohodou teoreticky snadnou záležitostí.⁴³¹

Na zprávu navázala ve svém prohlášení ve stejném duchu i Státní rada: stejně jako zpráva nabádá k větší aktivitě všech složek společnosti a především vládních organizací - propagace ZM80 se zjevně dostala do stejných problémů jako v roce 1953, kdy byly maximálně omezeny finanční investice do propagace zákona a vše bylo tak ponecháno na bedrech místních organizací, jež měly zajistit propagaci ze svých vlastních zdrojů vedle běžné činnosti.⁴³²

4.5 Politický vývoj po roce 1980

Ačkoli předchozí popis mohl znít tak, že ČLR se po roce 1978 vyvíjela pod jednotnou vládou pravého křídla strany v čele s neotřesitelnou pozicí Denga Xiaopinga, byl by takový dojem mylný. Skutečnost, že byla odstraněna jedna z mnoha frakcí, byť tehdy nejsilnější, neznamena, že by komunistická strana byla alespoň na okamžik jednotná, naopak, uvnitř strany i na nejvyšších pozicích soupeřila řada skupin, ať už reformních nebo protireformních. Především ne každý souhlasil s návratem ke kapitalistickému hospodářství a soukromému vlastnictví výrobních prostředků, stejně jako ne každý souhlasil se snahou o udržování totalitního stylu vlády a rigidního výkladu marxismu-leninismu, tedy přijetí principů tržní ekonomiky, už ne ale demokratického politického systému, principů právního státu či ochrany lidských práv. Prudký nárůst sociálních rozdílů a minimální nárůst životní úrovně podstatné části obyvatelstva zároveň s rychlým zánikem sociálního zabezpečení byl terčem kritiky. Tržní reformy a privatizace jednotlivých odvětví průmyslu přinesly nebývalý nárůst korupce, který se od toho okamžiku vládě nepodařilo ani omezit,

---

431 Zuigao renminfayuan, Sifabu, Minzhengbu, Zong gonghui, Gongqingtuan zhongyang, Quanguo fulian guanyu shenru xuanchuan Hunyinfafa de tongzhi, 30. 11. 1981,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1981/113202198101.html>>.

432 Guowuyuan guanyu jinyibu xuanchuan guanche Hunyinfafa de tongzhi, 21. 12. 1981,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1981/112103198104.html>>.

natož potlačit, mimo jiné i kvůli neprostupné stranické struktuře. Zároveň se stále zesiloval tlak na odstranění starých struktur z veřejné správy i vedení strany, a zřejmá preference třídy intelektuálů přinesla další vlnu nevole. Zde je třeba znovu zdůraznit charakter ČLR, jež nikdy nebyla jednotným centralizovaným státem s jednotnou a vymahatelnou centrální politikou. Opak je pravdou, vzhledem k ne úplně šťastné struktuře komunistické strany, jež se sice výborně hodí pro období podzemní činnosti a revoluce, je však v situaci, kdy vládne státu, jehož místní samospráva i systém orgánů veřejné moci kopíruje model struktury komunistické strany, neschopná zajistit centrální kontrolu podřízených úrovní a disciplínu jednotlivých členů strany. V praxi tak lze centrální politiku strany i vlády na místní úrovni vcelku snadno ignorovat a její vymáhání či dokonce potrestání viníků je buď nemožné, nebo časově, finančně i personálně nesmírně náročné. Stejně tak se velice snadno stane, že místní lídr prostě uchvátí moc v dané oblasti, včetně složek moci výkonné, a vládne nezávisle na centrální vládě, již se může, ale také nemusí podřizovat. Tomuto přístupu napomáhá nejen vágní formulací právních norem, ale i ponechání velké míry pravomoci a autonomie jednotlivých správních oblastem, jimž zároveň i zákon přenechává pravomoc upravit danou otázku legislativně na místní úrovni, za předpokladu splnění cílů stanovených centrální vládou. To je jeden z důvodů rozdílů mezi obsahem centrálních právních norem a místní praxí, stejně jako excesů při jejich provádění.

Navzdory třicetiletému odstupu situace po přijetí zákona v mnohém připomínala počátek padesátých let: porevoluční atmosféra, propagovaná diskontinuita, u moci nová elita. Přesto byla celková atmosféra rozdílná – převažovala obecná únava, touha po skončení sociálních nepokojů, po klidu, po odklonu od přílišné socializace společnosti, jež se v důsledku propagandy rychle proměnila v touhu po individuálním prospěchu, ideálně majetkovém a mocenském. Kritiku měla umlčet tzv. kampaň proti duchovnímu znečištění *Qingchu jingshen wuran yundong*, kriminalitu tzv. tvrdý úder [proti zločinu] *Yanda yundong* (viz níže), obě zahájené v roce 1983, kdy vygradovala vlna nespokojenosti a odporu především ve venkovských oblastech. Tvrdý úder byl úspěšnější alespoň v tom smyslu, že připomněl sílu policejních složek a zároveň flexibilitu některých ustanovení nového trestního zákoníku. Výsledkem velkého úderu kromě potlačování drobné kriminality byla i vlna trestního stíhání či dokonce poprav pachatelů již oficiálně neexistujících trestných činů, tedy sexuálních „nemravností“, převážně žen s více sexuálními partnery, pachatele

adulterii apod.⁴³³ Kampaň proti duchovnímu znečištění, primárně vedená proti kritice ze strany intelektuálů volajících po politické svobodě, občanské společnosti a revizi oficiální ideologie, jež tvrdě odmítala odklon od čtyř principů a prosazovala rigidní výklad marxismu-leninismu, nebyla příliš úspěšná a málem odstartovala vlnu odporu proti veškeré modernizaci ČLR. Výsledkem bylo spíše uvolnění v intelektuální sféře a další vlna pokusů o demokratizaci čínské společnosti. Jedním z výsledků bylo i posílení volání po právním státu a nové roli práva v čínské společnosti, tedy zajištění stabilního právního systému, jenž by garantoval základní lidská práva, poskytoval právní jistotu a vymahatelnost práva nejen v soukromoprávních, ale i ve veřejnoprávních vztazích, a poprvé se ozval hlas jednoznačně požadující vázanost politiků a tedy i celé komunistické strany zákonem.⁴³⁴ Zároveň posiluje požadavek po zvýšení životní úrovně a sociálních jistotách. Volání po demokratizaci a celospolečenských reformách vyústilo v první vlnu demonstrací iniciovanou především vysokoškolskými studenty silně podporovanými intelektuální elitou na konci roku 1986. Situace vysokoškolských studentů odrážela řadu celospolečenských problémů – nedostatek potravin, spotřebního zboží, klesající dostupnost lékařské péče, příšerné životní podmínky, tvrdou kontrolu soukromého života, studia i vědeckého výzkumu, vysokou míru nezaměstnanosti, omezování počtu míst na univerzitách a nemožnost studovat obor dle vlastní vůle, zároveň ale i neochvějnou víru v propagovaná hesla a principy. V roce 1987 byl Dengem odstraněn Hu Yaobang^{xlvi}, autor reform v oblasti vědy a vzdělávání, jenž se odmítl proti požadavkům demonstrantů veřejně postavit. Zahájena byla kampaň proti buržoaznímu liberalismu, zaměřená primárně proti intelektuálům podporujícím požadavky studentů, resp. proti všem kdo podporovali reformy mimo oblast ekonomiky. Diskuse však pokračovala dál a o nutnosti politických reform už byla přesvědčena většina intelektuální elity, v praxi však chyběla shoda na tom, jaký rozsah mají reformy mít. Zhao Ziyang^{xlvii}, jenž nastoupil na Huovu pozici, zdůrazňoval potřebu reformy právního systému a vymahatelnosti práva, nikoli však reformu systému vlády stejně jako ne reformu sociální, naopak obhajoval sociální stratifikaci společnosti, i tak se ale postupně dostal do opozice proti Dengovi. V roce 1988 se diskuse přesunula i do VSLZ, tedy zákonodárského sboru, jenž se do té doby sice aktivně zákonodárského procesu neúčastnil, teď se ale připojil k vlně kritiky. Ekonomická krize konce osmdesátých let přinesla ještě zhoršení všech sociálních problémů a další vlnu kritiky, jež nakonec vyústila v pozdější události. V dubnu 1989 se k hnutí postupně připojovala armáda a

---

433 Ruan, str. 141.

434 BAKEŠOVÁ, Ivana. *Čína ve XX. století*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, díl druhý, str. 179.

dělníci, vnitrostranické spory a neochota k jednání s „mládeží“ vyústila nakonec v masakr 3. června a boje v ulicích Pekingu a dalších měst trvající až do 9. června. Na vládní úrovni byli odstraněni kritici a zahájena „normalizace“ společnosti a tabuizace jakýchkoli debat o změně politického systému nebo jakéhokoli odklonu od čtyř principů.

4.6 Staré problémy nové společnosti v oblasti rodinného práva

Od roku 1978 se dramaticky měnily i rodinné vztahy a tak jak se rychle měnila čínská společnost, tak se objevila řada otázek týkajících se rodinného soužití. Nový význam získává cena za nevěstu *caili* i věno a další majetkové přesuny v souvislosti s uzavřením manželství. Znovu se objevují zprávy o zásnubách dětí, především dívek školního věku, únosech či kupování mladých žen jako nevěst.⁴³⁵ Požadavky na věno i cenu za nevěstu nejen nezmizely, ale požadované částky začaly eskalovat do značné výše.⁴³⁶ Požadavek, aby rodina nastávajícího manžela zajistila samostatnou nemovitost, ať už pro bydlení novomanželů nebo jako dar nevěstě, se stává stále důraznějším, náklady na její pořízení ale prudce stoupaly, v osmdesátých letech i na desítky tisíc yuanů, v současnosti na miliony.⁴³⁷ Opuletní svatební hostiny a okázalé svatební dary, jež jsou zpravidla veřejně vystavované, jejich seznam bývá hlasitě předčítán v rámci svatebních hostin o mnoha stech hostech, se staly normou jak pro místní členy komunistické strany, tak i pro podnikatele, neboť prezentace vlastního bohatství upevňuje pozici ve společnosti.⁴³⁸ Výsledkem je postupné zadlužování venkova i snaha uzavírat sňatky mezi nezletilci ve snaze se vyhnout nárůstu ceny nevěsty danou inflací i klesajícím počtem žen na venkově a jejich odchodem řady do měst za prací i výhodnějším manželstvím.⁴³⁹

Vznik nové třídy námezdních pracovníků pracujících jako nekvalifikovaná pracovní síla ve městech způsobil značné změny ve venkovské populaci – mladí lidé žijí ve městech, na vesnicích zůstávají pouze lidé staří, případně ženy, starající se o pole a zajišťující plnění zemědělských kvót a pečující o děti, jejichž rodiče po celý rok pracují ve městě a domů se vrací pouze v rámci novoročních

---

435 Couple abducted girl as future bride for son'. China.org.cn [online]. 10. 8. 2011,[cit. 2011-11- 29].

<http://www.china.org.cn/china/2011-08/10/content_23179102.htm>.

436 SIU, Helen F. Reconstituting Dowry and Brideprice in South China. In DAVIS, Deborah a Stevan HARRELL. *Chinese Families in the Post-Mao Era*. 1993, str. 166: uvádí při průměrném ročním příjmu 3000 yuanů věno 10000 yuanů.

437 Současný kurz: je 1 CNY: 3,3 CZK.

438 Siu, str. 183.

439 Palmer 1989, str. 457.

oslav.440 Nedostatek žen v populaci způsobený preferencí mužského potomstva a všeobecným rozšířením života v manželství pro všechny dospělé ženy, má za následek obtíže zvláště pro muže s venkovským *hukou* najít manželku. Starší generace, zvyklá na naprostou kontrolu nad životy dětí, začala postrádat páky, jak ovládat vlastní potomky, často pracující mimo místo rodiště. Vzhledem k vlnám nezaměstnanosti, krachu většiny velkých státních podniků, kolapsu a zrušení systému sociálního zabezpečení zajišťovaného komunami, prudce narůstá závislost starší generace na svých potomcích. O to více narůstá snaha získat nad mladší generací kontrolu a zvýšit její zodpovědnost za péči o generaci starší. Mladá generace se zároveň nově nabytých peněz nerada vzdává ve prospěch starších příbuzných, naopak nově nabytou ekonomickou nezávislost ráda využívá k osamostatnění se od rodičovského dohledu, často úhradou vlastních nákladů na uzavření manželství, tedy vyplacení ceny za nevěstu, pořízení věna, domu, apod. aby se alespoň částečně vyvarovala vlivu rodičů na volbu manželského partnera. 441

4.6.1 Sňatky nezletilců

V roce 1981 je manželství stále univerzálním typem partnerského soužití, nesezdané soužití, jež se krátce objevovalo v sedmdesátých letech, není již tolerováno. Věk uzavření prvního sňatku byl u žen sice vyšší, než tomu bylo u generace jejich matek v padesátých letech, přesto před dvacátým rokem života uzavírá sňatek cca 19 % žen, a oproti sedmdesátým letům věk žen při uzavření prvního sňatku prudce klesal.442 Cílené snižování zaměstnanosti žen, charakter dekolaktivizace, jenž ženám znemožňuje ekonomickou nezávislost na manželovi a samostatný výdělek, omezené možnosti středoškolského a vysokoškolského studia a propad místních rozpočtů, jež financovaly vzdělávací programy, přinesly nátlak na odsun žen zpět do soukromé domácí sféry a omezenou možnost uplatnění žen mimo tuto sféru. Dekolaktivizace přinesla i nový nárůst brzkých exogamních sňatků ve snaze co možná rychle se zbavit ženských potomků, nejlépe sňatkem, který vylepší rodinný rozpočet a zbaví rodiče finanční zátěže. Zároveň jsou tyto sňatky důsledkem nedostatku žen

---

440 DALSIMER, Marlyn; NISONOFF, Laurie. The Implications of the New Agricultural and One-Child Family Policies for Rural Chinese Women. *Feminist Studies*. Autumn, 1987, No. 3, na str. 592. že prakticky veškerá práce je vykonávána ženami, zpravidla manuálně, zatímco muži se věnují méně náročné práci ve službách a potravinářském průmyslu.

441 Siu, str. 166.

442 JIANG, Leiwen a Brian C. O'NEILL. Impacts of Demographic Trends on US Household Size and Structure. *Population and Development Review*. 2007, Vol. 33, issue 3, s. 567-591, str. 110.; DAVIS, Deborah a Stevan HARRELL, Introduction: The Impact of Post-Mao Reforms on Family Life. In DAVIS, Deborah a Stevan HARRELL. *Chinese Families in the Post-Mao Era*. 1993, str. 10.

na venkově, proto se rodiče synů snaží opatřit nevěstu co možná brzy, aby měli jistotu potomků. V devadesátých letech tento problém stále přetrvává.⁴⁴³ V roce 1994 činil počet sňatků nezletilců 16 % z celkového počtu nově uzavřených manželství a důraznější postoj správních orgánů k registraci vedl pouze k tomu, že páry uzavřely sňatek bez registrace a o registraci požádaly až po dosažení minimálního věku resp. po narození syna, neboť až do registrace sňatku zpravidla pár nepodléhal aktivní kontrole porodnosti; dívky, jež se narodily do registrace, byly obvykle odkládány či přímo zabíjeny.⁴⁴⁴ Příčina byla spatřována v nedostatečné legislativě, jež jednoznačně neupravuje otázku protiprávně uzavřeného případně i registrovaného sňatku, v absolutním nedostatku financí pro propagaci a školení personálů místních správních orgánů, ale i v kritické sociální situaci venkovského obyvatelstva, jež je na jednu stranu vyloučeno z již tak velmi omezeného systému sociálního zabezpečení, jenž se týká obyvatelstva městského, přebytky zemědělské výroby, jež by umožnily úspory na stáří, jsou pro většinu obyvatelstva nedostupné, zároveň je ale terčem požadavků v rámci politiky jednoho dítěte, a v otázce sociálního zabezpečení jednotlivců i jejich rodin ponechání osudu. Důsledkem je snaha se v otázce manželství a rodiny vracet ke vzorcům daných tradičním rodinným právem - provdávat dcery co možná nejdříve, čímž se jednak snižuje zátěž pro rodinný rozpočet, zároveň je tak o výživu dcery postaráno v rodině manžela, a pořídit si co možná nejvíce synů, kteří zajistí výživu rodičů ve stáří a jejich manželky zajistí péči osobní. Výsledkem jsou sňatky nezletilců, následované porody dětí mimo politiku jednoho dítěte, jež ovšem z právního hlediska neexistují. Výsledkem jsou rodiny s několika dětmi, jež nikdy nemohou chodit do školy ani jiným způsobem využívat občanských práv, a jsou využívány pro zemědělskou práci.⁴⁴⁵

4.6.2 Faktické sňatky

Otázka neregistrovaných sňatků a jejich charakteru z hlediska ZM80 se objevovala počátkem osmdesátých let stále častěji – v důsledku uvolnění společenských poměrů a touhy manželů po rozvodu často formálních manželství uzavřených rodiči či jako důsledek politických okolností

---

443 Guowuyuan bangongting zhuan fa Minzhengbu deng bumen guanyu jiaqiang hunyin guanli zhizhi zao hun zao yu yijian de tongzhi, 12. 9. 1992, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1992/112103199241.html>>.

444 White, str. 178. Na konci přelomu 80. a 90. let činil počet párů žijících v neregistrovaném manželství 30 ale v některých oblastech až 50 % všech manželství a toto číslo nejen že neklesalo, ale naopak stoupalo, zároveň se v roce 1987 10 % všech dětí narozených v tom roce narodilo manželům, kteří nedosáhli ani minimálního věku pro sňatek, viz Ruan str. 163

445 Dalsimer, str. 593.

sedmdesátých let, často s cizinci. Otázkou samozřejmě bylo, jakým způsobem se manželského svazku zbavit a zda je vztah z hlediska zákona manželstvím či pouze mileneckým vztahem bez právních důsledků. Po přijetí ZM80 měly nižší soudy tendenci opět chápat registraci jako nutnou podmínku vzniku manželství, Nejvyšší soud ale tento postoj odmítal.⁴⁴⁶ Nejvyšší soud již v průběhu padesátých let stanovil řadu kritérií, dle nichž bylo možné určit charakter vztahu, judikatura osmdesátých let pak tato kritéria ještě upřesnila. V praxi tedy podmínkou uznání vztahu za manželství bylo dosažení zákonného věku pro uzavření manželství, délka trvání vztahu, vzájemné chování, uspořádání domácnosti a potravinových přídelů, a v neposlední řadě názor partnerů a okolí a prezentace vzájemného vztahu na veřejnosti.

V roce 1989 pod vlivem obecné liberálnější atmosféry v oblasti partnerských vztahů, se Nejvyšší soud poprvé pokusil stanovit jasnou hranici mezi faktickým a skutečným sňatkem. Nově tedy manželství uzavřená do roku 1986 byla za manželství považována podle původních kritérií, tedy pokud manželé vyhovovali jinak zákonným podmínkám sňatku a byli komunitou za manžele považováni. Manželství uzavřená od roku 1986, tedy od vydání poslední vyhlášky upravující registraci manželství, byla za řádně uzavřená považována pouze za předpokladu řádné registrace, nicméně i bez registrace byla za manželství považována tehdy, pokud jedna ze stran požádala o rozvod. Nejvyšší soud zároveň deklaroval, že manželství uzavřená od vydání příští vyhlášky, jež byla vydána o pět let později, budou za manželství považována pouze za předpokladu registrace bez dalšího. Neregistrovaná manželství však zároveň nebyla považována za obyčejný faktický vztah, ale z hlediska soudu se stala jakýmsi quasimanželvím, alespoň na přechodnou dobu. Tedy partneři se mohli za určitých okolností dopustit bigamie, měli k sobě za určitých okolností vyživovací povinnost, výjimečně i dědické právo jako manželé, obdobně otázka péče o společné, nemanželské, děti a otázky majetkové měly být vypořádány dle principů ZM80 a občanského práva.⁴⁴⁷

4.6.3 Bigamie, konkubinát a adulterium

ZM80 přinesl nový problém, stejně jako qingský zákoník i ZM50 zakazuje bigamii *chonghun* tedy uzavření dalšího sňatku za trvání předchozího, ovšem na rozdíl od ZM50 nezakazuje bigamii ve formě přijímání konkubín *naqie*. Zákon nově odlišuje bigamii právní, tedy uzavření manželství za

---

446 Zuigao renminfayuan minshi shenpan ting guanyu li ling yu wang jing nian hunyin jiufen an de fu han, 9. 8. 1982, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1982/113202198242.html>>.

447 Zuigao renminfayuan guanyu renminfayuan shenli wei ban jiehun dengji er yi fuqi mingyi tongju shenghuo anjian de ruogan yijian, 21. 11. 1989 <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1989/113202198902.html>>.

trvání manželství předchozího, od bigamie ve smyslu společenském, kdy muž za trvání manželství má vícero dlouhodobých sexuálních partnerek, jimž poskytuje nějakou formu finančního zabezpečení a často i společenský status. Na druhou stranu se soudy stále nebyly schopny vypořádat s otázkou právní existence nezákonného manželství a přikláněly se k názoru, že manželství, byť bigamické, existuje až do svého zrušení soudem, tedy zachovávaly stejný postoj, jako soudy prvorepublikové. Ani Nejvyšší soud na tuto otázku řádně neodpověděl, pouze stanovil, že protiprávně získaný oddací list je neplatný a bigamické manželství je k okamžiku rozhodnutí trestního soudu zrušeno. Víc se otázkou nezabýval.⁴⁴⁸ Problém bigamie v obou výše uvedených významech samozřejmě nevymizel, objevoval se nejen v průběhu sedmdesátých let, navzdory tehdejšímu značně puritánskému společenskému ovzduší, ale i po roce 1980, kdy začalo opatrné uvolňování asketické morálky propagované pro většinu populace. Je otázkou, jestli důvodem tohoto opominutí je představa, že tento zvyk je již vymýcen, každopádně se však tato forma bigamie stala téměř nepostizitelnou, pokud se pachatel nepokusil založit s konkubínou trvalou domácnost. Samotná nevěra a vydržování konkubíny nejsou v rozporu se ZM80, neboť ten manželskou věrnost nepožaduje, a teoreticky není ani v rozporu s trestním právem, neboť to postihuje výslovně pouze bigamii ve formě uzavření nového sňatku nebo založení trvalé domácnosti s osobou odlišnou od manželky a nevěru s manželkou člena ozbrojených složek. Bigamie vyskytující se v osmdesátých letech měla, jak bylo uvedeno výše, různý charakter. V první řadě se jednalo o vztahy vyplývající z nových ekonomických poměrů, tedy konkubíny pořizované jako symbol nově nabytého bohatství a moci, vedlejší manželky pořizované v místě dočasného pobytu či v důsledku neochoty dodržovat monogamní charakter manželství. Další skupinou bigamických manželství byla manželství osob, jež buď uzavřely sňatek bez registrace či i s registrací avšak neobtěžovaly se s rozvodem manželství předchozího. Třetí skupinou byly osoby žijící v dlouhodobém mileneckém vztahu s osobou odlišnou od zákonného manžela. Tato skupina osob je asi nejzajímavější, neboť tito „bigamisté“ druhý sňatek nikdy neuzavřeli, ani se jej nepokusili registrovat, přesto byli opakovaně za ženaté/vdané považováni. Tento postoj vyplývá z respektování faktických manželství a potřeby stíhat dlouhodobé mimomanželské vztahy, nicméně udržel se i později poté, co byla registrace stanovena jako podmínka nutná ke vzniku manželství.

---

448 Zuigao renminfayuan yanjiu shi guanyu junshi fayuan panchu de chonghun anjian qi feifa hunyin bufen you shei panjue wenti dianhua dafu, 27. 11. 1987, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1980/113617198004.html>>.

Manželská nevěra v praxi byla však dále postihována do roku 1997 podle skutkových podstat uvedených v části druhé hlavě šesté trestního zákoníku souhrnně nazývaných „sociální chování“ *liumangzui*, kam spadala prakticky veškerá drobná trestná či „nemorální“ činnost nepostižitelná jinými paragrafy, jež se vynořila bezprostředně po uvolnění společenské situace a zahájení ekonomických reforem, a proti níž byla zahájen tzv. tvrdý úder [proti zločinu] *Yanda yundong*: nejčastěji vandalství, drobné krádeže, sexuální obtěžování, znásilnění. Přísně byl trestán, dlouholetými tresty odnětí svobody či dokonce smrtí, i každý náznak nedovoleného sexuálního chování, v praxi tedy veškeré sexuální vztahy mimo monogamní manželství, přičemž i od manželů se očekávalo naprosto asexuální chování, nesezdané soužití, homosexualita, skupinový sex, promiskuitní chování žen či právě manželská nevěra.⁴⁴⁹ Zároveň je tento postoj v souladu s celospolečenským postojem k trestnímu stíhání *adulterii*, požadavek na jeho stíhání zvláště u privilegovaných společenských tříd jednoznačně přetrvával. Zvláště manželská práva příslušníků ozbrojených složek nad druhým partnerem se stále těšila zvláštní ochraně jednak nemožností rozvodu proti vůli toho z manželů, jenž je členem ozbrojené složky, a dále existencí nové zvláštní skutkové podstaty „narušení manželství člena ozbrojených složek“, jež posiluje právo nedovolit rozvod manželství ani faktické opuštění tohoto manžela obsažené v paragrafu 181 trestního zákoníku z roku 1979, jež společné soužití s manželem příslušníka ozbrojené složky trestá jako bigamii se zvýšenou trestní sazbou, a to i v případě, kdy sice milenci nežili ve společné domácnosti jako manželé, ale jednalo se o dlouhodobou nevěru, která měla za následek pokus manželky o rozvod.⁴⁵⁰ Nemožnost partnerského soužití bez sňatku tedy prakticky znemožňovala rodinný života manželkám vojáků, kteří odmítli poskytnout souhlas s rozvodem.

Zvláštním vývojem procházela i otázka civilního a trestního stíhání bigamie a *adulterii*. Navzdory tomu, že se Nejvyšší soud stavěl k bigamii jako k primárně soukromoprávnímu deliktu, jenž je možné projednat trestněprávně pouze na návrh poškozeného, v roce 1983 se prosadil názor, že trestní podnět ke stíhání bigamie může podat nejen poškozený, ale i řada státních organizací, mezi nimi pracovní jednotka zúčastněné osoby, vládní organizace či veřejnost.⁴⁵¹ Samotné trestní stíhání

---

449 Ruan, str. 161. Autor uvádí případ, kdy několik párů vysokoškolských studentů bylo zatčeno právě z důvodu porušení puritánských principů zakazujících mimomanželské soužití.

450 *Zuigao renminfayuan yin fa* (Guanyu pohuai junren hunyin zui de si ge anli) tongzhi, 18. 7. 1985, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1985/113113198501.html>>.

451 *Zuigao renminfayuan zuigao renmin jiancha yuan Gonganbu guanyu chonghun anjian guanxia wenti de tongzhi*, 26. 7. 1983, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1983/113602198301.html>>.

bigamie mělo charakter převážně soukromoprávní, zahajovalo se na podnět poškozené osoby, a na její podnět mohlo být zastaveno s výjimkou zvláštních případů.

4.6.4 Problémy spojené s majetkovým vypořádáním po rozvodu

Časté problémy po rozvodu způsoboval systém registrace obyvatel a vázanosti jednotlivců k místu povoleného pobytu. Listiny týkající se přidělu potravin za zvýhodněnou cenu *gouliangzheng*, nájmu půdy, vlastnictví nemovitostí na pronajaté půdě postavených či listiny prokazující osoby registrované k trvalému pobytu v domácnosti *hukoubu* členů rodiny existovaly zpravidla v jediném vyhotovení.⁴⁵² Jejich zadržetí bylo oblíbeným způsobem, jak zabránit dětem, rodičům či bývalému manželovi sňatek, zřízení nové domácnosti, uzavření nové nájemné smlouvy k půdě, zakoupení bytu, nákupu mouky či oleje za dotovanou cenu. Soudy nebyly schopny se s tímto problémem vypořádat, výkon rozhodnutí v soukromoprávních věcech byl obtížný a stále probíhal pouze prostřednictvím mediačních komisí, pracovních jednotek či vládních organizací, jichž byl povinný členem. Místní správní orgány odmítaly situaci řešit, a trvaly na předložení listinných důkazů bez ohledu na jejich nedosažitelnost. Tak jak narůstal po roce 1980 počat rozvodů, stal se problém tíživějším a vyžadoval systémové řešení. Nejvyšší soud se ve spolupráci s dalšími správními úřady pokusil situaci řešit v roce 1985 stanoviskem upravujícím proceduru změny místa pobytu a příslušnosti k domácnosti, která alespoň částečně situaci řešila, nicméně byrokracie spojená s rozvodem je dosud jedním z důvodů, proč je u nefunkčních manželství k rozvodu přistupováno až v případě nevyhnutelnosti.⁴⁵³

Dalším problémem byla i evidence nájemních smluv k půdě a povinnost plnění závazků v rámci zemědělské produkce, jež byly vždy vázány nikoli na konkrétní osobu, ale na konkrétní domácnost, jež si mohla pronajmout půdu v závislosti na počtu svých členů, přičemž domácnost zastupovala v jednání s třetími osobami jedna osoba, zpravidla muž a situace se na venkově v praxi vrátila zpět do kolejí *jia*, kde s výjimkou nejstaršího muže nejstarší generace nikdo ze členů rodiny nemá právo na samostatný výdělek či právo nakládat rodinnými výrobními prostředky. Je zřejmé, jaké problémy způsobil rozvod, ať už v otázce kdo má být právním nástupcem do zmíněných smluvních vztahů, či

---

452 Čínské právo neuznává zásadu *superficies solo cedit* a vlastníkem veškeré zemědělské půdy je stát, půdy v městských oblastech místní samospráva.

453 Zuigao renminfayuan, Gonganbu, Shangyebu, chengxiang jianshe huanjing baohu bu guanyu zhuan fa ShanxiSheng Xian shi (Guanyu banli lihun, fang chan anjian zhong youguan hu liang fen li, qian he fang chan biandong wenti de lianhe tongzhi) tongzhi, 21. 3. 1985, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1985/113203198501.html>>.

v otázce snížení počtu členů domácnosti a z toho vyplývající i riziko snížení přidělu půdy. Místní správa měla tendenci řešit situaci prostě tak, že ženy nebyly na nájemních smlouvách vůbec zmíněny, stejně jako neměly v praxi právo uzavřít nájemní smlouvy na své jméno či samostatně v případě žen neprovdaných, a půdu pronajímali pouze mužům. Podstatná část rozvedených žen tak zůstala úplně bez možnosti samostatné obživy, vzhledem k tomu, že půda je omezená a je na venkově prakticky jediným možným zdrojem obživy poté, co v osmdesátých letech zanikla většina družstevních podniků zajišťujících výrobu spotřebního zboží pro venkov, stejně jako související služby, včetně školských nebo zdravotnických zařízení, jež jsou postupně rušena. Jedinou možností je tak návrat do domu rodičů, pokud ti byli naživu a svolili, či odchod za prací do města.⁴⁵⁴

K otázce vypořádání společného majetku po rozvodu se Nejvyšší soud znovu vyjadřuje v roce 1984. V otázce výlučného majetku přináší upřesnění resp. doplnění ZM80, zároveň však i ustupuje od dříve aplikovaných principů v otázce výlučného majetku manželů a vypořádání společného majetku po rozvodu. Na jednu stranu stanovisko odděluje majetek výlučný, který jeden z manželů nebo oba nabyli před sňatkem či majetek výlučného charakteru, jako například příspěvek na úhradu lékařských nákladů členů ozbrojených složek, a majetek společný, který může být dále upraven smlouvou mezi manželi, jenž je však jinak vlastněn i spravován oběma manželi společně. Do majetku společného spadá výdělek obou manželů, dědictví a dary nabyté za trvání manželství. Zároveň však stanoví, že pokud sice majetek nabyt jeden z manželů před uzavřením manželství, či se jedná o majetek výlučně osobního charakteru, avšak dlouhodobě jej užívají a spravují oba manželé či manželství trvá relativně dlouhou dobu, je považován za majetek společný, toto ustanovení se jmenovitě týká například výsluh členů ozbrojených složek, v praxi se však týká především nemovitosti sloužící za společné obydlí manželů, již do manželství tradičně přináší muž. Otázka nemovitostí nabytých v průběhu manželství se stala jednou z nejdiskutovanějších otázek po roce 2000 (viz níže). V otázce vypořádání společného majetku se stanovisko výrazně odchyluje od ZM80, jenž jednoznačně stanoví, že principem vypořádání je ochrana zájmu manželky a dětí. Stanovisko naopak určuje jako jediná vodítka skutečný stav majetku a jeho původ, délku trvání manželství a potřeby produkce a úhrady životních nákladů manželů, otázku ochrany práv dětí a

---

454 FAN, C. Cindy; HUANG, Youqin. Waves of Rural Brides: Female Marriage Migration in China. *Annals of the Association of American Geographers*. Jun., 1998, str. 230; *Zhonghua Renmin Gongheguo fu nü quan yi bao zhang fa zhu shi ben* = Law of the People's Republic of China on the protection of rights and interests of women. 2008. str. 3.

manželek nezmiňuje.⁴⁵⁵ Zájmy dětí a té ze stran, jež rozvod nezavinila, zmiňuje pouze v případě rozvodu z viny jednoho z manželů, nejčastěji pokud je důvodem rozvodu porod dívky, sterilizace manželky, nevěra jedné ze stran apod.⁴⁵⁶

Obdobné stanovisko vydal Nejvyšší soud i v roce 1993, kde částečně opakuje stanovisko předchozí. Stanovisko zmiňuje i například povinnost brát v úvahu, která ze stran se na rozvratu manželství podílela či zemědělskou produkci. V případě, že nabývání společného majetku bylo upraveno smlouvou, je tato smlouva relevantní, pokud byla uzavřena v písemné i ústní formě, nicméně nesmí odporovat zákonu. Stanovisko dále podrobně stanoví, jaký majetek se stane součástí majetku společného, jedná se především o veškeré příjmy manželů včetně příjmů z darů, dědictví, nájmu, duševního vlastnictví, pohledávek apod., dále výsluhy a náhrady příslušníků ozbrojených složek, za předpokladu, že manželství trvalo alespoň deset let. Výše uvedené platí tehdy, pokud manželé žili ve společné domácnosti, pokud ne, považuje se samostatně spravovaný majetek za výlučný a pouze v případě podstatných rozdílů bohatší strana doplácí chudší. Totéž platí pro manžele, kteří spolu po registraci nezačali společně žít. Majetek vlastněný jedním z manželů před uzavřením sňatku se považuje za majetek společný za předpokladu dlouhodobého společného používání, nemovitosti po alespoň osmi letech, důkazní břemeno nese vlastník výlučného majetku. Společný majetek se zpravidla vypořádává půl na půl, majetek výlučně používaný přísluší straně, jež jej užívá, obchodní podíly pořízené za trvání manželství náleží tomu z manželů, jenž je koupil, za předpokladu poskytnutí odpovídajícího vyrovnání, v otázce vypořádání nemovitostí je třeba přihlížet k zájmům nezletilých dětí a toho, kdo nenesl vinu na rozvratu manželství. Obdobným způsobem se vypořádávají i pohledávky za společným majetkem manželů i za oběma manželi, pokud vznikly za trvání manželství, včetně vyživovací povinnosti, a pokud byly uhrazeny ze společného majetku.⁴⁵⁷ Otázku vypořádání nájemních smluv k věcem ve veřejném vlastnictví, nejčastěji bytům, podrobněji upravilo stanovisko Nejvyššího soudu o tři roky později.⁴⁵⁸

---

455 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část 12.

456 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část 19.

457 Zuigao renminfayuan yin fa (Guanyu renminfayuan shenli lihun anjian chuli caichan fenge wenti de ruogan juti yijian) de tongzhi, 3. 11. 1993. <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1993/113202199302.html>>.

458 Zuigao renminfayuan yin fa (Guanyu shenli lihun anjian zhong gong fang shiyong, cheng zu ruogan wenti de jieda) tongzhi, 5. 2. 1996, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1996/113202199601.html>>.

4.6.5 Zásahy třetích osob do práva uzavřít manželství

Nejčastěji se jednalo buď o rodiče, kteří neschvalovali výběr partnera potomka nebo o dospělé děti, jež neschvalovaly další sňatek rodičů, nejčastěji matky, ať už z důvodu tradičního odmítání nových sňatků vdov či prostě z odporu k dělení rodinného majetku po smrti rodiče či dokonce hrozbě, že by rodič mohl zplodit další potomky. Jak bylo zmíněno výše, vzhledem k nutnosti předložit celou řadu dokumentů pro uzavření sňatku a zároveň k neexistenci občanských průkazů jednoznačně prokazujících osobní údaje jednotlivce včetně *hukou*, bylo podmínkou registrace manželství předložení tzv. *hukoubu*, tedy listiny, jež existovala pouze v jediném vyhotovení v rámci jedné rodiny, a na kterou se připisovaly další osoby, ať už potomci nebo jejich manželé, pokud se stali členy rodiny. V praxi tedy stačilo tento dokument nevydat a uzavření manželství tím bylo znemožněno. Vzhledem k tomu, jak často se tento problém vyskytoval, vydal Svaz žen, ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo občanských věcí nařízení, jež teoreticky umožnilo řešit nejkřiklavější případ, v praxi však situaci vyřešilo až zahájení vydávání prvních občanských průkazů v polovině osmdesátých let v největších městech.⁴⁵⁹

4.7 Kontrola porodnosti alias politika jednoho dítěte

V roce 1979 se pod vlivem obav ze silných populačních ročníků narozených od poloviny padesátých let, z ekonomické krize, jež hrozila státním bankrotem, a z kritické situace na venkově, kde permanentně hrozil hlad, přistoupilo k opětovnému zpřísnění kontroly porodnosti, jež se stala základním nástrojem zlepšení ekonomické situace. Cílem mělo být udržení nízkého přírůstku populace, aby do roku 2000 nepřekročila celkem 1,2 miliardy, a zahájení tzv. politiky jednoho dítěte, jež připouštěla pouze jedno dítě na pár, sankce za dítě druhé a extrémní sankce při narození dítěte třetího.⁴⁶⁰

Osmdesátá léta byla v oblasti plánování rodičovství těžce poznamenána neorganizovaností ekonomických reforem, krachem místní správy, posílením decentralizace a naprostým rozkladem stranické organizace na nejnižší úrovni. Pro politiku jednoho dítěte dlouhá léta chyběla centrální legislativa, centrální plánování porodnosti se odehrávalo pouze v rámci exekutivy, jež stanovila cíle,

---

459 Gongganbu, Sifabu, Minzhengbu, Shangyebu, Quanguo fulian guanyu jiejie bei ganshe hunyin ziyou de dangshiren hukou, liangshi guanxi wenti lianhe tongzhi, 14. 7. 1987,

<<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1987/213111198702.html>>.

460 White, str. 67.

nikoli však prostředky, ty byly ponechány k úpravě jednotlivým územním celkům, což vedlo často k tomu, že se místní politici uchýlovali k extrémním nástrojům, jako byly únosy, vydírání a další formy donucení k interrupcím či sterilizacím, první polovina osmdesátých let je známá těžko pochopitelnými excesy za účelem dodržení porodních kvót. Pojem kvót vlastně dokonale vyjadřuje základní princip kontroly porodnosti v ČLR – omezit počet porodů. První roky osmdesátých let jsou poznamenány zemědělskou reformou, která navzdory oficiální politice preferovala domácnosti s množstvím mužského potomstva a zároveň znevýhodňovala domácnosti s jediným potomkem, či dokonce jediným potomkem ženského pohlaví. Systém benefitů a trestů zavedený pro kontrolu porodnosti v polovině sedmdesátých let se s novou ekonomickou politikou rozpadl, místní správa zkrachovala a s ní i zdravotnická péče, nemocnice a personál zajišťující poučení a distribuci antikoncepčních prostředků a bezplatnou zdravotní péči, nebylo z čeho poskytovat kompenzace rodinám s jedním nebo dvěma dětmi, personální rozklad místní správy přinesl neschopnost vymáhat pokuty za nadbytečné porody. Zároveň na podstatné části území byla politika jednoho dítěte chápána jako možnost volby rodičům – mít jedno dítě a stát se příjemcem sociálních výhod nebo mít více dětí a pokuty chápat jako svého druhu investici do svého budoucího zabezpečení v podobě potomků. Výsledkem byl opětovný nárůst porodnosti na venkově.⁴⁶¹ Takto však politika zamýšlena nebyla a postupně se cílem stalo snížit počty porodů za každou cenu, neboť více než 60 % obyvatel ČLR byli mladí lidé do 29 let věku a hrozil dramatický nárůst porodnosti.⁴⁶² Prioritou se stalo prosadit cíle stanovené v polovině sedmdesátých let, ovšem výrazně tvrdším způsobem, tedy jedno dítě na pár bez ohledu na pohlaví, zavedení nitroděložního tělíska a písemný závazek rodičů neplodit další potomky po prvním porodu, přísné postihy za dítě druhé, povinná sterilizace ženy po druhém porodu a zabránění porodu třetího dítěte za každou cenu.⁴⁶³ Tato kampaň vyvrcholila v roce 1983 a měla za následek obrovský nárůst nespokojenosti v zemědělských oblastech, který se pokoušela omezit následně stranická direktiva zakazující nejtvrdší praktiky jako bourání domů a zabíjení hospodářského zvířectva či fyzické donucení k interrupcím, únosy rodinných příslušníků apod.⁴⁶⁴ Zároveň byla výrazně zvýšena kvóta pro druhé dítě při dodržení absolutního zákazu

---

461 White, str. 79. Jeho příčinu je možno hledat i v uvolnění neoficiálních věkových limitů pro uzavření manželství po roce 1980, čímž došlo k vlně sňatků uzavíraných v průměru o tři roky dříve a tedy i ke skokovému nárůstu porodnosti. Více viz COALE, Ansley J. Marriage and Childbearing in China Since 1940. *Social Forces*. 1989, 4.

462 Dalsimer, str. 586.

463 White, str. 139.

464 JIMMERSON, Julie. Female Infanticide in China: An Examination of Cultural and Legal Norms. *Pacific Basin Law Journal*, 8(1). 1990, str. 65.

třetích porodů a určitá preference pro rodiny s jediným dítětem ženského pohlaví. Výsledkem však byl trvajícím nebývalý nárůst infanticidy dívek, neboť „mrtvě narozené“ dítě se do statistik nepočítá, odkládání dětí ženského pohlaví, více než 90 % dětí odložených do sirotčinců jsou zdravé dívky, násilností páchaných na ženách, které porodily dívku, zároveň s obrovským nárůstem kriminality včetně obchodování ženami, prostitucí a sexuálním útlakem. To vše za tichého souhlasu či dokonce podpory místní policie i politických pracovníků, kteří jsou osobně zainteresováni na statistických výsledcích porodnosti dané oblasti stejně jako na ekonomických výsledcích, v důsledku čehož přetrvává postoj, že v zemědělských oblastech je prioritou syn, neboť jeho činnost na farmě má výrazně větší výdělečný potenciál, než veskrze netržní činnost ženy.⁴⁶⁵ Odpor na venkově se stále zvyšoval zároveň s nárůstem dalších sociálních problémů a postupným krachem veškerého systému sociálního zabezpečení na venkově.

Po roce 1983 bylo upuštěno od rétoriky hystericky propagující snížení porodnosti jako univerzálního léku na ekonomické problémy, situace se začala poněkud uklidňovat a násilnosti páchané při jejím vymáhání poněkud omezovat. Další pokračování zemědělské reformy přineslo zpomalení inflace na venkově i mírný nárůst životní úrovně a následně i navýšení rozpočtu pro kontrolu porodnosti. Většina oblastí přistoupila k uvolnění kontroly druhého těhotenství u všech domácností, kde je první dítě dívka a ve většině domácností za předpokladu zaplacení pokuty a rozestupu alespoň pěti let mezi oběma porody.⁴⁶⁶ Dalším krokem bylo pokračování principu částečného nebo úplného vynětí národnostních menšin z principů politiky jednoho dítěte. Nicméně porodnost na venkově neklesala, jednotlivci nacházeli řadu možností jak ji obejít, uvolnění kontroly pohybu osob a zrušení přidělového systému potravin snížilo význam správní registrace novorozeného dítěte a korupce, flexibilní přístup místních správních orgánů a nejasnosti ohledně určení výše pokuty umožnily dítě registrovat, pokud to rodiče vyžadovali. Na konci osmdesátých let proto nastala panika, neboť nejen že počty porodů ve venkovských oblastech neklesaly, ale zároveň začaly vzrůstat pochybnosti o pravdivosti statistických informací poskytovaných jednotlivými oblastmi. Problém byl v tom, že decentralizovaná aplikace politiky jednoho dítěte má sice tu výhodu, že může být přizpůsobena místním okolnostem, zároveň ale i nevýhodu závislosti místních politiků na místním obyvatelstvu, kteří se obvykle uchýlovali k podvodu spíše než ke konfrontaci s

---

465 JOHNSON, Kay. Chinese Orphanages: Saving China's Abandoned Girls. *The Australian Journal of Chinese Affairs*. 1993, str. 72.; Jimmerson, str. 66. V některých oblastech byla infanticida fakticky povolena, viz Jimmerson str. 72.

466 White, str. 167.

místním obyvatelstvem či nadřízenými úřady, jež by špatné výsledky poškodily v očích ústředních orgánů. Výsledkem bylo značné podhodnocení ročních reportů či jejich úplné zkreslení. Pokusy o kontrolní průzkum přinesly značně negativní výsledky a důkazy o často naprosté ignoraci politiky jednoho dítěte na venkově, kde se stalo pravidlem tolerování nejen dvou ale i dalších nadbytečných porodů, zvláště pokud se pár pokoušel o početí syna.⁴⁶⁷

Konec osmdesátých let byl poznamenán zjištěním, že politika jednoho dítěte za posledních deset let byla naprosto neúspěšná, nejen že porodů neubývalo, ale porodnost se nedržela ani na konstantní úrovni, a to nejen na venkově, ale i ve městech. Vymáhání politiky se začíná zaměřovat na migrující venkovské obyvatelstvo, jež je zodpovědné za podstatnou část neregistrovaných dětí, a vůči kterému veřejná správa nemá dostatečné prostředky na vymáhání kontroly porodnosti, vzhledem ke svému obecnému znevýhodnění v podobě venkovského *hukou*. Od roku 1988 je snaha zabránit porodní turistice venkovských obyvatel, kteří využívali neexistence centrální databáze obyvatel a snaží se porodit dítě jinde než v místě trvalého bydliště a získat pro něj registraci v evidenci obyvatel. Místní legislativa se snaží řadou obtížně vymahatelných prostředků dosáhnout dodržování, zakazuje pronajmout byt či přidělit upřít živnostenské oprávnění jednotlivcům, kteří již uzavřeli sňatek či porušují politiku jednoho dítěte. Od konce 80. let se obecně šíří neochota dětem narozeným v rozporu s politikou upřít registraci do evidence obyvatel a tím i právní existenci.⁴⁶⁸ Rozdíl mezi obyvatelstvem registrovaným a neregistrovaným místními správními orgány se odhadoval na 30 %, vzrůstaly obavy z opětovného nedostatku potravin, jejichž produkce od roku 1984 soustavně klesala.⁴⁶⁹ Zároveň se ČLR snažila zmírnit mezinárodní kritiku, jejímž terčem se stala poté, co excesy páchané v rámci „sterilizační kampaně“ a narůstající míra infanticidy v první polovině osmdesátých let pronikly i do zahraničního tisku. Jednoznačně nejvhodnějším řešením se jevilo prosazení tvrdší stranické disciplíny, jež by vyřešilo nejvýraznější problémy, jimiž bylo značné podfinancování zodpovědných orgánů, vydírání, korupce, tunelování již tak omezených finančních prostředků, kolaborace s místními obyvateli a neochota politiku skutečně vymáhat vzhledem k osobním rizikům jednotlivých zodpovědných osob, zpravidla žen, jež prosazování politiky často zaplatily životem či zdravím. Nicméně to se jevilo jako nereálné, disciplína na nejnižších úrovních správy prakticky neexistovala, nadto počet nepokojů na venkově stále vzrůstal,

---

467 White, str. 185.

468 Palmer 1989, str. 443, 446.

469 White, str. 217.

k tomu se přidaly červnové události roku 1989 a přetrvávající atmosféra neklidu. Znovu se zvýšila brutalita prosazování principů politiky ještě posílená zapojením ozbrojených složek do kampaně. Znovu se objevily případy bourání domů, konfiskace majetku a potravin či uvěznění těch, co politiku porušili, fyzické násilí nabývalo na síle tak, jak si místní politici zvykli najímat bezpečnostní agentury ze vzdálenějších oblastí, přidaly se další prostředky jako povinné gynekologické prohlídky neprovdaných žen, únosy, i zákazy porodů v souladu s politikou k vylepšení celkové statistiky.⁴⁷⁰

Tento problém pokračoval i v průběhu celých devadesátých let, kdy zároveň stoupalo množství protestů proti politice zpravidla v kombinaci s dalšími příčinami. Dostupnost sonografických přístrojů od druhé poloviny osmdesátých let i ve venkovských oblastech pak situaci teoreticky řešila – snížil se počet porodů, protože žena mohla podstoupit interrupci v prvním trimestru, hned jak zjistila pohlaví dítěte, výsledkem byl však prudký nárůst již tak nevyrovnaného poměru mužů a žen ve venkovských oblastech, v roce 2000 podle oficiálních statistik byl průměr ČLR 117:100 u prvního porodu a 152:100 u dalšího porodu. Nadto selektivní interrupce se ani zdaleka netýkaly pouze „zaostalého“ venkovského obyvatelstva, jsou běžné bez ohledu na vzdělání, společenské postavení či povolání.⁴⁷¹ Část tohoto nepoměru může být spojena i s dalším nešvarem, jehož negativa dopadají na děti narozené po roce 2000, kdy narůstá důležitost správní registrace porodu společně s narůstajícím počtem administrativních překážek pohybu obyvatel a tvrdostí požadavků na registraci dítěte. Registrovány jsou porody chlapců, nikoli však dívek, neboť registrace dívky by znamenala konec šancí na další těhotenství.⁴⁷² V současnosti je dětem narozeným mimo politiku registrace do evidence obyvatel úplně upírána a tak zpravidla jediné dítě v domácnosti, jež existuje z úředního hlediska, je chlapec. Výsledkem jsou tak rodiny, kde jsou tři, čtyři i více dívek, jež získají rodný list až v době, kdy nastupují školní docházku, pokud je k tomu místní správa ochotna, nebo jsou v tomto věku odloženy do sirotčince, pokud místní správa ochotna není či prostě zůstanou bez dokladů.⁴⁷³ Zároveň narůstá tlak na podstatně tvrdší zásahy proti porušování politiky a

---

470 Tamtéž, str. 230.

471 Tamtéž, str. 203.

472 ZHOU, Yingying. *Uncovering Children in Marginalization: Explaining Unregistered Children in China*. Department of Sociology, University of Washington, 2005, str. 7.

473 Johnson 1993, str. 70. Sirotčince zpravidla pracují na bázi utajení, neboť pokud by rodiče věděli, že je možné odložit dítě na místo, kde o něj bude alespoň trochu postaráno, byly by sirotčince okamžitě zavaleny nechtěnými dětmi, zpravidla dívkami. To se stalo např. v roce 1991 ve Wuhanu, kde bezprostředně po odvislání televizní reportáže o místním sirotčinci narostl počet odložených dětí o několik set procent. Podobně je tomu v posledních několika měsících

regulace porodnosti i skupin obyvatel, jež byly dosud z politiky vyňaty – národnostních menšin, jež nově sice nepodléhaly principu jedno, maximálně dvě děti, ale jejich právo plodit tolik dětí, kolik chtějí, bylo omezeno dle stupně ekonomické vyspělosti dané oblasti, tedy tam, kde se předpokládal životní standard na úrovni ostatních měst, byl limit výrazně nižší, než ve venkovských oblastech.⁴⁷⁴ Stále však chyběl dlouhodobý plán jak kontrolovat populaci ČLR a jakým způsobem se vyrovnat s narůstajícími problémy stárnutí populace, nedostatku žen, ale i obrovskému nárůstu osob nakažených virem HIV a žloutenkou typu B. Strana byla v otázce politiky jednoho dítěte nejednotná a chyběla jakákoli ochota ke kompromisnímu dlouhodobému řešení, situaci neusnadňuje ani krajně puritánský přístup, jenž vůbec existenci sexuality odmítá, snad mimo manželské lože, z něž plyne neexistence předmanželské sexuální výchovy na školách i snaha utajit či marginalizovat výskyt sexuálně přenosných nemocí, což vede k pokračující epidemii AIDS.

Rok 2001 přinesl první komplexní legislativní zakotvení politiky jednoho dítěte v podobě zákona o populaci a plánování rodičovství *Zhonghua renmin gongheguo renkou yu jihuashengyu fa*, jenž však svým charakterem připomíná spíše normy z počátku osmdesátých let, což naznačuje míru neshod na jeho obsahu. Zákon odpovídá na dosavadní vývoj, ve svých úvodních paragrafech stanoví jako cíl plánování populace zvýšení počtu příležitostí žen ke vzdělání a práci, zlepšení zdravotního stavu žen a zlepšení pozice žen ve společnosti.⁴⁷⁵ Zákon zároveň přikazuje všem orgánům aplikujícím politiku dodržovat zákon a neporušovat práva jednotlivců, nicméně formuluje tuto povinnost velice opatrně. Zákon například zmiňuje i povinnost zavést ve školách sexuální výchovu, jež ovšem v praxi prakticky neexistuje. Sexualita je od osmdesátých let naprosto tabuizovaným tématem, a ačkoliv tedy předmanželský sex již není vysloveně trestný, je alespoň ignorován jako neexistující. Výchova k sexuálnímu zdraví a prevenci pohlavních chorob či těhotenství je považována za nemorální, neboť by mohla i zvýšit procento mladistvých, kteří žijí sexuálním životem. Výsledkem tohoto postoje je samozřejmě šířící se vlna pohlavních chorob, nechtěných těhotenství a souvisejících interrupcí i nárůst sexuálního zneužívání dětí ve školních a

---

(přesněji od ledna 2014), kdy se řada měst pokusila nabídnout nově otevřené sirotčince. Výsledkem je však obrovský nápor dětí, jež mají zdravotní poruchu, často léčitelnou, ale rodiče vzhledem k neexistenci funkčního veřejného zdravotního pojištění nemohou, nebo často nechtějí, do léčby dětí, zpravidla dívek, investovat. Výsledkem je situace, kdy slavnostně otevřený útulek je během několika týdnů zase uzavřen, protože naplnil veškerou kapacitu zařízení. ZHAO, Ruixue. Jinan's new 'safe haven' gets 17 babies since opening. *Chinadaily.com.cn* [online]. 2014-06-03.

⁴⁷⁴ Jimmerson, str. 73.

⁴⁷⁵ Zákona o populaci a plánování rodičovství *Zhonghua renmin gongheguo renkou yu jihuashengyu fa* ze dne 29. 12. 2001 (dále jen ZD). §3.

obdobných zařízeních.⁴⁷⁶ Dále jednoznačně stanoví princip jednoho dítěte na manželský pár, a pokud to další předpisy umožní, druhé dítě. Tím byla poskytnuta možnost místních úprav v závislosti na roční normě. Jako primární formu plánování porodnosti stanoví antikoncepci, čímž se snaží reagovat na všeobecný trend u neprodaných žen jako jedinou formu plánování porodnosti používat interrupce. V praxi jsou antikoncepční prostředky včetně sterilizací ve městech ve většině případů pořizovány na náklady jednotlivců, na venkově potom podle stavu místního fondu plánování porodnosti.

Zákon stanoví právo obou manželů na potomstvo a právo si určit antikoncepční prostředek. Toto ustanovení zákona se však stalo zdrojem kontroverze, jež neutichla dosud. Již před přijetím zákona právníci kritizovali znění tohoto ustanovení, jež může snadno ospravedlnit porušení práva ženy rozhodnout o těhotenství a jeho trvání garantované ZZ v paragrafu 51, tedy i nebezpečí donucení k ukončení těhotenství proti vůli ženy či partnerského znásilnění. Soudní spory týkající se práva muže na potomstvo i proti vůli manželky se objevily prakticky ihned po vyhlášení zákona především v podobě jednostranných rozvodů a žalob na náhradu nemotné újmy vzniklé porušením tohoto práva tím, že manželka tajně používala antikoncepci či podstoupila interrupci. Nejvyšší soud dal sice několikrát přednost právu ženy rozhodnout o těhotenství, zároveň ale určil, že takové jednání je důkazem zániku *ganqing*, a tedy důvodem rozvodu, čímž dal prostor k majtkovým postihům v rámci vypořádání po rozvodu, a zdůraznil povinnost ženy brát ohled na přání manžela v otázce pořízení potomků.⁴⁷⁷ Zákon novelizován nebyl a obdobné spory se objevují stále.⁴⁷⁸ V ostatních ohledech se jedná o zmocňovací normu, jež přenáší zodpovědnost za politiku i její principy na místní správní orgány. To odpovídá rétorice počátku 21. století, kdy práva a zájem žen byly často zmiňována v rámci nové legislativy, jejíž dopad byl ovšem zpravidla proti zájmům žen.

Vývoj po roce 2001 byl prakticky ve stejném duchu, jako v devadesátých letech, i když se postupně stabilizoval na principech ze sedmdesátých let, tedy jedno povolené dítě na pár, maximálně dvě děti, bez ohledu na další okolnosti, a přísné tresty za nepovolené porody. Excesy v podobě násilností, únosů, interrupcí proti vůli ženy i v posledním trimestru těhotenství a se stále vyskytují. Oficiální

---

476 ZD §13, odst. 3; Ruan, str. 162

477 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi san, 9. 8. 2011, odst. 9.

478 Husband's 'right to baby' case rejected. Shanghai Daily [online]. 2010-12-21 [cit. 2014-07-24]. <http://www.china.org.cn/china/2010-12/21/content_21586618.htm>; Man sues wife over abortion. China Daily [online]. 2011-10-19 [cit. 2014-07-24]. <http://www.china.org.cn/china/2010-12/21/content_21586618.htm>.

postoj nedovoluje registrovat dítě bez úhrady pokuty případně dalších „poplatků“, podstoupení sterilizace a dalších podmínek, s nárůstem administrativních opatření směřujících ke kontrole pohybu obyvatel stoupá potřeba mít osobní doklady a zároveň stoupá počet *heihai*, tedy dětí bez osobních dokladů, což přináší nejen jejich výpadek z evidence a tedy i statistik, ale i jejich vyloučení z povinné školní docházky apod.⁴⁷⁹ Nicméně vývoj směřuje postupně k určitému uvolnění u těch, kdo politiku dodržují, a snaže upevnění dosavadní úrovně porodnosti spíše než k jejímu snižování. Postupně se objevují tendence řešit problém stárnoucí populace a těch rodin, kde jsou oba manželé jedináčci a tedy společně zodpovědní za péči o čtyři vlastní rodiče a jediné dítě, jež možná bude nuceno zajistit výživu nejen vlastním rodičům, ale vzhledem ke stoupajícímu věku dožití, a zároveň fakticky neexistujícímu systému sociálního zabezpečení, i prarodičům. Objevuje se snaha rozšířit výjimku pro druhý porod i na městské obyvatelstvo, typicky páry, kde jsou oba manželé jedináčci, nicméně vláda se brání jakémukoli oficiálnímu uvolnění a ponechává řešení na místních vládách z obavy, že oficiální změna politiky by přinesla nárůst porodnosti u nejsilnějšího populačního ročníku. Po roce 2010 stále stoupá požadavek sjednocení a zvýšení transparentnosti politiky jednoho dítěte, jejího legislativní zakotvení a poskytnutí možnosti volby jednotlivcům. Vzhledem k úpadku manželských partnerských vztahů stoupá počet párů žijících v nesezdaném soužití a žen ochotných mít dítě mimo manželství. Transparentní systém by rodičům umožnil se rozhodnout, zda a za jakých okolností si pořídí nadbytečné dítě a přijmout odpovídající sankce, a vyhnout se tak svévoli místních správních orgánů. Zároveň stoupá kritika existence dětí narozených mimo politiku, jež z právního hlediska neexistují, ale tvoří podstatnou část venkovské populace, stále častěji je kritizován přístup místních správních orgánů, jež odmítají takové děti registrovat a vydat jim potřebné dokumenty. Rok 2013 přinesl další významnější změnu v politice, jež teoreticky, za předpokladu implementace místní správou, umožňuje pořízení druhého dítěte těm městským párům, kde je alespoň jeden z manželů jedináčkem v souladu s politikou, ovšem pouze pokud to dovolují místní podmínky. Předpokládá se, že této možnosti využije jenom omezené množství párů z generace narozené v sedmdesátých letech a naopak se předpokládá využití generací narozenou v osmdesátých a devadesátých letech, kde většina městské populace měla pouze jedno maximálně

---

479 Od roku 2013 není například možné koupit jízdenku na vlak bez občanského průkazu.

dvě děti. Cílem je především posílení sociálního zabezpečení, ale zároveň i snaha snížit kritiku ze strany městského obyvatelstva.⁴⁸⁰

4.8 Zvláštní právní předpisy navazující na ZM80

4.8.1 Adopce

V ČLR dosud vedle moderních přetrvávají i tradiční formy adopce. Obecně na venkově vztahy založené adoptí ještě výrazně posílily s ekonomickými reformami osmdesátých let, kdy úplně zanikl systém sociálního zabezpečení a zcela jej měla převzít rodina, bezdětné osoby tak zůstaly odkázány na adoptivní potomstvo anebo riskantní smlouvy o výživě, jež později zakotvil i zákon o dědění. V otázce tradičních adoptí se nejčastěji jedná o adopti mladšího příbuzného mužského pohlaví stejného příjmení, a obecně adopti dítěte z okruhu příbuzných, kteří se o něj nemohou postarat. Často se tak obchází i zákaz surogačního mateřství, jenž v ČLR dosud přetrvává, a pravidla politiky jednoho dítěte, kdy těhotná opustí místo trvalého pobytu a ukrývá se u příbuzných až do porodu a následně po návratu dítě prohlásí za adoptovaného potomka zesnulé příbuzné.⁴⁸¹ Často, ale ne vždy, se jedná o adopti faktickou, jež však zakládá například i vzájemné dědické právo, pokud mezi takto adoptovanými příbuznými vznikne vztah vyživovací povinnosti (nikoli pokud se jedná o tradiční a pouze formální „adopti dědice“ *lisi*).⁴⁸² Přetrvávající formou adopce je i adopce *tongyangxi* a další nelegální formy obchodování s dětmi. Vztah mezi adoptivními rodiči a dětmi se řídí ustanoveními o rodičích a dětech. Vztah adoptivních dětí vůči biologickým rodičům adoptí zaniká, nicméně vyživovací povinnost tak úplně zaniknout nemusí a adoptovaný se může snadno dostat do situace, kdy se musí zajistit i výživu rodičů biologických.⁴⁸³ Vzhledem k nezáviděníhodné pozici bezdětných rodičů na venkově je samozřejmě největší poptávka po chlapcích zdravých či jen s mírným postižením, částečně i zdravým dívkám, nicméně drastická opatření, jež provázela provádění politiky jednoho dítěte od osmdesátých let, výrazně snížila poptávku po dívkách.⁴⁸⁴

---

480 Family planning policy enters new era. *China Daily USA* [online]. 2014-01-24.

481 White, str. 174.

482 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část pátá, odst. 38.

483 Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing minshi zhengce falü de yijian, 2. 2. 1979

<<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2674638>>; ZM80, §20; Palmer 1989, str. 405. Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část čtvrtá.

484 Johnson 1993, str. 75.

Adopci relativně podrobně upravilo stanovisko Nejvyššího soudu v roce 1979 a znovu v roce 1984. Dá se předpokládat, že stanovisko se používalo i po roce 1981, tedy od účinnosti ZM80, který otázku adopce ZM80 upravuje pouze okrajově, zákon o adopci byl přijat až v roce 1991. Zákon o adopci 29. prosince 1991 a novelizovaný 4. listopadu 1998 v otázce adopce přinesl podstatné změn. Principem zákona je podstata adopce jako vztahu, jenž přináší pro adoptované dítě výhody, především co se týče výživy a výchovy, a zároveň zajišťuje sociální funkci v podobě povinnosti výživného vůči adoptivním rodičům. Zákon sladil otázku adopce s principy politiky jednoho dítěte, tedy adoptovat mohou nově pouze lidé, kteří nemají žádné vlastní potomky, i když místní předpisy umožňují určité výjimky u adopce rodiči postižených dětí. Zákon upravuje adopci jak občany ČR, tak nově i osobami čínské národnosti žijícími v zahraničí, a cizinci obecně, což umožnilo zajistit adopci i dětem, o něž již není zájem v důsledku drakonického prosazování politiky jednoho dítěte i vylepšení finanční situace sirotčinců, jež jsou jinak závislé na sporém financování místními samosprávami.⁴⁸⁵

Adoptovat lze pouze jedno dítě mladší 14 let, a to dítě osiřelé, dítě neznámých rodičů či dítě odložené, výjimky jsou možné v případě příbuzenských adopcí. K adopci dítě poskytuje organizace pečující o osiřelé děti, výjimečně i rodiče, kteří dítě chtějí odložit. Adoptivní rodič musí být starší 35, po novele 30 let, nesmí mít vlastní potomky a musí mít dostatečné, finanční i psychologické, předpoklady pro adopci, po novele se přidává i požadavek zdravotní způsobilosti, jenž ovšem opět relativizuje účel adopce: sociální zajištění adoptujícího. Adoptovat mohou manželé, jeden z manželů nevlastního potomka, adoptovat lze i samostatně do výlučné péče, nicméně v případě, že muž samostatně adoptuje dítě ženského pohlaví, musí věkový rozdíl činit alespoň 40 let. Vztah adoptivních rodičů a dětí může být zrušen se souhlasem dotčených osob včetně adoptované osoby starší 10 let, či i bez souhlasu některé z nich, pokud je k tomu zákonný důvod. Adopce vyžaduje jak souhlas adoptujícího, tak i adoptovaného, pokud je starší 10 let, tak i obou biologických rodičů poskytujících dítě k adopci. Zákon vyhrazuje právo oblastí osídlených národnostními menšinami upravit adopci odlišně

---

485 Johnson 1993, str. 82.

4.8.2 Dědické právo

Komunistická strana se na svém sjezdu v roce 1978 shodla, že dědické právo je jednou ze stěžejních otázek vyžadujících samostatnou úpravu vzhledem k nedostatečnosti úpravy dosavadní, jež se omezovala na prosté prohlášení, že manželé a rodiče a děti mají vzájemné dědické právo, a obyčejí, jenž dědění na venkově omezoval tradičním dělením majetku mezi syny za života zůstavitele prostřednictvím fenjia, i vzhledem k potřebě zajištění vyživovací funkce pozůstalosti i snaze vyhovět nové podnikatelské třídě k usnadnění dispozice s nově nabytým majetkem, často velkého rozsahu. Legislativní kroky však přijaty nebyly.

V únoru roku 1979 Nejvyšší soud vydal stanovisko, v jehož třetí části stanovil alespoň základní ukazatele, jak má být se spory o dědictví naloženo nižšími soudy. Soudy měly vycházet z nové ústavy, jež dědickému právu poskytovala ochranu, ZM50, jenž stanovil základní okruh dědiců, tedy rodiče a děti, a praktických principů potřeby zajištění výživy a péče o děti a staré osoby. Výsledkem byla dědická posloupnost na první pohled poněkud neobvyklá, nicméně vzhledem k historickému vývoji pochopitelná, kdy v první dědické třídě dědí manžel, děti a rodiče, všichni stejným dílem. Pokud nedědí děti, dědí vnuci, a to ze strany dcery i ze strany syna, podle kmenů. Pokud nedědí manžel, děti ani rodiče, dědí prarodiče a sourozenci zůstavitele. U sourozenců však připouští možnost jejich vyloučení z dědění, pokud mezi nimi a zůstavitelem byly špatné vztahy, stejně tak připouští vydědění tehdy, pokud se případný dědic dopouštěl týrání zůstavitele nebo jej opustil ve zlém úmyslu. Je otázkou, zda se výše uvedené týkalo i rodičů, stanovisko je velmi obecné. Prioritou mělo být zajištění výživy o nezletilce a ty, co nemohou sami pracovat. Stanovisko připouští i dědění ze závěti, i když je zřejmé, že závěť považuje pouze za okrajový způsob určení dědické posloupnosti, jenž v tradičním právu nemá místo. Vylučuje závěť, jež by porušovala stranické předpisy nebo zákon (v tomto pořadí), především pokud by měla z dědění vyloučit nezletilce, osobu neschopnou se uživit apod. Stanovisko opět zmiňuje neporušitelnost dědického práva vdovy nebo muže, jenž se stal „adoptivním zetěm“, pokud znovu uzavřeli manželství, pod podmínkou zajištění péče o případné potomky.⁴⁸⁶

Tato značně nedostatečná úprava byla doplněna v roce 1984 dalším stanoviskem Nejvyššího soudu, jež obsahovalo základní principy občanského práva hmotného až do přijetí Zákona o dědění v říjnu

---

486 Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing minshi zhengce falü de yijian, 2. 2. 1979
<<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2674638>>.

roku 1985 (dále též ZoD) a Občanského zákona v dubnu roku 1986. Toto stanovisko již upravuje dědění výrazně podrobněji a je zjevně základem pozdějšího zákona. Dědické právo v ČLR navzdory vývoji po roce 1949 bylo pod silným vlivem tradičního práva a stát do něj výrazněji nezasahoval, snad s výjimkou ustanovení vzájemného dědického práva manželů v ZM50. Vliv tradičního práva lze spatřovat zejména v charakteru dědického práva, jež je založen na principu výživy, resp. vzájemné ekonomické závislosti. Tedy dědické právo má primárně ten, kdo byl buď výživou odkázán na zůstavitele, nebo naopak zajišťoval výživu zůstavitele. Z toho například vyplývá dědické právo nevlastního dítěte či rodiče nebo osoby žijící se zůstavitelem ve stejné domácnosti, stejně jako obecný odpor k závěti či vydědění. Potřeba výživy potom překonává i jinak pevně stanovené dědické třídy. Dalším aspektem je snaha odlišit dědickou posloupnost od *fenjia*, i když zdá se zákonodárce necítil potřebu *fenjia* nahradit, a prioritní dědické právo rodičů, za určitých okolností i rodičů manžela či manželky, kteří dědí v první dědické třídě společně s manželem a dětmi, což logicky vyplývá z tradičního privilegovaného postavení rodičů v konfuciánské společnosti. Stejným způsobem je třeba chápat dědické právo snachy či zetě, kteří zajišťovali živobytí zůstavitele. V ostatních ohledech je zřejmá snaha přiblížit se modernímu kontinentálnímu dědickému právu, i když se zachováním čínských specifíků. Stanoví i základní principy dědění, tedy především okamžik vzniku dědického práva, jímž je smrt zůstavitele, nikoli okamžik tradičního dělení majetku *fenjia* za života zůstavitele, jež je stále nejčastějším způsobem, jak obejít dědické právo dcer, případně synů, jímž se v manželství narodila dcera. Zároveň stanoví, že se dědí pouze majetek zůstavitele, tedy jednoznačně určuje, že společný majetek manželů je třeba nejdříve vypořádat, až následně se může stát předmětem dědického práva. To opět vymezuje dědické právo od *fenjia*, v jejímž rámci byl dělen veškerý majetek domácnosti, tedy včetně společného majetku manželů. Zároveň stanoví možnost vzdát se pozůstalosti, stejně jako možnost být zbaven dědického práva v důsledku porušení zákona. Stanovisko se vůbec nezmiňuje o odkazech či dědické smlouvě, ani o právu vydědit některého ze zákonných dědiců, zároveň však stanoví, že pokud se dědic dopouštěl týrání, vraždy či opuštění ve zlém úmyslu (a tedy zanedbání povinné výživy), bude dědického práva zbaven, a to bez omezení na potomky.⁴⁸⁷ Dědí se v dědických třídách v zásadě stejným dílem, nicméně pokud má někdo z dědiců zvláštní zásluhy, není schopen samostatné výživy, je nezletilý apod., je třeba to brát v úvahu při vypořádání pozůstalosti. V první třídě dědí manžel, děti a rodiče zůstavitele. Pokud nedědí děti, dědí vnoučata dle kmenů. Ve druhé třídě dědí

---

487 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část pátá, 52.

prarodiče a sourozenci. Druhá třída je povolávána až v případě, že není žádný dědic třídy první, nicméně toto pravidlo má podstatnou výjimku danou potřebou výživy, tedy pokud některý dědic druhé třídy měl velké zásluhy o zůstavitele či byl svou výživou odkázán na zůstavitele a není se schopen sám uživit, je třeba tuto skutečnost při vypořádání pozůstalosti vzít v úvahu.⁴⁸⁸ Zajímavé je dědické právo mezi nevlastním rodičem a dítětem, jež vznikne za předpokladu dlouhodobosti a trvalosti tohoto vztahu a především za předpokladu vzniku vyživovací povinnosti, obdobné platí pro i pro adoptovaného dědice či pro snachu či zetě, to vše je opět podmíněno existencí vztahu vzájemné závislosti a výživy. V takové situaci potom vzniká stejné dědické právo, jako mezi rodiči a dětmi, tedy v první dědické třídě. Ohledně závěti stanovisko opakuje prakticky totéž, co stanovisko předchozí, tedy že v zásadě je třeba závět' respektovat, pokud neporušuje zákon nebo jiné předpisy, a pokud neporušuje vyživovací povinnost vůči nezletilým nebo těm, co se sami živit nemohou. Nepředpokládá se ovšem, že by zůstavitel závětí odkázal majetek osobě odlišné od zákonného dědice. Stanovisko upravuje i otázku existence více závětí jednoho zůstavitele, jejichž obsah si protirečí, kdy platná je vždy ta poslední, stejně jako úpravu vypořádání té části pozůstalosti, o níž se závět' buď nezmiňuje, nebo pokud je závět' v této části neplatná, tehdy se vypořádá podle zákona.⁴⁸⁹

Zákon o dědění z 10. dubna 1985 přináší řadu podstatných změn silně pod vlivem evropské právní úpravy. Zákon obsahuje řadu institutů dědického práva, jež byly dosud v čínském právu neznámé, jako je například nasciturus, dědické smlouvy, odkazy, příkaz, různé formy závěti, dědění cizinců žijících na území ČLR i dědění majetku mimo ČLR apod. Zákon je na podstatně vyšší úrovni zpracování po formální i obsahové stránce, nejedná se již o soubor nahodilých pravidel pro nižší soudy, ale o praktickou právní normu se všemi náležitostmi, jejíž funkce zjevně neměla být symbolická, ale praktická od samého počátku. Tomu napovídá i skutečnost, že na rozdíl od jiných zákonů přijatých v osmdesátých letech, zákon o dědění nebyl dodnes novelizován, ačkoli se ozývají hlasy volající po rozšíření okruhu zákonných dědiců. Základními principy dědického práva podle zákona o dědění je princip rovného dědického práva mužů a žen a naplnění práva a povinnosti na výživu. Zákon nespécifikuje některé zásady dědického práva, jež zjevně vycházejí z kontinentální právní kultury, potvrzuje je však ve svém stanovisku Nejvyšší soud, jež vydal v září roku 1985 jako návod pro řešení dědických sporů nižšími soudy. Spécifikuje zde základní domněnky při úmrtí

---

488 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část pátá, odst. 40.

489 Stanovisko NS z 30. 8. 1984, část pátá, odst. 44.

několik a osob, kdy nelze určit, která osoba zemřela dříve, zde uplatňuje princip, že starší generace zemřela před mladší, příslušníci stejné generace zemřeli zároveň.⁴⁹⁰ Zákon podrobněji stanoví co je předmětem dědění, vzhledem k nevyjasněným vztahům ohledně nájemních smluv na zemědělské pozemky, závazky v rámci zemědělské produkce, autorská práva, náhrady škody, výrobní prostředky apod. Odděleně upravuje statutární a testamentární sukcesí, vypořádání pozůstalosti.

Zákon sice preferuje intestátní posloupnost, na druhou stranu však podrobně upravuje otázku dědění ze závěti. Závěť musí být sepsána v souladu se zákonem o dědění a musí obsahovat pořízení ohledně zákonných dědiců, kteří nejsou schopni se samo živit a nemají jiný zdroj příjmů. Jiné ustanovení o povinném dílu zákonných dědiců zákon neobsahuje. Jejím prostřednictvím může být majetek odkázán jak zákonným dědicům, což je z hlediska tradičního práva jediná možnost, tak i osobě odlišné od zákonného dědice. Zákon rozeznává několik druhů závětí: závěť ve formě veřejné listiny, sepsanou a uchovávanou u notáře, k jejímuž zrušení nestačí pouze sepsat závěť novou, dále závěť sepsanou zůstavitelem samotným, a to alografní, vyžadující dva svědky, i holografní, vyžadující podpis zůstavitele, dále závěť ve formě audiozáznamu, vytvořenou za přítomnosti dvou svědků, a privilegovanou, ústní, formu závěti, jež mohla být vytvořena za přítomnosti dvou svědků v situaci ohrožení života a jež po pomnutí nebezpečí měla být přetvořena do formální podoby. Závěť mohla obsahovat příkaz ve formě rozvazovací podmínky.⁴⁹¹

Intestátní posloupnost potom byla stejná, jako ve stanoviscích, tedy v rámci dvou dědických tříd, kdy jsou k dědění povoláváni manžel, potomci, včetně nascitura, dětí adoptovaných a nemanželských, a v případě že nedědí potomek, dědí jeho dědický podíl jeho potomci. Dále v první třídě dědí snachy a zeťové, pokud zásadním způsobem zajišťovali výživu zůstavitele a to i pokud uzavřeli další sňatek. V první třídě dědí i rodiče, včetně rodičů adoptivních a včetně rodičů nevlastních, pokud se mezi nimi vytvořil vztah ekonomické závislosti. Ve druhé třídě dědí prarodiče (ze strany matky i otce) a sourozenci, včetně sourozenců plnorodých, polorodých a adoptivních, a včetně nevlastních sourozenců, pokud mezi nevlastním sourozencem a zůstavitelem byl vztah ekonomické závislosti. Dědicové ve druhé třídě dědí pouze tehdy, pokud nedědí dědicové ve třídě první. Ohledně velikosti podílů v jednotlivých třídách zákon stanoví, že sice obecně jsou v jedné třídě stejné, zároveň ale uvádí, že podíl může být zvětšen nebo zmenšen či dokonce může být

---

490 D 34, 5, 9, 4.
491 ZoD, část třetí.

zákonný dědic práva na dědický podíl úplně zbaven v závislosti na tom, jak se dědic přičinil o zůstavitele. Zde je opět zdůrazněna především vyživovací povinnost zůstavitele, která vylučuje dědické právo tehdy, pokud po úhradě nutné vyživovací povinnosti prostě na další dědice nezbude.⁴⁹² Zákon nezná vydědění ve formě jednostranného úkonu zůstavitele, zároveň však stanoví, kdy dědic ztrácí právo dědit ze zákona, to jest v případě, že zavraždil zůstavitele, zavraždil jiného dědice v rámci sporu o dědictví, týral zůstavitele nebo mu neposkytl potřebnou pomoc, či se pokusil zničit, falzifikovat nebo jinak manipulovat závětí.⁴⁹³

Zákon umožňuje uzavření dědické smlouvy, jíž bude osoba nebo i organizace zajišťovat výživu a péči o zůstavitele po dobu jeho života a úhradu nákladů na pohřeb, výměnou za povolání za dědice zůstavitele.⁴⁹⁴ Zákon toto právo nijak neomezuje, uzavření této smlouvy se předpokládá tehdy, pokud zůstavitel nemá žádné potomky nebo příbuzné, kteří by byli ochotni se o něj postarat, tudíž se nepředpokládá kolize s dědickým právem zákonného dědice. V případě kolize závěti a dědické smlouvy má přednost dědická smlouva a závěť je v dané části neplatná.⁴⁹⁵

Zákon podrobněji neupravuje odkazy, z textu zákona však vyplývá, že se jednalo o singulární sukcesí, přičemž výše ani obsah odkazu nijak neomezuje, za předpokladu dodržení ostatních podmínek pro platnou závěť. Zákon sice nezmiňuje přímo falcidiánskou kvartu a nechrání výslovně dědice, nicméně podmínkou platnosti závěti, a tedy i odkazu v ní stanoveném, je splnění vyživovací povinnosti zůstavitele, jež nesmí být závětí ohrožena. Tedy nejen že v závěti musí být pamatováno na tohoto nutného dědice a jeho povinný díl, zároveň tento díl ale nesmí být zatížen odkazy. Tedy až poté, co je oddělen nutný díl, bude zbytek pozůstalosti vypořádán podle závěti.⁴⁹⁶ Nadto zákon zdůrazňuje, že odkazem se nelze vyhnout uhrazení dluhů a daní z dědictví vyplývajících, tj. v případě předlužené pozůstalosti nemohou být odkazy vyplaceny, pokud nejsou tyto poplatky a dluhy uhrazeny.⁴⁹⁷

Proces vypořádání pozůstalosti vyžaduje v první řadě obeznámení dědiců se smrtí zůstavitele, uplynutí dvouměsíční lhůty pro odmítnutí dědictví jednotlivých dědiců a vypořádání společného

---

492 ZoD, část druhá.

493 §7 ZoD.

494 §31 ZoD.

495Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing (Zhonghua renmin gongheguo jicheng fa) ruogan wenti de yijian, 11.

9. 1985, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1985/113206198501.html>>.

496 ZoD §19, Inst. 2, 22.

497 ZoD §34.

majetku z manželství zůstavitele. Následně se vypořádá pozůstalost dle závěti, pokud závěť není, je plně nebo částečně neplatná či neupravuje část pozůstalosti dědictví, je testamentárním dědicem nebo legatářem odmítnuta, testamentární dědic je vyděděn, testamentární dědic nebo legatář předemře zůstavitele, nebo tehdy se část nebo celá pozůstalost vypořádá podle sukcese intestátní. Za dluhy ručí dědic pouze do výše pozůstalosti, pokud z vlastní iniciativy nezaplatí více.⁴⁹⁸

Zákon opět stanoví výjimku pro oblasti osídlené národnostními menšinami.

Dědické právo v ČLR obsahuje spoustu odlišností od práva kontinentálního, jejichž původ je zjevně v tradičním čínském rodinném právu preferujícím vztahy založené na vzájemné ekonomické závislosti a vyživovací povinnosti v mezi příbuznými v linii přímé i pobočné a dokonce i mezi osobami bez právních či pokrevního příbuzenského vztahu, pokud se mezi nimi obdobný vztah vytvořil. Zároveň však moderní čínské dědické právo nemůže popřít zjevný původ v kontinentální či dokonce římskoprávní kultuře, jež, jak vyplývá z legislativy a tím spíše i z pokynů Nejvyššího soudu, jednoznačně zapojuje do dědického práva principy pro římské dědické právo typické.

4.8.3 Další legislativa doplňující ZM80

Jak bylo zmíněno výše, v devadesátých letech pokračovala vlna schvalování nové legislativy, i když její charakter byl přeci jen odlišný od té z let osmdesátých. Nejednalo se o stěžejní zákony, jež byly převážně přijaty v letech osmdesátých, jako občanský zákon, zákon o dědění apod., ale o doplňky rámcových zákonů, tedy především doplňky ZM80. Části nové legislativy v devadesátých letech byly na ochranu práv a oprávněných zájmů znevýhodněných skupin obyvatel, především zákon o ochraně práv starých osob, práv žen, práv nezletilců a práv matky a dítěte. Tyto zákony měly poskytnout teoretickou ochranu v novém ekonomickém prostředí tradičně znevýhodněným obyvatelům ČLR a zajistit tak „sociální stabilitu“, nicméně se nepředpokládalo jejich praktické využití vzhledem k tomu, že ani nová ideologie ani právo neposkytovaly mnoho prostoru pro ochranu těchto práv. Charakter těchto zákonů je poněkud neobvyklý, jednotlivé zákony se v praxi samy o sobě nevyužívaly a pouze rozšiřovaly ZM80 či jej fakticky novelizovaly bez toho, že by byl novelizován ZM80 a zakotvovaly či definovaly pojmy v ZM80 vůbec nezmíněné nebo zmíněné pouze obecně.

---

⁴⁹⁸ ZoD §33.

Nejstarší z těchto zákonů je Zákon na ochranu práv žen *Zhonghua renmin gongheguo funü quanyi baozheng fa* (dále jen ZZ), přijatý 3. dubna 1992, ačkoli jeho přijetí bylo požadováno již od počátku osmdesátých let tak, jak narůstala otevřená diskriminace žen v soukromoprávních, zvláště pak pracovněprávních, vztazích, a násilnosti páchané na ženách a dětech v rámci či jako důsledek ekonomických reforem a tvrdšího uplatňování politiky jednoho dítěte. Zákon byl jednou v roce 2005 výrazně novelizován, přičemž novelizací byla doplněna o ustanovení navazující na ZM01 (viz níže), přidána byla řada nicneříkajících prohlášení, a spíše omezena některá garantovaná práva, případně v manželství zákon nově dává přednost ochraně práv dětí před ochranou práv žen. Jeho obsahem je specifikace zákazu diskriminace žen a to i z důvodu těhotenství, péče o dítě, apod., jenž je ovšem dodržován pouze výjimečně jak v soukromé tak i veřejné sféře, míra diskriminace žen v každodenním životě od roku 1978 prudce narůstala a dopouštěly se jí v první řadě státní orgány a podniky, obdobně diskriminace ze strany soukromých firem zůstávala nepostihována.⁴⁹⁹ Určitým ústupkem bylo nařízení upravující otázku zaměstnávání žen vydané v roce 1988, v praxi je však dosud zákaz diskriminace prakticky nevyhmáhatelný. Dále má zákon garantovat šest základních oblastí práv žen. Práv politických, práva na vzdělání, kde zdůrazňuje především zákaz diskriminace v přístupu ke vzdělání, kde ovšem zároveň stanoví možné výjimky, jež jsou příčinou otevřeného zvýhodňování mužů při přijímání na většinu vysokých škol bez ohledu na obor, práv v oblasti zaměstnávání, kde stanoví zákaz diskriminace z důvodu pohlaví, sňatku, těhotenství, péče o děti a zmiňuje i požadavek stejné mzdy za stejnou práci apod., v oblasti majetkové včetně oblasti zemědělské produkce, kde se snaží řešit otázku nájemních smluv a práva žen na příděl půdy, práva na tělesnou integritu a dobrou pověst, kde zdůrazňuje zákaz obchodování ženami, sexuálního obtěžování, prostituce, zákaz zabíjení, týrání a odkládání novorozenců ženského pohlaví či poškozování dobré pověsti, a práva v rámci manželství. V posledním případě zákon zdůrazňuje zákaz zásahů do sňatků a manželství, tedy do práva žen uzavřít sňatek nebo se rozvést, zákaz rozvodu v těhotenství a šest měsíců po interrupci, čímž rozšiřuje zákaz rozvodu stanovený v ZM80, a zákaz domácího násilí.⁵⁰⁰ V otázce vypořádání majetku po rozvodu zákon výslovně chrání právo ženy na bydlení, vzhledem k tradici, kdy bydlení po sňatku zajišťuje muž, čemuž byl přizpůsoben i systém přidělování dotovaného bydlení, stejně jako jeho případný odprodej, vystavovala se žena rozvodem nebezpečí, že nebude mít kde bydlet. V otázce péče o děti zakazuje zásahy práva na péči

---

⁴⁹⁹ Palmer 1989, str. 452.

⁵⁰⁰ ZZ §45.

o děti vdov, dále stanoví právo žen rozhodnout se, zda chtějí či nechtějí mít děti, chrání právo na péči o děti žen neplodných v důsledku sterilizace i jinak. Zákon však příliš neupravuje otázku vymahatelnosti těchto práv, jež přichází ke slovu až v posledních letech, kdy soudy postupně připouštějí žaloby na protiprávní jednání veřejných institucí, jako jsou školy apod.

Zákon na ochranu práv starých osob (dále též ZSO) byl přijat 29. srpna 1996 a byl dvakrát novelizován v roce 2009 a v roce 2012. Tento zákon je produktem osmdesátých let a nové politiky v oblasti ekonomiky a sociální péče. Zrušení sociálního zabezpečení zajišťovaného zemědělskými komunitami na venkově a krach, případně privatizace, státních podniků ve městech, jež též byly centrem sociálního zabezpečení a zajišťovaly zdravotní péči pro městské obyvatelstvo, přineslo faktické vymizení veškeré sociální péče poskytované státem, snad s výjimkou důchodů poskytovaných pracovníkům ve státní správě, zároveň také neexistenci sociálního pojištění či veřejného zdravotního pojištění. Výsledkem byla jednoznačná politika vlády přenést na bedra rodiny zodpovědnost za veškeré sociální zabezpečení a lékařskou péči svých členů, tak jak tomu bylo před rokem 1949. Výsledkem je tvrdé prosazování vzájemné vyživovací povinnosti příbuzných stejně jako odmítnutí centrální politiky sociálního zabezpečení či bezplatného zdravotnictví, jež tak v situaci, kdy není schopna péči o své členy zajistit rodina, ponechává další zodpovědnost na místní samosprávě, která tuto péči minimalizuje na mediálně zajímavé případy. Nejjednodušší způsob jak zajistit péče o stále narůstající procento osob důchodového věku v populaci, je zpřísnit vyživovací povinnost potomků. Tato vyživovací povinnost, ačkoli je teoreticky subsidiární povinnosti každého žít se sám, a učinit dostatečná opatření proto, aby se sám mohl žít i v okamžiku neschopnosti pracovat, je tradičně jednou ze základních povinností v rámci *xiao*, tedy principu podřízenosti dětí rodičům. Proto zákon této povinnosti nestanoví prakticky žádné překážky, stejně, jako tomu bylo v prvorepublikovém občanském zákoníku. Zákon tedy specifikuje povinnost sociálního zabezpečení v rámci rodiny, míru zodpovědnosti jednotlivých příbuzných a ochranu proti porušování daných práv a povinností. Zároveň ze zákonných ustanovení vyplývá, která práva byla nejčastěji narušována. Zákon na ochranu práv starých osob tedy jednoznačně stanoví, že výživa a péče o staré osoby je na bedrech rodiny a jejích členů, kteří jsou povinni o staré osoby pečovat. Primárně zodpovědnými jsou potomci a jejich manželé, přičemž jsou odpovědní za ekonomické zajištění, včetně zajištění vhodného bydlení a včetně nutných rekonstrukcí, zajištění plnění povinností v rámci zemědělské produkce, osobní péči včetně péče lékařské a úhrady jejích nákladů, a psychickou pohodu staré osoby. Novinkou, kterou přinesla poslední novela, je i

povinnost psychické podpory rodičů v podobě „častých návštěv“. Tato povinnost, vzhledem k výše popsanému trendu, kdy podstatná část venkovského obyvatelstva pracuje ve městech a domů si nemůže dovolit vrátit se častěji, než jednou ročně, je nově i soudně vymahatelná a soudy ochotně stanoví nejen podstatně přísnější podmínky výživného, jež musí nově děti rodičům vyplácet v hotovosti, ale i časové intervaly, kdy je musejí navštěvovat.⁵⁰¹ Těto povinnosti se potomek nesmí zbavit ani v případě, že po vyživované osobě z jakéhokoli důvodu nebude dědi. Tato vyživovací povinnost předchází i vyživovací povinnosti mezi manželi a nezaniká ani uzavřením nového manželství vyživované osoby.⁵⁰² Zvláštní ustanovení chrání manželská práva starých osob před zásahy nejčastěji potomků do svobody uzavřít další sňatek, ať už z důvodu tradičního odmítání dalšího sňatku vdov, či otevřeněji odporu proti dalšímu potenciálnímu dědici, který by se o majetek dělil s potomky v případě smrti zůstavitele ať už v podobě nového manžela nebo dokonce i dětí z nového manželství.⁵⁰³

Zákon na ochranu matky a dítěte *Zhonghua renmin gongheguo muying baojian fa* přijatý 27. října 1994 a novelizovaný v roce 2009 není ani tak zákonem na ochranu matky a dítěte, jako spíše předpisem, jenž legislativně zakotvuje některé eugenické požadavky politiky jednoho dítěte a blíže určuje zdravotní překážky sňatku. Podrobněji stanoví, které choroby jsou překážkou sňatku a v případě jejich výskytu buď sňatek úplně zakazuje, nebo požaduje jako podmínku uzavření manželství sterilizaci postiženého snoubence nebo dlouhodobou metodu antikoncepce, tedy nitroděložní tělísko. Zároveň určuje podmínky těhotenství u párů, kde se v předchozím těhotenství vyskytlo genetické poškození plodu apod. (viz níže).⁵⁰⁴

Zákon na ochranu práv nezletilců *Zhonghua renmin gongheguo weichengnianren baohu fa* přijatý dne 4. září 1991 je spíše zákonem regulujícím výchovu nezletilců a chránící společnost před jejich protiprávním jednáním, kdy stanoví zodpovědnost rodiny za řádnou výchovu a povinnost dětí dodržovat principy *xiao*. Zákon je reakcí na obrovský nárůst kriminality nezletilců daný změnou

---

501 §18 ZSO; ZHAO, Chenyan. Adult children must visit parents regularly by law. *Chinadaily.com.cn* [online]. 2011-01-05. Obchodní server Taobao (淘宝) bezprostředně po vydání prvního rozhodnutí v této otázce zaregistroval řadu obchodníků nabízejících novou službu – zastoupení při návštěvách u rodičů. Předmětem návštěv je prohlídka fotografií, zprostředkování telekonference apod. FAN, Feifei. Parent-visiting services offered in wake of law. *China Daily* [online]. 2013-07-15 <http://www.china.org.cn/china/2013-07/08/content_29353487.htm>.

502 §11, §16 ZSO.

503 §18 ZSO.

504 Zákon na ochranu matky a dítěte *Zhonghua renmin gongheguo muying baojian fa* z 27. 10 1994, <http://www.pkulaw.cn/fulltext_form.aspx?Db=chl&Gid=10460>.

ekonomických poměrů, kdy se nezletilci často stávají sami obětí trestné činnosti, a zároveň i výpadkem péče rodičů o děti, kdy rodiče se plně soustředí na zajištění živobytí a děti ponechávají v péči prarodičů či sousedů, zvláště na venkově je velkou hrozbou narůstající populace bezprizorných dětí, často narozených v rozporu s politikou jednoho dítěte.⁵⁰⁵ Trestem za nedostatek *xiao* je jednak možnost vydědění závětí nebo i ze zákona, jednak vymahatelnost jejich plnění v civilním řízení, a samozřejmě trestní postih ať už ve formě správního potrestání v detenčních zařízeních, či tresty odnětí svobody udělené v rámci řízení trestního.

4.9 Závěr

Osmdesátá léta jsou ve znamení upevňování pozic nové politické elity, jež využila právo jako jeden z nástrojů, které měly nahradit staré způsoby kontroly jednotlivců, jež se do nového společenského zřízení nehodily buď z důvodů ideologických, nebo častěji pro jejich náhlou neúčinnost v důsledku nového ekonomického zřízení a rozkladu systému sociálního zabezpečení. Výsledkem je rozsáhlá legislativní činnost a kodifikace řady právních odvětví, jež byla dosud upravena pouze podzákonými předpisy či dokonce předpisy ještě z období první republiky. Vedle nového zákona o manželství i podstatná nových zákonů upravuje otázky spojené s rodinným právem, neboť s návratem k patriarchální struktuře zemědělské výroby a přenosem veškerého sociálního zabezpečení na bedra rodiny bylo třeba zvýšit vymahatelnost povinností jednotlivců v této oblasti. Venkovské obyvatelstvo se potom rychle vrátilo k tradičnímu rodinnému zřízení a produkci mužských potomků jako základního prostředku zabezpečení. Osmdesátá léta jsou obdobím zahájení nechvalně známé politiky jednoho dítěte a zároveň jejím i nejvyhrocenější etapou, poznamenanou násilnostmi páchanými na ženách a dětech a obrovským nárůstem infanticidy. Návrat k patriarchální rodině na venkově s ekonomickou i právní závislostí dětí na rodičích a žen na manželích přinesl i návrat problémů spojených s tradičním rodinným právem – ignoraci minimálního věku pro sňatek, ignoraci potřeby souhlasu snoubenců, únosy a prodej žen do manželství a jako prostitutek, prodej a zabíjení dětí.

---

⁵⁰⁵ Palmer, 2010. Str. 274; Palmer 1989, str. 454.

5 Vývoj rodinného práva od devadesátých let do současnosti

Vývoj devadesátých let je ve znamení snahy o „normalizaci“ partnerských vztahů v duchu na principu monogamního manželství jako jediné možné varianty partnerského soužití, nemožnosti ukončení jednou uzavřeného manželství, bez ohledu na okolnosti včetně domácího násilí. Tomu odpovídá i judikatura, jež se zaměřuje převážně na procesní otázky v souvislosti se sňatky uzavíranými občany ČLR v cizině nebo s cizinci, výrazná pozornost je zaměřena na otázku sňatků s obyvateli Macaa, Taiwanu nebo Hong Kongu, či cizinců s občany ČLR, otázkou uznávání zahraničních rozsudků o rozvodu, upřesněním administrativních náležitostí sňatku a rozvodu apod. Z hlediska procesního je stěžejním tématem judikatury otázka povinné registrace manželství a potírání faktických sňatků vzniklých po roce 1980. Z hlediska hmotněprávního se judikatura snaží doplnit značně nedostatečný text ZM80 v otázce jednostranné žádosti o rozvod, obsahu a vypořádání společného majetku manželů a otázky péče o společné děti vzhledem k proměně charakteru čínské rodiny ve městech i na venkově.

5.1 Konec faktických sňatků

Rok 1994 přinesl konec faktických sňatků, alespoň z hlediska jejich právního vzniku. Nebyla to změna nijak neočekávaná, předznamenával ji vývoj již od přijetí ZM80, následovaný vcelku jednoznačnými stanovisky Nejvyššího soudu. Jak bylo zmíněno výše, v praxi význam registrace pro nově uzavřená manželství klesal, přiděly potravin, půdy apod. na venkově nebyly vázány na oddací list a faktická manželství byla komunitou respektována, pokud byla uzavřena tradičním způsobem. Navzdory uvolnění v pravidlech registrace, jež byla v předchozích obdobích v pracovníky místních správních orgánů často zneužívána k osobnímu obohacení, uzavření sňatku bylo vítaným zdrojem vylepšení místního rozpočtu a za registraci byly často žádány horentní sumy, stejně jako se šířila korupce a ochota správního orgánu registrovat i manželství nezletilců. Vyhláška nově sice zakazovala požadovat dokumenty jiné, než taxativně stanovené, v praxi však o registraci podstatná část venkovského obyvatelstva nejevila zájem.⁵⁰⁶

Otázku registrace sňatku již od padesátých let upravovala vyhláška vydávaná ministerstvem občanských věcí *Minzhengbu*. Formulace vyhlášky měla zásadní vliv na otázku závaznosti

---

⁵⁰⁶ Minzhengbu, Caizhengbu, guojia wujia ju guanyu hunyin zhengshu shoufei wenti de tongzhi, 25. 12. 1987, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1987/213111198703.html>>; White, str. 179.

registrace. Vydání ZM80 následovala vyhláška z 11. listopadu 1980, která měla uzavření manželství upravovat, jež ovšem nekopírovala ještě terminologickou ani formulační změnu uvedenou v ZM80, zjevně tak byl poskytnut určitý odklad po dobu předpokládané propagace nové zákonné povinnosti. Na vyhlášku navazovala další, vydaná 15. března 1986. Tato vyhláška již v souladu se ZM80 jednoznačně stanovila povinnost registrace manželství za použití stejné terminologie, jakou použil ZM80, tedy silný příkaz *bixu*, jenž stanoví jednoznačnou povinnost. Nejvyšší soud tento postoj podpořil, i když připustil možnost vzniku faktického manželství za výjimečných okolností, zároveň však určil, že rok vydání vyhlášky v roce 1986 zahajuje poslední přechodné období a po vydání vyhlášky příští již bude vznik faktického manželství zcela vyloučen. Od dubna do května 1990 byla zahájena další kampaň za propagaci ZM80, jejímž terčem byly dohodnuté sňatky, majetkové přesuny v rámci uzavření manželství, manželská nevěra, brzké sňatky a brzké rozvody manželství, soužití bez řádné registrace manželství, ať už úmyslné nebo v důsledku ignorace povinné registrace manželství, a nově také neplnění povinnosti výživného vůči příbuzným i dětem. Stanovisko Nejvyššího soudu oznamující zahájení kampaně a její základní principy otevřeně stanoví povinnost postupovat při kampani dle stranických direktiv a pod vedením pověřeného člena komunistické strany.⁵⁰⁷

Dne 1. února 1994 byla vydána navazující vyhláška, jež v plném rozsahu ukončuje možnost vzniku faktického manželství, zároveň výslovně stanovuje, že pokud manželství nebude řádně registrováno, z právního hlediska nebude existovat, a to bez výjimky.⁵⁰⁸ Vyhláška zároveň taxativně stanoví, jaké doklady mají být pro registraci manželství předloženy, čímž teoreticky znemožňuje, aby správní orgán požadoval dokladu nad rámec zákona. Těmito doklady jsou průkaz *hukou*, občanský průkaz a potvrzení o sňatečné způsobilosti vydávané zpravidla místním správním orgánem nebo zaměstnavatelem. Toto potvrzení je, vedle prokázání souhlasu zaměstnavatele, důkazem o splnění nadzákonných podmínek uzavření sňatku.⁵⁰⁹ Tento krok znemožňující vznik nových faktických manželství umožnil další posun v otázce přesunu právního charakteru manželství ze soukromého na

---

507 Zuigao renminfayuan minshi shenjueting guanyu weijing jiehun dengji yi fuqi mingyi tongju shenghuo yi fang siwang hou lingyi fang you wu jicheng qi yichan quanli de dafu, 25. 7. 1989
<<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2674736>>.

508 Hunyin dengji guanli tiaoli, 1. 2. 1994, čl. 2, 24.

509 Hunyin dengji guanli tiaoli, 1. 2. 1994, čl. 8.

veřejný, na nějž navazovala úprava neplatnosti protiprávních sňatku o šest let později. Vyhlášku ještě podrobněji komentovala direktiva ministerstva.⁵¹⁰

5.1.1 Bigamie

Problém nastal v otázce kvalifikace trestného činu bigamie. Do vydání nové vyhlášky byla situace vcelku jasná – společným soužitím odpovídajícím soužití manželskému je možné spáchat trestný čin bigamie, za předpokladu že alespoň jeden z partnerů je ženatý/vdaná, neboť společným soužitím je možné dát právní vznik manželství. Vyhláška tento vývoj ukončila, nastolila však otázku, jak trestat toto „bigamické“ chování, když již nemůže druhý sňatek vzniknout. Nejvyšší soud na tuto otázku odpověděl vcelku prostě, že takové chování naplňuje skutkovou podstatu bigamie, bez ohledu na to, že druhé manželství nemůže vzniknout.⁵¹¹ Tato definice navazuje na definice naznačené v judikatuře od padesátých let a podporuje názor, že neregistrované manželství sice nedá vznik manželství dle ZM80, zároveň ale dá vznik občanskoprávnímu závazkovému vztahu a tedy se nejedná o neplatné právní jednání.⁵¹² V situaci, kdy nedochází k faktické bigamii, tedy v situaci nesezdaného soužití, stát nijak významně nezasahuje, zároveň však není možné ani nutné žalovat o rozvod či zrušení, pouze v případě, kdy se z takového vztahu narodí dítě či má pár významnější společný majetek, je teoreticky možné žalovat o vypořádání.⁵¹³

Nové společenské i ekonomické zřízení po roce 1978 mělo za následek nárůst nové podnikatelské elity z řad členů komunistické strany, jejich příbuzných či přátel disponující nevídanými ekonomickými prostředky, jež zároveň cítila potřebu dát veřejně najevo své ekonomické úspěch a nově nabyté bohatství. Výsledkem byla stejná touha po okázalosti, jež byla tvrdě kritizována ve čtyřicátých letech – honosné svatební a pohřební obřady, obětiny, oslavy a bankety, z nichž podstatná část byla financována z korupce a tunelování veřejných zdrojů, se šířily jako lavina i mezi běžné obyvatelstvo. Nárůst sociálních rozdílů především na venkově přinesl nový důraz na

---

510 Zhonghua renmin gongheguo Minzhengbu ling (di 1 hao) (Hunyin dengji guanli tiaoli), 1. 2. 1994, <<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1994/213111199401.html>>.

511 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001 in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 47, článek 2.

512 LIU, Shufen. Chuyi Shaoshu Minzu Diqu Shishi Hunyin de Falü Xiaoli, *Guizhou ethnic studies*. 2004, roč. 24, č. 4, str. 13

513 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi er, 25. 12. 2003. in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 51, článek 2.

majetkové přesuny spojené s uzavřením sňatku, podstatná část venkovského a někdy i městské mužské populace si náhle nemůže dovolit uzavřít sňatek, protože požadavky rodin nevěst stále stoupají a nevěsty si primárně mohou vybrat příslušníci místní elity. A nejen nevěsty, vrací se trend, jehož odmítání bylo jedním ze základních stavebních kamenů reformy manželství ze čtyřicátých let – tedy bigamie, resp. polygynie v podobě pořizování konkubín, jež jsou z politických důvodů nově nazývány milenkami. Zvláště na venkově je již teď nedostatek žen, ať už v důsledku toho, že rodiče dávají přednost synům a dcery se v důsledku selektivních interrupcí buď nenarodí, nebo je rodiče odkládají, či proto, že mladé ženy odcházejí do měst za studiem a za prací a snaží se najít si partnera s lepším ekonomickým zázemím a především městským *hukou*, jež případným dětem zajistí podstatně lepší společenský status i přístup ke vzdělání a zdravotní péči. Ženy, které na venkově zůstanou, si rozebere místní elita ať už jako manželky nebo jako konkubíny a místní muži nemající dostatečné finanční prostředky se oženit nemohou, což znamená nejen nemožnost partnerských vztahů, ale i nedostatek péče o rodiče, jež je tradičně na bedrech snach. K tomu se přidává nárůst tradičních nešvarů při uzavírání sňatku – prodávání mladých žen do manželství, okázalé věno i cena za nevěstu a snaha méně úspěšných obyvatel se tomuto trendu přizpůsobit a ochotně se v rámci sňatku potomka zruinovat.

Pořizování konkubín a vedlejších manželek se od počátku osmdesátých let rychle rozšířilo nejdříve v oblastech se zvláštním ekonomickým režimem, kde se odehrávaly ekonomické i společenské experimenty, následně prakticky na celé území ČLR.⁵¹⁴ Jeho kritika se často objevuje i v oficiálním tisku, příkladem budiž například kauza starosty a člena místního zastupitelstva, jenž měl čtyři manželky a deset dětí (z nichž devět obdrželo *hukou* a tedy byly řádně evidovány v evidenci obyvatel, navzdory politice jednoho dítěte).⁵¹⁵ Pachatelé jsou často podnikatelé, členové místního zastupitelstva, vlády či managementu místního zemědělského či výrobního závodu, příslušníci ozbrojených sil, apod., tedy ti, co mají moc vyplývající z funkce či financí. Tak pachatel, jenž často cestuje, si pořídí druhou, třetí nebo další domácnost v místě, kde častěji pobývá, včetně manželky a nutné registrace sňatku, bytu ve kterém ji ubytuje, případně dětí, jimž korupčně pořídí nutné

---

514 Hunyinfā xiuding jiāodian fēn. *Beijing qingnian bao* [online]. 2000-08-08. Otázku konkubín z ČLR a jejich „manželů“ z Hong Kongu a dalších příhraničních oblastí podrobně zpracovává LANG, Graeme a Josephine SMART. "Second Wife" in South China: Toward Cross-Border Polygyny. *International Migration Review*, Vol. 36. 2002.

515 Village Head Said to Have 4 Wives. *China Daily*. N.p., 7 Dec. 2012. Web. 9 Dec. 2012.

dokumenty.⁵¹⁶ Pachatel, jenž nechce snad zakládat další domácnosti, pořídí si mladou konkubínu (nebo několik) pro vyšší prestiž a jako důkaz bohatství.⁵¹⁷ Pachatel, jenž chce posílit svou místní pozici, si vybere konkubíny mezi místními dívkami. Proti excesům ze strany členů komunistické strany a místních politiků se snaží strana bránit v rámci kampaní proti korupci, rozhazovačnosti či plýtvání veřejnými zdroji, výsledky ale nejsou nijak zásadní, míra decentralizace strany i veřejné správy přispívá k vytváření místních bossů ovládajících veškeré místní zdroje a kontrolujících i policii, justici apod., zásahy proti nim jsou spíše výjimečné a nastupují až tehdy, pokud přesáhnou únosnou míru nebo se jejich politické aspirace začnou ohrožovat vyšší stranické elity, jako tomu bylo v případě Bo Xilaie^{xlviii}.

Situace neusnadňuje ani decentralizace místní správy a evidence obyvatel – až do poloviny devadesátých let neexistovaly jednotné občanské průkazy a totožnost se prokazovala průkazem vydaným zaměstnavatelem, školou apod., a průkazem *hukou*. Digitalizace dat pro evidenci obyvatel začala až po roce 2000 a dodnes není dokončen jednotný centrální registr obyvatel, jenž by byl dostupný po webu. Postupné uvolňování pohybu obyvatel od let osmdesátých a jejich přesuny mezi jednotlivými provinciemi nepřinesly však odpovídající spolupráci místních správních orgánů, proto dvojí či dokonce několikerá registrace sňatku, a tím i uzavření bigamického manželství, nebyla nijak obtížná.

Dalším problémem s postihováním bigamie je status bigamie jako trestného činu. Výše uvedené jednání, pokud pachatel s konkubínou dlouhodobě nežije, nespadá pod právní definici bigamie. To je důsledek prosazování principu vzniku manželství až registrací sňatku, nikoli jiným právním jednáním, nadto v současnosti nejsou zpravidla konkubíny přijímány do domácnosti, ani nepodstupují s „manželem“ žádné další obřady, proto ačkoli je charakter tohoto jednání stejný, jako tomu bylo v první polovině dvacátého století, v praxi je právně nepostižitelné a zároveň umožňuje vyvést ze společného majetku manželů nemalé částky.⁵¹⁸ Tento právní charakter tradiční mužské nevěry se nezměnil ani po přijetí ZM01 navzdory požadavkům Svazu žen a lze se domnívat, že je to ze stejných důvodů, jako tomu bylo v době kontroverze o trestnost cizoložství ve třicátých letech,

---

516 ZHAO, Ruixue. Man has 2 IDs, 3 wives, 4 children. *Chinadaily.com.cn* [online]. 2014-05-16.

517 Police Chief Accused of Keeping Twin Mistresses. *China.org.cn*. 7 Dec. 2012.

518 Nanzi yu qizi yitong qisu disan zhe suo 33 wan lianai fei. <[Http://news.hsw.cn](http://news.hsw.cn)>[online]. 2009-05-21.

tedy proto, že pořizování konkubín či dlouhodobých milenek je ve společnosti již tak rozšířené, že by případný právní postih postihl podstatnou část mužů, především z elity politické i majetkové.⁵¹⁹ Zároveň je trestní stíhání bigamie z iniciativy oběti, tedy druhého z manželů, stále obtížnější. Bigamie byla dlouho fakticky zahrnuta mezi trestné činy, jejichž prošetřování vyžaduje osobní iniciativu oběti v rámci tzv. soukromoprávního trestního stíhání *zisu anjian*, i když Nejvyšší soud opakovaně připouštěl zahájení trestního stíhání na základě trestního oznámení poškozené osoby, policie v praxi taková oznámení obvykle odmítá.⁵²⁰ Soukromoprávní trestní stíhání předpokládá značné finanční investice na straně poškozeného, jenž musí opatřit kompletní soubor důkazů postačujících k odsouzení pachatele bez jakékoli součinnosti orgánů činných v trestním řízení a je proto pro většinu žen nedostupné. Nadto vzhledem k obvyklému systému správy společného majetku manželů, kde veškeré příjmy manžela zůstávají v jeho rukou a manželce pouze přiděluje finance na správu domácnosti, je obtížné i pro soudy zjistit v případě rozvodu skutečný stav společného majetku manželů a případný rozvod staví manželku do značně nevýhodného postavení. Z těchto důvodů je stíhání pro bigamii spíše výjimečnou záležitostí.

5.2 Právo v devadesátých letech

Deziluze způsobená událostmi v roce 1989 sice ukončila diskuse o změně politického a sociálního systému, avšak experimenty v právní oblasti neskončily. Vývoj dalších dvaceti let je silně ve znamení prolínání různých právních teorií a vlivů, ať už v rámci západních právních teorií, čínského nacionalismu či přetrvávajícího maoismu, a snaze najít vhodnou kombinaci, jež by se hodila pro „specifické“ čínské právní prostředí. Nezanedbatelný vliv má na tento vývoj akademická obec především právnických fakult, jimž je poskytnuta značná svoboda v oblasti bádání stejně jako kritiky existujících problémů.

Přetrvával názor, že pokud tedy komunistická strana nemůže být vázána zákonem, tak alespoň stranické direktivy, pokud mají být závazné pro nečleny, by měly být transformovány do zákonů a schváleny zákonodárným orgánem, čímž by získaly legitimitu z hlediska principů právního státu. Počátek devadesátých let je také ve znamení střetů komunistické strany a postupně se osamostatňující justice i dalších institucí. Objevují se nové pokusy komunistické strany přímo

---

519 Hunyinfā xiuding jiaodian fen. *Beijing qingnian bao* [online]. 2000-08-08.

520 CHEN, Shangzhi. Chonghunzui: Zisu yihuo gongsu. *Journal of Juangsu Police Officer College*. Vol. 23, No. 5 (September 2008), str. 34; Zuigao renmin fayuan guanyu zhixing Zhonghua renmin gongheguo xingshi susong faruogan wenti de jieshi. 29. 6. 1998.

zasahovat do rozhodovací pravomoci soudů a požadovat přednost stranických direktiv před zákonem, zároveň však dochází i k jednoznačnému odklonu soudců od principů maoistické justice.

Soudy jsou vystaveny podobnému nátlaku orgánů moci výkonné resp. komunistické strany, jaký bývá kritizován i v Evropě. Tento tlak, jenž se projevuje finanční závislostí soudů na místní vládě, ovlivňováním při volbách soudců a jmenování předsedů soudů. Zvláštním aspektem je i přetrvávající nešvar čínských soudů podřizovat se rozhodnutí kolektivního orgánu soudu, tzv. soudního výboru *shenpan weiyuanhui*⁵²¹. Tento tlak se od devadesátých let do současnosti střídavě zvyšuje a polevuje dle aktuálního poměru sil v rámci vnitrostranických i místních politických bojů, zpravidla v pětiletých resp. desetiletých intervalech, tak jak probíhají změny na významných pozicích strany a tím i změny vlivu levých či pravých ideologů.⁵²¹ Ačkoli vliv komunistické strany na jednotlivá rozhodnutí Nejvyššího soudu postupně klesá tak, jak se Nejvyšší soud snaží osamostatnit a postavit se do role soudu ústavního, její vliv na jmenování předsedy Nejvyššího soudu, jenž má nad soudem, jeho personálem i rozhodováním podstatný vliv, i na stanovení základních direktiv pro rozhodování soudu, je stále významný. Střídání vlivů v důsledku změn v oficiální ideologii vede tak k řadě prudkých obrátů i v judikatuře, jejichž podstatou je nejčastěji pozice „mas“ v rozhodovací pravomoci soudů, v praxi hlavně otázka, zda má mít přednost rozhodovací činnost soudů, právní jistota a vymahatelnost rozsudků, či zda mají být spory primárně rozhodovány v rámci mediace dohodou stran a obdobným způsobem vymáhány. Od roku 1988 do roku 1998 byla judikatura jednoznačně ve znamení udržení sociální stability a tomu odpovídala i činnost soudů včetně Nejvyššího. Zároveň však také ve znamení obrovského nárůstu korupce (nejen v soudnictví a nízké úrovni soudního personálu, přetíženosti soudů, odchodu kvalifikovaných pracovníků, nedostatku finančních prostředků apod.⁵²² Úloha mas v soudnictví byla považována za nepominutelnou – exemplární případy, využití masmédií, licitace při udílení trestů apod., zároveň však princip rozhodování na základě zákona byl považován za významný stejně jako požadavek respektování principů právního státu.⁵²³ Spory o právní stát „s čínskými specifiky“ a jeho další

---

521 Více viz HE, Xin. Black Hole of Responsibility: The Adjudication Committee's Role in a Chinese Court. *Law*. 2012.

522 Až do roku 1995 nebylo po soudcích požadováno vysokoškolské právní vzdělání, od roku 2002 musejí budoucí soudci podstoupit profesní zkoušku. V roce 2005 mělo vysokoškolské (nikoli ovšem právnické) vzdělání 50 % soudců. Viz LIEBMAN, Benjamin L. a Tim WU. China's Network Justice*. *Law and Economics with Chinese Characteristics*. 2013-03-21, str. 10.

523 KEITH, Ronald C, Zhiqiu LIN a Shumei HOU. *China's Supreme Court*. str. 18.

charakter vyvrcholil na konci devadesátých let prosazením zmínky do ústavy ČLR i do stranických direktiv.

5.2.1 Vývoj právní teorie na přelomu tisíciletí

Problém nízké kvalifikace pracovníků soudu, především soudců, kteří pokud nové předpisy vůbec znali, tak je buď ignorovali, nebo nevymáhali, měla vyřešit nová legislativa upravující stav soudců a státních zástupců a jejich kvalifikaci. Nicméně s pokračujícími změnami ekonomiky doplácela infrastruktura na všeobecnou decentralizaci veřejné správy a nakládání finančními prostředky; soudy jsou financovány místními samosprávami, stejně jako místní školy a zdravotnická zařízení, a stát se na tomto financování odmítá podílet a zároveň nestanoví, jakým způsobem a v jakém rozsahu mají být soudy financovány. Výsledkem je jednak kontrola místních samospráv nad volbou resp. jmenováním soudců a jejich rozhodováním, jednak dlouhodobý nedostatek finančních prostředků zvláště u soudů nejnižší úrovně a tím i nízká úroveň personálu a jeho motivace. Soudy zároveň v důsledku propagace linie mas podléhají podstatnému tlaku zvenčí, nejen v důsledku intervencí ze strany komunistické strany, ale i ze strany místního obyvatelstva a též tzv. *netizens*, tedy veřejnosti internetové.⁵²⁴ Rozhodovací pravomoc jednotlivých soudců je omezena prvkem kolektivního rozhodování prostřednictvím soudních výborů jednotlivých soudů, jež jednak umožňují korekci nekonformních rozhodnutí, jednak jednotlivým soudcům umožňují zbavit se zodpovědnosti za rozhodnutí v konkrétní věci. Linie mas má však i své výhody, podstatná část judikátů nejen Nejvyššího, ale i ostatních vyšších soudů je k dispozici na internetu, zpravidla v anonymizované verzi, soudy mají svoje identity na sociálních sítích, soudci píšou blogy, dokonce diskutují o judikátech s veřejností na Internetu.⁵²⁵

V roce 1998, kdy vrcholily stranické spory o to, zda má být ČLR právním státem, byly zahájeny i kroky k tomu, aby se ČLR alespoň částečně právním státem stala, byť se mělo jednat o „socialistický právní stát“, a byla zahájena nová éra, jež posunula čínský právní systém podstatně blíže tomu evropskému nejen v teorii i v praxi. Vývoj po roce 2000 znamená nejen nový postoj k legislativě, ale i vážnou debatu nad problémy čínského práva a přetrvávajícími excesy všech veřejnoprávních institucí. Do čela Nejvyššího soudu byl jmenován Xiao Yang¹, jenž prosazoval nejen princip zákonnosti činnosti všech veřejnoprávních zásahů do práv jednotlivců, ale i

---

⁵²⁴ Liebman, Wu, str. 13.

⁵²⁵ Tamtéž, str. 34.

vymahatelnost práv daných zákony a především ústavou, jež v ČLR, vzhledem k neexistenci ústavního soudnictví a faktické neexistenci přezkumu právních norem z hlediska ústavnosti, byla pouze souborem hesel bez skutečné právní moci.⁵²⁶

5.3 Zákon o manželství z roku 2001

Vývoj od osmdesátých let proměnil nejen zvyklosti v souvislosti s uzavíráním manželství, ale i obecný pohled na manželství a jeho účel ve společnosti. Obyvatelé ČLR asi nikdy úplně nepropadli romantické představě partnerských vztahů a manželství uzavíraných z lásky, na druhou stranu současné manželství získává vysloveně materialistický charakter. Tak jako dříve jsou sňatky zpravidla dohadovány rodiči v zájmu jejich výživy a osobní péče, a vztah manželů je spíše věcný. O to větší význam získávají majetkové aspekty uzavření manželství: věno, cena za nevěstu, svatební dary.

5.3.1 Změna charakteru manželství

V současné čínské společnosti je manželství stále fakticky jedinou možností rodinného soužití, politika jednoho dítěte nedovoluje porody dětí mimo manželství, a proto je pro většinu obyvatelstva manželství jediným způsobem, jak rodinu založit. V důsledku toho podstatnou část života žije v manželství většina obyvatel ČLR a dosah změn, jež přinesl ZM01, tak zasáhl prakticky všechny. Požadavek přizpůsobení se novému komerčnímu charakteru manželství měl přinést značné změny v samotné podstatě manželství. Od novely se očekávalo především přizpůsobení ZM80 každodenní realitě a tedy proměna charakteru ze zákona symbolického, jenž poskytuje několik vágních principů, jinak však ponechává řešení manželských sporů na správních orgánech, mediačních komisích a soudech, na právní normu praktickou, jejíž formulace by umožnila přímé použití a vymáhání jednotlivých ustanovení. Změny ZM80 tedy měly usnadnit všem zúčastněným stranám kontrolu nad majetkovými přesuny, k nimž v rámci uzavření manželství opět dochází ve stále větším rozsahu, a chránit majetek ekonomicky silnější strany. Zároveň se očekávalo vyřešení dlouhodobých problémů, jako je otázka registrace manželství, neplatnosti manželství apod. To se také stalo, ZM01 výrazně doplnil mezery, jež od roku 1980 postupně doplňovala judikatura, a výrazně zvýšil právní jistotu v

---

⁵²⁶ Modelovou soudkyní v propagační kampani se stala Qing Lingmei, žena známá pro svůj racionální postoj, nestrannost, odmítající veškeré formy úplatků, manipulace a vydírání ze strany účastníků řízení i ze strany komunistické strany a prosazující autoritu práva nad stranickými direktivami i veřejným míněním MINZNER, Carl F. China's Turn Against Law. *American Journal of Comparative Law*. 2011-9-1, Vol. 59, issue 4, str. 954.

otázkách ideologicky nepodstatných, jako je obsah společného majetku manželů apod. Výsledkem novelizace byla změna charakteru manželství na striktně smluvní, jenž se velmi blíží úpravě dané prvorepublikovým občanským zákoníkem, jak bude popsáno níže, a zároveň prosazení podstatně silnější veřejnoprávní kontroly manželstvím. Změny se tedy týkaly nejen ideologicky určujících ustanovení zákona, ale i praktických otázek z toho vyplývajících – úpravy rozvodu a úlohy *ganqing*, úpravě neplatnosti manželství, otázky vypořádání majetku manželů, práva manželů v otázce péče o společné děti, a úpravy otázky domácího násilí páchaného mezi manželi.

Pokusy o dílčí novelizaci ZM80 se objevovaly od poloviny osmdesátých let, od roku 1996 probíhala příprava komplexní novely pod vedením legislativního výboru vlády, zároveň se širokou veřejnou diskusí; komentáře k připravovaným změnám se objevovaly v denním tisku, do diskuse se postupně zapojili akademici, právníci i široká veřejnost včetně netizens, tedy veřejnost internetová, jejíž počet a vliv na orgány veřejné moci stále stoupá. Nicméně novela se do konečného stadia propracovala a byla přijata VSLZ až dne 28. dubna 2001. Tak jako ZM80 nebyl novým zákonem, tak novela zákona o manželství z roku 2001 (dále jen ZM01) není jeho prostou novelou. ZM01 přináší komplexní reformu rodinného práva v mnoha ohledech srovnatelnou s reformou z roku 1950.

Debaty se odehrávaly kolem několika stěžejních bodů, jež všechny vyplývaly z plánované změny charakteru manželství a změny postoje státu vůči manželství a jeho společenskému účelu. Zásadním přehodnocením prošel princip *ganqing* jako základní složky manželství. Vedle otázky rozvodu a majetkových vztahů manželů byla jedním z nejpalcivějších problémů prakticky nepostižitelná bigamie ve formě pořizování konkubín a požadavek použít novelizovaný ZM80 jako způsob nápravy veřejné morálky především v podobě trestněprávního postihu manželské nevěry. Proti tomuto návrhu se objevil značný odpor, jenž naopak požadoval podstatně liberálnější postoj státu k partnerským vztahům jednotlivců a požadoval naopak ústup od veřejnoprávních zásahů do privátní sféry jednotlivců.⁵²⁷

Teorie, jež považuje *ganqing* za základní stavební kámen čínského manželství, bez níž by manželství vzniknout nemělo a jejíž zánik je důvodem rozvodu manželství, je teorie v čínském rodinném právu aplikovaná minimálně již od třicátých let. V praxi je aplikována různě tak, jak se proměňuje charakter manželství v průběhu dvacátého století od čistě soukromého, i když s určitými veřejnoprávními dopady, po převážně veřejnoprávní vztah s významnou osobní složkou podobě

---

527 Alford, str. 12.

ganqing. Vznik i zánik manželství z pohledu legislativy komunisty ovládaných oblastí třicátých let a následně dle ZM50 přímo na *ganqing* závisí a manželé mají mít naprostou kontrolu nad manželstvím samotným. Stát a obecně třetí osoby do něj nesmějí (teoreticky samozřejmě) žádným způsobem zasahovat. To je důvod, proč i rozhodování správních i soudních orgánů má spíše deklaratorní charakter a proč je kladen takový důraz na mediaci v manželských sporech. Tento charakter také vysvětluje typický odpor k jednostrannému rozvodu v období účinnosti ZM50 a důvod, proč je pro soud prioritou přimět manžele k jednohlasnému rozhodnutí ohledně jejich vlastního manželství, tedy zda chtějí, aby manželství trvalo či zda chtějí, aby bylo ukončeno. Proto je také v ZM50, a později i ZM80, kladen tak malý důraz na vzájemné povinnosti manželů, neboť pro trvání manželství nejsou relevantní a je pouze v moci manželů, jakým způsobem svá práva a povinnosti plní. Právě z tohoto důvodu je povinností soudu při rozhodování manželských sporů provést maximálně pečlivě vyšetřování okolností konkrétního manželství - protože jeho úlohou je na základě zjištěných okolností fakticky nahradit souhlas jedné ze stran s rozvodem nebo trváním manželství. Tento dá se říci maoistický postoj k manželství, však po roce 1980 narazil na každodenní realitu kapitalistické společnosti a změnu společenských hodnot, od rovnostářství a důrazu na intelektuální hodnoty k materialismu a rychle se prohlubujícím sociálním rozdílním, kde peníze jsou tou nejvýznamnější hodnotou. Tyto změny způsobily, že se maoistický postoj k manželství, v mnoha ohledech alibistický, nicméně poskytující alespoň dojem rovnosti mužů a žen v manželství, v nových podmínkách stal brzy na obtíž. Změna charakteru manželství z čistě osobního vztahu na vztah smluvní, jenž se řídí obdobnými pravidly jako ostatní závazkové vztahy, přinesla asi nejpodstatnější změny ZM80. Těmito změnami je v první řadě proměna pozice rozvodu a jeho posun od osobního, ideálně společného, rozhodnutí manželů, k odstoupení od manželské smlouvy jako k trestu za porušení smluvních povinností. Z toho vyplývá i nová pozice soudu při rozhodování sporů mezi manželi a jednostranných návrhů rozvodu. Pro soud již nemá význam zkoumat okolnosti konkrétního manželství a snažit se zjistit stav *ganqing*, soud nově zajímá pouze, zda byly naplněny podmínky dané ZM01, tedy zda se jedna ze stran dopustila porušení právních povinností takového rozsahu, jenž by opravňoval odstoupení od manželské smlouvy. Taková strana je potom považována za stranu provinilou a kromě trestu v podobě ukončení manželství ještě nese povinnost náhrady škody případně dalších majetkových postihů

Výše uvedenému odpovídá i potřeba stanovit jasněji vzájemné povinnosti manželů i dalších členů domácnosti. V diskusích před přijetím zákona se hovořilo o řadě takových práv a povinností, včetně

povinnosti věrnosti, vedení společné domácnosti či o povinnosti pohlavního styku. Tyto povinnosti by nově měly být jednoznačným obsahem manželské smlouvy a jejich neplnění by bylo řádným důvodem jejího vypovězení a práva na náhradu škody. Situace samozřejmě nebyla po přijetí ZM01 tak jednoznačná; z diskutovaných povinností ZM01 nově zařadil například povinnost manželů být si věrni, povinnost vzájemného respektu, zákaz soužití s osobou odlišnou od manžela, zákazu domácího násilí, apod., na druhou stranu Nejvyšší soud odmítl jejich přímou vymahatelnost.⁵²⁸

5.3.2 Neplatnost manželství a zrušení manželství

Po padesáti letech od první reformy manželského práva pod taktovkou komunistické strany se ČLR propracovala k právní úpravě neplatnosti manželství a odděleně upravené možnosti zrušení manželství. ZM01 v této otázce kopíruje evropskou úpravu, i když s určitými terminologickými odchylkami. Konečně tedy manželství uzavřené v rozporu s právními předpisy, tedy manželství bigamické, manželství nedospělých osob, manželství osob v zakázaném příbuzenském vztahu, manželství osoby postižené zdravotní poruchou, jež manželství vylučuje, bude teoreticky neplatné od samého počátku, bez ohledu na další okolnosti uzavření sňatku. Prohlášení manželství za neplatné je jedním z nových nástrojů veřejné kontroly nad manželstvím a jeho účelem je tedy ochrana především veřejného zájmu, proto se neplatnost manželství prohlašuje sice ex tunc, jeho protiprávní charakter musí v okamžiku rozhodnutí soudu trvat, tedy například nedostatek věku v okamžiku uzavření manželství nemusí nutně znamenat jeho neplatnost, pokud mezitím dosáhli manželé předepsaného věku. Tím se znemožnilo zpětně prohlašovat za neplatné dříve uzavřená manželství, stejně jako se tím poskytla značná míra tolerance nejčastějšímu porušení manželského práva – sňatkům nezletilců.⁵²⁹ Návrh na určení neplatnosti manželství může podat nejen přímá oběť, tedy jeden z manželů, ale, stejně jako je tomu v občanském zákoníku, i dotčená osoba, jíž je dle stanoviska Nejvyššího soudu i například blízký příbuzný jednoho z manželů.⁵³⁰ Zároveň jednou

---

528 Xin (Hunyinfa) bianzhi xingfu zhuanjia tan (Hunyinfa) xiugai jiaodian wenti. *Beijing qingnian bao* [online]. 2000-07-14 [cit. 2014-07-09]. <<http://www.people.com.cn/GB/channel1/11/20000714/144184.html>>;

Hu kang sheng tan Hunyinfa xiugai zhong de zhuyao wenti yuan xiang. *GuangmingRibao* [online]. 2000-07-09 [cit. 2014-07-09]. <<http://www.people.com.cn/GB/channel1/11/20000709/136468.html>>;

Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfa ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001 in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 47.

529 ZM01 §10.

530 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfa ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001, odst. 7.

podaný návrh nelze vzít zpět, pokud je dán důvod neplatnosti, musí soud o neplatnosti rozhodnout, na rozdíl od návrhu na zrušení manželství.⁵³¹ Žaloba na určení neplatnosti může být podána i do jednoho roku po smrti jednoho nebo obou manželů osobou, jež na určení neplatnosti má zájem, nejčastěji se jedná o potomky z předchozího manželství, návrhy na prohlášení neplatnosti manželství podané v rámci dědických sporů, zvláště pokud bylo manželství uzavřeno bez registrace před rokem 1994, nejsou výjimečné.⁵³² Předmětem návrhu jsou zpravidla dva možné důvody neplatnosti – nedostatek registrace sňatku a psychická choroba. Následky prohlášení za neplatnost způsobují neplatnost manželství od samého počátku, tedy manželům nevznikl společný majetek, domnělí manželé se nikdy manželi nestali, tedy nemají vzájemnou vyživovací povinnost ani dědické právo. Součástí řízení o prohlášení manželství za neplatné samozřejmě není mediace o samotném prohlášení za neplatnost, neboť se nejedná o rozvod, nicméně v otázce vypořádání majetku a péče o děti mají být strany vedeny k dohodě.⁵³³

ZM01 umožňuje i zrušení jednou uzavřeného manželství. To je možné pouze z důvodu donucení k uzavření manželství. Donucení *xiepo* kromě samotného fyzického donucení, únosu apod. zahrnuje i pohrůžku ohrožení života, zdraví, dobré pověsti či například ekonomický nátlak vůči oběti donucení nebo i jejím příbuzným.⁵³⁴ Podmínkou je podání návrhu v prekluzivní jednoleté lhůtě, již nelze žádným způsobem přerušit ani prodloužit.⁵³⁵ Důvod proč není manželství uzavřené proti vůli jedné ze stran zařazeno pod předchozí paragraf, jenž upravuje neplatnost manželství, komentář vysvětluje jako ochranu oběti takového manželství a případného vztahu, jež si s druhým manželem mohla vytvořit, v praxi tedy především pokud byla oběť znásilněna či pokud otěhotněla, což je dosud považováno za nesmazatelné poškození dobré pověsti ženy a zpravidla i důvod, proč by oběť nebyla přijata zpět svojí rodinou, neboť by se nemohla vdát.⁵³⁶ Je pravděpodobné, že důvodem byla i neopodstatněná obava, že podstatná část sňatků uzavřených na venkově je uzavřena proti vůli jednoho z manželů. Pokud by nová úprava umožnila žalovat na neplatnost takových manželství

---

531 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi er, 25. 12. 2003, odst. 2.

532 XIA, Yinlan. *Hunyin jiating jicheng fa*. 2012. str. 67.

533 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001, odst. 7, 9.

534 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de/di jieshi yi, 25. 12. 2001, článek 10.

535 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de/di jieshi yi, 25. 12. 2001, článek 12.

536 GATES, Hill. Buying Brides in China-Again. *Anthropology Today*. Vol. 12, No 4. Aug. 1996. 8-11. Str. 8.

uzavřených v předchozích letech, hrozilo by reálné nebezpečí vlny žalob o jejich rozvod, to bylo také důvodem značně restriktivního přístupu ke zrušení manželství, na rozdíl od prohlášení neplatnosti, na kterém byl veřejný zájem. Stejně jako prohlášení manželství i zrušení manželství je účinné ex tunc.⁵³⁷ Na rozdíl od žaloby na prohlášení neplatnosti manželství může návrh na zrušení manželství podat pouze oběť, nikoli její příbuzní nebo kdokoli jiný, a to v jednoleté lhůtě jak bylo uvedeno výše.⁵³⁸ O návrhu na zrušení může na rozdíl od prohlášení za neplatné rozhodnout i správní orgán, nejčastěji ten, jenž sňatek registroval. Právní následky jsou stejné, jako u prohlášení za neplatnost.

5.3.3 Porucha zdraví jako překážka sňatku a důvod jeho neplatnosti

Soudy narážejí na poněkud neurčitý paragraf 7 odstavec druhý, jenž stanoví, že překážkou sňatku je choroba, o níž lékařská věda tvrdí, že je překážkou sňatku. To je určení značně nejasné a závisí do značné míry na libovůli lékaře provádějícího předsvatební lékařskou prohlídku. Po jejich zrušení v roce 2003 je již úplně nejasné, jaké poruchy zdraví jsou vlastně překážkou sňatku. Současná judikatura v otázce neplatnosti sňatku navazuje na judikaturu padesátých let, kdy soudy odmítají rozvádět manželství pouze z důvodu poruchy zdraví, pokud je tato porucha léčitelná, a na Zákon na ochranu matky a dítěte, jenž v paragrafu 38 přináší poněkud bližší určení jednotlivých poruch zdraví. Zákon rozlišuje choroby nakažlivé, jež jsou překážkou sňatku vždy po celou dobu, kdy je choroba přenositelná, genetická postižení, kde je podmínkou sňatku buď dlouhodobá antikoncepce u ženy, pokud je nositelem choroby muž, nebo sterilizace, a poruchy psychické, pokud jsou neléčitelné. Za jednoznačnou překážku sňatku je výslovně považována nákaza virem HIV a dále neléčená kapavka, syfilis a malomocenství. V případě dědičného postižení se jedná o všechna postižení, jež výrazně ztěžují společenské uplatnění jednoho z potenciálních rodičů a zároveň je vysoké riziko jejího přenosu na potomky. V případě psychických poruch je to schizofrenie, bipolární porucha a další poruchy dle názoru lékaře.⁵³⁹ Judikatura nicméně stejně jako v případě

537ZM01 §11, Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China. 2011, str. 12.

538 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001 odst. 11.

539 Zhonghua renmin gongheguo muying baojian fa z 27. 10 1994, <http://www.pkulaw.cn/fulltext_form.aspx?Db=chl&Gid=10460>.

rozvodů potvrzuje, že vyléčená choroba není ani překážkou sňatku ani důvodem prohlášení neplatnosti manželství.⁵⁴⁰

5.3.4 Domácí násilí

Vzhledem k rozšířenosti domácího násilí byla jedním z požadavků vůči zákonodárcům širší úprava této otázky, a vznik organizací na pomoc týraným ženám. To byl značný pokrok ve společnosti, jež domácí násilí dodnes považuje za běžnou součást manželského života.⁵⁴¹ Otázka domácího násilí byla poprvé od padesátých let širěji diskutována právě v roce 2001, kdy byl přijímán ZM01. Domácí násilí se stalo nejen oficiálním důvodem rozvodu, ale jeho spáchání zakládá i právo na náhradu škody a určité zvýhodnění při vypořádání společného majetku. Po roce 2008 debata utichla, nicméně některé provincie zahájily aktivní politiku prevence, jejímiž hlavními aktéry se staly právě uliční výbory, jež znovu navázaly na svou činnost ze sedmdesátých let, a do roku 2012 většina čínských provincií přijala vlastní legislativu upravující otázku domácího násilí.⁵⁴² Zároveň oběti získaly možnost získat ochranu prostřednictvím předběžného opatření, jež útočnickovi zakazuje se k oběti přibližovat.

Otázky domácího násilí v ČLR prozatím neupravuje zvláštní norma, i když se objevují indicie, že se taková norma chystá.⁵⁴³ V současnosti otázku domácího násilí vcelku široce upravuje ZM01, zákon na ochranu práv žen, zákon na ochranu dětí a nezletilců, zákon na ochranu starých osob a rozsáhlá judikatura Nejvyššího soudu. Definici domácího násilí přineslo první stanovisko Nejvyššího soudu o aplikaci ZM01, jenž v souvislosti s otázkou domácího násilí používá dva pojmy: *jiating baoli* a pojem *nüedai*. Pojem *jiating baoli* zahrnuje násilí fyzické, zpravidla ojedinelého charakteru, do češtiny by pojem mohl být přeložen jako napadení. Pojem *nüedai* by mohl být přeložen právě jako domácí násilí, předpokládá dlouhodobý stav soustavnějšího charakteru, jenž zahrnuje jak fyzické

---

540 QI, Hong. *Hunyinfa*: 2012 ji Zhongguo faxue shuoshi/falü shuoshi. 2012, str. 63.

541 Dle statistik je domácí násilí běžné minimálně ve třetině venkovských domácností, zároveň je i počet sebevražd páchaných ženami na venkově 3-5 krát vyšší než v městských oblastech. Nadto je ČLR jedinou zemí světa, kde počty sebevražd žen značně převyšují počty sebevražd mužů, počet sebevražd žen tvoří cca 70 % všech sebevražd v ČLR, u venkovských žen mezi 15-35 lety je sebevražda příčinou smrti průměrně ve 20 % všech úmrtí žen tohoto věku. MOXLEY, Mitch. RIGHTS-CHINA: For Too Many, Domestic Violence Part of Family Life. IPS-Inter Press Service [online]. 2010-05-10 [cit. 2014-07-09]. <<http://www.ipsnews.net/2010/10/rights-china-for-too-many-domestic-violence-part-of-family-life/>>.

542 YOU, Chunliang. Quanguo yi you sheng qu shi chu tai fan jia bao difangxing fagui huo zhengce. *Chinacourt.org* [online]. 2012-12-07.

543 Quanguo Renda changweihui queding nian lifa gongzuo jihua he jiandu gongzuo jihua. *Npc.gov.cn* [online]. 2013-04-27

útoky, tak i psychické týrání, ekonomické útoky či omezování osobní svobody. V praxi však i soudy mají tendenci pojmy zaměňovat. Obětí může být kterýkoli člen domácnosti včetně snachy, dítěte nebo manželky, nicméně je otázkou, jestli se tento pojem vztahuje na partnery stejného pohlaví, dospělé muže nebo domácí zaměstnance.⁵⁴⁴

Ochranu proti domácímu násilí má zajišťovat v první řadě policie a mediační komise v rámci místních uličních výborů, v případě spáchání trestného činu potom státní zastupitelství, pomoc obětem zajišťují lékařská střediska a řada nevládních organizací. Snaha potlačit domácí násilí se v ČLR setkává se stejnými úskalími jako v Evropě, tedy neochotou policie vměšovat se do „soukromých“ záležitostí jednotlivců, obecně rozšířenému názoru, že disciplinární pravomoc nad manželkou je základním právem manžela, či že domácí násilí je nevyhnutelnou součástí manželského soužití, incidence domácího násilí je stále vysoká, kolem 60 %.⁵⁴⁵ Problémem je i neochota soudů ustoupit od tradičního postoje k domácímu násilí, jenž na jednu stranu považuje násilí páchané manželem na manželce jako běžný způsob výkonu jeho disciplinární pravomoci do okamžiku, kdy manželce způsobí těžké zranění nebo smrt, a i tehdy je trestáno podstatně mírněji, než pokud by se takového chování dopustil vůči ženě cizí, a zároveň považuje jakoukoli formu násilí páchanou manželkou na manželovi za nepřipustnou bez ohledu na to, co ji vyprovokovalo, a trestanou s tou nejvyšší možnou přísností. Soudy tudíž nepovažují obranu proti domácímu násilí za sebeobranu, z čehož vyplývají přísné tresty pro ženy, jež v sebeobraně násilníka zraní nebo usmrtí, které vyplývají i z tradičního postoje čínské společnosti, jež zranění nebo dokonce usmrcení manžela manželkou považuje za nejhorší prohřešek proti konfuciánským principům a pachatelky tak nezřídka dostávají i tresty smrti.⁵⁴⁶ Problémem je i pochopitelná nedůvěra obětí vůči orgánům činným v trestním řízení i civilním soudům, jež situaci často bagatelizují a stejně jako v Evropě situaci řeší až v okamžiku úmrtí oběti.

---

544 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001, článek 1.

545 HANG, Ningning. 54.6% Netizens Suffer Domestic Violence. *Beijing hong feng funü: xinli zixun fuwu zhong* [online]. 2013-04-23 [cit. 2014-07-09]. <<http://www.maple.org.cn/tabid/62/ArticleID/1695/Default.aspx>>; Domestic violence by men 'shocking': survey. *China Daily* [online]. 2013-05-10 [cit. 2014-07-09]. <http://www.china.org.cn/china/2013-05/10/content_28781884.htm>. Dle průzkumu více než polovina mužů připustila fyzické či sexuální násilí vůči partnerkám, čtvrtina mužů se dopustila znásilnění.

546 China court overturns death sentence for abuse victim. *BBC News China* [online]. 2014-06-24.; Domestic Violence in The People's Republic of China (PRC): DLA Piper International LLP, Beijing/Melbourn. In: *A Landscape Analysis of Domestic Violence Laws*. December 2013.

Otázka domácího násilí se v současnosti, tedy po výměně předsedy Nejvyššího soudu, opět objevuje v agendě Nejvyššího soudu, jenž na počátku roku 2014 věnoval této otázce celou tiskovou konferenci, kde podrobně specifikuje jednání, jež mohou být považována za domácí násilí a pokusil se i blíže postihnout jeho definici. Zároveň byl v roce připraven 2013 návrh zvláštního zákona na ochranu proti domácímu násilí, jenž byl již předložen VSLZ ke schválení. Návrh zákona shrnuje vývoj za posledních dvacet let a podrobně specifikuje jednání považovaná za domácí násilí i možnosti ochrany obětí a postihu pachatelů.⁵⁴⁷

5.3.5 Rodinné vztahy

Majetkové vztahy manželů

Vzhledem k plánované proměně charakteru manželství byla otázka nové úpravy společného majetku stěžejní. V první řadě se vedla diskuse, zda manželé vůbec mají mít společný majetek, jenž by podléhal zvláštnímu zákonnému režimu a zda by nebylo vhodnější ponechat vlastnictví a případně i správu majetku ve výlučné pravomoci obou manželů. Jako problematická se jevila i skutečnost, že právo upravit majetek smlouvou je využíváno málo, navzdory minimálním zákonným požadavkům na formu, a hledal se způsob, jak dosáhnout toho, aby manželé otázku případného vypořádání majetku řešili již v okamžiku registrace sňatku. Objevily se i návrhy, aby v rámci registrace byla poskytnuta manželům možnost určit právní režim majetku apod.⁵⁴⁸

Výsledkem byl vznik režimu společného majetku *gongtong suoyoude caichan*, jenž zahrnoval příjmy ze zaměstnání, z podnikání a z práv z duševního vlastnictví, a dále dědictví a dary s výjimkou odkazů a toho co bylo získáno na základě dědické smlouvy. Po roce 2003 byl tento výčet stanoviskem Nejvyššího soudu rozšířen o výnosy z investic, příjmy v podobě státního příspěvku na bydlení či dotace na pořízení bytu a příjmy z důchodového či obdobného sociálního pojištění.⁵⁴⁹ Do režimu společného majetku nespadá majetek výlučný stejně jako majetek, o němž manželé stanovili smlouvou jinak. Správa tohoto majetku je v rukou obou manželů, stejně jako vlastnictví,

---

547 Zhonghua renmin gongheguo jiating baoli fangzhi fa fan jia bao wangluo zhuanjia jianyi gao ji shuoming. *Fan jiabao wangluo* [online]. 2012-5-8 [cit. 2014-07-09]. <<http://www.stopdv-china.org/detail.aspx?id=300836>>; Quanguo Renda changweihui queding nian lifa gongzuo jihua he jiandu gongzuo jihua. *Npc.gov.cn* [online]. 2013-04-27 [cit. 2014-07-09].

548 Hunyinfu xiuding jiaodian fen cheng. *Beijing qingnian bao* [online]. 2000.

549 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi er, 25. 12. 2003. in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 51, odst. 11.

nejednalo se však o klasické spoluvlastnictví, ale o režim jakéhosi bezpodílového spoluvlastnictví se stejným charakterem, jako dle prvorepublikového občanského zákoníku.⁵⁵⁰ Každopádně zmizela předchozí úprava v podobě stanoviska Nejvyššího soudu, jež do společného majetku zahrnovalo i majetek nabytý před manželstvím, včetně nemovitostí a majetku osobního charakteru, pokud manželství trvalo předepsanou dobu. Hranice mezi výlučným a společným majetkem je tak podstatně ostřejší.

Do výlučného vlastnictví manželů potom spadá majetek nabytý před manželstvím a úroky z něj, náhrada škody na zdraví, odkazy a to co bylo nabyto v rámci dědické smlouvy, předměty denního užívání užívané výlučně jedním z manželů apod. Výlučný majetek je ve správě každého z manželů. Nejvyšší soud zároveň výslovně určil, že výlučný majetek se po uzavření manželství nestane majetkem společným, pokud si tak strany výslovně a písemně neujednají. To je definitivní převrat v otázce společného majetku od padesátých let.⁵⁵¹

Otázka smluvní úpravy společného majetku došla upřesnění a větších nároků na formu takové dohody. Nová úprava vyžaduje písemnou podobu a může stanovit tři možné režimy nabývání, vlastnictví a správy majetku: výlučné vlastnictví, společné vlastnictví a částečně výlučné částečně společné vlastnictví. Zákon další podmínky nestanoví, s výjimkou určitých podmínek v případě vypořádání takového majetku po rozvodu, nicméně chrání třetí osoby, pokud v dobré víře považují majetek za společný nebo výlučný.

Tato úprava nicméně v praxi dlouho nepřetrvala, a ačkoli zákon novelizován nebyl, Nejvyšší soud jej nepřímo novelizoval v několika usneseních, jež upravovala především otázku vlastnictví nemovitosti a darů, jak bude popsáno níže. Výsledkem je odklon od společného majetku, jenž se postupně omezuje na vybavení domácnosti, k převaze majetku výlučného v oddělené správě každého z manželů.

Výživné

ZM01 přinesl i další povinnosti v rámci domácnosti v důsledku změn v systému sociálního zabezpečení – tedy výslovnou povinnost členů domácnosti pečovat o děti a staré osoby, jež

---

⁵⁵⁰ ZM01 §17, 18.

⁵⁵¹ Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001. in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben* = *Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 47, odst. 19.

navazuje na speciální legislativu přijatou v průběhu devadesátých let (viz výše).⁵⁵² Některá ustanovení ZM01 odrážejí kritiku znovuoživených nešvarů čínského manželského práva, jedním z nich je i ustanovení zakazující zásahy potomků do svobody manželství rodičů a to nejen aktivním jednáním, ale například i zákazem odepření povinné výživy apod. Zákon zdůrazňuje prioritu vyživovací povinností potomků vůči rodičům před obdobnou povinností mezi manželi.⁵⁵³

Vyživovací povinnost jinak zůstává v prakticky nezměněné podobě jako v ZM80. ZM01 přidává k vyživovací povinnosti mezi sourozenci reciproční povinnost výživy staršího sourozence, jinak se však vyživovací povinnost týká pouze příbuzných v řadě přímé. Vyživovací povinnost mezi manželi existuje po dobu trvání manželství, po rozvodu jen ve velmi omezené míře.⁵⁵⁴

Dále soud definuje opětovně pojem dítěte, jež se samo nemůže živit, jímž je i dospělý potomek, jenž si z důvodu středoškolského a vyššího studia nemůže sám vydělávat na živobytí nebo z důvodu částečné nebo úplně ztráty schopnosti se o sebe postarat.⁵⁵⁵

5.3.6 Rozvod

ZM01 dále respektuje právo na rozvod dohodou, v jehož úpravě nedošlo ke změnám, a rozvod jednostranný. Debaty o novelizaci ZM80 se nesly i v duchu potřeby úplně změnit charakter rozvodu manželství a překonat jeho maoistické aspekty a rozvod usnadnit. Jednoznačným požadavkem bylo stanovit taxativní důvody rozvodu a ustoupit od zkoumání *ganqing* a přiblížit se prvorepublikové úpravě, jež manželství považovala za smlouvu, jíž lze sankčně vypovědět za předpokladu splnění určitých, zákonem stanovených podmínek. Zkoumání osobního vztahu manželů *ganqing* již nemá být hlavním cílem řízení o rozvodu, podstatná má být pouze jeho vnější stránka tedy *hunying guanxi*, jíž je možnou objektivně zkoumat. Požadavkem bylo též stanovit povinnost náhrady škody vzniklou rozvratem manželství nevinné straně a zároveň i určit, kdo je rozvodem vinen. Zastánci původního přístupu toto odmítali, neboť na rozvratu manželství málokdy nese vinu pouze jedna ze stran, nadto

---

⁵⁵² ZM01 §3, §4.

⁵⁵³ ZM01 §30.

⁵⁵⁴ ZM01, p. 20, 42.

⁵⁵⁵ Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyingfa ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001, odst. 20.

to, co se může jevit jako jednoznačné porušení manželské „smlouvy“, může být částečně či zcela ospravedlněno okolnostmi, jako je domácí násilí apod.⁵⁵⁶

Výsledkem bylo nakonec vítězství teorie druhé, i když se zachováním původní formulace, doplněné ovšem o demonstrativní seznam okolností, za nichž se zánik *ganqing* presumuje a manželství může být rozvedeno bez dalšího dokazování. Terminologie se značně proměnila a jasně rozlišuje stranu, jež nese za rozvod odpovědnost tím, že se provinila porušením svých povinností a je na místě, aby za to byla potrestána rozvodem případně i jinak.⁵⁵⁷ Zároveň byl text zákona doplněn o ustanovení upravující nárok na náhradu škody v případě, že manželství bylo rozvedeno z důvodu bigamie, nikoliv však nevěry, a domácího násilí.⁵⁵⁸

ZM01 demonstrativně stanovil porušení právních povinností, jež byla důvodem rozvodu vždy: bigamie právní i faktická v podobě založení nové domácnosti bez sňatku, domácí násilí včetně zanedbání povinné výživy, gamblerství, závislost na drogách apod., oddělené soužití po dobu alespoň dvou let za předpokladu podstatného narušení *ganqing*. Při splnění těchto podmínek by měl soud na návrh nevinné strany o rozvodu rozhodnout vždy, v praxi jsou stále dodržována pravidla daná stanoviskem Nejvyššího soudu z roku 1989, tedy soud první žalobu odmítne, o druhé žalobě podané po uplynutí alespoň šesti měsíců rozhodně kladně. Toto rozhodnutí bylo dalším krokem k mechanizaci rozhodování sporů o rozvod manželství, neboť opětovnou žádost o rozvod je možná brát i jako jednoznačný důkaz zániku *ganqing*. Postoj soudců byl jednoduchý – žalovaný při prvním projednání není ještě s otázkou rozvodu smířen a mohl by reagovat přehnaně, pokud by manželství bylo rozvedeno hned na první pokus. He cituje jednu ze soudkyň, která uvádí, že není výjimkou, když si žalovaný přinese na první jednání lahvičku hnojiva, jež je jedním z nejdostupnějších prostředků pro spáchání sebevraždy na venkově, vyhrožuje vraždou manželky, dětí či sebevraždou. Soudce nechce nést za takový čin zodpovědnost a upřednostní tak svůj zájem před zájmy stran. Při druhé žalobě měly již obě strany příležitost si na realitu zániku manželství zvyknout a přijmout jeho

---

556 Xin (Hunyinfā) bianzhi xíngfū zhuānjia tān (Hunyinfā) xiugāi jiāodian wèntí. Beijing qīngnián bao [online]. 2000-07-14 [cit. 2014-07-09]. <<http://www.people.com.cn/GB/channel1/11/20000714/144184.html>>;

Hu kāng shèng tān Hunyinfā xiugāi zhōng de zhuyào wèntí yuán xiāng. *GuāngmíngRìbào* [online]. 2000-07-09 [cit. 2014-07-09]. <<http://www.people.com.cn/GB/channel1/11/20000709/136468.html>>.

557 ZM01 §32.

558 ZM01 §46.

nevyhnutelnost. Zároveň však není výjimkou, když žalovaný stále odmítá myšlenku rozvodu přijmout a pokračuje ve výhrůžkách, soudu pak nezbyvá, než zamítnout i další žalobu.⁵⁵⁹

V otázce rozvodu člena ozbrojené složky přetrvává zákaz rozvodu na návrh druhé strany, nicméně v důsledku judikatury osmdesátých a devadesátých let, jež za určitých podmínek rozvod připouštěla i bez souhlasu, ZM01 konečně připouští výjimku z tohoto omezení v podobě zvláště závažných důvodů. V praxi se jednalo především o důvody uvedené v paragrafu 32, odst. 3, písmeno a-c, tedy bigamii, domácí násilí a přetrvávající závislost na drogách apod., naopak však ne písmeno d, tedy přerušování manželského soužití po dobu alespoň dvou let.⁵⁶⁰ Zákaz rozvodu s těhotnou ženou a ženou po porodu obsahuje obdobnou výjimku.

Řada situací, kdy se zánik *ganqing* předpokládal, souvisela s politikou jednoho dítěte a jejím prosazováním. Zákon obsahuje povinnost manželů plánovat rodičovství, již Nejvyšší soud ve svém stanovisku k ZM01 III. specifikoval jako povinností ale i právo obou manželů. Proto i těhotenství nebo interrupce bez souhlasu druhého manžela nejsou žalovatelné, nicméně takový spor má charakter závažného narušení *ganqing* a dle soudu je dostatečným důvodem k rozvodu.⁵⁶¹ Obecně spory týkající se potomstva jsou ve většině případů považované za důkaz zániku *ganqing* a tedy i důvod rozvodu manželství.⁵⁶²

5.3.7 Vypořádání majetku po rozvodu

Vypořádání společného majetku je nejobvyklejší v rámci rozvodu manželství, nicméně v pořadí třetí stanovisko Nejvyššího soudu o ZM01 připouští i vypořádání společného majetku za trvání manželství, pokud je společný majetek vážně ohrožen jednáním jednoho z manželů nebo pokud se

---

559 HE, Xin. Black Hole of Responsibility: The Adjudication Committee's Role in a Chinese Court. *Law*. 2012, str. 17; HE, Xin. Routinization of Divorce Law Practice in China: Institutional Constraints' Influence on Judicial Behaviour. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 2009, str. 98.

560 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001. in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 47, odst. 23.

561 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi san, 9. 8. 2011, odst. 9.; Právo ženy na ukončení či pokračování těhotenství stanovené ZZ se totiž od roku 2001, tedy účinnosti ZD, dostalo do přímého střetu s právem muže na potomstvo a určení způsobu antikoncepce, jež je stanoveno v paragrafu 17 resp. 19 ZD a jež bývá kritizováno jako ustanovení legalizující partnerské znásilnění i právo muže zakázat manželce používání antikoncepce (viz níže).

562 Palmer 1989, str. 460.

jeden z manželů nechce podílet na vyživovací povinnosti, kterou má druhý manžel zpravidla vůči rodičům.⁵⁶³

Majetek se vypořádává primárně dle dohody manželů, ať už tato byla uzavřena při vzniku manželství, v jeho průběhu či v rámci rozvodu, jedinou podmínkou byla písemná podoba takové smlouvy. V případě, že existuje smlouva o úpravě společného majetku manželů, vypořádává se majetek podle této smlouvy. Výjimkou je situace, kdy smlouva je částečně nebo úplně nejasná, tehdy se použijí zákonná ustanovení. Zákon stanoví povinnost brát v úvahu netržní činnost jednoho z manželů, nejčastěji manželky, spočívající v neplacené spolupráci s druhým manželem, péči o děti a staré osoby v domácnosti apod., pokud smlouva vyloučila vznik společného majetku.⁵⁶⁴ Manželce v takových případech připadá odpovídající náhrada, nikoli však podíl na výlučném majetku druhého manžela. Do jednoho roku po rozvodu je možné žalovat na změnu či zrušení smlouvy o vypořádání společného majetku.⁵⁶⁵

Pokud smlouva neexistuje, vypořádává se majetek primárně dohodou manželů, až pokud dohoda není možná, rozhodne soud dle principu ochrany práv dětí a žen. Zákon požaduje, aby byly spravedlivě vypořádány i práva a povinnosti v rámci nájemních smluv na venkovskou zemědělskou půdu. Toto ustanovení kopíruje, resp. doplňuje zákon na ochranu práv žen, v důsledku kritiky poměrů při vypořádávání práv k zemědělským pozemkům, kdy místní samosprávy cíleně diskriminovaly ženy svobodné, vdané i po rozvodu a zpravidla nedovolovaly uzavírat nájemní smlouvy na jména žen.⁵⁶⁶ Odpovědnost za dluhy společné, tedy takové, jež vznikly za trvání

---

563 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi san, 9. 8. 2011, odst. 4.

564 ZM01, §40.

565 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi er, 25. 12. 2003. in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 51, odst. 9.

566 ZM01 §39, ZZ §47, 48;

Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi er, 25. 12. 2003. in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 51, odst. 8, 9, 14-22,

Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi san, 9. 8. 2011. in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 56, čl. 10-16,18,

Zuigao renminfayuan guanyu shenli lihun anjian zhong gong fang shiyong, cheng zu ruogan wenti de jieshi, 5. 2. 1996. in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 63.

manželství, nesou oba manželé a primárně mají být vypořádány ze společného majetku. Pokud ten neexistuje nebo není dostatečný a manželé se nedohodnou, rozhodne soud.⁵⁶⁷

V roce 2003 se na pořad dne opět dostává otázka vypořádání ceny za nevěstu a zasnubních darů. Potřeba soudního vypořádání zasnubních darů se několikrát objevila již v osmdesátých letech, s proměnou ekonomických vztahů na venkově se znovu objevily požadavky na cenu za nevěstu stejně jako prodej dívek do manželství s muži z odlehlých venkovských oblastí, často jako *tongyangxi*, a zrušení zasnoubení či rozvod mohly vyjít ženicha draho. Soudy opakovaně potvrdily povinnost ženy vrátit svatební dary bez ohledu na to, že je zákon zakazuje, a dokonce i nahradit škodu způsobenou zrušením zasnoubení a fakticky tím potvrdily legitimitu tohoto zvyku.⁵⁶⁸ Nejvyšší soud ve svém stanovisku z roku 2003 s pořadovým číslem II stanoví povinnost vrácení ceny za nevěstu, tedy majetku převáděného ze strany manžela na rodiny manželky tehdy, pokud bylo manželství uzavřeno bez registrace, pokud bylo registrováno, ale manželé nezaložili společnou domácnost, a především pokud byly dary darovány před uzavřením manželství a jejich nevrácení by dárce způsobilo významnou újmu, tedy zakotvuje povinnost vrátit dary v případě zrušení zasnoubení či rozvodu a dává tím prostor nátlaku na snoubenku či manželku k uzavření manželství či setrvání v něm. Tím se otevřela cesta nejen opětovné legalizaci majetkových přesunů v rámci nebo za účelem uzavření manželství, do té doby zakázaných, i když tolerovaných, na jejichž základě se nevěsta zpravidla kupuje, ale zároveň i ztížení opuštění manželství manželkou, neboť hrozba povinnosti vrátit cenu za nevěstu může být enormní a pro manželku často nemožná, neboť cena za nevěstu byla vyplácena rodičům.⁵⁶⁹

Významnou problémem diskutovaným v rámci novelizace byly mimomanželské vztahy, jež byly považovány za příčinu nárůstu rozvodů po roce 1980. Postih mimomanželských vztahů s výjimkou bigamie nebyl snadný, navzdory vzrůstajícímu společenskému požadavku postihnout pořizování konkubín a vedlejších manželek a obecně manželskou nevěru. Nepostižitelnost vyplývala jednak z toho, že ZM80 po manželích nepožadoval vzájemnou věrnost a zároveň na rozdíl od ZM50 ani takové jednání nezakazoval, pokud se pachatel s konkubínou nepokusil uzavřít sňatek, dokonce ani analogické použití paragrafu 258 a 259 trestního zákona podpořené výkladem Nejvyššího soudu v

---

⁵⁶⁷ ZM01 §40.

⁵⁶⁸ PALMER, Michael. The Peoples Republic of China: Problems of Marriage and Divorce. J. Fam. L. 1988. Vol 27. S. 57-80. Str. 66.

⁵⁶⁹ Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi er, 25. 12. 2003. odst. 10.

otázce faktické bigamie nepostihovalo pořízení konkubíny, pokud s ní dotýčný dlouhodobě nesdílel domácnost.

5.4 Právní vývoj po roce 2001

V roce 2001 čile pokračovaly diskuse ohledně nezávislosti justice, potřebě ukončení vlivů komunistické strany na jednotlivá soudní rozhodnutí, ukončení obcházení systému soudů prostřednictvím systému *xinfang li*, ústavního soudnictví a především vymahatelnosti práv garantovaných zákony a ústavou, kde se role postupně ujímal Nejvyšší soud. Rozhodnutí v kauze Qi Yulingⁱⁱⁱ bylo považováno za počátek skutečného právního státu.

Situace se proměnila se šestnáctým sjezdem KS, jenž znamenal další přesuny ve stranických elitách a značnou proměnu politického směru. Do čela se dostal Hu Jintaⁱⁱⁱⁱ, jenž se měl vypořádat se sociálními nepokoji, které vytvořila politika upřednostňování celkového hospodářského růstu za každou cenu a narůstající sociální nerovnosti jak na venkově, tak i ve městech. Začíná se prosazovat princip minimální mzdy pro jednotlivá města, pokusy o sociální a zdravotní pojištění městského obyvatelstva apod. Zároveň s Hu Jintaem byl do čela Nejvyššího soudu znovu zvolen bývalý ministr spravedlnosti Xiao Yang. Xiao Yang byl prvním předsedou Nejvyššího soudu po roce 1978, jenž měl právnické vzdělání. Prosazoval princip odbornosti soudců, jejich osobní i funkční nezávislost na vnějších vlivech. Prosazoval i nezávislost na komunistické straně, oddělení správy a soudnictví, byl propagátorem principů právního státu a právního pozitivismu, bojovníkem proti korupci. Odmítal analogii v trestních věcech a obecně princip flexibility *linghuoxing* v rozhodování soudů, a byl vůbec odpůrcem většiny aspektů linie *mas* v justici. Následujících pět let se odehrávalo v duchu boje Nejvyššího soudu s ústředím komunistické strany, jehož předmětem byl spor o úlohu soudů v právním řádu ČLR. Z pohledu linie *mas* a maoistické justice obecně měly být soudy flexibilním nástrojem politiky komunistické strany. Z pohledu Xiao Yanga měly být nástroje práva a garanty právní jistoty. I v otázce korupce v justici se tvrdě střetl postoj komunistické strany, jež vyžadovala absolutní centralizaci jako jediný možný lék na korupci, kdežto Xiao požadoval nezávislost soudů. Boj vyústil v Hu Jintaovo vyhlášení tzv. třech nejvyšších principů *sange zhishang*, obvinění Xiao Yanga z korupce a jmenování nového předsedy soudu v roce 2008.

5.4.1 Tři nejvyšší principy

Jedná se o princip, jež stanovil hierarchicky orientované priority, jimiž se mají soudy řídit při rozhodování. Těmi jsou: politika a zájmy komunistické strany *dang de shiye zhishang*, zájem (někdy též vůle) lidu *renmin liyi zhishang* a na posledním místě ústava a zákony ČLR *xianfa falü zhishang*. Tím byla odstartována další prudká změna směru v politice komunistické strany směrem k upřednostnění maoistické justice a v důsledku toho i prudká proměna pozice a úlohy soudů. Výsledkem bylo prosazení snad všech principů linie mas v justici, včetně odklonu od rozhodování, posílení soudních výborů, nárůstu vlivu médií a jednotlivců na činnost soudů, nárůstu dalších vnějších vlivů obecně, stejně jako nadstandardních vztahů se soudci.⁵⁷⁰ Zároveň tím Nejvyšší soud přišel o veškerou pravomoc přímo aplikovat ústavu a rozhodnutí, kde byla ústavní práva aplikována přímo, byla zrušena, včetně právě stanoviska ve věci Qi Yuling (viz výše). Předsedou Nejvyššího soudu byl jmenován Wang Shengjun, jenž postrádal veškeré formální i praktické právnické vzdělání, jeho studijním oborem byla historie, jenž však byl nadšeným propagátorem nové stranické linie a specialistou na propagandu. Jeho úkolem bylo posílit úlohu komunistické strany v rozhodování soudů. Tato situace trvala až do osmnáctého sjezdu strany, jenž se odehrál v listopadu 2013, kdy byl předsedou Nejvyššího soudu jmenován Zhou Qiang, od něž se očekává naopak odklon zpět k principům právního státu a náprava prudkého úpadku soudnictví v předchozích letech. V červenci 2014 byla zahájena velká pětiletá reforma soudního systému pod vedením Nejvyššího soudu. Jejím předmětem má být reforma personální i systémová, zvláštní soudy mají být zrušeny či omezeny, soudní výbory omezeny, zvýšení transparentnosti justice, oddělení správy a soudnictví i odstranění pozůstatků systému xinfang.⁵⁷¹

5.4.2 Judikatura v otázkách manželského práva po roce 2001

ZM01 byl zatím poslední novelou ZM80, nicméně tak jako v předchozích obdobích, i po roce 2001 bylo manželské právo nepřímo novelizováno jednak speciálními zákony a jednak judikaturou Nejvyššího soudu, resp. stanovisky, jež upravují výklad ZM01 a stanoví závazné direktivy pro nižší

---

⁵⁷⁰ V rámci propagační kampaně pro rok 2010 se modelovou soudkyní stala Cheng Yanping, jež důrazně prosazovala linii mas, princip „harmonické společnosti“ a konfucióvský ideál „světa bez sporů“ *tianxia wusong* v rozhodovací činnosti soudu, maximální důraz na mediaci a minimalizaci sporné agendy soudu. Za čtrnáct let své činnosti projednala přes tři tisíce věcí, přičemž ani v jediném případě se strana neodvolala. Viz Minzner, str. 950.

⁵⁷¹ Podrobněji například Susan Finder <<http://supremepeoplescourtmirror.com>>.

soudy. Tato stanoviska byla zatím vydána tři, přičemž každé má pořadové číslo, a jedná se o nejvýznamnější prameny manželského práva hned po ZM01.

Bezprostředně po vydání ZM01 následovalo výkladové stanovisko Nejvyššího soudu s pořadovým číslem I, z 25. prosince 2001, jež podrobně upravovalo jednotlivé aspekty rozhodování manželských sporů a definovalo pojmy, jež ZM80 resp. ZM01 sám nedefinuje. Na něj navazuje stanovisko z 25. 12. 2003, jež bylo vydané na den přesně po dvou letech, a které je ještě podrobnější než stanovisko předchozí a pružně reaguje nejen na měnící se společenské a ekonomické okolnosti, ale zároveň prosazuje neoliberální reformu manželství zahájenou již ZM01. Třetí stanovisko z 9. srpna 2011 navazuje na stanoviska předchozí.

Obecně je z judikatury zřejmý úpadek maoistického soudnictví, přetíženost soudů narůstá a soudci se snaží vyhnout jakékoliv nadbytečné práci. V praxi tedy řízení o rozvodu probíhají podle jednoduchého schématu: první žaloba je vždy buď zamítnuta, nebo je žalobce soudcem přesvědčen k jejímu zpětvzetí, po šesti měsících může být podána žaloba znovu a ve většině případů je jí vyhověno. Soudy se již s mediací nezatěžují a omezují se na prosté odmítnutí žaloby, obdobně vzhledem k rozkladu socialistických organizací a migraci obyvatelstva je stejně neúčinná i mediace před správním orgánem, v důsledku čehož je využívána minimálně.⁵⁷²

5.4.3 Otázka vlastnictví nemovitostí

Otázky manželského práva zahrnuté do výše uvedených stanovisek se soustředí na stále významnějším problémem vypořádání vlastnictví k nemovitostem po rozvodu. Tak jak rostou příjmy městského obyvatelstva, narůstá prudce i inflace, a proto začali jednotlivci hledat nové formy investic. Vzhledem k omezením akciového trhu v ČLR se jako nejvhodnější investice pro běžné obyvatelstvo jeví investice do nemovitostí. Nárůst poptávky po nemovitostech a jejich nedostatek vyhnaly po roce 2000 ceny bytů ve městech do astronomických výšin a zároveň přinesl prudký propad nájemního bydlení zajišťovaného zaměstnavatelem. Tyto byty byly odprodávány za nízké ceny nájemcům a znovu prodávány za ceny podstatně vyšší, vlastní bydlení se tak postupně stává nedostupným pro podstatnou část populace a tudíž i jedním z kritérií ceny za nevěstu.

Běžně je tak podmínkou sňatku zajištění bydlení v nemovitosti v osobním vlastnictví ze strany nastávajícího manžel, zpravidla na náklady jeho rodičů, tento trend po roce 2000 prudce narůstá.

---

⁵⁷² He 2009, str. 98.

Problém nastává v okamžiku rozvodu, neboť nemovitost si zpravidla nárokují manželé oba. V situaci, kdy byl byt pořízen před uzavřením sňatku a darován nastávajícímu manželovi je situace vcelku jasná, již v pořadí prvním stanovisku Nejvyššího soudu k výkladu ZM01 soud odmítá, aby se cokoli z výlučného majetku stalo majetkem společným bez souhlasu obou stran. Avšak pokud byla nemovitost pořízena až po sňatku, logicky se společným majetkem stane. Nejčastější jsou dvě možné situace: a) nemovitost pořídí jeden z manželů, zpravidla muž, na úvěr na své jméno, pod nímž je i nemovitost zapsána v katastru, avšak cena za nemovitost je splácena ze společného majetku, b) nemovitost pořídí rodiče manžela po uzavření sňatku. V pořadí druhé stanovisko ohledně nemovitosti ve společném majetku stanoví několik možností vypořádání – prodejem v dražbě, prodejem jedné ze stran na základě znaleckého posudku apod. Zároveň ohledně daru rodičů stanoví, že pokud byla nemovitost darována před uzavřením sňatku, má se za to, že byla darována jednomu z nastávajících manželů, pokud nebylo výslovně učeno jinak, pokud byla nemovitost darována po sňatku, má se za to, že byla darována oběma manželům, pokud nebylo stanoveno jinak. Právě druhý předpoklad se stal rychle terčem kritiky. Stanovisko v pořadí třetí potom i v této otázce učinilo přítrž a majetek darovaný rodiči jednoho z manželů po vzniku manželství náleží do výlučného vlastnictví obdarovaného, není-li sjednáno jinak. Zároveň je v otázce vlastnictví nemovitosti stanoven zápis v katastru nemovitostí jako jednoznačný důkaz vlastnického práva, pokud jsou splátky hrazeny ze společného majetku, má druhý manžel právo na jejich náhradu, nikoli však na podíl na nemovitosti.⁵⁷³

Otázka vlastnictví nemovitostí manželi je stále diskutovanější problém. Prudký nárůst cen nemovitostí v ČLR, obavy z jeho přehřívání a hrozby ekonomické krize ne nepodobné krizi, jež postihla trh nemovitostí v USA v roce 2007, vedly k přijetí řady opatření a značnému omezení obchodování s nemovitostmi, nikoli ovšem nemovitostí nově postavených. V únoru roku 2013 přijala vláda tzv. pět opatření ke stabilizaci trhu nemovitostí *wuxian jiaqiang fangdichan shichang tiaokong de zhengce*, jež mimo různých prostředků regulace růstu cen nemovitostí a snaze omezit spekulace, také značně zvyšují daň z prodeje nemovitosti až na 20 % (z původního 1 % před vydáním nařízení) její hodnoty v případě, že manželé vlastní více než jednu nemovitost a to i pokud je ve výlučném majetku jednoho z manželů. Zároveň ale pouze manželé jsou takto omezeni, jednotlivci však mohou bez daňového postihu vlastnit, resp. prodat, jednu nemovitost každý.

---

⁵⁷³ Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi san, 9. 8. 2011, odst. 7.

Výsledkem byl nárůst počtu rozvodů o více než 40 % v roce 2013 a obdobný nárůst se očekává i letos, neboť ZM01, tak jako předchozí zákony o manželství, nestanoví rozvodu dohodou žádné překážky a tak v případě, že se manželé rozhodnou prodat jednu z vlastněných nemovitostí, je nejjednodušším způsobem jak obejít daňovou povinnost konsensuální rozvod, jež vyřídí úředník na počkání.⁵⁷⁴

5.4.4 Registrace manželství a nesezdané soužití

Stejně jako v předchozích letech je i po přijetí ZM01 prioritou maximálně usnadnit registraci manželství těm párům, jež splňují zákonné podmínky. Tomu odpovídala jednak formulace vyhlášky navazující na ZM01, jednak i postoj Nejvyššího soudu.⁵⁷⁵ Ten ve svém stanovisku určil i postup registrace faktického manželství, jež sice od roku 1994 nezakládá právní následku manželství, na druhou stranu umožňuje manželům registrovat existenci manželství zpětně ke dni, na němž se shodnou se zpětnou účinností.⁵⁷⁶ Pokud manželé žijí ve faktickém manželství a požádají o rozvod, je rozhodující, zda jejich faktické manželství bylo uzavřeno před 1. únorem 1994, kdy byla přijata výše popsaná vyhláška nebo poté, tomu odpovídalo rozhodování soudu nejen v otázce rozvodu ale i například v otázkách práva dědického.

5.5 Závěr

Novela zákona o manželství z roku 2001 přinesla značnou proměnu charakteru manželství v souvislosti s ekonomickými a společenskými změnami. Oslabil pozici *ganqing* jako rozhodujícího prvku a přiklonil se ke smluvnímu charakteru manželství. Narušení *ganqing* stále zůstává podmínkou rozvodu, zároveň ale jeho zkoumání částečně nahrazuje seznam objektivně přezkoumatelným materiálních podmínek rozvodu. Novela přináší i chybějící úpravu neplatnosti manželství, širší úpravu otázky domácího násilí a především novou úpravu majetku manželů, jež s konečnou platností vylučuje rozšíření společného majetku bez souhlasu obou manželů. Judikatura

---

574 Divorces Increase over Property Tax in China. *Womenofchina.cn* [online]. 2013 [cit. 2014-07-09].

<<http://www.womenofchina.cn/html/womenofchina/report/168650-1.htm>>;

Divorce cases rapidly up, property tax to blame. *Chinadaily.com.cn* [online]. 2013-10-29 [cit. 2014-07-09].

575 Hunyin dengji tiaoli, 8. 8. 2003;

Minzhengbu guanyu guanche zhexing “Hunyin dengji tiaoli” ruogan wenti de yijian, 29. 3. 2004 in *Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China*. 2011, str. 42.

576 Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001, odst. 4, 5, par. 8.

Nejvyššího soudu navazující na zákon přinesla ještě další upřesnění v otázce majetkových vztahů manželů, zvláště vlastnictví nemovitostí.

Vývoj po roce 2000 přinesl i spory o otázku samostatnosti justice a její nezávislosti jak na exekutivě, tak i na komunistické straně. Spor trvá a vyhrocuje se s každým sjezdem strany, nicméně soudnictví se zjevně modernizuje.

6 Závěr

Tato práce se pokusila postihnout vývoj čínského rodinného práva v průběhu dvacátého století a uvést právní prameny do souvislosti s historickými událostmi, jež ovlivňovaly každodenní život jednotlivců i právní vědu.

Pro čínskou vládu po celé dvacáté století byl prioritou princip stability společnosti a obavy ze společenských nepokojů či dokonce revoluce. Proto zatím každá vláda upřednostňovala zachování společenské stability před kterýmkoli jiným zájmem. Historické okolnosti dvacátého století však spojuje prakticky permanentní stav společenské nestability, je otázkou, zda se jedná o příčinu či následek. V období první čínské republiky se prioritou společenské stability spojila se Sunjatsenovou nacionalistickou a socialistickou ideologií v podobě principu upřednostňování obecného zájmu před zájmem jednotlivce a to i v rodinných vztazích, tento postoj zachovávaly (a stále zachovávají) i komunistické vlády v Čínské lidové republice na kontinentě po roce 1949 a je třeba proto nahlížet vývoj čínského právního systému zásadně z tohoto pohledu. Po roce 1978 byly do čínského práva postupně přejímány principy známé evropské právní vědě, i když často pouze jako skořápky pro instituty s jiným právním obsahem, nicméně i jim vždy nadřazen tento nejvýznamnější princip společenské stability. Může se proto někdy jevit, že právo nehraje v čínské společnosti žádnou roli a že práva a povinnosti jednotlivců jsou nevymahatelná zvláště v oblasti veřejnoprávní, nicméně není tomu tak, pouze jsou tato práva vždy stavěna do souvislosti s principem společenské stability a vymahatelná pouze tehdy, pokud společenskou stability nenarušují. Výsledkem jsou situace, kdy právní předpisy jsou pouze rámcové, kdy orgány správní i soudní mají ponechánu obrovskou a obtížně kontrolovatelnou pravomoc pro jejich výklad, často i úplně v rozporu s textem předpisu, výjimkou není ani analogie či využívání vágní formulace ustanovení zákona, jež se vyskytují právě pro ten účel, aby pokryly i protiprávní jednání zákonem jinak nepředpokládané.

Ideologie v oblasti správního práva a vlády byla nadto tradičně ovlivněna principem *renzhi*, jenž přikládá velký význam hierarchické organizaci konfuciánské společnosti, bezvýhradné podřízenosti nižších úrovní vyšším a neomezené pravomoci vládce. Vládce je morálním vzorem a těžko může být omezován právem vytvořeným lidmi, jen tento vládce je přímo zodpovědný Nebesům za situaci na zemi. Princip *renzhi* přikládá velkou důležitost vládě jednotlivce na každé úrovni správní soustavy a jeho posouzení, zda konkrétní jednání je přípustné nebo ne, právo mu v tom pouze pomáhá. Tento princip a jeho popularita v čínské ideologii i právní vědě je mimo jiné důvodem, proč ani v současnosti ČLR není ochotna přistoupit na princip právního státu a ustoupit z postoje, jenž určuje právu roli pouhého nástroje vlády. Samotný postoj k právu a jeho roli v čínské společnosti procházel a stále prochází vývojem, jež doprovázejí dramatické zvraty pod vlivem politických bojů uvnitř komunistické strany a rychlých proměn oficiální ideologie z extrému do extrému.

Očekávání čínské společnosti vůči právnímu systému však stále narůstají, požadavek právní jistoty a vymahatelnosti práv a právních povinností v soukromoprávních vztazích jsou již neoddelitelně spojeny s představou o moderním čínském právu, a staví tak vládu do značně nevýhodné role, kdy se právo jako nástroj kontroly společenských vztahů stává samostatným systémem, jenž se z této role snaží vymanit. K požadavkům občanské společnosti se stále důrazněji přidává i požadavek vázanosti státních orgánů právem a vymahatelnost práv a právních povinností i ve vztazích veřejnoprávních. Důraz na apolitičnost čínské společnosti po roce 1978 a zaměření pozornosti jednotlivců k osobnímu zisku výměnou za nezasahování do politických záležitostí, se postupně vymykají z kontroly stejným způsobem, jako právo – narůstá kritika jednotlivých aspektů vlády nikoli z pozice politické opozice organizované do konkrétní politické strany, ale z pozice občanské společnosti, jednotlivců, kteří se spojí ad hoc k řešení konkrétního problému a využívají všech prostředků linie mas k tlaku na centrální vládu. Výsledkem je značně dynamický nicméně též těžko předvídatelný politický i právní vývoj.

Cílem práce bylo poskytnout náhled na právní pozici čínské rodiny a především manželství v průběhu dvacátého století. Pokus o reformu rodinného práva, jenž byl nejvýraznějším heslem komunistického hnutí od třicátých let a měl dojít uplatnění po roce 1949, nevznikl izolovaně, ale byl produktem vývoje konce devatenáctého a počátku dvacátého století. Vývoj to byl značně proměnlivý a to nejen v důsledku občanské a druhé světové války, ale i díky nesmírně silné touze po změně a obrovskému zájmu o západní životní styl, náboženství, kulturu, právo a právní vědu.

Základem i současného rodinného práva je tradiční čínská patriarchální rodina, jež je nejen jednotkou ekonomickou a finanční, nadto je však stejně jako římská *familia* samostatnou jednotkou náboženskou, izolovanou od rodin ostatních výlučnou patrilineární posloupností, i jednotkou právní, jež právě na základě systému podřízenosti a nadřízenosti soudí a trestá své členy. Je i jednotkou systematicky zajišťující sociální péči a výživu svých členů; proto bylo prakticky nemožné rodinu opustit a osamostatnit se i v nejvyšších společenských vrstvách; jednotliví členové rodiny neměli vlastní majetek, zpravidla neměli žádný nebo jen velmi omezený způsob obživy mimo rodinu, jejich společenské postavení záviselo primárně na rodině a jejich vztahu k ní, a osoby, jež byly z rodiny vyloučeny nebo jejichž vztahy k rodině ochladly, se velice rychle propadly na společenské i ekonomické dno. Proto byl osud sirotků a vdov tak smutný, neboť právo znalo řadu způsobů, jak přinutit k plnění rodinných povinností neochotné nebo neposlušné členy rodiny, ale v situaci, kdy jednotlivec rodinu neměl, byl ponechán osudu. Proto je kladen takový význam na co možná vysoký počet potomků, proto je rozmnožování tak zdůrazňovanou úlohou manželství, kult předků je především ideologickou záminkou mnohem pragmatičtějšího cíle – zajištění přežití starší generace.

Systematika tradiční rodiny nesmírně detailně určuje každodenní povinnosti jednotlivců a odděluje je do předem určených společenských a genderových rolí utvářených vzájemnou nadřízeností a podřízeností, kontrolou a mocí jednoho člena rodiny nad druhým, hierarchickou strukturou a vzájemnou osobní i ekonomickou závislostí. Tento systém vzájemné závislosti a kontroly prorůstá celou čínskou společností i mimo rodinu, protože rodina je z pohledu neokonfuciánských ideologů mikrokosmem, od něž se odráží celá společnost, jež má tudíž stejnou systematiku, stejnou strukturu, stejnou ideologii.

Touha po změně a volání po reformě rodiny se vždy zarazily jednak o individuální odpor jednotlivců, neboť pokusy o reformu je připravovaly o část tradičně daných rodinných práv a nezpochybnitelnou autoritu a moc kontrolovat život osob podřízených, a jednak samotných vládnoucích elit, neboť tradiční hierarchie rodiny, a potažmo tedy i společnosti, je skvělým nástrojem ovládnutí společnosti jako celku. Pokud chtěl stát osvobodit jednotlivce z područí rodiny, musel jim dát jinou možnost obživy a sociálního zabezpečení, v Číně ale prosazení myšlenky prosté ekonomické nezávislosti na rodině bylo jak morálně, tak i prakticky obtížně představitelné, většina obyvatelstva byla závislá na zemědělské půdě, jež byla součástí *jia*, bez reálného podílu na majetku. Péče o domácnost, zajišťování výroby potravin, oděvů, obuvi, veškerého spotřebního zboží a obdobné služby měly netržní charakter, poskytovaly je výhradně ženy náležející do rodiny, ať už

jako manželky, dcery či snachy, nevolnice a otrokyně. Industrializace Číny postupovala pomalu a omezovala se na několik izolovaných center, čímž bylo uplatnění pro jednotlivce silně omezeno.

Přijetí občanského zákoníku na počátku třicátých let mělo teoreticky umožnit určité změny, manželství se přizpůsobilo představě inspirované německým BGB o smluvním závazkovém vztahu založeném na plnění vzájemných práv a povinností, možnosti zrušení manželské smlouvy v případě vážného porušení těchto povinností a omezené ekonomické i právní nadřazenosti muže. Avšak vzhledem k názorové nejednotnosti představitelů nové vlády a autorů zákoníku, vzhledem k politickým událostem a omezenému dosahu skutečné kontroly nad územím Číny, i vzhledem k právní úpravě vlastnického práva k *jia*, jež přiřkla vlastnické právo k veškerému rodinnému majetku, a tedy zdroji obživy pro všechny její členy, výhradně nejstaršímu muži, byla v praxi změna rodinných vztahů minimální. Nadto představa tvůrců občanského zákoníku že lze společnost reformovat shora pouhým slovním zrušením podřízenosti mladší generace vůči generaci starší, když zároveň nepřipouštěli ekonomickou samostatnost podřízených členů rodiny, byla mírně řečeno naivní a okolnosti naznačují, že výrazné změny ani nebyly cílem legislativních změn třicátých let, a proklamace o reformě rodiny měly především politický charakter odpovídající tehdejšímu společenskému proreformnímu naladění.

Situace v Jiangxi, nejvýznamnější z oblastí kontrolovaných komunisty na počátku třicátých let, byla ve výsledku fakticky stejná, i když zpočátku se jevila nadějněji. Jiangxi a další pohraniční oblasti sloužily k ekonomickým i společenským experimentům, jež měly ověřit reformy čínských komunistických ideologů v praxi a umožnit jejich přenos později na celé území. Komunističtí ideologové si zjevně problém propojenosti rodiny a celé společnosti uvědomovali a spojení pozemkové reformy s reformou rodiny, stejně jako opatrné pokusy o preferování rodiny nukleární, jsou toho důkazem. Po počátečních pokusech však rychle převážila snaha provést společenské změny bez reformy rodiny, jež se rychle proměnily na jediný požadavek: zvýšit životní úroveň a emancipovat třídu chudých rolníků – mužů, bez nutnosti zasahovat do jejich rodinných práv. V osvobozených oblastech ve druhé polovině třicátých let byla tato změna jasně viditelná, kdy reforma rodiny byla úplně eliminována a moc nadřazených členů rodiny ještě posílena. Je otázkou, zda tato změna byla způsobena tradičními předsudky vůči ženám a venkovskému obyvatelstvu, ideologickými spory uvnitř komunistické strany a nejednotností představy, jak má vlastně reforma společnosti vypadat, či okamžitou potřebou vyhrát občanskou válku a vyhnout se partikularismu. Nejlépe se však nabízí stejné zdůvodnění jako v případě neúspěchu nacionalistické reformy – tedy

její použití jako zástěrky k udržení společenské popularity, získání a upevnění moci a nástroje k porážce politických odpůrců.

Po roce 1949 byla situace komunistů značně nejistá, orgány veřejné správy byly nespolehlivé a personální základna komunistické strany byla nevzdělaná, nezkušená a nedisciplinovaná. Reforma manželství a rodiny byla stěžejním a jedním z nejoblíbenějších hesel komunistů. Součástí legislativní reformy byla změna charakteru manželství, jeho veřejnoprávní kontrola, právo žen na jednostranný rozvod manželství, změna majetkových vztahů v rodině a změna společenské pozice žen a dětí. V praxi se však zjevně střetlo několik postojů k reformě rodiny, jež měla proběhnout jednak prostřednictvím pozemkové reformy a jednak prostřednictvím Zákona o manželství z roku 1950 a navazující propagační kampaně. Ze střetu vyšla vítězně stejná představa, jako v letech třicátých, tedy omezit majetkovou i rodinnou reformu na emancipaci třídy chudých rolníků a upevnění jejich práv, tedy i práv rodinných. Nový charakter manželství měl být čistě faktický, založený na *ganqing*, čínské obdobě *affectionis maritalis*, s určitými právními dopady. Výsledkem změn byl na jednu stranu odklon od prvorepublikové představy manželství jako smluvního závazkového vztahu, na druhou stranu však jeho faktické přiblížení manželství tradičnímu. Je otázka, zda to bylo účelem, v praxi se tím však minimalizoval odpor proti novému manželskému právu a další aspekty této změny, tedy nutný souhlas snoubenců s uzavřením manželství, dosažení minimálního věku snoubenců a právo žen na rozvod, se v praxi prostě neaplikovaly. Změna majetkových vztahů v rodině, jež se ani dle občanského zákoníku od tradiční úpravy příliš nelišila, se znovu přiblížila právu tradičnímu: společný majetek domácnosti manželů zahrnuje prakticky totéž, co tradiční *jia* a děti nemají právo na oddělený majetek. Zároveň byly ženy značně zkráceny v nabývání pozemkového vlastnictví za pozemkové reformy a rodinné vztahy na venkově se tak výrazněji nezměnily. Právo žen na jednostranný rozvod manželství a z něj vyplývající právo na majetkové vypořádání po rozvodu byly největším úskalím nového zákona, protože se i nejvýrazněji lišily od práva tradičního. Po počátečních pokusech o jejich realizaci bylo od propagace práv daných zákonem o manželství upuštěno, neboť právo žen na rozvod nejvíce zatěžovalo privilegovanou skupinu obyvatel, tedy třídu chudých rolníků, kteří byli považováni za největší oporu komunistů. Zákon o manželství tak získal pouze symbolickou funkci jako důkaz diskontinuity s předchozím právním systémem.

Určitý posun přinesla léta šedesátá a sedmdesátá v důsledku konečného prosazení změny majetkových vztahů k půdě v podobě vlny združstevňování, změny malých pozemkových vlastníků

na zaměstnance zemědělských komun, změn ve výrobě, jež přinesly vznik výrobních družstev a lepší dostupnost průmyslově zpracovaných potravin a spotřebního zboží, a k převzetí úlohy sociálního zabezpečení státem namísto rodiny. Tato proměna namísto ekonomické samostatnosti jednotlivců přinesla i pokračování systému kontroly a závislosti, který přenesla z rodiny na jednotlivé místní organizační jednotky, jež potom měly nad jednotlivci stejnou moc a vykonávaly stejnou míru kontroly, jako dříve rodina, tedy určovaly veškerá práva a povinnosti jednotlivce a stanovily jeho pevné místo v hierarchickém společenském systému, jeho životní úroveň, povolání, partnera pro sňatek, trestaly jeho nemorální chování. Jejich velkým přínosem však bylo možnost skutečného odloučení jednotlivce od rodiny, dostupnost vzdělání ale i odbourávání tradiční diskriminace žen a postupného prosazování myšlenky žen jako samostatně existujících členů společnosti. Tento vývoj potom dovršilo jinak značně dramatické období Kulturní revoluce, jež přineslo výrazný podíl žen na zemědělské i průmyslové výrobě i politických aktivitách a výrazné zlepšení zdravotní a sociální péče na venkově. Výsledkem bylo postupné prosazení některých principů manželského práva daných zákonem o manželství, především nutnosti konsensu snoubenců se sňatkem a dodržení minimálního věku. Sedmdesátá léta přinesla i konečné prosazení dvacet let diskutovaných pokusů o regulaci porodnosti, založeného na systému zvláštních odměn pro rodiny s nižším počtem dětí a správních postihů pro rodiny, jež povolený počet dětí překročí.

Konec období Kulturní revoluce a počátek reformy na přelomu sedmdesátých let přinesl značnou proměnu v postavení žen v čínské společnosti, konečnou rezignaci na pokusy o reformu rodiny a rychlý návrat do kolejí tradiční rodiny, jenž byl přirozeným východiskem ekonomických změn, jejichž předmětem byla dekolktivizační reforma zemědělská, přenos břemene sociální péče zpět na jednotlivce a obecná diskontinuita s předchozím obdobím. Ekonomická reforma se tak zaměřila na návrat ke kapitalistické tržní ekonomice a její architekti rychle zjistili, že návrat k tradiční patriarchální struktuře rodiny s sebou nenese fakticky žádné náklady ani společenský odpor a vyžaduje pouze drobné změny v legislativě a judikatuře, a je tudíž nejjednodušší i vzhledem k postupnému rozkladu komunistické strany a souvisejících struktur, jež tak jako tak ani neumožňují formulovat funkční představu reformy společnosti. Funkce státu se omezuje na minimální sociální podporu těch, kteří rodinu mít nemohou a postih těch, kteří by systém narušovali, tedy hlavně zákonný a společenský nátlak na podřízenost mladší generace starší. Se změnou ekonomických vztahů se mění i vztahy uvnitř rodiny. První odraz těchto změn nalezneme v novém zákoně o manželství z roku 1980. Ten sám o sobě mnoho změn nepřináší, nicméně naznačuje změny budoucí:

prosazení širší veřejnoprávní kontroly manželství, návrat k manželství jako smluvnímu závazkovému vztahu, oddělení majetku manželů a rozvodu pouze jako postihu za porušení smluvních povinností. Další vývoj je zřejmý ze stanovisek Nejvyššího soudu, jež de facto zákon novelizují, i z navazující legislativy. Otázka povinné registrace sňatku se formovala v průběhu celých osmdesátých let a vyvrcholila v roce 1994 jednoznačným požadavkem na registraci manželství jako nezbytné podmínky pro jeho vznik. První polovina osmdesátých let navázala na předchozí systém regulace porodnosti, jenž se však pod tíhou ekonomických změn zhroutil a omezil se na jediný cíl – snížit počet porodů za každou cenu. Výsledkem byla nechvalně známá kampaň první poloviny osmdesátých let, jež takzvané politice jednoho dítěte zajistila i negativní zahraniční pozornost. Druhá polovina osmdesátých let je potom ve znamení intenzivní legislativní činnosti v podobě řady právních předpisů, jež blíže utvářejí ideologický rámec rodinného práva. Pokus o reformu veřejné správy a systému vlády sice skončil v roce 1989 neúspěchem, devadesátá léta jsou však počátkem snahy o reformu práva i právní vědy, a byť pod stále se zesilujícím vlivem nacionalismu, i prvních pokusů o zakotvení principů právního státu.

Počátek 21. století přinesl jednak upevnění nových ekonomických vztahů a nárůst ekonomických i společenských rozdílů, zvýraznění rozdílu mezi venkovskou a městskou populací, a význam majetku v mezilidských vztazích, zvláště v manželství. V roce 2001 byl zakotven i dosavadní vývoj v otázce manželského a rodinného práva po roce 1980 novelou zákona o manželství, jež jednak upevnila smluvní charakter manželství a řadu vzájemných povinností manželů, jednak dál prosazovala i změny v ekonomických vztazích manželů. Na tento vývoj navázala potom judikatura, jež opět zákon fakticky novelizuje, především v otázce majetkových vztahů manželů a stále aktuální otázkou nabývání vlastnictví k nemovitostem za trvání manželství. Nové století přineslo i potřebu řešit přetrvávající problémy, převážně ekonomického charakteru, v podobě nedostatků zdravotní péče, sociálního zabezpečení i chudoby podstatné části populace, stejně jako značný úpadek partnerských vztahů.

Výsledkem vývoje čínského rodinného práva ve dvacátém století je jakýsi pohyb v kruhu a přetrvávající a jakoby nevyvratitelný vliv tradičního rodinného práva. Neúspěch reformy rodiny a čínské společnosti ve dvacátém století je do určité míry dán nepochopením role rodiny v čínské společnosti, neboť rodina fakticky je čínskou společností. Je dán však i nedostatkem vůle po skutečné změně právě proto, že zrušení tradiční rodiny je nevyhnutelně propojeno s reformou celé

čínské společnosti, tedy pokud má být reformována rodina, nutně musí být reformována celá čínská společnost a naopak.

Předmětem práce bylo též zkoumání existence římskoprávních aspektů v čínském právu a jejich původu. Podobností mezi starším římským a tradičním čínským právu lze nalézt celou řadu, stejně jako lze sledovat i podobný vývoj jednotlivých institutů. Jako nejvýznamnější se jeví důležitost agnátských vztahů spojených s kultem předků, ačkoli ten v Římě postupem času upadal, kdežto v Číně si zachoval svůj význam a rituální povinnosti byly nadřazeny prakticky všem povinnostem ostatním, jejich význam pro strukturu rodinu a vztahů mezi jejími jednotlivými členy byl absolutní. Tak jako římská rodina je neoddělitelně vázána k *familiae*, tak je čínská rodina svázána s *jia*, tedy sdružením osob a majetku spojených s potravinově soběstačnou zemědělskou usedlostí, z níž jsou všichni členové vyživováni a zároveň povinni se svou prací podílet na jejím chodu a zajistit její pokračování v potomstvu. Charakter rodiny je stejně jako v Římě patrilineární, její struktura zahrnuje nejstaršího muže, čínský ekvivalent *patri familiae*, jeho manželku, jež na rozdíl od práva římského vykonává obdobnou pravomoc nad všemi ženami v rodině, případné konkubíny, a veškeré potomky narozené z manželství a konkubinátu, za určitých okolností i potomky narozené z neoficiálních vztahů s nevolnicemi a otrokyněmi, jež rodina vlastní, včetně neprovdaných či rozvedených dcer, tak i z manželství všech synů včetně snach, a veškeré potomky adoptované. Rodina svůj původ zpravidla odvozuje od mužského předka, po němž všichni členové dědí příjmení. Tak jako v římské rodině i v rodině čínské dochází k přerušení nebo alespoň oslabení rodinných agnátských vztahů a souvisejících rituálních povinností vůči pokrevním příbuzným ženy při vstupu do manželství a vzniku nových v rodině manžela, včetně podřízeného vztahu vůči manželovým rodičům či prarodičům, jejichž podmínkou je ovšem *in domum deductio* manželky. Patrilineární sukcese vyplývající z charakteru kultu předků, jenž se dědí po agnátských příbuzných pouze v mužské linii, přináší drastické postihy mimomanželských vztahů žen ve snaze minimalizovat pochybnosti o otcovství potomků. Striktní hierarchie přináší i širokou pravomoc starší generace a především rodičů, nad generací mladší, především nad dětmi a vnuky, včetně přivdaných žen a potomků adoptovaných, a mužů nad ženami, stejně jako povinnost absolutní oddanosti a poslušnosti vůči společensky nadřazeným osobám, jež nemohla být žádným způsobem omezena, a jež mohla vyústit až v těžké zranění či smrt osoby podřízené. Tato pravomoc má srovnatelný obsah jako římská *patria potestas*, její charakter znamená stejně jako v římském právu rozsáhlé omezení způsobilosti k právním úkonům podřízených osob a nemožnost samostatně vlastnit majetek za

života starší generace, neboť cokoli nabydou členové rodiny, včetně věna přivdaných žen, náleží do rodinného majetku.

V otázce manželství spojuje čínské i římské právo faktický charakter manželství s omezenými právními dopady, i základ manželství je stejný, tedy *affectionis maritalis*, zvláštní pouto mezi manželi a dalšími zúčastněnými osobami, v Římě otcí manželů, v Číně oběma rodiči manželů. Obdobná je i pasivita manželů ohledně vzniku či zániku manželství, význam zásnub, ojedinelost rozvodu, respektování monogamie manželství zároveň však s tolerováním polygynického charakteru domácnosti manžela, včetně legálního přijímání konkubín a vedlejších manželek. Účel manželství je též stejný: naplnění povinností v rámci *sacrorum familiarium*, tedy zajištění potomků a pokračování *familiae* a uctívání jejích předků.

Tyto aspekty společné pro římské i čínské právo v čínském rodinném právu jsou sice neoddělitelně spojeny s tradičním čínským rodinným právem, nikdy však z praxe nevymizely a odrážejí se nejen v tradici a rodinných rituálech, ale i v současné legislativě. Jejich původ je jednoznačně spojen s podobou společenskou i ekonomickou strukturou státu v období, kdy se toto právo formovalo, nikoli snad ve vzájemné výměně mezi čínským a římským územím.

Po roce 1912 se však objevují další aspekty, které můžeme snad označit za římskoprávní, jež do čínského práva pronikly již skutečně v důsledku tehdejšího vlivu římské právní vědy a přímou recepcí institutů tehdejších evropských kodexů touto právní vědou ovlivněných, tedy občanského zákoníku francouzského, německého a švýcarského, ať už přímo nebo prostřednictvím japonské právní vědy, a právní vědy SSSR. Plodem tohoto vlivu je jednak prvorepublikový občanský zákoník, přijatý na přelomu dvacátých a třicátých let, jenž má klasickou pandektní strukturu a v otázce práva rodinného a dědického spojuje římskoprávní principy s tradičním čínským právem, jednak legislativa Jiangxi a zákon o manželství z roku 1950, jež prosazují *affectionis maritalis* jako jedinou podmínku vzniku manželství. Po roce 1978 začaly římskoprávní principy pronikat do čínského práva vlivem pokusů o právní reformu a silným vlivem zahraniční právní úpravy především v oblasti závazkových právních vztahů. Tyto změny se postupně odrážejí i v právu rodinném, jednak ve změně charakteru manželství, jež se postupně navrácí k úpravě dané občanským zákoníkem, jednak v nové právní úpravě dědického práva.

Seznam zkratek

QC	Velký qingský zákoník <i>Daqing lili</i> .
OZ	Občanský zákoník ze dne 23. května 1929 <i>Zhonghua minguo minfa</i> .
Svaz žen	<i>Zhonghua quanguo minzhu funü lianhehui</i> .
ČLR	Čínská lidová republika <i>Zhonghua renmin gongheguo</i> (od 1. října 1949).
Jiangxi	Sovětská republika Jiangxi <i>Zhonghua suwei'ai gongheguo</i> .
ZM50	Zákon o manželství z 13. dubna 1950 <i>Zhonghua renmin gongheguo hunyinfá</i> .
Xiaxiang	Hnutí <i>shangshan-xiaxiang</i> .
ZM80	Zákon o manželství z 10. září 1980 <i>Zhonghua renmin gongheguo hunyinfá</i> .
ZoD	Zákon o dědění z 10. dubna 1985 <i>Zhonghua renmin gongheguo jichengfa</i> .
ZZ	Zákon na ochranu práv žen z 3. dubna 1992 <i>Zhonghua renmin gongheguo funü quanyi baozhang fa</i> .
ZSO	Zákon na ochranu práv starých osob z 29. srpna 1996 <i>Zhonghua renmin Gongheguo laoren quanyi baozhang fa</i> .
ZM01	Novela zákona o manželství z roku 1980, přijatá dne 28. dubna 2001.
ZD	Zákon o populaci a plánování rodičovství ze dne 29. 12. 2001 <i>Zhonghua renmin gongheguo renkou yu jihuashengyu fa</i> .

Prameny a literatura

Prameny

Prameny římskoprávní

Leges regiae

Romulus 4 (*Dionysios 2, 15*).

Romulus 6 (*Dionysios 2, 25, 1*).

Romulus 7 (*Dionysios 2, 25, 6*).

Romulus 8 (*Dionysios 2, 26-27*).

Romulus 9 (*Plut. Rom. 22*).

Romulus 11 (*Festus, Plorare*).

Servius Tullius 6 (*Festus, Plorare*).

Lex XII tabularum

Tabula IV, 2a (*Pap. Coll. 4, 8*).

Senatusconsulta

Sc. Claudianum.

Codex Theodosianus

CT 3, 16, 2.

Digesta

D 3, 2, 1.

D 3, 2, 10-11.

D 3, 2, 13.

D 3, 2, 13, 4.

D 3, 3, 8.

D 23, 2, 2.

D 23, 2, 9-10.

D 23, 2, 11.

D 23, 2, 12, 1.

D 23, 2, 12, 3-4.

D 23, 2, 16.
D 23, 2, 17, 2.
D 23, 2, 23.
D 23, 2, 24.
D 23, 2, 38.
D 23, 2, 41.
D 23, 2, 42, 1, - 44.
D 23, 2, 53.
D 23, 2, 57.
D 23, 2, 63.
D 25, 7, 1 a násl.
D 34, 5, 9, 4.
D 34, 9, 13.
D 45, 1, 121, 1.
D 45, 5, 30.
D 47, 2, 16.
D 48, 5, 14, 8.
D 48, 5, 6.
D 48, 9, 4.
D 50, 16, 144.
Institutiones
Inst. 2, 22.
Codex Iustinianus
C 5, 17, 8-11.
Novellae Leges
N 117, 4.

Prameny čínské

Judikatura

Zuigao renminfayuan dui Cha'ha'er sheng Shanyin xian sifa chu 1949 nian baogao zhong tichu chuli hunyin anjian cunzai de jige wenti pifu, 3. 3. 1950 <http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2674415>.

Zuigao renminfayuan xibei fen yuan guanyu xianyi junren hunyue wenti de qingshi wenzi di 1 0 5 hao, 17. 8. 1950, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195151.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu nongcun lihun dai chan anjian yingqiang tudi mu shu, chanliang xiang que jizai juan nei de tongling. 9. 11. 1950. <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1950/113203195001.html>.

Zuigao renminfayuan dui meng li sheng suo ti hunyin wenti jiqi chuli yijian de dafu. řijen 1950. <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1950/113202195003.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu shaoshuminzu yu Hanzu tong hun wenti de dafu, 22. 1. 1951, dostupné z <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195146.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu chuli xianyi geming junren hunyin wenti de zhishi. 21. 4. 1951, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195103.html>.

Zuigao renminfayuan Sifabu guanyu xianyi geming junren yu tuiyi geming canfei junren lihun anjian de chuli banfa ji kaizhan aiguo yong jun jiaoyu zhishi. 25. 4. 1951, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195104.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu xian Gonganbu dui zhi gongan duiyuan qi hunyin wenti ying fou an xianyi geming junren hunyin wenti chuli de fuhan, 29. 4. 1951 <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195153.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu gedi renminfayuan hunyin anjian pei shen qingkuang de zonghe tongbao. 13. 5, 1951, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113703195101.html>.

Zuigao renminfayuan dui Neimenggu renminfayuan 1 9 5 0 nian gongzuo zongjie zhong youguan zhixing Hunyinfu fangmian cunzai de wenti yijian. 18. 5. 1951, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195142.html>.

Zuigao renminfayuan dui Hunyinfu dishijiu tiao de jieshi yijian zhi dafu. 25. 05. 1951 <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195154.html>.

Zuigao renminfayuan duiyu hunyin jicheng deng youguan wenti de lai wen zhi jieda. 31. 5. 1951, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195143.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu zai lihun susong jinxing zhong yi fang canjun ying ruhe chuli wenti de yijian, 16. 6. 1951 http://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=731.

Zuigao renminfayuan guanyu ruhe chuli yi xianyi geming junren wei duixiang de shangwei jiehun tong yang xi wenti fuhan. 18. 6. 1951, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195156.html>.

Zuigao renminfayuan Sifabu Neiwubu jiuzheng jige youguan hunyin wenti de cuowu zhishi. 25. 12. 1951. http://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=787.

Zuigao renminfayuan guanyu chuli xianyi geming junren de baoban dai dinghun yao/yue wenti fuhan, 27. 12. 1951, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1951/113202195157.html>.

Sifabu, zuigao renminfayuan, junwei zongzhengzhibu guanyu chuli zai ChaoxianZhanzheng zhong bei fu huo shizong zhi geming junren hunyin anjian de lianhe tongbao. 17. 10. 1952, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1952/113202195211.html>.

Zuigao renminfayuan, Sifabu guanyu fayuan cuowu chuli geming junren hunyin wenti de tongbao. 23. 1. 1953, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1953/113202195339.html><http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1953/113202195339.html>.

Zuigao renminfayuan ZhongNan fen yuan guanyu bei pan tuxing tingzhi jun ji de junren peiou tichu lihun ruhe chuli wenti pifu. 9. 7. 1953, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1953/113202195344.html>.

Zuigao renminfayuan Huadong fen yuan guanyu guanchede Hunyinfayuan yundong/ hou bu dengji jiehun zhe qingqiu lihun shifou an lihun banli wenti de pifu, 29. 7. 1953, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1953/113202195336.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu lin jia xiu yu zai Meiguo juzhu de Huaqiao kang ji guang lihun wenti pifu zuigaofayuan. 15 3. 1956. <http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2675487>.

Zuigao renminfayuan guanyu wei dengji de hunyin guanxi zai falü shang xiaoli wenti fuhan 1 1 6 3 3 . 14. 11. 1956 <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1956/113202195604.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu wei da hunling qipian hunyin dengji jiguan dengji jiehun de hunyin guanxi zai falü shang xiaoli wenti fuhan. 26. 3. 1957, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113202195705.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu tong wei man 14 zhou sui de ren jiehun bu ying yi jianyin younü zui lunchu han. 23. 8. 1957, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113110195704.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu nannü shuangfang yi da hunling wei jinxing dengji er jiehun de yi fang tichu lihun shi ying ruhe chuli wenti pifu. 6. 3. 1957, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113202195703.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu yu tong yang xi fasheng xingguanxi zhi qi huaiyun shifou yi goucheng shishi hun wenti de pifu. 21. 3. 1957, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113202195709.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu lihun dengji hou you huifu tong ju/ji de shifou chengren qi wei shishi hun wenti pifu. 22. 6. 1957, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113202195712.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu Hunyinfu shishi hou he guanche Hunyinfu yundong/ hou de chonghun jing qunzhong jianju renminfayuan ying fou/pi zhijie shou li wenti pifu. 16. 5. 1957, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1957/113602195705.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu shishi shang de hunyin guanxi ying ruhe yuyi baohu he yi fang tichu lihun ruhe chuli deng wenti fuhun, 3. 3. 1958, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1958/113710195811.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu chuli ling qu liao/le jiehun zheng er wei tong ju/ji de lihun anjian wenti pifu. 21. 3. 1958, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1958/113202195805.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu Hunyinfu dishiqi tiao de guiding zai shenpan gongzuo zhong ruhe shiyong wenti fuhun. 26. 3. 1958. <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1958/113202195804.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu ruhe rending chonghun xingwei wenti de pifu 27. 8. 1958, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1958/113113195801.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu chonghun zui shifou qin/qing gao cai chuli de pifu. 19. 7. 1963, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1963/113602196305.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu yu xianyi geming junren weihun qi feifa jiehun wenti de pifu. 12. 10. 1963. <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1963/113113196302.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu fang hai hunyin jiating zuifan zai huan xingqi jian yaoqiu yu yuan tong jian ren jiehun bu ying yunxu wenti de pifu. 11. 9. 1964, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1964/113202196401.html>

Zuigao renminfayuan guanyu wailiu funü chonghun anjian he wailiu funü hun hou de lihun anjian guanxia wenti pifu. 23. 10. 1964, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1964/113702196403.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu zhong shenpan juebu zhun lihun de anjian xuyao jingguo duo zhang/chang shijian zai shenme qingkuangxia dangshiren cai ke chongxin qisu wenti pifu, 26. 11. 1964, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1964/113718196414.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing minshi zhengce falü de yijian. 2. 2. 1979 <http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2674638>.

Zuigao renminfayuan guanyu dui nianlao, wu zinü de ren neng fou/pi anzhaoh Hunyinfu diershi san tiao leitui panjue you fudan nengli xiongdi jiemei chengdan fu yang yiwu fuhun. 1. 9. 1981, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1981/113203198101.html>.

Zuigao renminfayuan, Sifabu, Minzhengbu, zong gonghui, Gongqingtuan zhongyang, quanguo fu lian guanyu shenru xuanchuan Hunyinfu de tongzhi. 30. 11. 1981, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1981/113202198101.html>.

Zuigao renminfayuan minshi shenpan ting guanyu *li ling yu wang jing nian hunyin jiufen an de fuhan*. 9. 8. 1982, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1982/113202198242.html>.

Zuigao renminfayuan zuigao renmin jiancha yuan Gonganbu guanyu chonghun anjian guanxia wenti de tongzhi. 26. 7. 1983, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1983/113602198301.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing minshi zhengce falü ruogan wenti de yijian. 30. 8. 1984, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1984/113201198401.html>.

Zuigao renminfayuan, Gonganbu, shangye bu, chengxiang jianshe huanjing baohu bu guanyu zhuan fa ShanxiSheng Xian shi (guanyu banli lihun, fang chan anjian zhong youguan hu liang fen li, qian he fang chan biandong wenti de lianhe tongzhi) tongzhi. 21. 3. 1985, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1985/113203198501.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu nannü dengji lihun hou yi fang fan hui xiang renminfayuan ti qisu song renminfayuan shifou yingdang shou li wenti de pifu.15. 6. 1985, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1985/113718198509.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu guanche zhixing (Zhonghua renmin gongheguo jicheng fa) ruogan wenti de yijian, 11. 9. 1985, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1985/113206198501.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu nannü shuangfang dengji lihun hou yin dui caichan, zinü fuyang fasheng jiufen dangshiren xiang renminfayuan qisu de fayuan ying yu shou li wenti pifu, 3. 10. 1986, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1986/113718198603.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu zai lihun susong zhong faxian shuangfang yinman jin qin/qing guanxi pianqu jiehun dengji, qie shenghuo duonian sheng you zinü, ying an Hunyinfu diershiwu tiao chuli de pifu. 14. 1, 1987, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1987/113202198711.html>.

Zuigao renminfayuan minshi shenpan ting guanyu weijing jiehun dengji yi fuqi mingyi tong ju/ji shenghuo yi fang siwang hou lingyi fang you wu jicheng qi yichan quanli de dafu. 25. 7. 1987, <http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2674736>.

Zuigao renminfayuan yanjiu shi guanyu junshi fayuan panchu de chonghun anjian qi feifa hunyin bufen you shei/shui panjue wenti dianhua dafu, 27. 11. 1987, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1980/113617198004.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu renminfayuan shenli wei ban jiehun dengji er yi fuqi mingyi tong ju/ji shenghuo anjian de ruogan yijian. 21. 11. 1989 <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1989/113202198902.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu renminfayuan shenli lihun anjian ruhe rending fuqi *ganqing* que yi polie de ruogan juti yijian. 21. 11. 1989, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1989/113202198901.html>.

Zuigao renminfayuan yin fa (guanyu renminfayuan shenli lihun anjian chuli caichan fenge wenti de ruogan juti yijian) de tongzhi. 3. 11. 1993. <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1993/113202199302.html>.

Zuigao renminfayuan yin fa (guanyu renminfayuan shenli lihun anjian chuli zinu fuyang wenti de ruogan juti yijian). 3. 11. 1993, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1993/113202199301.html>.

Zuigao renmin fayuan guanyu hunyin dengji guanli tiaoli shixing hou fasheng de yi fuqi mingyi feifa tongju de zhonghun anjian shi fou yi chonghunzui dingzui chufa de pifu. 14. 12. 1994, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1994/113202199401.html>.

Zuigao renminfayuan guanyu shenli lihun anjian zhong gong fang shiyong, cheng zu ruogan wenti de jieshi, 5. 2. 1996. in Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China. 2011, str. 63.

Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi yi, 25. 12. 2001. in Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China. 2011, str. 47.

Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi er 25. 12. 2003. in Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China. 2011, str. 51.

Zuigao renminfayuan guanyu shiyong Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu ruogan wenti de jieshi san, 9. 8. 2011. in Zhonghua Renmin Gongheguo hun yin fa zhu shi ben = Marriage law of the People's Republic of China. 2011, str. 56.

Zákony a podzákonné předpisy

Zhonghua minguo xingfa.1923. <http://zh.wikisource.org/wiki/中華民國刑法>.

Zhonghua minguo minfa.1930. [http://zh.wikisource.org/wiki/民法第一編總則_\(民國18年\)](http://zh.wikisource.org/wiki/民法第一編總則_(民國18年)).

Zhonghua suwei'ai gongheguo hunyin tiaoli.1. 12. 1931. <http://www.docin.com/p-266407724.html>.

Zhonghua suwei'ai gongheguo hunyinfu. 8. 4. 1934. <http://zysqfzs.blog.163.com/blog/static/130657159200992104025755/>.

Dohoda o spolupráci mezi komunisty a Kuomintang ze dne 15. 7. 1937 ZhongGongZhongyang wei gongbu guo gonghezuo xuanyan. <http://cpc.people.com.cn/GB/69112/75843/75874/75991/5175429.html>.

Společný program Zhongguorenmin zhengzhi xieshang huiyi gongtong gangling. 29. 9. 1949. <http://e-chaupak.net/database/chicon/1949/1949.htm>.

DENG, Yingchao. Guanyu Zhonghua renmin gongheguo Hunyinfu de baogao. Zhangjiakou, 14. 5. 1950.

Renmin fating zuzhi tongze, 20. 7. 1950, http://law.legaldaily.com.cn/law_content.php?law_id=0c48ff739d86fc927eeb6b53379cb78211629&key_word=.

Hunyinfa 1950 in WANG, Naicong. Hunyinfa wenti jieda huibian [s.l.]: Wenhua gongyingshe, 1951.

Ústavy z roku 1954 Zhonghua renmin gongheguo xianfa <http://e-chaupak.net/database/chicon/1954/1954.htm>.

Hunyinfa dailai de xingfu. Zhengwuyuan zhengzhi falü Weiyuanhui xuanfu zubian. Beijing: Renminchubanshe, 1953.

Hunyin dengji banfa. 1. 6. 1955. <http://www.mhhsx.com/ShopData/ShopData.aspx?Nid=SP2011062823450001>.

Ústava z roku 1975, Zhonghua renmin gongheguo xianfa, <http://e-chaupak.net/database/chicon/1975/1975c.htm>.

LIU Shaoqi. Guanyu Zhonghua renmin gongheguo xianfa caoan de baogao <http://e-chaupak.net/database/chicon/1954/1954c.report.htm>.

MAO Zedong. Guanyu Zhonghua renmin gongheguo xianfa caoan <http://e-chaupak.net/database/chicon/1954/onthedraftconstitutionc.htm>.

ZHANG Chunqiao. Guanyu xiugai xianfa dei baogao <http://e-chaupak.net/database/chicon/1975/1975c.report.htm>.

Ústava z roku 1978, Zhonghua renmin gongheguo xianfa, <http://e-chaupak.net/database/chicon/1978/1978c.htm>.

YE Jianying. Guanyu xiugai xianfa de baogao <http://e-chaupak.net/database/chicon/1978/1978c.report.htm>.

Guanyu xiugai (Zhonghua renmin gongheguo xianfa) disi shiwu tiao de jueyi <http://e-chaupak.net/database/chicon/1978/1980c.htm>.

Ústava z roku 1982, Zhonghua renmin gongheguo xianfa, <http://e-chaupak.net/database/chicon/1982/1982c.htm>.

PENG Zhen. Guanyu Zhonghua renmin gongheguo xianfa xiugai caoan de baogao, <http://e-chaupak.net/database/chicon/1982/1982c.report.htm>.

Trestní zákoník Zhongguo xingfa 1. 7. 1979. [http://zh.wikisource.org/wiki/中华人民共和国刑法_\(1979年\)](http://zh.wikisource.org/wiki/中华人民共和国刑法_(1979年)).

Zhonghua renmin gongheguo hunyinfa 10. 9. 1980. In Zhonghua renmin gongheguo hunyinfa zhushiben: Beijing, Falüchubanshe, 2008. ISBN9787503663789.

Zhonghua renmin gongheguo hunyinfa. 1980. http://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=44312.

Hunyin dengji banfa. 11. 11. 1980.
<http://wenku.baidu.com/view/1de43c5c3b3567ec102d8aaa.html?from=related>.

Guanyu Zhonghua renmin gongheguo hunyinfaxiugai cao'an he Zhonghua renmin gongheguo Guojifa cao'an de shuoming. 2. 9. 1980. http://www.npc.gov.cn/wxzl/gongbao/2000-12/25/content_5001174.htm.

Zhonghua renmin gongheguo renmin fayuan zuzhifa. 1983. <http://baike.baidu.com/view/414728.htm>.

Zhonghua renmin gongheguo jichengfa. 10. 4. 1985,
<http://www.people.com.cn/item/flfgk/cyflfg/c007.html>.

Hunyin dengji banfa. 15. 3. 1986. <http://www.lawxp.com/statute/s862655.html>.

Weichengnian ren baohu fa. 4. 9. 1991.
http://chinalaw.net/pls/ceilaw/cei.fgdetail_query?incode=111605200601.

Zhonghua renmin gongheguo funü quanyi baozhang fa zhushi ben = Law of the People's Republic of China on the protection of rights and interests of women. (1992) Di 1 ban. Beijing Shi: Falü chubanshe, 2008. ISBN 978-750-3684-265.

Zhonghua renmin gongheguo shouyangfa. 1. 4. 1992.
http://chinalaw.net/pls/ceilaw/cei.fgdetail_query?incode=111402199801.

Hunyin dengji guanli tiaoli. 1. 2. 1994. <http://www.lawxp.com/statute/s566984.html>.

Zhonghua renmin gongheguo muying baojian fa. 27. 10. 1994,
http://www.pkulaw.cn/fulltext_form.aspx?Db=chl&Gid=10460.

Zhonghua renmin gongheguo laonianren quanyi baozhang fa. 1. 10. 1996.
http://chinalaw.net/pls/ceilaw/cei.fgdetail_query?incode=111605199604.

Zhonghua renmin gongheguo lifafa. 15. 3. 2000.
<http://www.people.com.cn/item/faguiku/gjf/a101.html>.

Zhonghua renmin gongheguo renkou yu jihua chengyu fa. 1. 9. 2002.
http://chinalaw.net/pls/ceilaw/cei.fgdetail_query?incode=111401200101.

Hunyin dengji tiaoli. 1. 10. 2003. <http://www.lawxp.com/statute/s448594.html>.

Trestní zákoník Zhongguo xingfa, in Zhongguo xing fa yu xingshi susong fa = Criminal laws. Di 1 ban. Beijing Shi: Falü chubanshe, 2007. ISBN 978-750-3671-432.

Zhonghua renmin gongheguo hunyinfaxiugai cao'an he Zhonghua renmin gongheguo Guojifa cao'an de shuoming. Beijing, Falü chubanshe, 2008. ISBN 9787503663789.

Zhonghua renmin gongheguo xianfa zhushi ben: Beijing, Falü chubanshe, 2008. ISBN: 9787503683208.

Další předpisy a rozhodnutí správních orgánů

Neiwubu, Sifabu guanyu chuli wei da hunling de lihun anjian dafu. 11. 6. 1952.
<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1952/213111195201.html>.

Geming junren hunyin wenti zuotanhui jiyao. 15. 12. 1952,
<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1952/113202195202.html>.

Neiwubu gongbu „Hunyin dengji banfa“ de mingling, 3. 6. 1955.
<http://wenku.baidu.com/view/ad1120d226fff705cc170a33.html>.

Guanyu Zhonghua renmin gongheguo hunyinfaxiugai cao'an he Zhonghua renmin Gongheguo Guojifa cao'an de shuoming. 2. 9.1980. http://www.npc.gov.cn/wxzl/gongbao/2000-12/25/content_5001174.htm.

Minzhengbu guanyu banli jiehun dengji buying shouqu yajin de tongzhi, 3. 9. 1980,
<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2585687>,

Guowuyuan guanyu renzhen guanchede zhixing xin hunyinfaxiugai de tongzhi. 10. 12. 1980,
<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1980/112103198003.html>.

Zhongguo renmin Jiefangjun Zongzhengzhibu guanyu jundui guanchede zhixing (Zhonghua renmin gongheguo hunyinfaxiugai) de zanzing guiding. 29. 12. 1980,
<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1980/213111198002.html>.

Zhongguo renmin Jiefangjun Yongzhengzhibu guanyu jundui guanchede zhixing (Zhonghua renmin gongheguo hunyinfaxiugai) de zanzing guiding. 1. 1. 1981,
<http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2585692>.

Minzhengbu zhuanfa dui hunyin dengji gongzuo da jizhe wen. 25. 9. 1981,
<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1981/213111198102.html>.

Guowuyuan guanyu jinyibu xuanchuan guanchede hunyinfaxiugai de tongzhi. 21. 12. 1981,
<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1981/112103198104.html>.

Min zheng bu, Guojia jihuashengyu weiyuanhui guanyu yange yifa banli hunyin dengji de pifu. 9. 12. 1983. <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1983/213111198303.html>

Guojia jihuashengyu weiyuanhui bangongting, Minzhengbu bangongting guanyu yinfaxiugai (Xuanchuan, guanchede hunyinfaxiugai) sheji jihuashengyu youguan wenti de jieda) tongzhi. 26. 6, 1986,
<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1986/213111198607.html>.

Minzhengbu Minzhengsi guanyu putong gaodeng xuexiao xuesheng, minhang kongqin renyuan he guojia dui yundongyuan jiehun nianling wenti de han. 9. 7. 1986,
<http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1986/213111198606.html>.

Weishengbū hunyin baojian gongzuo changgui. 21. 7. 1986,
<http://www.people.com.cn/GB/shizheng/8198/29103/29137/2010205.html>.

Minzhengbu guanyu xiafa (Guanyu hunyin dengji ruogan wenti de jieda) tongzhi. 1. 9. 1986, <http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2585888>.

Gonganbu, Sifabu, Minzhengbu, Shangyebu, Quanguo fulian guanyu jie jue bei ganshe hunyin ziyou de dangshiren hukou, liangshi guanxi wenti lianhe tongzhi, 14. 7. 1987, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1987/213111198702.html>.

Minzhengbu, Caizhengbu, guojia wujiaju guanyu hunyin zhengshu shoufei wenti de tongzhi. 25. 12. 1987, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1987/213111198703.html>.

Guojia jihuashengyu weiyuanhui, Minzhengbu, Sifabu, Quanguo fulian guanyu renzhen guan che zhixing (Hunyinfā) yanjin weifa hunyin de tongzhi. 28. 12. 1987, <http://law.people.com.cn/showdetail.action?id=2585958>.

Guowuyuan bangongting zhuanfa Minzhengbu deng bumen guanyu jiaqiang hunyin guanli zhizhi zaohun zaoyu yijian de tongzhi, 12. 9. 1992, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1992/112103199241.html>.

Zhonghua renmin gongheguo Minzhengbu ling (di 1 hao) (Hunyin dengji guanli tiaoli). 1. 2. 1994, <http://www.people.com.cn/item/flfgk/gwyfg/1994/213111199401.html>.

Ostatní

RUSSIAN S.F.S.R. The marriage laws of Soviet Russia. New York: The Russian Soviet Govt. Bureau, 1921. Soviet Russia pamphlets, 2.

DING, Ling. Sanbajie you gan. Jiefang ribao. 9.3.1942.

Hunyinfā dai geiwo yige yiyi de rensheng. Xin Zhongguo funü. Květen 1951, s. 25.

ZHANG, Xiuyan. Cong dingxian guan che hunyinfā de qingkuang zhong dui gedi Fulian tichu jidian yijian. Xin Zhongguo funü. Leden 1951, s. 26-27.

ZUO, Songfen. Dui hunyin ziyou jizhong cuowu renshi de pipan. Xin Zhongguo funü. Květen 1951, s. 12-13.

ZUO, Songfen. Feichu maimai hunyin. Xin Zhongguo funü. Únor 1951, s. 38.

ZUO, Songfen. Jinzhi gansha guafu jiehun ziyou. Xin Zhongguo funü. Březen 1951, s. 34-35.

ZUO, Songfen. Weishenme yao jinzhi zaohun. Xin Zhongguo funü. Leden 1951, s. 28.

ZUO, Songfen. Weishenme yao jinzhi *tongyangxi*. Xin Zhongguo funü. Leden 1951, s. 28-29.

ZUO, Songfen. Xin shehui li fumu zintü jian de guanxi. Xin Zhongguo funü. Březen 1951, s. 35.

Guan che hunyinfā yundong xuexi cailiao. Beijing:Beijingshi guan che hunyinfā yundong weiyuanhui bianyin, 1952.

HUA, Junwu. Yinian siji, gaibuchuli. Xin Zhongguo funü. 1953, únor 1953, s. 10.

Hunyinfā jianghua. Beijing:Renmin chubanshe, 1953.

Hunyinfa tongshu jiangjie cailiao. Beijing:Renmin chubanshe, 1953.

Hu kang sheng tan Hunyinfa xiugai zhong de zhuyao wenti yuanxiang. Guangming Ribao [online]. 2000-07-09 [cit. 2014-07-09]. <http://www.people.com.cn/GB/channel1/11/20000709/136468.html>

Xin (Hunyinfa) bianzhi xingfu zhuanjia tan (Hunyinfa) xiugai jiaodian wenti. Beijing qingnian bao [online]. 2000-07-14 [cit. 2014-07-09]. <http://www.people.com.cn/GB/channel1/11/20000714/144184.html>

Hunyinfa xiuding jiaodian fen. Beijing qingnian bao [online]. 2000-08-08 [cit. 2014-06-08]. <http://www.people.com.cn/GB/channel1/11/20000809/180005.html>

ZHAO, Chenyan. Adult children must visit parents regularly by law. Chinadaily.com.cn [online]. 2011-01-05 [cit. 2014-07-08]. http://www.chinadaily.com.cn/china/2011-01/05/content_11798424.htm.

Zhonghua renmin gongheguo jiating baoli fangzhi fa Fan jiabao wangluo zhuanjia jianyi gao ji shuoming. Fan jiabao wangluo [online]. 2012-5-8 [cit. 2014-07-09]. <http://www.stopdv-china.org/detail.aspx?id=300836>.

Village Head Said to Have 4 Wives. China Daily. N.p., 7. 12. 2012., http://usa.chinadaily.com.cn/china/2012-12/07/content_15993923.htm.

Police Chief Accused of Keeping Twin Mistresses. China.org.cn. 7. 12. 2012. <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-20662118>.

Divorces Increase over Property Tax in China. Womenofchina.cn [online]. 2013 [cit. 2014-07-09]. <http://www.womenofchina.cn/html/womenofchina/report/168650-1.htm>.

HANG, Ningning. 54.6% Netizens Suffer Domestic Violence. Beijing hong feng funü xinli zixun fuwu zhong [online]. 2013-04-23 [cit. 2014-07-09]. <http://www.maple.org.cn/tabid/62/ArticleID/1695/Default.aspx>.

Quanguo Renda changweihui queding nian lifa gongzuo jihua he jiandu gongzuo jihua. NPC.gov.cn [online]. 2013-04-27 [cit. 2014-07-09]. http://www.npc.gov.cn/npc/xinwen/sywxw/2013-04/27/content_1793635.htm.

FAN, Feifei. Parent-visiting services offered in wake of law. China Daily [online]. 2013-07-15 [cit. 2014-07-08]. http://usa.chinadaily.com.cn/china/2013-07/15/content_16775302.htm.

Divorce cases rapidly up, property tax to blame. Chinadaily.com.cn [online]. 2013-10-29 [cit. 2014-07-09]. http://usa.chinadaily.com.cn/china/2013-10/29/content_17066822.htm.

Nanzi yu qizi yitong qisu disan zhe suo 33 wan lianai fei. Http://news.hsw.cn [online]. 2009-05-21 [cit. 2014-07-08]. <http://news.hsw.cn/system/2009/05/21/050183437.shtml>.

ZHAO, Ruixue. Man has 2 IDs, 3 wives, 4 children. Chinadaily.com.cn [online]. 2014-05-16 [cit. 2014-07-08]. http://www.chinadaily.com.cn/china/2014-05/16/content_17514231.htm.

ZHAO, Ruixue. Jinan's new 'safe haven' gets 17 babies since opening. Chinadaily.com.cn [online]. 2014-06-03 [cit. 2014-07-08]. http://www.chinadaily.com.cn/china/2014-06/03/content_17560324.htm.

Family planning policy enters new era. China Daily USA [online]. 2014-01-24 [cit. 2014-07-08]. http://usa.chinadaily.com.cn/epaper/2014-01/24/content_17256900.htm.

China court overturns death sentence for abuse victim. BBC News China [online]. 2014-06-24 [cit. 2014-07-09]. <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-27993967>.

Sekundární literatura

ALFORD William C. a SHEN Yuanyuan. Have You Eaten? Have You Divorced? Debating the Meaning of Freedom in Marriage in China, in *Realms of Freedom in Modern China*. William C. Kirby ed., Stanford University Press, 2004.

ANDORS, Phyllis. *The unfinished liberation of Chinese women, 1949-1980*. 1. publ. Bloomington u.a: Indiana Univ. Pr. u.a, 1983. ISBN 07-108-0448-2.

CAO, Deborah. *Chinese law: a language perspective = Shuo fa*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, viii, ISBN 07-546-2435-8.

BAKEŠOVÁ, Ivana. *Čína ve XX. století*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, ISBN 80-244-0251-3.

BELKIN, Ira. *China's Criminal Justice System: A Work in Progress*. Washington Journal of Modern China. 2000.

[BERGER, Adolf](#). *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, American Philosophical Society, 1968.

BERNHARDT, Kathryn, Philip C HUANG a Mark A ALLEE. *Civil law in Qing and Republican China*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, c1994, xii, ISBN 08-047-2274-9.

BERNHARDT, Kathryn. *Women and property in China, 960-1949*. Orig. print. Stanford, Calif: Stanford University Press, 2001. ISBN 08-047-3527-1.

BODDE, Derk a Clarence MORRIS. *Law in Imperial China: Exemplified by 190 Ch'ing Dynasty Cases*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1967. Harvard Studies in East Asian Law.

CAO, Deborah. *Chinese law: a language perspective = Shuo fa*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, viii, ISBN 07-546-2435-8.

COALE, Ansley J. *Marriage and Childbearing in China Since 1940*. Social Forces. 1989, 4, s. 833-850.

CHANG, Chia-lan, *Family matters: Women's negotiation with Confucian family ethics in Qing and republican China*. [s.l.]: University of Southern California: ProQuest, 2007. ISBN 0549405712.

Civil Law in Qing and Republican China. Kathryn BERNHARDT a Philip C. C. HUANG ed. Stanford: Stanford University Press, 1994. ISBN 08-047-3779-7.

- CHEN, Shangzhi. Chonghunzui: Zisu yihuo gongsu. Journal of Juangsu Police Officer College. Vol. 23, No. 5 (September 2008), s. 34-.
- CHENG, Anne. Dějiny čínského myšlení. 1. vyd. Překlad Helena Beguivinová, Olga Lomová, David Sehnal, Dušan Vávra. Praha: DharmaGaia, 2006, xv, ISBN 80-866-8552-7.
- COALE, Ansley J. A Judith BANISTER. Five Decades of Missing Females in China. Demography, 1994. Vol 31, No. 3, s. 459-479.
- CROLL, Elisabeth. Feminism and socialism in China. New York: Schocken Books, 1980c1978, 363 p. ISBN 08-052-0657-4.
- DALSIMER, Marlyn; NISONOFF, Laurie. The Implications of the New Agricultural and One-Child Family Policies for Rural Chinese Women. Feminist Studies. Autumn, 1987, No. 3, s. 583-607.
- DAVIS, Deborah a Stevan HARRELL. Chinese families in the post-Mao era. Berkeley: University of California Press, c1993, xiii, ISBN 05-200-8222-2.
- DAVIS, Deborah. Who Gets the house? Renegotiating Rights in Post-Socialist Urban China. Modern China. 2010 Vol.36, No. 5, s. 463-492.
- DIAMANT, Neil Jeffrey. Revolutionizing the family: politics, love, and divorce in urban and rural China, 1949-1968. Berkeley: University of California Press, c2000, xviii, ISBN 05-202-1720-9.
- Domestic Violence in The People's Republic of China (PRC): DLA Piper International LLP, Beijing/Melbourn. In: A Landscape Analysis of Domestic Violence Laws. December 2013, s. 35-51.
- ELVIN, Mark. Female Virtue and the State in China. Past and Present. 1984, Vol. 104, No. 1, s. 111-152.
- EBREY, Patricia Buckley. Women and the family in Chinese history. New York: Routledge, 2003c2002, ix, ISBN 04-152-8823-1.
- EPSTEIN, Edward J. Codification of the Civil Law i the People's Republic of China:Form and Substance in the Reception of Concepts and Elements of Western Private Law. U. Brit. Colum. L. Rew. 1997 Vol.32, s. 153-.
- FAN, C. Cindy ; HUANG, Youqin. Waves of Rural Brides: Female Marriage Migration in China. Annals of the Association of American Geographers. Jun., 1998, No. 2, s. 227-251.
- GATES, Hill. Buying brides in China – again. Anthropology Today. 1996, Vol. 12, No. 4, s. 8-11.
- GLOSSER, Susan L. Chinese visions of family and state, 1915-1953. Berkeley: University of California Press, 2003, xxi, ISBN 05-202-2729-8.
- GOODSTADT, Leo F. China's One-Child Family: Policy and Public Response. Population and Development Review. (Mar., 1982), Vol. 8, No. 1, s. 37-58.
- GREEN DORROS, Sybilla. Marriage Reform in the Peoples Republic of China. Philippine Law Journal. 1976, Vol. 51, s. 337-427.

- GSOVSKI, Vladimir. Family and Inheritance in Soviet Law. *Russian Review*. 1947, Vol. 7, No. 1, s. 71-.
- HAMILTON, Gary, G. Patriarchy, Patrimonialism, and Filial Piety: a Comparison of China and Western Europe. *The British Journal of Sociology*. 1990, Vol. 41, s. 77-104.
- HE, X. Routinization of Divorce Law Practice in China: Institutional Constraints' Influence on Judicial Behaviour. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 2009-01-29, Vol. 23, No. 1, s. 83-109.
- HE, Xin. Black Hole of Responsibility: The Adjudication Committee's Role in a Chinese Court. *Law*. 2012, Vol. 46, No. 4, s. 681-712.
- HUANG, Philip C. Code, custom, and legal practice in China: the Qing and the Republic compared. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 2001, ix, ISBN 08-047-4111-5.
- HUANG, Philip C. C. Divorce Law Practices and the Origins, Myths, and Realities of Judicial "Mediation" in China. *Modern China*. 2005, Vol. 31, s. 151-203.
- HUANG, Philip C. Chinese civil justice, past and present. Lanham, Md.: Rowman, c2010, xviii, ISBN 07-425-6771-0.
- Ius naturale - ius civile - ius gentium: miesto a úloha prirodzeného práva v prostredí rímskeho práva : zborník príspevkov zo XIV. konferencie právnych romanistov Českej republiky a Slovenskej republiky : Bratislava 27.4.-28.4.2012. 1. vyd. Editor Matúš Nemeč, Katarína Lenhartová. V Bratislave: Univerzita Komenského, 2013, Sympóziá, kolokviá, konferencie. ISBN 978-807-1603-467.
- JIANG, Leiwen a Brian C. O'NEILL. Impacts of Demographic Trends on US Household Size and Structure. *Population and Development Review*. 2007, Vol. 33, No. 3, s. 567-591.
- JEFFREYS, Elaine. Sex and sexuality in China. New York: Routledge, 2006, vii, 184 p. Routledge studies--China in transition, 26. ISBN 978-041-5401-432.
- JIMMERSON, Julie. Female Infanticide in China: An Examination of Cultural and Legal Norms. *Pacific Basin Law Journal*, Vol. 8, No. 1. 1990.
- JONES, William C. The great Qing code. New York: Oxford University Press, 1994, xxx, ISBN 01-982-5794-5.
- JOHNSON, Kay Ann. Women, the family, and peasant revolution in China. Chicago: University of Chicago Press, 1983, ix, 282 p. ISBN 02-264-0187-1.
- JOHNSON, Kay. Chinese Orphanages: Saving China's Abandoned Girls. *The Australian Journal of Chinese Affairs*. 1993, No. 30, s. 61-.
- KEITH, Ronald C, Zhiqiu LIN a Shumei HOU. China's Supreme Court. xx, ISBN 0415582210.
- KEITH, Ronald C. Legislating Women's and Children's „Rights and Interests“ in the PRC. *The China Quarterly*. 1997, No. 149, s. 29-55.

- KHAN, Azizur Rahman, Keith GRIFFIN, Carl RISKIN a Zhao RENWEI. Household Income and its Distribution in China. *The China Quarterly*. 1992, Vol. 132, s. 1029-.
- KHAN, Azizur Rahman a Carl RISKIN. China's Household Income and Its Distribution, 1995 and 2002. *The China Quarterly*. 2005, Vol. 182, s. 356-384.
- KO, Dorothy. *Cinderella's sisters: a revisionist history of footbinding*. Berkeley, Calif.: University of California Press, c2005, xix, ISBN 9780520941403.
- KUO, Margaret. *Intolerable cruelty: marriage, law, and society in early twentieth-century China*. Lanham: Rowman, c2012, xiii, ISBN 978-144-2218-420.
- KUTCHER, Norman. *Mourning in late imperial China: filial piety and the state*. Digitally print. 1. paperback version. Cambridge [etc.]: Cambridge university press, 2006. ISBN 05-210-3018-8.
- LANG, Graeme a Josephine SMART. "Second Wife" in South China: Toward Cross-Border Polygyny. *International Migration Review*. Summer, 2002, Vol. 36, No. 2.
- LAPWOOD, R. a N. LAPWOOD. *Through the Chinese Revolution*. London, 1954
- LI, Rose Maria a Susan F. NEWCOMER. The Exclusion of Never-married Women from Chinese Fertility Surveys. *Studies in Family Planning*. 1996, Vol. 27, No. 3, s. 148-.
- LANG, Graeme a Josephine SMART. "Second Wife" in South China: Toward Cross-Border Polygyny. *International Migration Review*. Summer, 2002, Vol. 36, No. 2, 546-569.
- LIEBMAN, Benjamin L. a Tim WU. *China's Network Justice*. In KENNEDY, David a Joseph E STIGLITZ. *Law and economics with Chinese characteristics*. Oxford University Press. 2013. xiii, ISBN 01-996-9855-4.
- LIU, Renwu. *Shi yong xian fa xue xin ci dian*. Di 1 ban. Changchun Shi: Jilin ren min chu ban she, 2004, 18, ISBN 72-060-4407-7.
- LU, Xiuyuan. *A Step Toward Understanding Popular Violence in China's Cultural Revolution*. *Pacific Affairs*. 1994, Vol. 67, No. 4, s. 533-.
- MCCMAHON, Keith. *Polygamy and sublime passion: sexuality in China on the verge of modernity*. Honolulu: University of Hawai'i Press, c2010, vii, ISBN 08-248-3376-7.
- MANN, Susan. Widows in the Kinship, Class, and Community Structures of Qing Dynasty China. *The Journal of Asian Studies*. 1987, Vol. 46, No. 1, s. 37-.
- MANNING, Kimberley Ens. The Gendered Politics of Woman-Work: Rethinking Radicalism in the Great Leap Forward. *Modern China*. Jul., 2006, No. 3, s. 349-384.
- MEIJER, M. J. *Marriage law and policy in the Chinese People's Republic*. Hongkong: Hong Kong University Press, 1971. ISBN 01-964-3124-7.
- MINZNER, Carl F. China's Turn Against Law. *American Journal of Comparative Law*. 2011, Vol. 59, No. 4, s. 935-984.

- MOXLEY, Mitch. Rights-China: For Too Many, Domestic Violence Part of Family Life. IPS-Inter Press Service [online]. 2010-05-10 [cit. 2014-07-09].
- NEIGHBORS, Jennifer M. The Long Arm of Qing Law? Qing Dynasty Homicide Rulings in Republican Courts. *Modern China*. Vol 35, No. 1, s. 3-37.
- NG, Roxana. The marriage law and family change in China with special reference to Kwangtung province 1950 - 1953. 1974. 180 s. Thesis. University of British Columbia.
- NG, Vivien W. Ideology and Sexuality: Rape Laws in Qing China. *The Journal of Asian Studies*. 1987, Vol. 46, No. 1, s. 57-.
- NG, Vivienne, Sexual Abuse of Daughters-in-Law in Qing China: Cases from the "Xing'an Huilan". *Feminist Studies*, 1994. Vol. 20, No. 2, s. 373-391.
- NIIDA, Noboru. Land Reform and New Marriage Law in China. *The Developing Economies*. 1964, Vol. 2, No. 1, s. 3-15.
- NYLAN, Michael. The five "confucian" classics. New Haven: Yale University Press, c2001, xiii, ISBN 9780300130331.
- ONO, Kazuko a Joshua A FOGEL. Chinese women in a century of revolution, 1850-1950. Stanford University Press, c1989, xxvi, ISBN 08-047-1497-5.
- PALMER, Michael. The People's Republic of China: Problems of Marriage and Divorce. *J. Fam. L.* 1988, Vol. 27. s. 57-80.
- PALMER, Michael. China, People's Republic of: Reacting to Rapid Social Change. *J. Fam. L.* 1989, Vol. 28, s. 438-460.
- PALMER, Michael. Civil Adoption in Contemporary Chinese Law: A contract to Care. *Modern Asian Studies*. 1989, Vol. 23, No. 2, s. 373-410.
- PALMER, Michael. The People's Republic of China: More rules but less law. *J. Fam. L.* 1990, Vol. 29, No. 325, s. 325-342.
- PALMER, Michael. Minors to the Fore: Developments in the Family Law of the Peoples' Republic of China 1990-1991. *U. Louisville J. Fam. Law*. 1992. Vol. 31. s. 299-308.
- PALMER, Michael. The Re-Emergence of Family Law in Post-Mao China: Marriage, Divorce and Reproduction. *The China Quarterly*. Mar., 1995, No. 141, s. 110-134.
- PALMER, Michael. Transforming Family Law in Post-Deng China: Marriage, Divorce and Reproduction. *The China Quarterly*. Sept. 2007, No. 191, s. 675-695.
- PALMER, Michael. Rethinking Children's Rights and Interests?: Economic Reform, Social Protection and Legal Culture in Post-Mao China. *J. Comp. L.* 2010. Vol. 5, s. 260-280.
- PENG, Xizhe. Demographic Consequences of the Great Leap Forward in China's Provinces. *Population and Development Review*. 1987, Vol. 13, No. 4, s. 639-.

- PLATTE, Erika. Divorce Trends and Patterns in China: Past and Present. *Pacific Affairs*. 1988, Vol. 61, No. 3, s. 428-445.
- PLATZEROVÁ, Barbora. *Zákon o manželství*. Praha 2012. Bakalářská práce.
- QI, Hong. *Hunyin fa: 2012 ji Zhongguo faxue shuoshi/falü shuoshi*. 2012. vyd. 2012.
- QU, Tongzu. *Law and society in traditional China*. Westport, Conn.: Hyperion Press, 1980, 4. ISBN 08-835-5905-6.
- RILEY, Nancy E. *China's Population: New Trends and Challenges*. *Population Bulletin*. 2004, Vol 59, No. 2.
- RUAN, Fang-fu a Molleen MATSUMURA. *Sex in China: studies in sexology in Chinese culture*. New York: Plenum Press, c1991, xiii, ISBN 03-064-3860-7.
- RUSKOLA, Teemu. *Law, Sexual Morality, and Gender Equality in Qing and Communist China*. *Yale L. J.* 1993-1994. Vol. 103. s. 2531-.
- SACCO, Rodolfo. *The Romanist Substratum in the Civil Law of the Socialist Countries*. *Rev. Socialist Law*. 1988 Vol.14, s. 65-.
- SALLER, Richard P. *Pater Familias, Mater Familias, and the Gendered Semantics of the Roman Household*. *Classical philology*. 1999, Vol. 94, No. 2. s. 182-197.
- SCHRAN, Peter. *China's Demographic Evolution 1850-1953 Reconsidered*. *The China Quarterly*. Vol. 75, s. 639-646.
- SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva: Fontes iuris romanis*. 2. vyd. Praha: LexisNexis CZ. s.r.o., 2004. ISBN 9788086199894.
- SMITH William. *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. C.C. Little and J. Brown, 1853.
- SOMMER, Matthew Harvey. *Sex, law, and society in late imperial China*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, c2000, xvi, ISBN 08-047-3695-2.
- STAUNTON, George Thomas, *Ta Tsing Leu Lee being the fundamental laws, and a selection of supplementary statutes, of the Penal Code of China*, London 1810, herdruk Taipei, Ch'eng-Wen Publishing Co., 1966.
- SUN, Zhongxin a James FARRER. *Extramarital Love in Shanghai*. *The China Journal*. No. 50. s. 1-36.
- SKŘEJPEK, Michal, David FALADA a Jan KUKLÍK. *Exegésis: výklad právních textů*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, ISBN 80-868-9809-1.
- SOMMER, Matthew H. *Sex, law, and society in late imperial China*. Repr. Stanford, Calif: Stanford University Press, 2002. ISBN 08-047-4559-5.
- TANNER, Harold. *Chinese Rape Law in Comparative Perspective*. *The Australian Journal of Chinese Affairs*. 1994. No. 31.

- TATLOW, Didi Kirsten. Letting an Ugly Skeleton Out of China's Closet. *The New York Times* [online]. November 16, 2011 [cit. 2014-07-07].
- TELLEGEN-COUPERUS, Olga. *Law and religion in the Roman republic*. Leiden: Brill, 2012. ISBN 978-900-4219-205.
- TIEN, H. Yuen. Marital moratorium and fertility control in China. *Population Studies*. 1970, Vol. 24, No. 3, s. 311-323.
- TRAN, L. Sex and Equality in Republican China: The Debate over the Adultery Law. *Modern China*. 2008-11-20, Vol. 35, No. 2, s. 191-223.
- VOCHALA, Jaromír. *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků: Shang lun jian Kong*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, ISBN 978-80-200-1695-9.
- WAKEFIELD, David. *Fenja: household division and inheritance in Qing and Republican China*. Honolulu: University of Hawai'i Press, c1998, x, ISBN 08-248-2092-4.
- WATSON, Rubie S a Patricia Buckley EBREY. *Marriage and inequality in Chinese society*. Berkeley: University of California Press, c1991, s. 231-256. ISBN 0520071247.
- WHITE, Tyrene. *China's longest campaign: birth planning in the People's Republic, 1949-2005*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2006, xv, ISBN 978-080-1444-050.
- WOLF, Arthur P a Chieh-shan HUANG. *Marriage and adoption in China, 1845-1945*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1980, xx, ISBN 08-047-1027-9.
- WOLFF, M. M. Some Aspects Of Marriage And Divorce Laws In Soviet Russia. *The Modern Law Review*. 1949, Vol. 12, No. 3, s. 290-296.
- XIA, Yinlan. *Hunyin jiating jicheng fa*. 1. vyd. Beijing: Zhongguo zhengfa daxue chubanshe, 2012. ISBN 9787562043157. YEUNG, Alison Sau-chu. Fornication in the Late Qing Legal Reforms: Moral Teachings and Legal Principles. *Modern China*. Vol. 29, No. 3, 2003. s. 297-328.
- YEUNG, Alison Sau-Chu. Fornication in the Late Qig Legal Reforms: Moral teaching and Legal principles. *Moder China*. Vol 29, No. 3. 2003.
- YOU, Chunliang. *Quanguo yi you sheng/xing qu/Ou shi chu tai fan jia bao difangxing fagui huo zhengce*. Chinacourt.org [online]. 2012-12-07 [cit. 2014-07-09].
- ZHAO, Ma. *On the Run: Women, City, and the Law in Beijing, 1937-1949*. Baltimore, Maryland, 2007. Disertace. Johns Hopkins University.
- ZHANG, Qun. *Guogong liangdang junhun lifa de bijiao jiqi qishi*. <<https://www.iolaw.org.cn/showarticle.asp?id=2219>>.
- ZHOU, Yingying. *Uncovering Children in Marginalization: Explaining Unregistered Children in China*. Department of Sociology, University of Washington, 2005.
- ZHANG, Weiguo. State, Gender and Uxorilocal Marriage in Contemporary Rural North China. *China Journal*, The, No. 60, July 2008: [111]-132.

Přílohy

Příloha č. 1 :Seznam znaků

Bei fu zai tiao	背夫在逃
Bi	必
Bi	婢
Bianqu	边区
Bing lǜ	兵律
Bude	不得
Bukan tongju nüedai	不堪同居虐待
Caili	彩礼
Cangku	仓库
Dabianlun	大辩论
Dagong	大功
Dachuanlian	大串联
Daliyuan	大理院
Daluan	大乱
Daming-dafang	大鸣大放
Daminzhu	大民主
Dang de shiye zhishang	党的事业至上
Danwei	单位
Daqing lǜli	大清律例
Dazibao	大字报
Dei	得
Deizhunyu	得准予
Dian	典
Eyi yiqi tafang zai jixu zhuangtai	恶意遗弃他方在继续状态
Fanyoupai douzheng	反右派斗争
Fazhi	法治
Fazhi weiyuanhui	法制委员会
Fenjia	分家
Fenjiadan	分家单
Fumu zhi ming meishuo zhi yan	父母之命媒妁之言
Fuqi hemu po-xi tuanjie	夫妻和睦婆媳团结
Furen	夫人

Fuzheng	扶正
Gaige kaifang	改革开放
Ganqing	感情
Gaokao	高考
Gong lü	工律
Gongtong caichan	共同财产
Gongtong suoyoude caichan	共同所有的财产
Gouliangzheng	购粮证
Heihaizi	黑孩子
Hejian	和姦
Hexie shehui	和谐社会
Hongweibing	红卫兵
Hu lü	户律
Hu yi	户役
Huhuntiantu	户婚田土
Hukou	户口
Hukou dengji tiaoli	户口登记条例
Hukoubu	户口簿
Hunyin	婚姻
Hunyin guanxi	婚姻关系
Hunyin ziyou	婚姻自由
Chenghun	成婚
Chonghun	重婚
Chuji xingshi hezuoshe	初级形式合作社
Chuqi	出妻
Chuzhong	初中
Jia	家
Jiantiao	兼桃
Jiantiaozi	兼桃子
Jiating baoli	家庭暴力
Jiating caichan	家庭财产
Jiazhang	家长
Jiazhang jiashu	家长家属
Jiefangqu	解放区
Jihua shengyu gongzuo wang	计划生育工作网
Jicheng	继承

Jinjluyu	晋冀鲁豫边区
Junwei zongzhengzhibu	军委总政治部
Kecheng	课程
Koudaizui	口袋罪
Kuomintang	国民党
Laojiao	劳教
Laoren	老人
Li	礼
Lianhe caichan	联合财产
Liji	礼记
Linghuoxing	灵活性
Lisi	立嗣
Liuli	六礼
Liumangzui	流氓罪
Maixiu	买休
Min fa qicao weiyuanhui	民法起草委员会
Ming li lü	名例律
Minquan zhuyi	民权主义
Minsheng zhuyi	民生主义
Minzhengbu	民政部
Minzu zhuyi	民族主义
Nacai	纳采
Naji	纳吉
Naqie	纳妾
Nazheng	纳征
Nongye shengchan huzhu zuzh	农业生产互助组织
Nüedai	虐待
Panjüe lihun	判决离婚
Pingdeng	平等
Pingqi	平妻
Pohuai taren jiating	破坏他人家庭
Qi	妻
Qian Qing xianxin lü	前清现行律
Qianzhai	钱债
Qie	妾
Qichu	七出

Qing	青
Qingchu jigshen wuran	清除精神污染
Qingqi	请期
Qinying	亲迎
Renhe	人和
Renmin liyi zhishang	人民利益至上
Renzhi	人治
Ruzhui	入赘
San fan yundong	三反运动
Sanbuqu	三不去
Sange zhishang	三个至上
Sanzi yibao	三自一包
Sanzijing	三字经
Shaanganning bianqu	陕甘宁边区
Shaanganning	陕甘宁
Shangshan-xiaxiang	上山下乡运动
Shanhun	闪婚
Shehui zhuyi fazhi guojia	社会主义法治国家
Sheng	生
Shenpan weiyuanhui	审判委员会
Shi lü	吏律
Shihui zhuyi jiaoyu yundong	社会主义教育运动
Shichan	市廛
Shishi-qiushi	实事求是
Shizhi hunshu	市制婚书
Shu	熟
Sida	四大
Sima	纒麻
Sirenbang	四人帮
Sui	岁
Sukuhui	诉苦会
Sulianqu	苏维区
Susong lihun	诉讼离婚
Taitai	太太
Tianhe	天和
Tianxia daluan	天下大乱

Tianxia wusong	天下无讼
Tianzhai	田宅
Tongdeng	同等
Tongyangxi	同养媳
Tudi gaige	土地改革
Wan xi shao	晚稀少
Wanhun	晚婚
Wenhua geming	文化革命
Wenming	问名
Wu fan yundong	五反运动
Wu fu	五服
Wuxian jiaqiang fangdichan shichang tiaokong de zhengce	五项加强房地产市场调控的政策
Xianfa falü zhishang	宪法法律至上
Xiao	孝
Xiaogong	小功
Xiaojing	孝经
Xiepo	胁迫
Xieyi lihun	协议离婚
Xinfang	信访
Xing lü	刑律
Xingzheng lihun	行政离婚
Xixin-yanjiu	喜新厌旧
Xu	须
Xusui	虚岁
Yan'an	延安
Yanda yundong	严打运动
Yijue	义绝
Yili	仪礼
Ying	媵
Ying	应
You Zhongguo tese de shehuizhuyi	有中国特色的社会主义
Zaolü jiehun zaolü lihun	草率结婚草率离婚
Zhancui	斩衰
Zhengfeng yundong	正风云动
Zhifu guangrong	致富光荣
Zhonghua minguo minfa	中华民国民法

Zhonghua quanguo minzhu funü lianhehui	中华全国民主妇女联合会
Zhongguo renmin zhengzhi xieshang huiyi gongtong gangling	中国人民政治协商会议共同纲领
Zhonghua renmin gongheguo	中华人民共和国
Zhonghua renmin gongheguo funü quanyi baozheng fa	中华人民共和国妇女权益保障法
Zhonghua renmin gongheguo hunyinfa	中华人民共和国婚姻法
Zhonghua renmin gongheguo jichengfa.	中华人民共和国继承法
Zhonghua renmin Gongheguo laoren quanyi baozhang fa	中华人民共和国老人权益保障法
Zhonghua renmin gongheguo minfa yuanze	中华人民共和国民法通则
Zhonghua renmin gongheguo muying baojian fa	中华人民共和国母婴保健法
Zhonghua renmin gongheguo renkou yu jihuashengyu fa	中华人民共和国人口与计划生育法
Zhonghua suwei'ai gongheguo	中华苏维埃共和国
Zhonghua suwei'ai gongheguo hunyin tiaoli	中华苏维埃共和国婚姻条例
Zhongyang geming genjudi	中央革命根据地
Zhuhun	主婚
Zhuixu	赘婿
Zhunyu	准予
Zicui	齐衰
Zisu anjian	自诉案件
Zuigao fayuan	最高法院
Zunlao'aiyou	尊老爱幼

Resumé

Práce postihuje vývoj čínského rodinného práva v průběhu dvacátého století, uvádí právní prameny do souvislostí s historickými událostmi a popisuje základní aspekty práva rodinného v souvislosti s obdobnými aspekty starověkého práva římského. Vysvětluje význam principu společenské stability v právním kontextu od konce dynastie Qing do současnosti, význam neokonfuciánské ideologie pro rodinné právo a obecně roli práva v čínské společnosti.

Práce je rozdělena do několika částí, první z nich počíná v období konce vlády dynastie Qing na přelomu devatenáctého a dvacátého století, popisuje historické okolnosti vzniku první čínské republiky, podrobně vysvětluje principy tehdejších rodinných i společenských vztahů, především strukturu tradiční rodiny, význam kultu předků, dosah agnátských a odvozených majetkových vztahů a důležitost manželství a systému vzájemné závislosti členů rodiny. Dále přibližuje pokus o jejich reformu v rámci revoluce v roce 1911, okolnosti přijetí občanského zákoníku, obsah hlavy IV. zákoníku a její význam pro pokusy o reorganizaci rodinných vztahů po roce 1949. Navazuje popisem rodinněprávní legislativy pohraničních a osvobozených oblastí ve třicátých a čtyřicátých letech, vývoje v otázce práv žen a jejich vlivu na postoj komunistických politiků k reformě rodiny po skončení občanské války.

V další části práce na základě pramenů v podobě textu zákona, podzákoných předpisů a judikatury Nejvyššího soudu podrobně popisuje okolnosti přijetí Zákona o manželství z roku 1950, zaměřuje se na otázku vzniku a zániku manželství a související procesní otázky, popisuje snahu státu nahradit autoritu rodičů přesunem jejich pravomoci v manželských otázkách na místní správní orgány, rozebírá otázku majetkových vztahů v manželství, a obecně aplikaci zákona v praxi. Rozebírá pokusy o změnu charakteru manželství, upřednostnění nukleární rodiny, snahu o poskytnutí ekonomické nezávislosti podřízeným členům rodiny v podobě pozemkové reformy, pokus prosadit právo žen na rozvod manželství, a jejich neúspěch z důvodu preference třídy chudých rolníků a upřednostnění jejich práv před právy žen a dětí, a vzrůstající rezignaci na reformu rodiny.

V další části práce popisuje období šedesátých a sedmdesátých, jež vedle katastrofálních ekonomických experimentů přineslo i prosazení změny majetkových vztahů k půdě i změny v průmyslové výrobě, zlepšení zásobování potravinami a spotřebním zbožím, a převzetí úlohy sociálního zabezpečení státem namísto rodiny. Výsledkem bylo postupné zlepšení postavení žen a

konečně i prosazení některých principů Zákona o manželství. V tomto období byla zahájena i systematická státní regulace porodnosti.

Ve čtvrté části práce navazuje popisem proměny společenských vztahů po zahájení ekonomických reforem na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, jež mimo jiné vyústily i v dramatickou proměnu v postavení žen v čínské společnosti, návrat k patriarchální rodině na venkově, a tedy i návratu všech nedostatků tradičního manželství a rodinné struktury, a celkové proměně charakteru manželství, jeho účelu ve společnosti, a veřejnoprávní kontrolu nad rodinným životem a porodností. Práce podrobně popisuje okolnosti přijetí Zákona o manželství z roku 1980, podzákoné předpisy a související judikaturu Nejvyššího soudu a jeho závazných stanovisek, jež v této otázce nahrazují novelizaci zákona. Práce dále popisuje legislativu upravující pozice žen, dětí a seniorů ve společnosti z počátku devadesátých let, jež nepřímo novelizovala Zákon o manželství.

Poslední část práce popisuje změny v čínském právním systému od konce devadesátých let v souvislosti s ekonomickým a společenským vývojem a požadavky nově se utvářející občanské společnosti. Popisuje rozsáhlou novelu Zákona o manželství z roku 2001, navazující stanoviska Nejvyššího soudu

V závěru práce shrnuje význam rodinných vztahů v čínské společnosti i příčiny a následky neúspěchu jejich reformy zvláště na venkově.

Summary

The thesis concerns with the development of the Chinese family law during the 20th century, presents legal sources in relation to the historical development and describes the basic aspects of the Chinese family law with regard to similar aspects of the ancient Roman law. Explains the significance of the social stability in legal context from the end of the Qing dynasty up to the present, describes the importance of the neoconfucian ideology to the family law and the role of the law in the Chinese society in general.

The thesis is divided into several parts, the first one begins with the period of the end of the Qing dynasty at the turn of the 20th century, describes the historical circumstances of the founding of the first Chinese Republic, explains the principles of the then family and social relations in detail, especially the structure of the traditional family, the significance of the ancestor worship, the scope of the agnatic relationship and its relation to the property rights, the importance of the marriage and the system of mutual dependency of the family members. The thesis further expounds the attempt to reform the traditional family after the 1911 revolution, the circumstances of the creation of the Civil Code, the contents of the Chapter IV of the Code and their significance to the reorganization of the familial relationships after the 1949. It follows with the description of the legislation related to the family in the Border Areas and the Liberated Areas during the Civil War in the 1930s and 1940s, explains the development of the women's rights movement's position and its influence to the attitude of the communist politics towards the liberation of the women and the family law reform after the end of the Civil War.

The second part describes the circumstances how the New Marriage Law was passed in the 1950 on the basis of the sources in the form of the statutes, other regulations and the judicial decisions and opinions of the Supreme Court, with special focus on the creation and dissolution of marriage and related administrative procedures, explains the attempt to replace the former parental supervision over the marriages with the supervision of the state, carried out by the local administrative body, also discuss marital property issues, and the overall implementation of the law in practice. The thesis analyses the effort to change the character of the marriage, the preference of the nuclear family, the attempt to provide subordinate members of the family with economic independence from the family by the means of the land reform, the endeavor to enforce the women's right to

divorce, and the failure caused by the preference of the poor peasant class and their family rights to the rights of their wives and children, resulting in the gradual resignation from the reform of the traditional family.

The third part describes the 1960s and 1970s period, which, except for the disastrous economic experiments, also brought about the final change in the ownership rights to the rural land and transformation of the industrial production, the improvement in the food and consumer goods supply and the adoption of the social security system provided by the state instead of the family members. It resulted in the gradual improvement in the women's position in the Chinese society and successful enforcement of some of the principles of the Marriage Law. This period is also the beginning of the systematic implementation of the state control over the birth planning.

The fourth part of the thesis thus follows with the description of the Chinese society's transformation after the initiation of the economic reforms at the turn of the 1980s, which lead to dramatic change in the government attitude towards women resulting in the return to the patriarchal structure of the rural society, including the shortcomings of the traditional marriage and the family structure, overall transformation of the character of marriage and its function in the Chinese society, and the state control over the family life and procreation. The thesis describes in detail the circumstances under which the Marriage Law was passed in the 1980 and analyses related regulations, judicial decisions and opinions of the Supreme Court, which substituted for the nonexistent amendments to the law during the 1980s and 1990s. The thesis also describes the 1990s legislation regulating the position of the women, children and elderly in the Chinese society which indirectly amended the Marriage Law.

The last part of the thesis deals with the transformation of the Chinese legal system at the end of the 1990s in relation to the economic and social development and claims laid by the gradually developing civil society. The thesis describes extensive amendment to the Marriage Law from the 2001 following opinions of the Supreme Court and state regulations regarding the birth control legislation.

In the conclusion the thesis sums up the importance of the family relationships in the Chinese society and the cause and effect of the failure of their reform.

Klíčová slova / Index terms

Dějiny Čína 20. století/ History China 20th century

Právo Čína dějiny/ Law China History

Římské právo / Law Roman

Právo rodinné / Family Law

Feminismus Čína / Feminism China

Rodina Čína / Family China

Abstract

The thesis describes the development of the Chinese family law during the 20th century with special attention to the primary resources: laws, regulations and the decisions of the Supreme Court. The thesis starts with the common principles of the family law originating in the confucian tradition, than describes the basic aspects of the Qing family law with special attention to the marriage, the republican Civil code, its marriage law provisions and the marriage law regulations of the communist base areas. Follows with the description of the development after the 1949: the New Marriage Law, the Marriage law from 1980, its amendment from the 2001, related judicial decisions and regulation. The thesis in the same time compares the basic institutes of the traditional Chinese family law with the ancient Roman family law, where significant similarities may be found.

-
- i Dynastie Qing vládla v Číně v letech 1644-1912. Jednalo se o vládce cizího, mandžuského, původu, kteří však velice rychle sinizovali, navzdory řadě asimilačních opatření. Vládnoucí ideologie ne opírala o neokonfuciismus.
  - ii První opiová válka v letech 1839–1842 a druhá opiová válka v letech 1856–1860 byly prvními a nesmírně drastickými vojenskými střety s tehdejšími západními mocnostmi, jež měly za následek faktickou kolonizaci Číny, vznik systému exterritoriality, okleštění čínské finanční správy a zahraničního obchodu a jejich přechod pod kontrolu cizích států na základě tzv. nerovnoprávných smluv. Za asi nejvýraznější příčinu tohoto střetu se dnes požaduje postoj čínských vládců k mezinárodnímu právu v do té doby udržovaném systému suzerenity a jejich srážka s touhou evropských podnikatelů po nových trzích. Systém nerovnoprávných smluv se podařilo definitivně odstranit až na konci čtyřicátých let dvacátého století.
  - iii Boxerského povstání *Yihetuan* (义和团), 1900, lidové povstání vyjadřující odpor proti okupaci Číny cizími mocnostmi, brutalitě, s níž cizinci zacházeli s místním obyvatelstvem, a cizímu životnímu stylu zaváděnému misionáři. Povstání bylo zmasakrováno intervenčními vojsky. Vzhledem k podpoře císařského dvora, jíž se těšilo, musela Čína zaplatit horentní sumy jako reparace cizím státům, včetně tehdejšího Rakousko-Uherska.
  - iv Období sebeposílení dynastie v letech 1861-1885 zahrnovalo pokusy reformovat armádu a diplomacii po blamáži, jíž utrpěla Čína v tzv. opiových válkách. Skončilo neúspěchem v čínsko-francouzské válce v polovině osmdesátých let devatenáctého století.
  - v Sto dní reform, období pokusu o politickou i sociální reformu, jež měla modernizovat školství, armádu a státní správu, iniciované císařem Guangxuem po čínsko-francouzské válce, jež vyvrcholilo v roce 1898. Reforma byla zastavena císařovnou vdovou Ci Xi, císař byl vykázán do domácího vězení.
  - vi Reformy období Meidži, *Meiji Ishin* (明治維新), období od roku 1868, kdy japonský císař provedl řadu modernizačních reformů včetně reformy ekonomické a vládní, jež definitivně ukončily období šógunátu, a rozsáhlé reformy vojenské.
  - vii Ban Zhao 45-116 př. n. l. (班昭), významná historička dynastie Han, spoluautorka Dějin dynastie Han, spisovatelka, vychovatelka a poradkyně v císařském paláci. Je autorkou knihy *Nüjie* (女诫), doporučené etikety pro ženy.
  - viii Aisin-Gioro Puyi (爱新觉罗·溥仪), poslední císař dynastie Qing, 1906-1967, císař v letech 1908-1912 po smrti císařovny vdovy Ci Xi a císaře Guangxu, regenty byla císařovna vdova Longyu a princ Chun, jeho otec. Znovu se stal císařem na dva týdny v červenci roku 1917 a opět v letech 1934-1945, kdy se stal císařem loutkového státu Mandžukuo pod kontrolou japonské armády. V padesátých letech sepsal svou známou biografii v češtině vydanou v roce 1990 pod názvem *Byl jsem posledním císařem čínským*.
  - ix Yuan Shikai (袁世凯), 1859-1916, revolucionář, politik, císařský generál, 1912 přiměl posledního císaře k abdikaci, první prezident Čínské republiky, 1914 zahájil období diktatury, jež vyústilo v pokus obnovit císařství v letech 1915-1916, kdy zemřel.
  - x Sunjatsen (孙中山), 1866-1925, politik, revolucionář, považován za zakladatele Čínské republiky a otce národa, spoluzakladatel Národní strany Kuomintang, autor tzv. třech lidových principů, na Taiwanu a poslední dobou částečně i v ČLR se pěstuje kult jeho osobnosti. Po jeho smrti se stal vůdcem Čankajšek, Sunjatsenův švagr.
  - xi Kuomintang (国民党), Národní strana Číny, nacionalistické politické hnutí založené Sunjatsenem v roce 1894, resp. 1919. Základem její ideologie byly tzv. tři lidové principy – nacionalismus, demokracie, lidový blahobyt, později za předsednictví Čankajška se přidal antikomunismus. Po určitou dobu spolupracovala s komunistickou stranou na stabilizaci Číny v bojích proti militaristům a Japonsku, následně se obrátila proti komunistické straně v rámci tzv. Šanghajského masakru v roce 1927 a následující občanské válce trvající do roku 1949, kdy byla založena ČLR. Po útěku Čankajška na Taiwan v roce 1949 se stala vládnoucí (a jedinou povolenou) politickou stranou na Taiwanu až do roku 1991, kdy bylo oficiálně ukončeno stanné právo.
  - xii Čankajšek (蒋介石), 1887-1975, vysoce kontroverzní politik, vůdce pravého křídla Národní strany Kuomintang, propagátor Hnutí za nový život, po smrti Sunjatsena diktátor a vůdce nacionalistické strany v občanské válce, po roce 1949 v čele Čínské republiky na Taiwanu.
  - xiii Májové hnutí, někdy Hnutí 4. května *Wusi Yundong* (五四运动) zahájené v reakci na výsledky Versailleské úmluvy, jejíž představitelé urazili čínskou delegaci, odmítli právo Číny na národnostní sebeurčení a cenné německé kolonie na území Číny přiklí Japonsku a Velké Británii místo aby je vrátili Čínské republice. Vzhledem ke značně problematickému období vlády tzv. severních militaristů byla již společenská i politická situace značně vyhrocená a Májové hnutí, jež bylo zahájeno jako bojkot japonského zboží, se rychle proměnilo v rozsáhlé hnutí za společenské,

-
- kulturní a politické reformy v rámci Hnutí za novou kulturu. Je považováno za počátek moderní Číny.
- xiv Ci Xi (慈禧), 1835-1908, fakticky vládla samostatně od roku 1861 jako císařovna vdova po císaři Xuanfengovi, nejvýraznější postava závěrečných let dynastie Qing.
- xv Guangxu (光绪), 1871-1908, vládl pod kontrolou Cixi v letech 1875-1908, vůdce hnutí Sta dní reform – strukturálních a společenských reform, pro podezření z komplotu s cizími mocnostmi bylo hnutí potlačeno a císař byl Ci Xi uvržen do domácího vězení, které již neopustil. Zemřel den před Ci Xi na otravu arzenem.
- xvi Sun Fo (孙科), 1895 – 1973, syn Lu Muzhen a Sunjatsena. Politik, jeden z hlavních oponentů Čankajška po roce 1927. Předseda Legislativního yuanu v letech 1932-1948, po návratu z exilu na Taiwan předseda kontrolního Yuanu v letech 1966-1973.
- xvii Zheng Yuxiu (郑毓秀), někdy též Tcheng Yu-hsiu, 1891–1959, revolucionářka, jedna z účastníků atentátu na Čankajška v roce 1909, feministka, diplomatka, první soudkyně v historii Čínské republiky, soudkyně Šanghajského smíšeného soudu, spoluautorka občanského zákoníku. Zemřela v exilu.
- xviii Čínské právo v té době znalo dva možné druhy vlastnictví půdy: vlastnictví k půdě, *tiangen* (田根), jež zpravidla příslušelo velkému pozemkovému vlastníkov, jenž ji ovšem sám neobdělával a poskytoval ji zemědělcům – pachtýřům, jenž získal jakousi permanentní držbu povrchu půdy *tianmian* (田面), jeho povinností byla kultivace půdy a platba nájemného, toto právo bylo možné i zcizovat i dědit. Vlastnictví nemohl být zbaven, dokud platil nájem a i pokud ne, musel být odškodněn za zúrodnění půdy. *Dian* (典) je znám jako podmínečný prodej půdy, tedy prodej dočasný, resp. obsahující právo prodejce půdu koupit zpět, docházelo k němu v nouzi, kdy vlastník půdy již nemohl sám půdu obdělávat, ale předpokládal, že v budoucnu, až se jeho situace zlepší, bude chtít půdu zpět.
- xix Zvyk v útlém věku deformovat dívkám nohy, svého druhu fetiš, symbol krásy a zároveň způsob omezení pohybu žen, se v druhé polovině období vlády dynastie Ming (1368–1644) a následně za dynastie Qing rozšířil i mezi nejchudší vrstvy obyvatelstva a znemožňoval postiženým ženám fyzicky náročnou práci na polích.
- xx Song Meiling, též Soong May-ling, (宋美龄) 1898-2003, nejmladší ze sester rodiny Song, sestra Song Qingling a Song Ailing, politička, diplomatka, manželka a spolupracovnice Čankajška, tvář a hlavní propagátorka Hnutí nového života.
- xxi Wenxiu (文绣) 1909-1953, provdala se za císaře Pu Yi v roce 1922, tedy ve svých dvanácti letech, jako jeho konkubína. Jako jediné z jeho manželek a konkubín se jí podařilo jej opustit a domoci se řádného rozvodu v roce 1931, navzdory odporu veřejnosti i samotného císaře, po rozvodu pracovala jako učitelka.
- xxii Zahraniční koncese byla samostatné území na území Číny avšak nikoliv pod kontrolou čínské vlády, jež získaly cizí mocnosti do výhradní správy jako svého druhu kolonie v důsledku prohry císařské Číny v tzv. opiových válkách. Tato území nepodléhala čínskému právu ani jeho výkonu a to včetně čínskému obyvatelstvu zde žijícího. Po roce 1932 do nich získala přístup čínská policie včetně práva zatýkat Číňany, kteří se zde zdržovali.
- xxiii Mandžuský incident, též Mukdenský incident či Incident z 18. září, čínsky *Jiu yiba* (九一八) zinscenovaný incident na Jihomandžuské železnici při průjezdu Mukdenem (dnešní Shenyang). Posloužil jako záminka k postupnému obsazení celého Mandžuska, bohatého na nerostné suroviny, japonskou armádou, zmasakrování částí jeho obyvatel a zotročení ostatních v pracovních táborech, a vyhlášení samostatného státu Mandžukuo (满洲国) jako loutkového státu pod kontrolou Japonska v čele s výše zmíněným císařem Pu Yi.
- xxiv Dlouhý pochod (长征) se nazývá rok trvající přesun vrchního velení Sovětské republiky Jiangxi z Jiangxi do severní části provincie Shaanxi mezi lety 1934 a 1935. Vzhledem k rychlosti přesunu, neustále probíhajícím bojům s nacionalisty a vyhocením sporů mezi tzv. 28 bolševiky a Mao Zedongem většina účastníků pochod nepřežila nebo se cestou oddělila.
- xxv Xi'anský incident (西安事变) se odehrál v prosinci roku 1936, kdy byl v Xi'anu Čankajšek unesen jedním ze svých generálů a přinucen ustoupit od své dosavadní politiky, již se snažil využít japonské invaze k eliminaci komunistů, a naopak přistoupit na spolupráci s komunisty v bojích proti Japoncům. Tím byla zahájena tzv. druhá jednotná fronta.
- xxvi Ding Ling (丁玲), 1904-1986 jedna z nevýznamnějších čínských spisovatelek a političek, od mládí obětí politických perzekucí nejprve ze strany nacionalistické vlády, kdy strávila mnoho let ve vězení a její manžel byl popraven, později i ze strany vlády komunistické, kdy byla opět dlouhodobě vězněna, neboť ostře kritizovala poměry ve stranickém vedení, nedůslednost stranické politiky a především pokračující tyranii vůči ženám, jež po roce 1949 pokračovala být pod jinou ideologickou nálepkou. V známém eseji *Sanbajie you gan* (三八节有感, Dojmy ze Dne žen), jenž vyšel v časopise *Jiefang ribao* (解放日报) 9. 3. 1942, se velmi kriticky vyjadřuje k otázce sexistické politiky vlády v Jiangxi.

-
- xxvii Wang Shiwei (王实味), 1906-1947, čínský spisovatel a novinář přispívající do *Jiefang ribao*, oficiálního listu šanghajského výboru KS, člen KS a skupiny 28 bolševiků, v roce 1942 publikoval článek Divoké lilie (野百合花) kritizující případy sexuálního zneužívání žen a dekadence stranických lídrů v Yan'anu, obviněn z trockismu, uvězněn a v roce 1947 popraven.
- xxviii Nanjing, později Wuhan a následně Chengdu byla sídla nacionalistické vlády, kam se Čankajšek postupně přesouval tak, jak postupovaly japonské okupační síly po roce 1937.
- xxix Společný program *Zhongguo renmin zhengzhi xieshang huiyi gongtong gangli* (中国人民政治协商会议共同纲领) přijatý dne 29. září 1949 na prvním zasedání Čínského lidového politického poradního shromáždění. Dokument zastával funkci ústavy ČLR do roku 1954, kdy byla přijata první ústava.
- xxx Nová demokracie *Xin Minzhu Zhuyi* (新民主主义) – hnutí založené na maoistické teorii spolupráce všech čtyř společenských tříd, jež vzniklo a rozvinulo se ve čtyřicátých letech především za tzv. Yan'anského období. Jeho cílem bylo svržení feudalismu, skončení nadvlády koloniálních mocností, apod.
- xxxi Hnutí za nový život (新生活运动) bylo zahájeno Čankajškem a Song Meiling v roce 1934. Hnutí je zaměřeno na morální reformu založenou na tradičním rozdělení třídních i genderových rolí, je zaměřeno proti individualismu, feminismu, socialismu a demokracii, jeho ideologie je směsí bigotního křesťanství amerického typu, neokonfucismu, nacionalismu a fašismu.
- xxxii Svaz žen *Zhonghua Quanguo Minzhu Funü Lianhehui* (中华全国民主妇女联合会) vznikl v roce 1949 jako zvláštní organizace komunistické strany zaměřená na prosazování stranické politiky mezi ženami a tlumočení požadavků žen centrální vládě. Nikdy se nejednalo o organizaci feministickou a prosazování požadavků žen probíhalo pouze subsidiárně v mezích celostranické politiky, organizace často sloužila spíše jako prostředek, jak tyto požadavky marginalizovat. V období Kulturní revoluce organizace prakticky zanikla jako obsolentní, aby se na konci sedmdesátých let znovu objevila již jako pouhý nástroj potlačování feministického hnutí a prosazování politiky jednoho dítěte.
- xxxiii V současnosti uznává legislativa ČLR 55 oficiálně uznaných národnostních menšin, z nichž každá zahrnuje ještě řadu dalších podskupin, zpravidla vzájemně nepříbuzných s vlastními jazyky, náboženstvím a sociální strukturou často nepodobnou či úplně odlišnou od hanské majority. Národnostní menšiny mají ústavou i dalšími předpisy dané právo na správní autonomii a finanční pomoc, jež jim má umožnit žít život tradičním způsobem. Zároveň mají právo na různé míry úlev z hlediska správních i dalších předpisů, jak je tomu i v ZM50 i ZM80, kdy národnostní menšiny mohou otázku upravit odděleně či dokonce úplně v rozporu se zákonem.
- xxxiv Čína, resp. její vládnoucí třída, byla vždy silně ovlivněna komplexem „říše středu“, tedy představou, že čínský císař je vládcem celého světa a jediným spojovacím prvkem mezi světem lidí a Nebesy, jimž se zodpovídá ze všech lidských skutků, a jež mu k vládě nad světem propůjčují svůj mandát. Z tohoto pohledu je čínská civilizace a kultura nadřazená morálně i intelektuálně, nikoli nutně vojensky, všem ostatním, kultury ostatní byly vždy nahlíženy jako nižší, méně rozvinuté a zaostalé, jimž Čína má poskytnout kulturní vzor a vedení, aby dosáhly vyššího stupně civilizovanosti. Tento neskromný postoj byl značně umocněn i tím, že okolní státy jej nejen respektovaly a přizpůsobily se principu suzerenity diplomatických a obchodních vztahů, ale nadto často přejímaly více či méně výrazné aspekty čínské kultury a někdy došlo až k dokonalé sinizaci a odmítnutí kultury vlastní. Sřít se západoevropskými obchodníky v polovině devatenáctého století a debakl čínské říše v opiových válkách proto zasáhly čínské politiky s obrovskou silou a obrátil čínské nazírání na vnější svět naruby. To vysvětluje i obtíže, s nimiž se potýkala Čína dalších sto let ve snaze se s těmito ideologickými zvraty vyrovnat.
- xxxv Lin Biao (林彪), 1907-1971, jeden z nejvýznamnějších komunistických vojenských velitelů občanské války s nacionalisty, absolvent akademie Whampoa, účastník tažení proti severním militaristům v letech 1924-27, od roku 1928 se připojil k Mao Zedongovi v Jiangxi, účastnil se Dlouhého pochodu. Jeden z nejbližších Maových spolupracovníků, spoluautor Maova kultu osobnosti a jeho určený následník. Po dlouhotrvajících sporech mezi Lin Biaoem a Mao Zedongem a Jiang Qing, jež vygradovaly v roce 1971, Lin Biao zahynul při letecké nehodě.
- xxxvi Hua Guofeng (华国锋), 1921 – 2008, stal se nástupcem Zhou Enlaie a samotného Mao Zedonga po jeho smrti v roce 1976, k velkému překvapení ostatních frakcí, zvláště Gangu čtyř, jehož představitele nechal zatknout. Po nástupu zahájil reformy v duchu Čtyř modernizací, aby byl rychle odstaven od moci Deng Xiaopingem v roce 1978.
- xxxvii Jiang Qing (江青), 1914-1991, populární divadelní a filmová herečka, politička, feministka. V roce 1938 se provdala za Mao Zedonga, dlouhou dobu zůstávala stranou politického dění a zaměřovala se na propagandu ve filmu a v divadle, autorka řady divadelních her. V období kulturní revoluce se rychle stala vedoucí osobností s aspirací nahradit Maa, jako jeho nástupkyně. Po Maově smrti došlo k jejímu konečnému střetu s dalšími Maovými nástupci, byla zatčena a odsouzena k smrti v rámci procesu s Gangem čtyř.

-
- xxxviii Liu Shaoqi (刘少奇), 1898-1969, dlouholetý spolupracovník Mao Zedonga, jeho určený následník, jenž upadl v nemilost v důsledku sporů o ekonomické teorie a kritiku výsledků velkého skoku, zemřel za Kulturní revoluce.
- xxxix Deng Xiaoping (邓小平), 1904-1997 nástupce Mao Zedonga po jeho smrti, ekonom, autor ekonomických a sociálních reforem tzv. socialismu s čínskými rysy, aplikovaných po roce 1978, jež vedly k otevření čínského trhu zahraničním investicím a návratu ke kapitalistické ekonomice.
- xl Chen Boda (陈伯达), 1904-1989 historik, jeden z hlavních interpretátorů Mao Zedongova díla, zaznamenal prudký mocenský vzestup v průběhu kampaně za kulturní revoluci, kdy stál v jejím čele, a následně stejně prudký pád po jejím skončení, aby byl odsouzen k dlouholetému trestu odnětí svobody a propuštěn až těsně před smrtí.
- xli Zhou Enlai (周恩来), 1898-1976, jeden z nejvýznamnějších komunistických vůdců za občanské války s nacionalisty, nejoblíbenější politik ČLR, vynikající diplomat, stratég, odborník na propagandu a špionáž. V období Kulturní revoluce se vyhrotily jeho spory s Mao Zedongem a definitivně upadl v nemilost. Smuteční obřady za jeho památku v dubnu 1979 se staly rozbuškou další vlny nespokojenosti a demonstrací, jež byly násilně ukončeny.
- xlii Zeď demokracie byla fenoménem, jenž se začal objevovat v roce 1978 v podobě plakátů psaných velkými znaky na starý novinový papír vylepovaných na různých frekventovaných místech v Pekingu a dalších městech, jejichž obsahem byla převážně kritiku vůdců pozůstalých po Kulturní revoluci a vychvalování Deng Xiaopinga. Hnutí se dostalo Dengovy laskavé pozornosti a podpory, která rychle zmizela poté, co se začaly objevovat konkrétní komentáře požadující politickou reformu a celé hnutí bylo postupně ukončeno poté, co se jej pokusili využít delegáti z venkovských obcí, kteří si chtěli stěžovat na místní poměry.
- xliii Čtyři modernizace *sige xiandaihua* (四个现代化) jsou principy, jež vytvořil Zhou Enlai jako prostředek oživení ekonomiky v období po velkém skoku, a jež částečně realizoval Deng Xiaoping po roce 1978. Jedná se o modernizaci zemědělství, průmyslu, vědy, národní obrany. Požadavek na demokratizaci společnosti, jako páté modernizace, byl odmítnut.
- xliv Čtyři základní principy *sixiang jiben yuanze* (四项基本原则), principy, jež stanoví meze, v nichž mají probíhat tzv. čtyři modernizace po roce 1978. Podmínkou je sledovat cestu socialismu, udržet diktaturu proletariátu, zachovat vedoucí úlohu komunistické strany a nezapřít se idejím marxismu-leninismu.
- xlvi Socialistický právní stát *Shehuizhuyi fazhi guojia* (社会主义法治国家) je pojem, jež používá oficiální propaganda pro právní reformu probíhající od poloviny devadesátých let. Je výsledkem silně nacionalistického postoje současné vlády ČLR, jež považuje „západní“ hodnoty jako demokracie, právní stát nebo lidská práva za neaplikovatelné na čínskou kulturu a společnost, neboť ta je naprosto výjimečná a vyžaduje „specifický“ přístup. (Obdobným způsobem vznikl pojem tzv. socialismu s čínskými rysy.) Obsahem pojmu je stát, jenž se řídí právem, ovšem s vedoucí úlohou komunistické strany a pod lidovou kontrolou, obsahuje tedy i maoistický prvek *renzhi* (人治), jenž je však v současnosti předmětem značné kritiky a v oficiálních projevech jej nahrazuje pojem *dezhi* 德治. Oba tyto pojmy zahrnují harmonickou vládu ušlechtilého vladaře, jenž však není právem vázán a jehož vládnoucí pozice je garantována mandátem Nebes. Více viz např. CHENG, Anne. *Dějiny čínského myšlení*. 1. vyd. Překlad Helena Beguivínová, Olga Lomová, David Sehnal, Dušan Vávra. Praha: DrahmaGaia, 2006, xv, ISBN 80-866-8552-7.
- xlvii Hu Yaobang (胡耀邦), 1915-1989, politik, diplomat, dlouholetý spolupracovník Deng Xiaopinga. Podporoval společenské a právní reformy po roce 1978, mezi nimi i reformy politické a uvnitř komunistické strany. Po výrazných názorových střetech s Deng Xiaopingem o charakteru reforem přinucen rezignovat. Jeho smrt v dubnu roku 1989 byla jednou z roznětek, jež zahájily rozsáhlé demonstrace.
- xlviii Zhao Ziyang (赵紫阳), 1919-2005, politik, ekonom, spolupracovník Deng Xiaopinga, autor řady reforem k přechodu na tržně hospodářský systém a privatizaci státních podniků, příznivce právních reforem a reformy veřejné správy. Pro podporu požadavků demonstrantů v roce 1989 donucen rezignovat, zemřel v domácím vězení.
- xlix Bo Xilai, *1949 (薄熙来), populární politik, bývalý starosta Dalianu, guvernér provincie Liaoning a především bývalý starosta Chengdu, hlavního města provincie Sichuan, jedné z nejchudších oblastí v ČLR. Proslavil se tvrdým bojem proti organizovanému zločinu a korupci, známé jsou jeho sociální projekty a pokusy zvýšit životní úroveň venkovského obyvatelstva i snaha navázat na rovnostářskou revoluční kulturu. V posledních letech zaznamenal prudký kariéerní vzestup a aspiroval na pozici ve stranickém politbyru, krátce před 18. sjezdem strany, kde se mělo jmenování uskutečnit, byl však náhle svržen v rámci značně obskurního skandálu, kdy sám byl obviněn z korupce a jeho manželka Gu Kailai z vraždy britského obchodníka. Byl odsouzen na doživotí, Gu Kailai k trestu smrti s odkladem.
- xlix Soudní výbor *shenpan weiyuanhui* (审判委员会) je nejvyšším orgánem každého soudu, je složen z předsedy

---

soudu, soudců stojících v čele jednotlivých oddělení a zástupců komunistické strany. Jmenování je prakticky na doživotí, každý z nich má při hlasování jeden hlas, nicméně předseda soudu má moc rozhodnutí zvrátit. Výbor přezkoumává náročnější nebo kontroverzní kauzy a určuje, jakým způsobem má být rozhodnuto, často po poradě s místními zástupci komunistické strany, územní samosprávy a vyšším soudem, zpravidla za zavřenými dveřmi. Rozhoduje kolektivně, čímž umožňuje jednotlivým soudcům zbavit se zodpovědnosti za problematickou kauzu jak vůči účastníkům řízení, tak i vůči nadřízeným soudům a stranické kontrole.

- I Xiao Yang, (肖扬), *1938, předseda Nejvyššího soudu v letech 1998–2008, prosazoval principy právního státu, zdůrazňoval aspekt právní jistoty v činnosti soudů, prosazoval jejich nezávislost, vysokou profesionální úroveň soudního personálu, odmítal principy maoistické justice stejně jako jakékoli vnější vlivy na rozhodovací činnost soudů, bojoval proti korupci. Byl po 17. sjezdu strany odstraněn pro obvinění z korupce.
- lii Systém neformálních stížností *xinfang* (信访), někdy též *shangfang* (上访), zkratka z *renmin laixin laifang* (人民来信来访). Jedná se o pozůstatek tradičního práva, nadšeně udržovaný po roce 1949 jako jeden ze základních institutů linie mas v právu. Dle tradičního práva měl teoreticky každý jednotlivec právo domáhat se přezkumu soudních i správních rozhodnutí mimo obvyklou strukturu a subordinaci orgánů veřejné moci, jejichž rozhodnutí mohla být zrušena či změněna jakousi neformální kontrolou, čímž měly být minimalizovány excesy. V čele tohoto kontrolního orgánu měl stát císařský cenzorát v čele s cenzorem jako fakticky nejvyšším úředníkem státu, jenž je oprávněn i ke kritice císaře. Po roce 1949 se jednalo o jakousi stížnost podanou místní pobožce komunistické strany či nadřízenému správnímu orgánu zpravidla účastníkem řízení bez vědomí nebo souhlasu orgánu, jenž ve věci rozhodoval. Systém byl kritizován nejen pro svou snadnou zneužitelnost a narušování pravomoci soudů, ale i pro excesy, jichž se kritizované orgány dopouštěly ve snaze zabránit stěžovatelům v podání stížnosti.
- lii Kauza Qi Yuling se týkala ústavně garantovaného práva na vzdělání, o něž byla žalobkyně připravena krádeží identity, na níž se podílel personál její střední školy a jedna ze spolužaček, jež odcizila certifikát opravňující ke studiu na vysoké škole, pod jejím jménem školu vystudovala a následně nastoupila dobře placené zaměstnání ve finanční sféře. Nejvyšší soud v roce 2001 potvrdil, že bylo porušeno právo žalobkyně na vzdělání a má nárok na náhradu škody z titulu tohoto práva. Toto stanovisko Nejvyššího soudu bylo zrušeno v roce 2008.
- liii Hu Jintao (胡锦涛), *1942, v čele ČLR v letech 2002-2012. Znovu zavedl určitou kontroly v některých odvětvích trhu ve snaze snížit dopady na životní prostředí i sociální nerovnosti, heslem období jeho vlády se stala „harmonická socialistická společnost“ (和谐社会), tedy udržení sociální stability za každou cenu. V období jeho vlády značně narostla čínská expanze do zemí Afriky a Jižní Ameriky.